

Roman finalist al National Book Award 2014 și al
National Book Critics Circle Award 2015

POLIROM

Rabih Alameddine

Femeia de hârtie

BIBLIOTECA POLIROM

BIBLIOTECA POLIROM
A C T U A L

Scriitori contemporani, voci și tendințe noi
în literatura universală de azi.

Colecția BIBLIOTECA POLIROM este coordonată de Bogdan-Alexandru Stănescu.

Rabih Alameddine, *An Unnecessary Woman*

Copyright © 2012 by Rabih Alameddine
All rights reserved

© 2015 by Editura POLIROM, pentru traducerea în limba română

Această carte este protejată prin copyright. Reproducerea integrală sau parțială, multiplicarea prin orice mijloace și sub orice formă, cum ar fi xeroxarea, scanarea, transpunerea în format electronic sau audio, punerea la dispoziția publică, inclusiv prin internet sau prin rețele de calculatoare, stocarea permanentă sau temporară pe dispozitive sau sisteme cu posibilitatea recuperării informațiilor, cu scop comercial sau gratuit, precum și alte fapte similare săvârșite fără permisiunea scrisă a deținătorului copyrightului reprezintă o încălcare a legislației cu privire la protecția proprietății intelectuale și se pedepsesc penal și/sau civil în conformitate cu legile în vigoare.

Foto copertă: © Luba V Nel/Shutterstock.com

www.polirom.ro

Editura POLIROM

Iași, B-dul Carol I nr. 4; P.O. BOX 266, 700506
București, Splaiul Unirii nr. 6, bl. B3A,
sc. 1, et. 1, sector 4, 040031, O.P. 53

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României:

ALAMEDDINE, RABIH

Femeia de hârtie / Rabih Alameddine; trad. din lb. eng. și note de Mihaela Negrilă. – Iași: Polirom, 2015

ISBN print: 978-973-46-5018-7

ISBN ePub: 978-973-46-5256-3

ISBN PDF: 978-973-46-5257-0

I. Negrilă, Mihaela (trad.)

821.411.21-31 = 135.1

Printed in ROMANIA

Rabih Alameddine

Femeia de hârtie

Traducere din limba engleză
și note de Mihaela Negrilă

POLIROM
2015

Lui Eric, cu recunoștință

Din satul meu, din univers văd atât cât poți
vedea de pe pământ,
Deci satul meu e la fel de mare ca orice alt ținut
Căci eu sunt pe măsura a ce văd,
Și nu a cât sunt de înalt.

— Fernando Pessoa ca Alberto Caeiro,
„Păstorul de turme“

Poate că scrisul și cititul de cărți constituie
una dintre ultimele apărări ale demnității
umane care au mai rămas, fiindcă, în cele
din urmă, ele ne reamintesc de ceea ce ne-a
adus aminte Dumnezeu cândva, înainte ca
și El să se evapore în acest veac de umilire
nemiloasă – și anume că suntem mai mult
decât noi înșine, că avem suflete. Și mai mult,
mult mai mult decât atât.
Sau poate că nu.

— Richard Flanagan,
*Cartea cu pești a lui Gould. Un roman
în doisprezece pești*

Leacul pentru singurătate este solitudinea.

— Marianne Moore, din esul
De-aș avea acum șaisprezece ani

Ghinionul lui Don Quijote nu este imaginația
sa, ci Sancho Panza.

— Franz Kafka,
Dragă tată: povestiri și alte scrieri

S-ar putea spune că îmi stătea mintea la alte lucruri când mi-am nuanțat părul în albastru, iar cele două pahare de vin roșu nu mi-au ajutat puterea de concentrare.

Dați-mi voie să explic.

Mai întâi, ar trebui să știți despre mine următoarele: nu am decât o oglindă în casă, și aia pătată. Sunt genul de persoană conștiincioasă când vine vorba de curățenie, ba chiar compulsivă, s-ar putea zice – chiuveta este de un alb imaculat, robi-neții ei din bronz sclipesc –, dar rareori îmi aduc aminte să curăț și oglinda. Nu cred că e necesar să-l consultăm pe Freud sau pe vreunul dintre numeroșii lui trepăduși ca să aflăm că ceva nu e în regulă.

Încep această istorisire cu o imagine prost luminată. Unul dintre cele două becuri din baie s-a ars. Sunt în toiul ritualului de seară: mă spăl pe dinți, cu fața spre oglinda pomenită, când o aureolă care îmi înconjoară capul îmi atrage atenția. Cu periuța de dinți în mâna dreaptă încă mișcându-se în sus și în jos, dintr-o parte în alta, mâna stângă se întinde după ochelarii pentru citit de pe măsuta de lângă vasul de toaletă. Odată fixați pe protuberanța nasului meu, ei mă ajută să văd că nu sunt nici vreo sfântă, nici angelică, ci că semăn mai degrabă cu Regina-Mamă – mă rog, o imagine a Reginei-Mamă cu dăre lăsate de guma de șters a unei școlărițe. Anomalia albastră din părul meu ud nu e o aură. În creștetul capului meu e o bătălie dezlănțuită a pigmentilor, ca o încăierare între niște muieri care nu sunt deloc niște adversare pe potrivă.

Îmi ating o șuviță de păr încă jilavă ca să testez permanența nuanței de albastru și sfârșesc prin a lăsa pe ea o pată lipicioasă de pastă de dinți. Puteți deduce fără să greșiți că multitasking-ul nu este punctul meu forte.

Mă aplec peste cadă să iau tubul cu șampon Bel Argent pe care l-am cumpărat ieri. Citesc scrisul tipărit mărunț, mijindu-mi

ochii chiar și cu ochelarii puși. Mda, când m-am spălat cu el, am folosit o cantitate de zece ori mai mare decât cea recomandată. Pentru că îmi place spuma. Și se întâmplă că nici cititul instrucțiunilor nu este punctul meu forte.

Amuzant. Plăcile de faianță din baie sunt dreptunghiulare și albe, presărate cu lalele bleu care au aproape aceeași nuanță ca noua mea culoare a părului. Din fericire, nu e același albastru ca pe drapelul israelian. Puteți să vă închipuiți? Că tot vorbeam despre o răfuială între adversari inegali.

De obicei, vanitatea nu reprezintă una dintre preocupările mele, nu mă tulbură prea tare. Totuși, le-am auzit întâmplător pe cele trei vrăjitoare discutând despre albul încăpățânat al părului meu. Joumana, vecina de deasupra, sugera că, dacă aș folosi un șampon precum Bel Argent, albul ar fi mai puțin evident. Iată explicația.

Din câte înțeleg, și s-ar putea să greșesc, ca de obicei, cu toții avem tendința ca, pe măsură ce înaintăm în vârstă, să pierdem din conurile ce conțin pigmenți sensibili la undele scurte. Din această cauză, mulți oameni ajunși la o anumită vârstă își nuanțează părul în albastru. Fără această nuanță, ei își văd părul ca fiind galben-pal sau, foarte posibil, de culoarea somonului. Un hairstylist povestea odată la radio cum a convins în cele din urmă o femeie în vârstă că părul ei era mult prea albastru. Însă clienta lui a refuzat în continuare să-și schimbe culoarea. Pentru ea, era mult mai important ca ea însăși să-și vadă părul ca fiind natural, decât ca restul lumii să îl vadă astfel.

Probabil că eu m-aș înțelege mai bine cu respectiva clientă.

Și eu sunt o femeie bătrână, dar mai am până să-mi pierd din retină conurile sensibile la unde scurte. În clipa asta, pot să disting culoarea albastră un pic chiar prea bine.

Dați-mi voie să mă apăr oarecum pentru faptul că sunt distrată. La sfârșit de an, înainte să încep un nou proiect, citesc traducerea pe care am terminat-o. Fac corecturi finale minore, aranjez paginile în ordine și le pun în cutie. Asta e o parte din ritual, care include și băutul a două pahare de vin roșu.

Recunosc, de asemenea, că ultima lectură a traducerii îmi permite să mă bat ușurel pe spate, să mă felicit pentru terminarea proiectului. Anul acesta am tradus superbul roman *Austerlitz*, a doua traducere a mea din W.G. Sebald. Astăzi citeam din ea și, dintr-un motiv sau altul, probabil din cauza iubirii neîmpărtășite a personajului principal, nu m-am putut abține să mă gândesc la Hannah, n-am putut, de parcă romanul – sau traducerea mea în arabă a acestuia – era un inducător în lumea lui Hannah.

Să-mi amintesc de Hannah, singura mea prietenă apropiată, nu este niciodată ușor. Încă o văd în fața mea la masa din bucătărie, cu farfuria de mâncare goală, curățată lună, cu obrazul drept rezemat în palmă, cu capul ușor înclinat, ascultând, oferindu-mi cel mai neprețuit dar, atenția ei fără echivoc. Glasul meu n-a avut un cămin până la ea.

Pe parcursul celor șaptezeci și doi de ani ai vieții mele, ea a fost singura persoană la care am ținut, singura căreia i-am spus prea mult – lăudăroșeniei, antipatii, bucurii, dezamăgiri amare, toate amestecate laolaltă. Nu mă mai gândesc la ea la fel de des cum obișnuiam să o fac, dar mi se ivește în minte din când în când. Urmele lui Hannah asupra mea sunt imposibil de șters.

Amintiri care curg, vin roșu, șampon nuanțator al unei bătrâne: se amestecă bine și se obține păr albastru.

O să mă mai spăl o dată pe păr dimineață, de data asta cu șampon pentru copii, formula fără lacrimi. Cu un pic de noroc, albastrul o să se mai ducă. Îmi și închipui ce-or să zică vecinele acum.

În cea mai mare parte a vieții mele de adult, de când aveam douăzeci și doi de ani, am început o traducere la fiecare întâi ianuarie. Știu bine că este o zi de sărbătoare și că majoritatea oamenilor preferă să o celebreze, cei mai mulți nu aleg să lucreze de Anul Nou. Odată, când răsfoiam partiturile cu sonatele lui Beethoven, am băgat de seamă că doar penultima, superba 110

în la bemol major¹, a fost datată în colțul de sus din dreapta, ca și cum compozitorul a vrut să știm că în ziua de Crăciun a anului 1821 era ocupat cu munca lui. Și eu prefer să fiu ocupată de sărbători.

În decursul ultimilor cincizeci de ani, am tradus mai puțin de patruzeci de cărți – treizeci și șapte, dacă socotesc corect. Unele mi-au luat mai mult de un an, altele au refuzat să se lase traduse, iar una sau două m-au plictisit până la renunțare – nu cărțile în sine, ci traducerile mele. Cărțile în sine sunt rareori plictisitoare, cu excepția memoriilor președinților americani (nu, nu Nixon) – ei bine, ale americanilor în general. În ele e vorba despre sindromul „trăiesc în cea mai bogată țară din lume, dar compătimiți-mă, căci am crescut cu platfus și un vagin urât mirositor, dar în final triumf“. Pfui!

Cărți în cutii – cutii cu hârtie, coli neprinse pe care sunt scrise traducerile. Asta e viața mea.

M-am abandonat cu mult timp în urmă unei poftes oarbe pentru cuvântul scris. Literatura e groapa mea cu nisip. E locul meu de joacă, în ea îmi construiesc fortărețele și castelele, acolo petrec momente glorioase. Lumea din afara acelei gropi cu nisip este cea care îmi face neazuri. M-am adaptat prin împlânzire, deși neconvențională, la această lume vizibilă, ca să mă pot retrage fără multă dificultate în lumea mea interioară, a cărților. Transmutând această metaforă nisipoasă, dacă literatura este groapa mea cu nisip, atunci lumea reală este clepsidra mea – o clepsidră care se scurge cu fiecare fir de nisip. Literatura îmi dă viață, iar viața mă ucide.

Ei, dar viața ucide pe toată lumea.

Însă acesta e un subiect dezolant. În seara asta mă simt vie – atât de vie pe cât mă pot simți cu păr albastru și două pahare de vin roșu la bord. Se apropie sfârșitul anului, începutul unui an nou. Anul a murit. Trăiască anul! Voi începe următorul meu proiect. Aceasta e perioada care mă entuziasmează cel mai

1. Este vorba despre *Sonata pentru pian nr. 31, op. 110 în la bemol major*.

mult. Nu dau nici o atenție decorațiunilor de Crăciun care prind viață din abundență în diversele cartiere din orașul meu sau luminițelor care urează bun-venit Anului Nou. Anul acesta, Ashura¹ pică la aproape aceeași dată, dar nu-mi pasă.

Oamenii n-au decât să se autoflageleze într-o frenezie a rememorării. Vaiete, biciuiri, sânge: trădarea lui Hussein nu mă emoționează.

Masele n-au decât să se îmbrace în aur, tămâie și Chanel pentru a slăvi nașterea mântuitorului lor. Chestiunile triviale sunt egale cu zero pentru mine.

Începuturile sunt pline de posibilități. Oricât de mult îmi place când termin o traducere, acesta este momentul care îmi dă cei mai mulți fiori de plăcere pe șira spinării. Ritualul pregătirii: să pun la îndemână cele două versiuni din cartea aleasă, una în engleză, cealaltă în franceză, colile de hârtie, caietul care urmează să fie umplut cu note, creioanele cu mină de grafit 2B, ascuțitoarea, guma de șters Pearl și pixurile. Să fac curat în camera pentru citit, să șterg praful de pe măsuță, să dau cu aspiratorul pe draperii și pe fotoliul vechi, tapițat cu stofă groasă, bleumarin, cu franjuri înnodeați care-i atârnă de pe cotiere. În ziua genezei, la întâi ianuarie, îmi încep dimineața cu o baie ceremonială, un rit al frecării și purificării, după care aprind două lumânări pentru Walter Benjamin.

Să fie lumină! zic.

Da, sunt nițeluș obsesivă. Pentru o femeie nereligioasă, asta e credința mea.

Anul acesta, însă, pentru prima oară de multă vreme, nu sunt sigură la ce carte vreau să lucrez. Anul acesta, pentru prima dată de când mă știu, s-ar putea să fiu nevoită să încep o traducere având părul albastru. Vaaai.

M-am oprit la romanul neterminat al lui Roberto Bolaño, 2666, dar am oarece îndoieli. La peste nouă sute de pagini în

1. A zecea zi din prima lună a calendarului musulman, o sărbătoare care comemorează martiriul lui Hussein ibn Ali, nepotul lui Muhammad, în bătălia de la Karbala (680). Ashura este sărbătoare națională în multe țări musulmane.

ambele versiuni, nu e deloc o ispravă mărunță, sau una scurtă. O să-mi ia cel puțin doi ani. Să mă înham la proiecte atât de îndelungate? Sau să mă adaptez vârstei mele? Nu vorbesc despre moarte. Sunt sănătoasă tun, iar femeile din familia mea trăiesc mult. Mama și-a pierdut mințile și e din ce în ce mai rău.

Să formulez așa: nu ezit să cumpăr banane verzi, dar încep să nu mai funcționez la capacitate maximă. 2666 e un proiect mare. Pentru *Detectivii sălbatici*¹ am avut nevoie de nouăsprezece luni și cred că ritmul meu de muncă nu mai e ca atunci. Așa că parcă nu-mi vine să m-apuc de ea.

Da, sunt sănătoasă, trebuie să-mi reamintesc asta întruna. În timpul controlului medical bianual, pe care l-am făcut săptămâna asta, doctorul mi-a repetat că am o sănătate zdravănă, de fier. Are dreptate, desigur, și sunt recunoscătoare pentru asta, însă ar fi trebuit să mă compare cu fierul ruginit. Mă simt oxidată. Ce scria despre medici Yourcenar, prin glasul lui Hadrian? „Un om nu practică medicina timp de mai bine de treizeci de ani fără o anumită falsitate.“ Medicul meu profesează de mai mult de atât. Am îmbătrânit împreună. Mi-a spus că inima mea e într-o stare bună, mi-a vorbit cu fața ascunsă după cearșaful scos la imprimantă pe care erau rezultatele analizelor mele. Până și eu, o luddită², n-am mai văzut asemenea printuri arhaice, perforate pe margini, de ani de zile. Telefonul lui mobil, un Blackberry așezat pe birou lângă cotul lui stâng, era clar ultimul model, ceea ce ar trebui să însemne ceva. Eu n-am un asemenea obiect. Însă nici n-am nevoie de vreun telefon, cu atât mai puțin de unul de fițe; nu mă sună nimeni.

Vă rog, fără milă sau compasiune nesincere. Nu sugerez că-mi pare rău pentru mine însămi fiindcă nu mă sună nimeni

-
1. Roman celebru al scriitorului chilian Roberto Bolaño.
 2. Adeptă a luddismului, mișcare de protest a muncitorilor englezi din a doua jumătate a sec. al XVIII-lea și prima jumătate a sec. al XIX-lea, manifestată prin distrugerea mașinilor; aici, prin extensie, aversiune față de progresul industrial și tehnologic.

sau, și mai și, că vouă ar trebui să vă pară rău. Nu mă sună nimeni. E un fapt.

Sunt singură.

E o alegere făcută de mine, deși este, totodată, o alegere făcută având la dispoziție puține alte opțiuni. La vremea aceea, societatea din Beirut nu se dădea în vânt după femeile divorțate și fără copii.

Totuși, mi-am făcut patul – un pat simplu, confortabil și satisfăcător, aș putea să adaug.

Aveam paisprezece ani când am început prima traducere, douăzeci de pagini plictisitoare dintr-un manual de științe. A fost anul în care m-am îndrăgostit de arabă – nu de dialectul oral, luați aminte, ci de limba clasică. O studiasem de mică, desigur, la fel de devreme cum studiasem engleza și franceza. Însă numai la orele de arabă ni se spunea permanent că nu putem stăpâni la perfecție limba aceasta, cea mai dificilă dintre toate, că, indiferent cât de mult am studia și am exersa, nu putem spera să scriem la fel de bine ca Mutanabbi sau, Doamne ferește, culmea limbajului, *Coranul* însuși. Profesorii îi îndocirinau pe elevi, la fel cum fuseseră și ei îndocirinați când erau mici. Nici unul dintre noi nu se putea ridica mai presus de a fi un eșec ca arab, păcatul nostru originar.

Citiseam *Coranul* și memorasem lungi fragmente din el, dar tot acel studiu nu mi-a făcut cunoștință cu magia limbii – învățarea forțată și magia sunt dintotdeauna adversare.

Aveam șapte ani când am făcut prima oră de studiu al *Coranului*. Profesoara, o zdrahoancă bălbăită cu ochelari, nu se mai bălbăia când recita din *Coran*; o adevărată minune, afirmau celelalte profesoare. Îl memorase în întregime, iar când recita, ochii îi străluceau, capul ei acoperit de batic se legăna pe gâtul tremurător, iar bățul cu care arăta la tablă se răsucea în fața ei. În rândul întâi, ne puneam mâinile la ochi de câte ori vârful indicatorului se apropia prea tare – și în ziua de azi, când stau pe locul din față într-o mașină în timpul unei

ploi, mă tem că ștergătoarele ar putea să-mi intre în ochi. O fi părut periculos bățul profesoarei, dar nu cu el ne bătea. Dacă făceam vreo greșală, dacă o fată uita vreun cuvânt sau se chinuia să-și aducă aminte un verset, obrajii profesoarei se încleștau și se îmbujorau, femeia strângea din buze, micșorându-le; îi cerea copilei să meargă în față și să întindă mâna și îi administra pedeapsa folosind cel mai inofensiv dintre obiecte, buretele de la tablă. Durea la fel de tare ca orice instrument de tortură folosit de Inchiziție.

De parcă memorarea forțată a *Coranului*, memorarea forțată a orice, nu era o pedeapsă suficientă.

„Ascultați cuvintele, simțiți această măiestrie. Auziți ritmul, auziți poezia“, ne îndemna ea.

Cum puteam să aud ceva când fie sufeream o durere cumplită, fie mă temeam că în curând voi suferi o durere cumplită?

„Limba *Coranului* este propria-i minune“, obișnuia ea să spună.

Gândiți-vă la asta: pentru a-l ridica pe Profetul Moise mai presus de toți semenii, Dumnezeu l-a înzestrat cu darul unor minuni ce aveau să uimească oamenii din epoca sa. Pe vremea aceea, găseai magicieni pretutindeni în Egipt, așa că toate minunile lui Moise au folosit magia cea mai plină de imaginație: bâte transformate în șerpi, fluviu preschimbat în sânge, despărțirea apelor Mării Roșii. În timpul Profetului Iisus, medicina era regină. Iisus a vindecat leproși și i-a înviat pe morți. În vremea Profetului nostru, era admirată poezia, iar Dumnezeu l-a dăruit pe Muhammad, un bărbat analfabet, cu minunea unui limbaj inegalabil.

„Aceasta este moștenirea noastră, obârșia noastră – aceasta este magia noastră.“

Pe atunci, nu ascultam. Profesoara mă speria atât de tare, încât mi-a alungat credința din suflet. Nu-mi păsa că în *Coran* erau zeci de cuvinte pentru desemnarea diverselor vase pentru apă, că folosea ritmuri și rime nemaiauzite înainte.

În comparație cu limba și stilul *Coranului*, limba și stilul din celelalte cărți sfinte par copilărești. Se zice că, după o singură

privire aruncată *Bibliei*, Mareșalul de Luxemburg a exclamat: „Tonul este absolut înspăimântător! Ce păcat că Sfântul Duh avea gusturi atât de proaste!”

Nu, poate că aș fi în stare să fac haz de *Coran* pentru conținutul lui copilăresc de poruncitor, dar nu pentru stilul său.

În cele din urmă, poezia a fost cea care mi-a deschis ochii, poezia, și nu *Coranul*, a fost cea care mi s-a întipărit arzător în creier – poezia, șlefuitoarea de giuvaiere. Nu sunt sigură că descoperirea iubirii este în mod necesar mai minunată decât descoperirea poeziei, sau mai senzuală, la o adică.

Îmi amintesc poetul care a aprins flacăra, Antara, poetul-războinic negru ca tăciunele. Îmi amintesc șocul aducerii la viață a unui limbaj învechit.

*Și mi te-am amintit când sulițe s-au adăpat din mine
Și de pe albe săbii lin picura sângele meu,
Și îmi venea s-apropii buzele cu dor de tăișul care
Reînvia în spiritu-mi lucirea zâmbetului tău.*

Sau poate că a fost Imru' al-Qais. El și Antara sunt preferații mei din cei șapte poeți incluși în legendarele ode suspendate¹.

*Dar veniți, prieteni! Cum stăm aici și plângem, vedeți voi fulgerul?
Iată-i sclipirea, ca două mâini iuți, între norii deși îngrămădiți
pe cer.
Frumșețea lui lucește, opaiț de călugăr, feștile bine înmuiate-n seu.
Stăteam cu frații mei cu ochii neabătuți la fulgerări și la vântoasa
ce venea.*

Limba – o auzim tot timpul, crainicii de la știri vorbesc arabă clasică, la fel și politicienii, bineînțeles profesorii arabi,

1. Poezii prețuite ca fiind cele mai bune exemple de poezie arabă din perioada preislamică, considerate demne de a fi înscrise cu litere de aur pe pânză de in copt și agățate pe pereții templului Kaaba din Mecca; de aici vine denumirea lor generică de poeme/ode suspendate.

dar ce le iese din gură sună ciudat și deplasat în comparație cu limba noastră libaneză organică, cu dialectul nostru, făurit aici. Crainicii de televiziune și radio îmi sună străin în urechi. Poeziile acelea de demult, însă, ele sunt alchimie, ceva miraculos. Ele mi-au deschis urechile și mintea cum se deschid florile în apă.

Cu toate acestea, prima mea traducere n-a fost o poezie, ci douăzeci de pagini plictisitoare. La școala pe care o frecventam, cursurile de științe erau predate în franceză. Araba era rareori folosită pentru fizică, chimie sau matematică în școlile din Beirut, a căror programă principală a fost dintotdeauna conformitatea comunitară. Se pare că araba nu este considerată o limbă pentru logică. O glumă care circula pe când eram copil și care, probabil, este încă foarte răspândită: definiția liniilor paralele în manualele din Arabia Saudită este două linii care nu se întâlnesc niciodată decât dacă nu cumva Dumnezeu, în toată slava Sa, dorește asta.

Cele douăzeci de pagini au fost o curiozitate, am vrut să văd singură ce însemna asta. Prima mea traducere suna și ea ciudat și deplasat.

Traducerile care au urmat au fost tot mai bune, sper.

Prin „mai bune“ vreau să spun că nu mă mai simt la fel de stânjenită ca la început atunci când îmi trec numele pe ceea ce am tradus.

Tatăl meu mi-a dat numele de Aaliya, cea superioară, cea de sus. Îi plăcea foarte mult acest nume și, după cum mi se spunea mereu, pe mine mă iubea și mai mult. Nu țin minte. A murit când eram încă un copilăș, cu câteva săptămâni înainte să împlinesc doi ani. Probabil a fost bolnav, căci a murit înainte de a o lăsa însărcinată pe mama cu alt copil, așa cum trebuia să facă, mai ales că eu eram fată și întâiul născut. La sfârșitul anilor '30, țara încă se străduia să iasă din secolul al XIV-lea. În unele privințe, nu sunt sigură dacă a reușit vreodată să treacă pragul. Tata abia dacă avea nouăsprezece ani când s-a

însurat și douăzeci și unu când a murit, lăsând-o pe mama văduvă la optsprezece ani. Credeau că vor petrece veacuri împreună. N-a fost să fie.

Ce era de făcut cu o văduvă tânără? Familiile s-au reunit. Familia mamei, după ce crezuse că avea de hrănit cu o gură mai puțin, acum avea două în plus. Se pare că bunicul din partea mamei a făcut o aluzie cum că li s-a oferit un model defect. Familiile au decis ca tânăra văduvă să fie dată în căsătorie fratelui soțului ei pentru o nouă încercare, însă fără să primească o a doua zestre, darul ei de nuntă. La trei luni după decesul tatălui meu – o perioadă canonică de trei luni –, mama a îngenucheat supusă dinaintea unui șeic și a privit cum semnează contractele tatăl ei și cel care avea să-i fie al doilea soț.

Cu timpul, mi-au fost dăruți cinci frați vitregi și față de nici unul dintre ei n-am fost prea apropiată. Șase copii, o singură cameră, trei saltele înguste și pline de cocoloașe așezate pe podea, lupte de arte marțiale purtate la orizontală în timpul nopții, trupuri pline de vânătaii care căscau dimineața.

Tatăl-unchi era cumsecade, chiar dacă nu deosebit de iubitor sau afabil. Nu prea le acorda atenție copiilor săi, cu atât mai puțin mie. Nu sunt în stare să-mi amintesc prea multe despre el. Nu am fotografii cu el, așa că în amintirea mea chipul lui e întotdeauna neclar. În toate evocările unor scene din copilărie, fața tatălui vitreg are cele mai puține detalii, este cea mai încețoșată; când mă gândesc la el, ochii memoriei mele suferă de cataractă.

Unica lui trăsătură remarcabilă era flatulența permanentă, pe care nu avea nici o tendință de a și-o controla. Prânzul și cina, când familia se așeza pe podea în jurul lui, erau de nesuportat. Băieților le plăcea la nebunie, dar eu nu prea mai puteam să mănânc după ce trăgea el un vânt. Probabil că asta e motivul pentru care am fost slabă toată viața. Și în ziua de azi sunt anumite mirosuri omenști care-mi fac stomacul să se strângă.

Aflat pe patul de moarte, într-o noapte inundată de țârăitul cicadelor, în timp ce familia stătea în odaia lui, și-a chemat pe

rând fiecare copil pentru a-i oferi un ultim cuvânt de înțelepciune, dar a uitat s-o cheme pe fiica sa cea mică. Și pe mine. Mezina a fost devastată și toți au încercat s-o consoleze. S-au strâns în jurul ei, i-au gângurit, au înăbușit-o cu maxime împăciuitoare, i-au dat batistele lor. Eu nu am fost devastată și nu m-a consolat nimeni. Nu mi-a dat nimeni o batistă sau măcar un șervețel de hârtie. Tatăl vitreg n-a avut nici un cuvânt de înțelepciune pe care să mi-l ofere; nimeni din familia mea n-a avut.

Eu sunt apendicele familiei mele, anexa ei inutilă.

Am fost măritată la șaisprezece ani, culeasă necoaptă de pe băncile școlii, singurul cămin pe care l-am avut, și dăruită primului pețitor nepotrivit care a apărut la ușa noastră, un bărbat mărunț de statură și ca spirit. Căsătoria este o instituție foarte dezagreabilă pentru o adolescentă. Ne-am mutat în acest apartament și soțului i-a luat mai puțin de patru ani să stea în picioare în fața mea, așa cum cere legea, și să declame cea mai revigorantă dintre afirmații: „Ești divorțată“. Nimic din căsnicia noastră nu i-a stat mai bine ca părăsirea ei.

Insecta impotentă a ieșit pe ușă și podelele acestea nu au mai fost nevoite niciodată să-i simtă picioarele. Așa tânără cum eram, n-am vărsat o lacrimă. Am făcut ceea ce mi-a cerut propria fire. Am făcut curat, am frecat, am dat cu mopul și am dezinfectat până când n-a mai rămas nici urmă din el, nici un miros, nici un singur fir de păr, nici o atingere. Am scos cuiele din perete unde obișnuia să-și atârne pălăria murdară și pipele urât mirositoare, despre care credea că-l fac să arate distins. Cu un ac și o papiotă de ață am reparat fiecare găurică din milieurile arse de scrumul încins al pipei sale. Am înmuțiat plasa pentru țânțari în înălbitor.

Nu am așteptat ca mirosul lui să se disipeze de la sine. L-am înlăturat.

Înainte de a părăsi această lume, țânțarul agitat și cu trompă defectă s-a recăsătorit de două ori și n-a avut copii.

„Femeie, ești divorțată.“ Desigur, s-ar fi putut însura păstrând căsnicia cu mine și aducând o a doua soție în cuibul

nostru sfârâmicios. A avea mai mult de o soție nu era ceva obișnuit la Beirut nici măcar la acea vreme. Ar fi fost singurul din cartier cu două neveste, dar ar fi putut proceda așa.

Mama voia să fiu recunoscătoare. Poate că soțul meu mă respinsese ca pe o stearpă inutilă, poate că mă tratase doar ca pe produsul de prisos din coasta lui, cu toate astea ar fi trebuit să fiu recunoscătoare. „A divorțat de tine. Poți să te recăsătorești cu un văduv de treabă sau cu vreun pretendent mai potrivit care a fost respins de femeii de câteva ori. Consideră-te norocoasă.“

Norocoasă? Pentru mama, a fi o jalnică femeie pețită se afla cu o treaptă mai sus decât a fi o a doua nevestă neglijată. Nu putea să conceapă o lume în care soțul meu n-ar fi deținut toate atuurile. În lumea ei, soții erau omnipotenți, niciodată impotenți. Al meu mă considera pe mine cauza umilirii sale și probabil că, mai apoi, a dat vina pe celelalte soții. Nu putea să riște ca femeile sale să discute una cu alta.

Mi-ar fi plăcut foarte mult să stau de vorbă cu a doua lui nevestă sau cu a treia. A continuat oare să poarte pălăria aia a lui ridicol de mare, care îi scotea nemilos în evidență capul mic? Aș fi putut să întreb: „În toți anii de căsnicie, i-ai zărit vreodată penisul? Apendicele ăla scofâlcit a atins vreodată jumătatea catargului? Când a capitulat, când și-a încetat umilirea băjbăitoare pe întuneric? După un an, șase luni, două? M-aș hazarda să spun că după numai o lună. Cu mine a stărui în această șaradă timp de șapte luni.“

În *Știința Dreptului*, Kant scria: „Căsătoria este uniunea dintre două persoane de sex diferit cu scopul posedării reciproce pe tot restul vieții a organelor sexuale ale celuilalt“.

Evident, Kant nu-l întâlnește pe soțul meu.

Desigur, la fel ca Descartes, Newton, Locke, Pascal, Spinoza, Kierkegaard, Leibniz, Schopenhauer, Nietzsche și Wittgenstein, Kant nu a format niciodată o legătură intimă cu cineva, nici nu și-a întemeiat o familie.

Ca tânără femeie, eram atât de frustrată că nu văzusem niciodată un bărbat dezbrăcat, încât obișnuiam să aștept până

când sforăia soțul meu ca să ridic plapuma, după care, aprinzând un băț de chibrit în interiorul plasei pentru țânțari care ne învăluia ca un pântec, îi examinam corpul de sub bumbacurile încheiate cu nasturi. Vai, ce dezamăgire când am descoperit un vierme în locul monstrului. De ăsta trebuia eu să mă tem? ăsta era forja fertilității? Însă nu puteam să-mi stăpânesc curiozitatea. *Ecce homo*.¹ Mă uitam de câte ori aveam ocazia, la lumina unui chibrit, nu a unei lumânări, căci atunci când îl stingeam repede, fumul acestuia nu era la fel de incriminator. Sforăielile constante, respirația adâncă, lumea uitată a somnului. N-am fost prinsă nici măcar o dată asupra faptului, n-am fost niciodată descoperită.

Acum cincisprezece ani, la șaiszeci și unu de ani, fostul meu soț meu a murit, pasager solitar într-un autobuz aparținând transportului public, cu capul înclinat într-un unghi dificil pe geamul soios. Autobuzul a făcut două trasee complete, pasagerii urcând și coborând, până ca șoferul să-și dea seama că avea drept tovarăș un bărbat fără viață. Uneori, moartea sosește neobservată.

Vrând să-l dau încă o dată uitării, am luat parte la înmormântarea lui, la punerea în pământ. N-au fost bocete și vaiete la îngropare. Zăcea mort într-un sicriu deschis. Cineva îi pieptănase părul, care-i stătea lipit de cap și aiurea, de parcă tocmai și-ar fi dat jos pălăria imbecilă. Așezate peste tot în jurul meu, femeile în doliu nu se puteau abține să chicotească și să bârfească. Murise cu o erecție care nu voia să dispară, priapism în spasmele finale, o ironie demnă de Svevo.

În moarte a triumfat Eros, în timp ce în viață triumfase Thanatos. Soțul meu a fost un dislexic freudian.

Moartea este singurul punct de panoramă din care poate fi cântărită cu adevărat o existență. Din punctul meu de panoramă, pe când mă uitam cum niște bărbați pe care nu-i recunoșteam cărau sicriul fostului meu soț, i-am cântărit viața și i-am găsit lipsuri.

1. Iată omul (în lat., în orig.).

Îmi dau seama că n-am pomenit numele soțului meu. Nu e ceva intenționat. Doar că pot să-l numesc *soțul meu* și asta îl definește.

Sunt multe motive pentru a nu da numele unui personaj sau al cuiva despre care scrii. Poate că vrei ca întreaga carte să fie despre naratorul principal sau poate că vrei ca personajul să rămână efemer, incomplet întrupat.

Eu nu am asemenea motive, din păcate. Numele lui era Sobhi Saleh, un nume cu sonoritate greoaie, lipsită de grație. Din nefericire, încă port numele lui de familie ca pe o cruce, s-ar zice că sunt răstignită pe acesta. Prenumele puteți să i-l uitați. Putem să-l azvârlim în valurile mării, să-l îngropăm sub aluviunile Mediteranei.

Sobhi. Pfui!

Însă când m-am căsătorit, viața era plină de promisiuni. Beirutul și această clădire arătau altfel la începutul anilor '50. O tufă de plumeria, de mult dispărută, foșnea cu șoapte obraznice în fața clădirii, revărsându-și parfumul și florile când intram. Peste drum era un roșcov, care a dispărut și el, scos din rădăcini. Pe îngerat, pălăvrăgeala graurilor din cartier nu se potolea încă. Dintre multele definiții ale *progresului*, „inamic al copacilor“ și „ucigaș de păsări“ mi se par cele mai potrivite.

Când ne-am mutat noi aici, proprietarul clădirii, Hajj¹ Wardeh, cu chipul lui palid, pe care își etala ochelarii de soare, o mustață țepoasă și cel puțin trei negi de toată frumusețea, a apărut cu familia să ne întâmpine pe mine și pe soțul meu cu budincă de orez și apă de trandafiri – o doză dublă nepotrivită, am considerat eu, de vreme ce budinca avea mai multă apă de trandafiri decât era necesar; mulți trandafiri au fost decapitați

1. Titlu dobândit de musulmanii care reușesc să facă un pelerinaj la Mecca, act de venerație considerat al cincilea stâlp al Islamului și pe care orice credincios musulman ar trebui să-l facă măcar o dată în viață.

pentru acel desert. Țin minte unghiile sale care se îngustau perfect. Îmi amintesc primele cuvinte ieșite din gura fiicei lui mezine: „Dar ea e mult mai înaltă decât el și mai slabă“. Fadia, dintotdeauna cu limba ascuțită, avea atunci șase ani. Îmi aduc aminte cât de stânjenit a fost tatăl ei, cum i-a acoperit mama ei gura.

Hajj Wardeh a spus: „Bine-ai venit, familie“.

Își obținuse titlul, cu mândrie, de curând: tocmai se întorsese de la Mecca.

Pantofii mei negri erau înroșiți de țărână. Cărasem cu greu două valize și câteva boccele, tot ce aveam, din cealaltă parte a orașului, printr-un desiș de coconari. Tot ce-mi aparținea, inclusiv trusoul: trei rochii, o pereche de pantofi, trei perechi de șosete (nu dresuri), lenjerie intimă, două eșarfe, un lăntșor de aur, o broșă cu cireșe croșetate, două oale pentru gătit, un platou un pic crăpat, cinci farfurii, o supieră din cupru și tablă, cu polonic, un set complet de tacâmuri de argint pentru trei persoane, cele câteva lucruri ale tatălui meu și două manuale școlare din anul acela, pe care știam că n-o să le mai folosesc.

Mă simțeam atât de bogată atunci. Apartamentul părea atât de mare și de spațios. Acum, privesc înapoi cu dor.

Din Pessoa: „Ah, mă răvășește și mă cotropește dorul față de un altul care puteam să fiu“.

Aaliya, cea superioară, separată, detașată.

Mulți hagii musulmani și creștini sunt maeștri ai disimulării pioase, care râvnesc titlul, dar nu și calea. Nu era cazul lui Hajj Wardeh; el își merita titlul. Trăia după principii javertiene. La început, a fost generos și un bun vecin, dar cum a plecat soțul meu, n-a mai vrut să aibă deloc de-a face cu mine. Aș fi putut la fel de bine să port o literă stacojie. Le-a interzis copiilor lui să-mi mai vorbească. Fadia, care obișnuia să-și petreacă tot timpul în apartamentul meu, a început să mă evite, întorcându-se cu spatele când treceam prin preajmă. Dacă era nevoită să discutăm, folosea un ton arrogant și autoritar, de parcă aș fi fost cea mai umilă dintre slugile ei. Avea doar zece sau unsprezece ani, dar era deja o tirană. Doar un pic din acel despotism

beligerant din copilărie a trecut în viața ei de adult – ei, poate nițel mai mult decât un pic.

Deși personal Hajj Wardeh refuza să ia act de existența mea, mi-a luat partea când a venit vorba de apartament. Familia soțului meu îl voia, afirmând că n-aveam nici un drept la el. Propria mea familie îl cerea, sugerând că oricare dintre frații mei îl merita mai mult. Hajj Wardeh nu a permis nimic din toate astea. Apartamentul aparținea soțului meu și, în afară de situația în care însuși proprietarul îl revendica, ori poate viitorii lui fii, el nu voia să-l elibereze pentru nimeni. Soțul meu, desigur, nu mă expunea unui asemenea risc. Și, atâta timp cât îi plăteam chiria, Hajj Wardeh mă considera chiriașa lui.

Căminul meu, apartamentul meu; în el trăiesc, mă mișc și sunt.¹

Familia soțului meu a uitat de apartament, dar a mea, nu. Mama nu mă putea privi fără să încerce să mă convingă să plec. Frații mei vitregi aveau familii mari și locuiau în apartamente mici. Aveau nevoie de el mai mult decât mine. Aveau vieți mai dificile, îl meritau. Era datoria mea față de familie. Eram egoistă, nepăsătoare și arogantă. Nu știam ce zicea lumea despre faptul că locuiam singură? Mama era tânăra ONU: părăsește-ți casa, frații tăi au suferit, tu ai alte locuri în care poți să mergi, ei n-au, ieși afară.

Nu o dată, frații mei vitregi m-au blestemat. Nu o dată, fiecare dintre ei a lovit cu putere în ușa mea, încercând să mă terorizeze. Și eram terorizată, mai ales la început, când m-am simțit cel mai vulnerabilă și mă chinuia teama că-mi voi pierde căminul. Stăteam în apartament mâncând sau citind, când de dincolo de ușă izbucneau dintr-odată lovituri și blesteme. Îmi sărea inima din piept, începeam să tremur. Uneori, în timpul primilor ani petrecuți singură, mă simțeam de parcă sufletul mi se ofilea ca o castană care se usca pe dinăuntru.

1. Parafrază după Faptele Sfinților Apostoli, 17:28 – „Căci în El trăim și ne mișcăm și suntem, precum au zis și unii dintre poeții voștri: căci al Lui neam și suntem“.)

Toate acestea – loviturile, hărțuielile, pretențiile fraților mei – au încetat mulți ani mai târziu, în 1982, în timpul asediului israelian asupra Beirutului. Mulți locuitori ai orașului fugiseră și casele goale au fost ocupate rapid de locatari ilegali. Aceia dintre noi care au rămas în oraș, care n-aveau unde să plece în altă parte, erau extenuați emoțional, saturați, dar nu hrăniți, de teamă și adrenalină. Odată, crezând că nu era nimeni acasă, trei bărbați mi-au spart apartamentul în zori. Am sărit din pat, încă în cămașă de noapte. Nu mai era apă de multe săptămâni; nici părul, nici cămașa mea de noapte nu mai fuseseră spălate de mult timp. Am luat AK-47-le care era pus lângă mine în pat, pe partea dreaptă, acolo unde obișnuia să doarmă soțul meu cu foarte mult timp înainte. Arma aceea mi-a ținut companie pe toată durata războiului civil. Desculță, m-am năpustit afară din dormitor, agitându-mi pușca de asalt. Bărbații în ținute militare au aruncat o singură privire la nebuna care îi ataca și au ieșit în fugă – nu fără a face zgomot, aș putea adăuga. M-am repezit după ei, dar numai până pe palier, căci ei deja ajunseseră la parter, alergând într-o manieră deloc athletică, douăsprezece membre independente care se mișcau într-o agitație dezordonată – ca niște vaci din desene animate, lovite de streche.

Un foc de armă tras de la etajul patru m-a înspăimântat, făcându-mă să ies din starea de isterie în care mă aflam. Fadia țintise spre unul dintre sacii cu nisip din capătul străzii. La fel ca mine, voia numai să-i sperie pe bărbații aceia, însă chiar a tras cu pușca.

„Să nu care cumva să îndrăzniți să vă întoarceți!“; le-a strigat ea. „Asta e cea mai mică dintre armele pe care le am.“ Apoi le-a zis copiilor ei: „Treceți înapoi înăuntru. Nu-i nimic de văzut aici“.

Nici ea nu-și spălase de ceva vreme părul de gorgonă sau cămașa de noapte jerpelită. Probabil arăta la fel de înfricoșătoare ca mine, dar, ca de obicei, avea o manichiură impecabilă.

De la două etaje mai jos, puteam să observ cum unghia sângerie, frumos conturată, a degetului arătător apăsa pe trăgaci. Din apartament, soțul îi striga că e nebună. Ea a clipit din pleoapele roșii spre cerul albastru și senin. I-am spus să nu mai tragă, altfel israelienii vor bombardă clădirea. I-a luat ceva să mă recunoască.

„Da' ai ditamai arma“, a remarcat ea.

Odată ce s-a răspândit povestea despre femeile nebune, despre menade și bastoanele lor semiautomate, frații mei vitregi au încetat să-mi ceară apartamentul.

Aaliya, cea superioară, cea nebună.

Aprind lumina în camera pentru citit. Deși e abia șapte și jumătate, întunericul de afară este apăsător. Iarna bate la ușă.

De când am ieșit la pensie, ora la care îmi iau cina se schimbă în funcție de anotimp. Când lucram la librărie, obișnuiam să mănânc când mă întorceam acasă, întotdeauna la oră fixă. De atunci, nu sunt sigură de ce, simt că mi-e foame de cum apune soarele și începe să se lase seara. Stomacul meu își are propriul ritm circadian.

Mă simt obosită, dar e prea devreme ca să merg la culcare.

Decid să nu-mi fac o cafea. Nu suport infuziile din plante medicinale sau gustul fad al sortimentelor decofeinizate, iar cofeina, seara, îmi dă sistemul peste cap. Zic asta de parcă, altminteri, sistemul meu ar fi bine echilibrat.

Dintre toate plăcerile delicioase pe care trupul a început să mi le refuze, somnul este cea mai prețioasă, darul sacru care îmi lipsește cel mai mult. Somnul odihnitor mi-a lăsat doar zgura. Dorm fragmentat, asta dacă dorm vreun pic. Când îmi făceam planuri pentru anii de bătrânețe, nu mă așteptam să-mi petrec fiecare noapte în dormitorul întunecat, cu pleoapele întredeschise, sprijinită de perne turtite, ținând audiență cu amintirile.

Somnul, stăpânul tuturor, și zei, și oameni. O, se lasă-n mare și dă o fugă peste unde. Când eram mai tânără, puteam

să dorm oriunde. Puteam să mă întind pe o canapea, să mă cufund în ea, silind-o să mă cuprindă, și să dispar în tărâmul de dincolo al somnului. Într-un ocean confortabil mă aruncam, în adâncurile sale mă prăbușeam.

Vergiliu numea somnul fratele morții, la fel ca Isocrate înaintea lui. Hypnos și Thanatos, fiii lui Nyx¹. Această minimizare a morții este lipsită de imaginație.

„Nimic nu e mai puțin demn de un om care gândește decât să vadă moartea ca pe un somn“, scria Pessoa. Esențial pentru somn este faptul că ne trezim din el. Este atunci trezirea o înviere?

Pe o canapea, într-un pat, pe un scaun, dormeam. Ridurile îmi dispăreau de pe chip. Fiecare ticăit slab al ceasului mă întinerea. De ce la vârsta când avem nevoie cel mai mult de puterile curative ale somnului avem cel mai puțin acces la el? Hypnos dispare pe măsură ce se apropie Thanatos.

Când îmi făceam planuri pentru anii de bătrânețe, nu mă gândeam că voi petrece nopți nedormite retrăind anii tinereții. Nu mă gândeam că o să-mi fie atât de dor de librărie.

Mă întreb uneori cât de diferită ar fi fost viața mea dacă nu aș fi fost angajată în ziua aceea.

*
* *
*

Îmi place foarte mult opera lui Javier Marías. Am tradus două dintre romanele sale: *Inimă atât de albă* și *Mâine în bătaie să te gândești la mine*. Voi avea în vedere o a treia după ce citesc traducerea franceză a ultimului volum din trilogia *Chipul tău, mâine*, deși, la mai mult de 1.300 de pagini, probabil că nu mă voi înhăma nici la aceasta.

Însă divaghez, ca de obicei.

În unul dintre eseurile sale, Marías spune că opera lui tratează la fel de mult ceea ce s-a întâmplat ca și ceea ce nu s-a

1. Zeița Noptii, în mitologia greacă.

întâmplat. Cu alte cuvinte, cei mai mulți dintre noi credem că suntem cine suntem din cauza deciziilor pe care le-am luat, din cauza evenimentelor care ne-au modelat, din cauza alegerilor celor din jurul nostru. Rareori ne gândim că ne formează, de asemenea, deciziile pe care nu le-am luat, evenimente care nu s-au petrecut sau lipsa alegerilor, la o adică.

Cu mai bine de cincizeci de ani în urmă, într-o zi mohorâtă când speranța îl urmase pe ușă afară pe crevetele de bărbatu-meu, sau așa credeam eu la vremea aceea, prietena mea Hannah m-a dus de mână la o librărie al cărei proprietar îi era rudă. Acesta, un văr de-al doilea îndepărtat, deschisese librăria ca distracție, un magazin la parter cu o vitrină nepotrivită, într-o clădire îmbătrânită de pe o stradă lăturalnică, lipsită de pietoni. Ținea mai multe jucării din pluș stupide decât cărți și era praf peste tot. Librăria avea tot atâtea șanse de reușită ca mine.

Însă, dintre toate lucrurile posibile, scânteia care a aprins o flacără în sufletul meu a fost biroul imens din lemn de stejar, cu pete întunecate, la care stătea proprietarul. Pentru o femeie divorțată în vârstă de douăzeci și doi de ani și fără un ban în buzunar, a sta la un astfel de birou părea ceva extraordinar, ceva deosebit, ceva la care să aspiți. Aveam nevoie de *grandeur*¹ în viața mea.

Hannah i-a spus vărului ei că ar trebui să mă angajeze, iar el a informat-o că voia să angajeze pe cineva cu mai multă experiență și, la fel de important, cu mai mult stil. Vorbea de parcă eu nu eram acolo, de parcă eram invizibilă, ca și cum fața lui ar fi fost ascunsă în spatele unui print perforat pe margini. Hannah, apărătoarea mea, n-a vrut să se dea bătută. I-a explicat că iubesc cărțile și că citesc mereu, că știu mai multe despre ele decât va ști el vreodată și, la fel de important, că pot să șterg praful, să fac curat, să frec podelele și să dau cu mopul. Urma să aibă cea mai curată librărie din oraș, am intervenit eu, avea să sclipească de curățenie, un diamant. I-am spus că o să scot mirosul de acru și de stătut din ea. El

1. Grandoare (în fr., în orig.).

s-a prefăcut că rumegă oferta, după care m-a angajat temporar (încă adresându-i-se lui Hannah, și nu mie), până când reușea să aducă pe altcineva mai prezentabil care să fie imaginea librăriei.

Ceea ce nu am știut atunci era că primul chip căruia i-a oferit slujba îi aparținea unei fete drăguțe a cărei familie era atât de stilată, încât a emigrat în Brazilia, iar unul dintre vlăstarii ei a devenit de curând guvernatorul din São Paulo. Fata a plecat fără ca măcar să-și arate fața în librărie. Nici cea de-a doua nu și-a făcut apariția; s-a măritat și n-a mai avut nevoie sau n-a mai dorit să se angajeze.

Dacă vreuna dintre aceste femei s-ar fi ivit la librărie, viața mea ar fi fost cu totul alta. Nu mi-am dat seama în ce fel a fost influențată soarta mea de soarta celor două fete decât cu puțini ani în urmă, când proprietarul a pomenit în trecăt despre aceste lucruri. Nu se gândise nici o clipă că aș putea să fac față slujbei. A pus succesul meu pe seama pregătirii temeinice pe care mi-a făcut-o.

Am lucrat pentru acest diletant în ale cărților timp ce cincizeci de ani și singurul chip pe care l-a asociat toată lumea cu librăria a fost chipul meu.

Biroul acela imens din lemn de stejar, cu pete întunecate, după care am tânjit cândva, stă acum confortabil în camera mea pentru citit, iar în spatele lui o fereastră lasă să intre întunericul înserării; lângă el sunt rafturile mele ticsite cu cărți. Când proprietarul, șeful meu, a murit acum patru ani, familia sa a închis librăria, a vândut cărțile și inventarul pe mai nimic. Eu m-am ales cu biroul.

Cât de în siguranță, cât de adăpostită mă voi simți când îmi voi începe traducerea, stând așezată la acest birou în noaptea neagră, așa cum descria Sebald cu glasul lui Jacques Austerlitz, așezată la acest birou și „privind vârful stiloului

meu în lumina lămpii, urmărindu-i umbra mișcându-se ca de una singură și cu perfectă fidelitate... de la stânga la dreapta“ – de la dreapta la stânga, în cazul meu, traducătoare în arabă – „rând după rând, pe hârtia liniată“.

Pe această splendoare din stejar îmi așez noul suport pentru hârtie de scris, lângă creioane, lângă stilouri. Deșurubez stiloul principal, un Parker vechi, și examinez cerneala. Rezervorul de cerneală în formă de nucă, un fals obiect de anticariat din porțelan și cupru, este plin ochi. Întotdeauna mă cuprinde o emoție plăcută când mă pregătesc pentru un nou proiect. Mă simt în largul meu cu ritualurile mele.

Veritabilul obiect de anticariat de pe birou este o carte de benzi desenate, o versiune ilustrată a *Poveștii despre două orașe* în limba arabă, învelită în celofan roșu. Are valoare pur sentimentală. Era groaznic de deteriorată – patru pagini lipsă, două rupte, altele pătate cu apă – atunci când am primit-o, acum vreo șaiszeci și ceva de ani.

Era vară. Aveam zece ani. Mama și-a dus copiii în grădina publică din Beirut. Aveam doar trei frați vitregi pe atunci, cred, iar cel mai mic era încă în cărucior. Poate că nu mi-i aduc aminte prea clar pe frații mei, însă îmi amintesc ziua aceea și rochia pe care o purtam, cea mai bună rochie a mea, din tafta albastră, cu bordură albă. Era însoțită de o poșetuță albă din plastic, care nu se deschidea și era, oricum, prea mică pentru a intra în ea și altceva în afară de o țigaretă din gumă de mestecat. Țin minte că o țineam tot timpul strânsă bine la șoldul drept. Țin minte că era un cer senin, că vântul adia ușor, că soarele albicios era leneș și indiferent, nici prea arzător, nici prea strălucitor. Mama, aplecată în față, cu genunchii lipiți, cu ambele picioare pe pământ, ședea pe o bancă din lemn vopsită într-un maro uzat și al cărei spătar era știrb de o scândură. Eu și frații mei vitregi stăteam strânși în jurul ei, planete orbitând în jurul stelei noastre obosite. *Valea, valea!* Voia să plecăm de acolo. Nu eram obișnuiți să fim în preajma unor persoane necunoscute.

Cu pași porniți șovăitor, cu picioarele micuțe, m-am depărtat de ea, încet și ezitant, dar am făcut-o.

Un băiat cu păr castaniu, dolofan și palid, cu ochi de culoarea uleiului de măsline proaspăt presat, stătea trist singur-singurel pe o bancă, privind cu jind cetele de copii amețitor de gălăgioși care treceau iute pe acolo pe biciclete, triciclete și în mașinuțe roșii fără plafon și podea. Băiatul singuratic părea cu câțiva ani mai mic decât mine. În mână ținea, făcută sul, cartea de benzi desenate care se află acum pe biroul meu.

L-am invidiat. Voiam cartea aia mai mult decât orice îmi dorisem vreodată.

L-am întrebat dacă voia să se joace. Am folosit verbul și atât, mi-aduc aminte, oferindu-i posibilitatea de a alege ce joc voia. S-a luminat la față, îmbujorându-se de parcă ar fi băut un pahar de Bordeaux. Voia să se joace, sigur că voia. A dat din cap iar și iar în semn că da. L-am întrebat dacă era dispus să ne uităm împreună pe cartea lui de benzi desenate. Nu-l deranja deloc, m-a lăsat pe mine să o țin. Rochia mea nu avea buzunare pentru că fusese cumpărată la set cu o poșetuță care nu se deschidea. I-am dat poșetuța. Un schimb cinstit, nu? A pus-o pe bancă și nici unul dintre noi n-a băgat de seamă când a dispărut. Ne-am jucat leapșa, frații mei vitregi ni s-au alăturat, la fel și alți copii. Băiatul s-a distrat. Ne-a părăsit ținându-și strâns mama de mână și fluturându-și nestăpânit brațul în semn de la revedere, cu un zâmbet larg care îi transforma bărbia dublă în una triplă. Mi-aduc aminte și în ziua de azi chipul lui vesel, bucuria lui și zâmbetu-i minunat. Trebuie să existe un motiv pentru care lucrul acesta supraviețuiește atât de limpede în imaginația mea.

M-am dus acasă cu cartea mea de benzi desenate. Mama m-a certat rău pentru că mi-am pierdut poșetuța din plastic.

Cum aveam să ajung vreodată să fiu o adevărată doamnă?

Pe birou mai există o relicvă, deși nu la fel de veche, un suvenir din anii de război din Beirut: un exemplar din *Orașele invizibile* de Calvino, ars în colțul de jos din dreapta, dar numai coperta din spate și cele douăzeci de pagini care o preced.

Partea din față nu e deteriorată. Citeam cartea la lumina lumânării în timp ce oamenii se omorau dincolo de fereastra mea. Pe când orașul ardea, am avut un mic incendiu accidental, ceva ce pare să i se întâmple în mod regulat lui Joseph Conrad – mici incendii accidentale, nu orașe arzânde.

Orașul în flăcări, ce perioadă. Trebuie să menționez aici că numai fiindcă am dormit cu un AK-47 în loc de soț în timpul războiului nu înseamnă că sunt nebună. Să ai o armă de asalt nu reprezintă un semn de nebunie. Trebuie să luați în considerare situația. În primele zile ale războiului civil, obișnuiam să cobor în garajul de sub clădirea învecinată atunci când începeau bombardamentele de artilerie. Clădirea noastră nu avea așa ceva, căci e mai veche cu un deceniu. Uram nopțile acelea. Locatarii din vecinătate, înfricoșați și nedormiți, stăteau în garajul cu șobolani impresionanți, îmbrăcați neadecvat în cămăși de noapte, boxeri, maiouri și șosete găurite. Am petrecut nu doar o noapte acolo la începutul războiului, până într-o zi din anul 1977 când, în timp ce eu eram în subteran, câțiva palestinieni mi-au spart apartamentul, au cotrobăit prin lucrurile mele și unul dintre ei a defecat pe pardoseala din baia de serviciu. Acea a fost prima intrare prin efracție.

S-ar putea să credeți că palestinianul a ales să nu folosească vasul de toaletă fiindcă nu aveam apă curentă. Poate că o fi simțit ca fiind sub demnitatea lui să utilizeze găleata plină cu apă albastră – agătasem în ea un deodorizant de toaletă – pentru a turna în closet. Nu e așa; nu era neobișnuit ca bărbații să facă una ca asta. Israelienii își lăsau căcatul în casele în care dădeau spargerii; palestinienii își lăsau căcatul; libanezii, iranienii, sirienii; creștini, evrei, musulmani. Pentru un bărbat, această nevoie imperioasă, care fusese depozitată în celulele sale în momentul Creației, se elibera animalic în timpul războiului. Acest act spunea: *Am fost aici, indiferent dacă îți place sau nu*. Mi s-a zis că în China copiii mici nu poartă scutece; pantalonii lor au o deschizătură verticală de-a lungul

șezutului, care face să le fie mai ușor să se lase pe vine și să excreteze. Toți soldații ar trebui să poarte pantaloni cu crăpătură.

Cineva s-a căcat în casa mea. Mi-am procurat un Kalașnikov.

Am așteptat o perioadă de acalmie. După acest incident, n-am putut să dorm trei zile și n-am mai coborât în măruntaiele clădirii învecinate când se întăteau tirurile de artilerie. Preferam să mor cu apartamentul meu decât să trăiesc fără el. Înainte de ivirea zorilor, mă ghemuiam în spatele ferestrei și observam cum thanatofili adolescenți cu arme semiautomate alergau în zigzag, ca gândacii. Lumina lunii pe țevi de pușcă de căpătat. În timp ce nebuloase de flăcări colorau cerul indigo, vedeam stelele clipind incredul spre grozăvia de dedesubt. Fixată pe minim, lampa mea cu kerosen murmură toată noaptea, pe post de zgomot alb. Așteptam la nesfârșit, în compania unui ceas care ticăia, al cărui cadran strălucea în întuneric cu un verde fosforescent, de lime. Stăteam lângă fereastră, cu treburile casei nefăcute. Așezată pe canapeaua mea mătăhăloasă de lângă televizorul și mai mătăhălos, priveam cum orașul meu, necropola mea, ardea și se prefăcea în ruine.

În dimineața acordului de încetare a focului cu numărul 53.274 (cel de dinainte durase preț de treizeci de secunde, cel anterior acestuia probabil că mai puțin de atât – bine, bine, exagerez, însă cu siguranță au existat mai mult de o sută de acorduri de încetare a focului până în 1977, la doi ani de la începerea războiului), m-am schimbat din cămașă de noapte într-un trening roz și espadrile. Vizavi, thanatofili drogați cu Dexedrine¹ jucau poker, cu bețe de chibrituri pe post de fise, pe o masă rabatabilă cu picioare subțiri, cu tăblia acoperită cu fetru verde, în fața băcăniei domnului Azari, adevăratul test cu turnesol cu privire la durata încetării focului – mă refer la magazin, nu la jocul de cărți, fiindcă domnul Azari avea relații apropiate cu diverși lideri militari. Magazinul lui era barometrul

1. Medicament ce este, la bază, un izomer al amfetaminei, prescris în tratarea ADHD la copii și adulți.

războiului. Dacă obloanele verzi ca otrava erau închise, nimeni nu se aventura afară din casă. Dacă erau deschise, cartierul nu se afla într-un pericol iminent. După numărătoarea mea, erau cinci găuri de gloanțe răspândite pe obloanele din metal. Domnul Azari mi-a făcut semn cu mâna, vrând în mod evident să-mi vorbească, dar eu doar am înclinat din cap în direcția lui și am mers foarte repede mai departe. M-am muștră singură că nu eram mai prietenoasă, că nu încercam mai mult să-l fac să-i placă de mine, căci economisea hrană și apă din stocul lui sărăcăcios, oferind produsele clienților preferați. Mă gândeam că nu voi fi niciodată una dintre aceștia. Preferații lui îi dăruiau mâncare gătită în casă, or eu eram o bucătăreasă mediocră. Eram norocoasă, totuși; Fortuna veghea asupra mea. Fadia era, de departe, cea mai bună bucătăreasă din cartier și îl hrănea în mod constant. De când începuse războiul, domnul Azari pusese pe el cincisprezece kilograme. N-oi fi fost eu persoana preferată a Fadiiei, dar eram vecina și chiriașa ei (moștenise clădirea după moartea părinților). Câteva dimineți pe săptămână, când mă trezeam găseam la ușă două-trei sticle de apă, poate un săculeț de orez, uneori o pungă de roșii sau câteva portocale. După nopțile în care înfruntările armate erau mai puternice decât de obicei, îmi lăsa o porție din aceeași mâncare pe care i-o oferea domnului Azari. La prima îmbucătură, mă transformam în credincioasă și mă rugam să fie primită cu brațele deschise în Paradis, la sânul lui Dumnezeu sau în orice salon de frumusețe voia ea.

În loc să merg să deschid librăria, am luat o ocazie, o mașină aflată într-o stare deplorabilă, până în Sabra¹. Nici o mașină libaneză nu s-a mai aventurat în labirintul taberei palestiniene după ce a început războiul, așa că am coborât la intrare. Aveam nevoia lui Tezeu și cunoștințele Ariadnei, dar nu aveam nici un ghem de lână, așa că îl căutam pe Minotaur, dar nu pentru a-l ucide, ci pentru a-i cere ajutorul. Îl căutam pe Ahmad.

1. Cartier din sudul Beirutului, situat în imediata vecinătate a taberei de refugiați Shatila.

Mama lui Ahmad locuia într-o cocioabă sau, ca să fiu mai exactă, într-o construcție făcută de mântuială, constând dintr-un zid din beton de care erau atașați trei pereți din azbest și fier galvanizat, cu un acoperiș de tablă deasupra. Ușa, și ea dintr-o foaie de tablă ondulată, nu avea balamale; o dădeai pur și simplu la o parte ca să intri sau să ieși și o puneai la loc după ce treceai prin deschizătura ei. Nu era nevoie de încuietoare, de vreme ce vecinii stăteau claie peste grămadă, unii peste alții. Dacă dispărea ceva, toți știau cine și ce împrumutase. Mai fusesem acolo o singură dată, cu mulți ani înainte, când în îngrăditura aceea locuiau șase oameni. A trebuit să duc o carte, un cadou pentru cea de-a șaptesprezecea aniversare a zilei de naștere a lui Ahmad, și nu am intrat, deși mama lui, cumsecade și amabilă la acea vreme, a insistat întruna să-i onorez casa cu prezența mea.

A-ți găsi drumul prin labirintul de alei, treabă dificilă și înainte de război, devenise acum o mare năpastă. Băltoacele care pe vremuri se formau doar după ploaie se transformaseră în lacuri permanente de un maro de canalizare, cu o duhoare sufocantă. Mă dureau coapsele din cauza efortului de a le întinde nefiresc de mult la fiecare pas menit să evite vreo baltă. Am fost nevoită să mă deplasez cu grijă, ocolind mormanele de mobilă aruncată, bârne cu lemnul putred, farfurii sparte și argintărie îndoită. Un eucalipt uriaș, aparent singura formă de viață vizibilă, adăuga ceva în plus aromelor derutante (căcat și Vicks¹); copacul prospera în mediul său exotic, făcând ca barăcile din jur, construite din cărămidă, ciment, tablă de aluminiu sau chiar carton să pară foarte mici. Imigrant fericit și mulțumit, mândru de realizarea și splendoarea sa, probabil că eucaliptul ar fi respins cu un hohot de râs orice sugestie de a se întoarce în Australia. Verdele lui de o nuanță tristă părea strălucitor în contrast cu sărăcia de culori, numai griuri estompeate și tonuri de alb murdar. De-ar fi plantat cineva o bougainvillea²; ar fi crescut foarte bine în acele fisuri roditoare.

1. Brand de medicamente care tratează simptome ale gripei.

2. Lat. *Bougainvillea spectabilis*, sau floarea de hârtie, arbust cățărător cu flori strălucitor colorate, care conferă un aspect mediteranean oricărui spațiu.

Când mama lui Ahmad, care se metamorfozase într-un pachet de gesturi smucite și blesteme, a răspuns la ușa din tablă, mi-a spus că fiul ei cel nerecunoscător nu mai locuia acolo de mulți ani. Că ar trebui să-i zic omului cu inimă împietrită care-și ura mama că femeia care l-a născut, femeia care l-a purtat în pântec timp de nouă luni dureroase și s-a îngrijit de el în timp ce creștea, avea nevoie de pâine.

Ahmad avansase pe scara socială, se mutase din Sabra.

Iertați-mi o mică digresiune. Doar pentru a vă oferi o idee mai cuprinzătoare despre Sabra.

După mulți ani, după război, pe la mijlocul anilor '90, un artist local m-a rugat să-l ajut să vândă exemplare tipărite cu o hartă a Beirutului și suburbiilor sale pe care o pictase minunat de mână. Era, în mod evident, foarte îndrăgostit de orașul nostru. Pictase Beirutul de parcă ar fi fost lumea întreagă, complet în el însuși, fiecare cartier ca pe o altă țară cu propria-i culoare, străzile ca pe niște granițe, până și cel mai mic drum era marcat, fiecare alee, fiecare colțișor. Desenase chiar și mici simboluri hidrografice (*fleurs-de-lis*¹) în locurile unde se aflau puțurile de apă – numele Beirut derivă din cuvântul *puț* în majoritatea limbilor semitice din cauza abundenței apei sale subterane.

O sferă completă, Beirutul ca glob total, lumea întreagă. Pictorul crease chiar și un efect de Groenlanda, întinzând liniile longitudinilor de sus și de jos, cu o distorsiune din ce în ce mai mare a dimensiunii pe măsură ce mergeai spre nordul sau spre sudul orașului. Pe această hartă, Beirutul exista în afara Libanului, separat, nu parte a Orientului Mijlociu. Era un întreg.

Ca locuitoare a Beirutului get-beget, care într-o viață lungă a petrecut doar zece nopți departe de pieptul hrănitor al orașului ei (Grünbein: „Călătoria este o pregustare a Iadului”²), am

1. Însemn heraldic reprezentând un crin stilizat (în fr., în orig.).

2. Ultimul vers din poemul „Cosmopolite“ de Durs Grünbein.

considerat harta o operă de artă, o uimitoare, glorioasă lucrare a inspirației. Cu cât o lăudam mai mult, cu atât se lățea zâmbetul artistului. Stăteam în picioare unul lângă altul în librăria mea, uitându-ne cu atenție la exemplarul tipărit pe care îl agățasem pe perete. El a încercat să-și aprindă o țigară, dar mâna îi tremura prea tare. I-am spus că nu putea să fumeze înăuntru. Și-a mărturisit nervozitatea. L-am condus afară, ducând harta în mână. „Hai să o vedem la lumina Beirutului.“ În fața vitrinei magazinului s-a lepădat de disconfort și și-a recăpătat siguranța de sine. Am observat însă că străzile din Sabra nu erau denumite și că erau reprezentate cu mai puțină precizie decât celelalte străzi.

„Am încercat, dar totul mi-a stat împotriva. Străzile erau temporare, preschimbându-se peste noapte în altceva, ca pentru a mă păcăli“, mi-a zis el. Cărțile din spatele geamului vitrinei au fost martore la ce a spus după aceea: „Străzile și aleile din Sabra se înmulțesc noaptea ca șobolanii – vă spun eu, ca șobolanii“.

Pictase tabăra din Sabra într-un albastru foarte deschis, ca tundra siberiană de pe unele hărți. Cartograful trebuie să nu fi fost deloc dornic să includă tabăra în harta sa. M-am gândit să-i dau cartea lui Bruno Schulz, care se ocupă de o situație similară. Schulz scria: „Pe harta aceea... porțiunea cu Strada Crocodililor scliffea cu albea goală care marchează de obicei regiunile polare sau țările neexplorate, despre care nu se știe aproape nimic“.

Oh, *Prăvăliile de scorțișoară*¹ încă este una dintre cărțile mele preferate. Harta aceea a Beirutului stă încă agățată pe un perete în dormitorul meu.

Să revin la Ahmad. L-am întâlnit prima oară în 1967 când era un adolescent timid, înalt, slab, stângaci și fragil, un personaj

1. În limba engleză, povestirea *Streets of Crocodiles* a fost inclusă în vol. *The Cinnamon Shops (Prăvăliile de scorțișoară)*. În traducere românească, a fost inclusă în vol. *Manechinele*, Polirom, Iași, 2004.

descins dintr-o povestire a lui Cehov, cu puf de piersică și *keffiyeh*¹, încercând să-l imite pe eroul său, Yasser (George Habash și Frontul Popular, care începea să se formeze în același an, mai aveau până să intre în viața sa). Purta ochelari cu rame din os, prea mari pentru fața lui. Nu l-am observat că stătea în fața biroului meu până când nu și-a dres glasul, ca să-mi atragă atenția. Am simțit mirosul de lemn-dulce și anason de la dropsurile pe care le zdrobea între dinți. Fusese trimis la mine de la o altă librărie din oraș, spunându-i-se că nimeni altcineva nu-l putea ajuta. Căuta o carte scrisă de un italian, dar nu reușea să-și aducă aminte titlul sau numele autorului. I-am spus că trebuia să-mi ofere un pic mai multe informații. Italienii scriau cărți de sute de ani.

„Eroul cărții nu era un erou, omora multe șopârle“, a zis el.

N-am râs, dar ochii m-au trădat. A roșit și s-a dat un pas înapoi. L-am condus la un raft și i-am dat *Conformistul*².

„Șopârlele sunt în primele pagini ale cărții“, i-am spus.

Ținea cartea în mâini de parcă era *Coranul*. O aveam în arabă? Nu credeam că fusese tradusă. (Eu nu voiam s-o traduc fiindcă mi se părea didactic-pletisitoare, nu că i-aș fi arătat lui traducerea mea, dacă aș fi făcut una.) Engleza lui nu era foarte bună.

„Nu sunt profesoară“, i-am zis eu. „Citirea unei cărți sigur îți va îmbunătăți engleza.“

Mă deranja dacă cerceta un pic cartea, să vadă dacă putea s-o citească?

M-am întors la biroul meu. S-a așezat pe podea, reze-mându-se de raftul de cărți, cu picioarele întinse înaintea sa, cu tălpile din cauciuc ale pantofilor ridicate, extrem de vizibile. Trei cărți erau de asemenea ridicate în poziție verticală, cu

1. Acoperământ tradițional pentru cap purtat de bărbații arabi.

2. Roman cu pronunțat caracter antifascist scris de Alberto Moravia în 1947.

coperta în afară: *Pe patul de moarte*, *La revedere*, *Columbus* și *Sărbătoarea continuă*, ultimele două de curând sosite în Beirut. Separate de cotoarele altor cărți, alcătuiau un triunghi care plutea deasupra capului său. Abia în clipa aceea am înțeles că nu-și permitea să cumpere o carte, orice carte. Pantalonii militari pe care-i purta nu erau nici o modă, nici o declarație politică, erau doar ieftini.

L-am întrebat dacă a omorât șopârle când era mic. M-a întrebat ce însemnau cuvintele englezești *magpie*, *austerity* și *covet*¹.

Mi-era simpatic.

I-a plăcut cartea foarte mult, a terminat-o în douăzeci și trei de zile (librăria nu era deschisă duminica). Apărea în fiecare după-amiază, se așeza în același loc. În rarele ocazii când aveam un client atunci când sosea el, îmi făcea timid cu mâna și se ducea tiptil la cartea lui Moravia, pe care o pusese la locul ei în ziua precedentă. Din a doua săptămână a început să facă treburi mărunte prin magazin, în a patra deja semna pe formularele de livrare. Am încercat să fac în așa fel încât să fie angajat, dar proprietarul a refuzat. Aveam nevoie de un ajutor. Eram singurul angajat. Dacă mă îmbolnăveam, librăria nu se deschidea.

„Dă-i o parte din salariul tău“, mi-a replicat proprietarul. „Librăria nu e o afacere bănoasă. E muncă din dragoste.“

Nu tocmai. Eu asiguram munca, eu asiguram dragostea, dar el se bucura de distincția efemeră de a fi proprietarul unei librării. Ahmad a lucrat în magazin fără plată timp de patru ani. Nu părea să-l deranjeze asta. Mă ajuta de câte ori putea, stătea în locșorul lui și citea când nu era mare lucru de făcut. Venea și pleca după bunul plac, poate că nu era punctual, dar era cu înflăcărare devotat librăriei și cititului, era disperat să se autoeduce. Când îmi ceream scuze că-l munceam fără plată, răspundea că fiii muncesc întotdeauna fără recompensă.

1. Coțofană, austeritate, a râvni.

Într-o zi, a decis să zugrăvească interiorul magazinului. Făcuse rost, gratis, de trei bidoane cu vopsea mov-deschis. Se pare că cineva din tabăra de refugiați le cumpărase pe nimica toată înainte de a-și da seama că nimeni n-o să vrea să-și dea pe pereți cu acea culoare. Ahmad a lăsat spațiile din spatele rafturilor nevopsite, fiindcă nu aveam destule bidoane cu vopsea. Mi-a plăcut la nebunie culoarea și am păstrat-o până când am ieșit la pensie și librăria s-a închis.

Mă bazam pe el. Câțiva tineri obișnuiau să se perinde prin librărie înainte de sosirea lui, singuri sau în grupuri, fără intenția de a cumpăra cărți. O femeie necăsătorită lucra la magazin, deci un băiat putea să exerseze flirtul, putea să-și încerce norocul. Mă ocupam de ei cu răceală. Erau inofensivi, dar mi se păreau enervanți. Prietena mea Hannah, care mă vizita adesea la magazin, îi găsea amuzanți. Nu interacționa cu ei, dar chipul i se lumina ori de câte ori intra vreunul dintre flăcăii ăia. Ahmad, însă, îi considera jignitori. Le arunca o căutătură dușmănoasă, se ținea după ei prin librărie până când infractorii părăseau magazinul. Odată, după ce el a alungat doi adolescenți, Hannah l-a întrebat dacă era sigur că aceștia n-aveau de gând să cumpere cărți.

— Nu vor decât să necăjească doamne respectabile, a spus el.

— Ești sigur că doamnele respectabile nu doresc să fie necăjite? Nu știi despre Aaliya, dar poate că eu aș vrea să stau de vorbă cu un tânăr chipeș, doar câteva cuvinte când și când, i-a zis ea.

El a ridicat privirea spre noi două și a zâmbit pentru prima oară în acea zi, ochelarii alunecându-i un pic pe nas în timp ce făcea asta.

— Dacă ați vorbi cu unul, n-ați mai putea să scăpați de el. N-ar mai pleca niciodată, a spus Ahmad.

A plecat cândva în 1971 din cauză că evenimentele traumatizante din Septembrie Negru¹ din toamna precedentă l-au silit

1. Termen care se referă la războiul civil din Iordania, început în septembrie 1970 și încheiat în iulie 1971.

să-și reevalueze prioritățile. Omorurile din Iordania probabil că l-au convins că ușa celulei sale n-avea să fie deschisă de cărți. În lumea asta, o cauză putea face asta – o cauză putea să deschidă larg ușile închisorii. M-a întristat foarte tare pierderea lui.

Deși cred că alegerea primei cărți, cea care-ți deschide ochii și-ți emoționează sufletul, este la fel de involuntară ca prima iubire, tot îmi doresc ca el să fi ales o alta. I-a plăcut la nebunie *Conformistul* și se vedea pe sine extrem de diferit de personajul principal al acesteia, însă, în lumina a ceea ce avea să ajungă la maturitate, alegerea mi se pare acum atât de patetic de previzibilă, aproape un clișeu. Frontul Popular de Eliberare a Palestinei, oricât de marxist-leninist s-o fi considerat el, era o imagine în oglindă a partidului Fasci Italiani di Combattimento al lui Mussolini. Partidele politice pot să se contrazică, să țipe și să se insulte, să se ia la pumni și șuturi, să arunce grenade și rachete; nu este decât maimuțarea prostescă a lui Narcis la imaginea reflectată de luciul lacului.

Ahmad era sigur că el era diferit de Marcello, personajul principal din *Conformistul*, lipsit de o esență morală, un executant lipsit de personalitate independentă. Ahmad se pretindea un individualist.

Nu există conformist mai mare decât cineva care se fălește cu individualitatea sa.

Dați-mi voie să rememorez evenimentele lui Septembrie Negru, nu atât pentru a zugrăvi cadrul politic sau istoric, oricât de important ar fi putut fi el în schimbarea Libanului și în aruncarea țării în abisul războiului civil, cât pentru a arăta schimbările suferite de Ahmad. Vreau să zugrăvesc transformarea chipului său.

Îmi sunt cunoscute doar tușele groase ale trecutului său. Familia lui provine dintr-un sătuc aflat la est de Haifa, alungată

de Yishuv¹ în timpul Nakba² din 1948 (cuvintele lui, nu ale mele). Satul a fost șters de pe fața pământului, mai puțin din amintirile sătenilor. El s-a născut în Sabra. Familia, unchiul și mătușile, era împrăștiată prin taberele de refugiați din sudul Libanului, Iordania și Cisiordania.

În septembrie 1970, în Iordania aveau loc tulburări violente. Fedayeen-ii³ palestinieni lansau operațiuni din acea țară, iar Israelul recurgea la represalii – în mod excesiv, așa cum îi fusese întotdeauna obiceiul –, bombardând Iordania. Palestiniienii conduceau, practic, țara, creând un stat în stat. Simțindu-se amenințat, Regele Hussein al Iordaniei le-a declarat război. Au pierit cu zecile. Conflictul, moartea și omorurile au durat până în iulie 1971, încheindu-se cu expulzarea în Liban a Organizației pentru Eliberarea Palestinei și a sute de luptători palestinieni.

Ce noroc pe noi.

În timpul acelor luni, Ahmad s-a schimbat. Îl considera pe rege un agent israelian, un lacheu al americanilor. Dacă frații se puteau ucide între ei, atunci oricine era suspect, oricine și toată lumea. Ahmad era devastat. Deja taciturn, a devenit aproape mut. Adolescent, nu fusese posac, dar a devenit astfel. S-a retras în el. Cerul lui s-a acoperit cu nori negri.

Însă chipul său...

Chipul său...

Joseph Roth a scris cândva: „Durează mult timp până când bărbații își dobândesc chipul. E ca și cum s-au născut fără fețe, frunți, nasuri sau ochi. Le capătă pe toate cu trecerea timpului și trebuie să ai răbdare; durează până ce totul se îmbină“.

Ahmad și-a căpătat chipul în timpul lui Septembrie Negru. Sprâncenele i s-au țesut laolaltă, devenind aproape una singură, dându-i o expresie de permanentă severitate. N-a fost

1. Termen folosit în limba ebraică pentru a-i desemna pe evreii care locuiau în Palestina înainte de înființarea statului Israel.
2. Denumirea în arabă a exodului arabilor palestinieni, când peste 700.000 de oameni au fost siliți să fugă sau au fost alungați din casele lor în timpul războiului arabo-israelian (1948).
3. Gherile arabe care acționează în principal împotriva Israelului.

nevoie de răbdare până când totul să se îmbine. Odată transformarea începută, a fost rapidă. Mai că puteam să-i văd fiecare fir de păr de la sprâncene cosându-se laolaltă peste rădăcina nasului. În cutele micuțe ale frunții se disimula dezamăgire, în colțurile gurii sale era ascunsă furie. Ochii i s-au întunecat, și-a pierdut puțină grăsime a copilăriei pe care o mai avea, iar oasele pomeților i s-au conturat mai bine. Puful de piersică a devenit barbă.

O vreme, a continuat să vină totuși la librărie, însă nu mai era abordabil. De parcă eu devenisem o parte a problemei, cineva în care să nu aibă încredere, celălalt. Împărțeam același spațiu, dar nu mai împărțeam atenția, empatia sau tovarășia. Eram ca un cuplu căsătorit. Nu înțelegeam de ce mai venea în acele câteva luni de după Septembrie Negru, dar voiam să vină. Simțeam că avea nevoie ca eu să fiu acolo, într-un mod imposibil de explicat.

Într-o zi, a intrat în librărie foarte posomorât și am băgat de seamă că transformarea se încheiase. Ahmad mustea de testosteron. Am observat, de asemenea, că pantalonii militari nu mai erau din cei ieftini. M-am simțit zdrobită.

M-am uitat la el de sus până jos, apoi de la bocanci până la *keffiyeh*. A rânjit, s-a întors, arătându-mi spatele, și a ieșit din librărie.

M-a părăsit.

Câțiva ani mai târziu m-am dus să-l caut.

Da, Ahmad avansase în lume, ieșise din Sabra, din Siberia. În 1977, când am bătut la ușa lui, locuia într-un cartier animat din Beirut, departe de tabăra de refugiați. Era încă o imagine vivace a tinereții, dar nu mai avea nimic de puști. A trebuit să-mi reamintesc că puful de piersică dispăruse deja încă de ultima dată când îl văzusem. La vreo 26-27 de ani, era în floarea tinereții, iar în mijlocul unui război civil dezlănțuit el se afla în mediul său: pantalonii călcați bine croiți, cămașă albă ajustată pe corp și scumpă, chip zâmbitor și complet ras. La

intrare m-a întâmpinat o piele de zebra pusă pe jos, care îți dădea senzația că Ahmad jupuisese prada înainte de a-și întreprinde postul în dimineața aceea. Antreul era mai mare decâtocioaba mamei lui.

Am priceput cu greu, abia după câteva minute, că savura ceea ce considera a fi o inversare de roluri. Bineînțeles că avea să mă ajute. Cu orice voiam. Fusesem mereu bună cu el. Ia loc, așază-te în maiestuoasa cameră de zi, cu scaune învelite în pluș. M-am pomenit stând confortabil într-o încăpere cu decorațiuni balzaciene – o frunză de trifoi din micuțe scrumiere Lalique, bibelouri din porțelan fin Lladró și Hummel care înfățișau în mod aproximativ o scenă modernistă a nașterii lui Iisus, un ceas cu pendul, un covor ce era posibil să fi avut la vremea aceea de două ori vârsta mea.

M-a întrebat dacă luasem micul dejun.

— Da, am mâncat acum două zile, i-am răspuns.

— Minunat, minunat, a aprobat el vesel.

Voiam o cafea?

O servitoare filipineză a adus cafeaua. Nu mi-am putut ascunde mirarea.

— Trebuie să fie chiar mai rău acolo de unde vine ea, mi-a explicat. Au și ei războaiele lor.

O înghițitură de cafea și am trecut direct la esențial. I-am spus că voiam să mă protejez. Avusesem intruși în casă. Ahmad s-a luminat la față, fericit să mă ajute. Mi-a sugerat un AK-47: ieftin, te poți baza pe el, nu se blochează niciodată, ușor de folosit, foarte ușor. Piața era plină de așa ceva; avea trei în apartament. Am vrut să-i plătesc pentru unul. Nu putea să-mi ia banii, dar eu puteam să-i ofer ceva ce-și dorise întotdeauna.

Ce voia?

— Știi ce vreau, știi ce vreau, repeta el întruna.

Brusc, părea ca și cum cei doi Ahmad, puștiul timid și tânărul aspru, dădeau o luptă în sufletul lui. Devenise deopotrivă mai sigur pe el și mai sfios. Mi-a aruncat doar o privire scurtă înainte de a-și coborî ochii pe mocasinii cu care era încălțat. Cu ani în urmă, când era cuprins de nervozitate, privirea sa obișnuia să coboare pe pantofii mei, nu pe ai lui.

— Știi ce vreau.

Nu știam. Mi-am stors creierul. Despre ce vorbea? Obișnuia să vrea mereu cărți, dar nu de ceva vreme. Nu era în stare să articuleze ce voia de la mine, nu-și putea enunța dorința. M-am holbat, m-am gândit, m-am scărpinat, la propriu, în cap. În cele din urmă, de parcă asupra-mi pogorâse din cer inspirația, i-am pus întrebarea cea mai de neconceput:

— Vrei sex?

Asta voia Ahmad al meu.

— Cu mine? A fost rândul meu să repet întruna, ca un stupid ceas elvețian cu cuc: Cu mine? Cu mine?

De ce? Eram o epavă. Puțeam a canal. Semănam cu vrăjitoarea din Hansel și Gretel. Aveam peste patruzeci de ani. Eram îmbrăcată într-un trening roz, și încă unul împodobit cu paiete. Nici măcar nu eram dată cu ruj.

Avea un duș.

— Un duș?

A aprobat din cap.

— Apă caldă?

Ahmad trebuie să fi omorât multe șopârle. În timpul războiului din Beirut, cei puternici aveau putere, dar numai cei cu putere adevărată aveau apă.

Am râs, un pic nervos, dislocându-mi aerul și neliniștea din plămâni – un râs de consimțire. M-a privit în ochi, mai sigur pe el, încântat, căci citise semnele capitulării mele. Se spune că râsul este unificatorul ultim.

Știam ce era Ahmad. Auzisem zvonuri, povești misterioase, majoritatea prea ciudate pentru a fi crezute. Unul dintre torționarii de seamă ai războiului, numit Mutannabi (era capabil să facă un mut să vorbească, o variație pe cea mai faimoasă strofă a poetului), un pseudonim cu aluzie literară, în vreme ce alți torționari își alegeau nume precum Kojak, John Wayne, Belmondo, Jaws¹ sau Cowboy. Am știut că zvonurile

1. Referire la filmul *Jaws* (*Fălci*), titlul unei celebre producții cinematografice americane din 1975, în regia lui Steven Spielberg.

erau adevărate din clipa în care am văzut apartamentul, iar dacă nu apartamentul, fiecare zvon ar fi fost confirmat de baie – marmură, oțel inoxidabil, linii dure (pentru a folosi o descriere în stilul lui Nabokov, nu al lui Balzac).

Știam, și am fost de acord cu ceea ce voia. Probabil că eu eram cea care nu avea nici un cod moral, nu Marcello sau Ahmad.

Voiam o armă. Voiam să fac un duș. Am făcut o alegere. Putea să fie o problemă să ajung să fiu intimă cu cineva aproape intim, dar am decis să-l las pe el să-și facă griji, să-l las pe el să se gândească dacă alegea să facă asta. Eu nu voiam. Refuzam să fiu rușinată. Apa mă striga pe nume.

Dușul mi s-a părut ca o ploaie musonică; fierbinte, succulent și botezător. Pe măsură ce mi se dizolva jegul de pe piele, pe măsură ce mizeria emigra, mă simțeam întinerită, renășteam. Apa aproape clocotită mi-a preschimbat trupul din rigid în suplu, a dat pielii mele culoarea rozalie a unui bujor. Simțurile mi s-au ascuțit. Am folosit lama de ras a lui Ahmad ca să mă epilez.

Să mă șterg cu prosopul pufos și scump a fost experiența cea mai apropiată de una religioasă pe care era probabil să o am. M-a așteptat în dormitor; el complet îmbrăcat, eu înfășurată doar în lux. Lumină excesivă. Figurinele Lladró de pe noptieră erau scăldate în auriul lichid al luminii soarelui. Am dat din cap spre draperiile translucide. Ahmed s-a repezit să le tragă, scufundând camera în semiîntuneric. Ahmad pe care-l știam revenise pentru o clipă, uimitor de sensibil, servil și ascultător, mulțumit și optimist. Am mers desculță, pe vârful picioarelor, până la pat, ca un hoț care nu vrea să fie descoperit, care nu dorește să facă zgomot sau să stârneasă ecouri.

Înainte să îmi dau prosopul jos, am întors figurinele Lladrós cu fața la perete. Ahmad a crezut probabil că era din cauza timidității excesive. Nu din cauza asta. Preferam ca urâtenia să nu se holbeze la mine.

Mi-a spus că eram frumoasă. I-am zis că figurinele nu erau. A dat ocol patului și le-a adunat pe toate într-un coș pentru

hârtii. Încă o dată, a mințit și a spus că eram frumoasă. I-am spus că eram vie.

Din Donne:

*Tainele iubirii cresc în suflete,
Însă trupul este cartea sa.¹*

Ahmad nu a fost primul și nu avea să fie nici ultimul. A fost surprins că nu am stat nemișcată ca un cadavru. Îmi doream să-i zic că, deși nu eram în nici un caz o amantă experimentată, cunoșteam îndeaproape vreo câțiva experți în domeniu. Îi studiasem pe Georges Bataille și Henry Miller, mă supusesem Marchizului, devorasem romanul rasist *Teama de zbor*² și mă hârjonisem cu scriitori arabi lascivi din epoca de aur, care îi mulțumeau întruna lui Dumnezeu pentru binecuvântările fututului, al-Tifashi, al-Tijani și al-Tusi, ibn Nasr, ibn Yahya și ibn Sulayman. Învățasem de la foarte mulți. Voiam să-i spun lui Ahmad că n-ar fi trebuit să-și întrerupă studiul. Voiam să-i zic că Moravia, cel care-l dezvirginase, era cel care scrisese despre promiscuitatea naturală a femeilor. Însă nu am făcut-o, nu i-am spus nimic din toate astea.

Cum se pot descrie caracteristicile efemere ale sexului, dincolo de priviri cercetătoare, împingeri și găfâieli? Cum să folosesc cuvinte neadecvate pentru a descrie inefabilul, ceea ce e mai presus de cuvinte? Arabii aceia desfrânați și confrății lor occidentali au reușit să explice aspectele tehnice, ceea ce este util, desigur, și încântător. Unii au atins latura spirituală sau pe cea psihologică și toți au iubit metaforele. Însă a crede că vorbele pot în vreun fel să oglindească sau, vai, să explice misterul infinit al sexului este asemănător cu a crede că a citi notele negre de pe hârtie poate explica o partită de Bach sau că prin studierea compoziției sau culorii se poate înțelege un

1. Versuri din poemul „Ecstasy“ de John Donne (1572-1631).

2. Roman de Erica Jong apărut în 1973, devenit faimos datorită controversei stârnite de atitudinea față de sexualitatea feminină.

autoportret de Rembrandt din ultima parte a vieții acestuia. Sexul, la fel ca arta, poate tulbura sufletul, poate pisa inima într-un mojar. Sexul, la fel ca literatura, îl poate strecura pe celălalt între pereții cuiva, chiar și numai pentru o clipă, o clipă înainte ca persoana respectivă să se închidă din nou.

M-a intrigat îndeajuns neobișnuitul situației încât memoria mea să rețină câteva palimpseste cu momentele de amor, imagini timpurii, când totul era tehnic sau mecanic. Memoria alege să păstreze ceea ce dorința nu poate spera să susțină. Însă imaginile pe care le păstrez nu au cum să se fi întâmplat. În amintirea mea, mă văd cu Ahmad ca și cum o parte din mine participa la actul amoros și o altă parte plutea sus, aproape de tavan, și privea cu dezinteres.

Aaliya, cea de sus – Aaliya cu vedere de pasăre, deasupra noroiului și mizeriei, deasupra mlaștinilor vieții.

Ce s-a infiltrat prin mortarul zidurilor mele nu a fost tehnica lui Ahmad (adecvată), nici ardoarea sa (mai mult decât adecvată). Eram în genunchi, cu fața întoarsă de la el, iar Ahmad era în spatele meu, mirosind a lemn dulce și anason, prins într-un ritm străvechi. A încetinit și degetele sale au explorat topografia șalelor mele. Îi simțeam fața coborând în jos, examinând un orașel de pe hartă. M-a ciupit blând înainte de a-și îndepărta degetele. La început, am încercat să nu acord importanță acestei întreruperi, am considerat-o o posibilă ciudățenie sexuală, dar degetele sale și-au reluat explorarea regiunii, pe șale și pe partea de sus a posteriorului meu. Degetele lui m-au ciupit din nou și de data asta mi-am dat seama ce făcea, am recunoscut senzația de punct negru care era împins în afară. Când mi-a scos un al treilea, am privit înapoi și ar fi fost mai probabil să mă transform în unt decât în sare. Și-a cerut scuze, mi-a implorat iertarea. Fusese un gest inconștient. Nu putea să vadă un punct negru pe pielea lui fără să îl scoată și nu și-a dat seama că făcea la fel și cu mine.

L-am rugat să nu se oprească. Îmi plăcea la nebunie.

Degetele lui au pornit fericite în recunoaștere pe tot spatele meu, transformându-mi delicat, tandru și foarte încet pielea

într-o varietate de senzații delicioase. Eram emoționată. Mi-am îngropat fața în pernă, ca să-mi ascund extazul și lacrimile.

Inima mea își găsisese pentru o clipă pistilul.

Extazul și intimitatea sunt deopotrivă inefabile și efemere. N-am repetat cu Ahmad interludiul nostru, n-am reluat nici-odată explorarea. Eu am câștigat ce voiam, la fel și el.

Yeats a spus odată: „Tragedia raportului sexual este perpetua virginitate a sufletului“.

Ne băgăm în pat cu speranță și ne trezim cu minciuni.

Când militariștii inveterați au pus capăt interludiului lor după doar câteva zile, m-am simțit protejată între pereții apartamentului meu și am stat de veghe cu Kalașnikovul lipit de piept.

Aaliya, cea superioară, separată.

Eu, Aaliya cea bătrână, ar trebui să merg la culcare – să mă întind în patul meu, să-i chem pe zeii odihnei, în loc să stau la birou, depănând amintiri.

Perspectiva tot mai îndepărtată a trecutului îmi sufocă prezentul.

Rememorarea este vrăjmașul care se ospătează acum din mine.

Mă simt obosită și epuizată, am mintea grea, ca de plumb, iar părul mi-e încă albastru.

Și așa trec zilele.

Dormitorul e tăcut, cu excepția fâlfâitului rufelor în adierea brizei, mici pânze de corăbii în bătaia ușoară a vântului; clădirea din spatele meu are verande la fiecare etaj (a noastră nu are nici una) și pe fiecare sunt întinse mai multe sârme pentru uscat rufe. Nu mă deranjează aceste sunete noaptea, le numesc zgomot alb organic. Dormitorul meu a devenit mai tăcut de-a lungul anilor, pe măsură ce copiii gălăgioși din familia Joumanei, de sus, și din cea a lui Marie-Thérèse, de dedesubt, au crescut și au plecat de acasă. Cât timp a locuit sub mine, domnul Hayek avea ședințe de tipat unidirecționale

cu Marie-Thérèse cel puțin o dată pe săptămână, pe toată durata căsniciei lor, până anul trecut, când a murit. Am auzit-o cândva pe Fadia spunând că poți să-ți dai seama cât de bine merge o căsnicie numărând urmele mușcăturilor pe care le are pe limbă fiecare dintre cei doi soți. Domnul Hayek nu avea nici una. Nu se abținea deloc de la a spune ceva. Nu ești în stare să faci nimic cum trebuie. Zici mereu ce nu trebuie. De ce nu poți să faci ce-ți spun eu? Ești așa de enervantă. Era ca și cum ai fi ascultat o versiune mai puțin spirituală din *Cui i-e frică de Virginia Woolf?*, cu o actriță mută și sperioasă în rolul Marthei.

Acum este mult mai liniște.

Acum e mult mai ușor să dormi, numai de-aș putea.

Am avut o noapte zbuciumată. Trebuie să fi ațipit un pic, căci dis-de-diminează inima mi-a fost tulburată de un vis neliniștitor – nu unul cu mama, protagonista celor mai multe dintre visele mele agitate, ci unul despre Hannah, femeia pe care mama mea a disprețuit-o, probabil, cel mai mult, atât în viață, cât și în moarte.

Cum funcționează memoria asta a mea? Cum mă mai trădează... Ce minifurtuni de neuroni mi-au izbucnit în minte în cursul acestei dimineți întunecate, ce fantome!

În timp ce moțaiam, s-a materializat Hannah – sănătoasă, mai tânără, aproape de patruzeci de ani – și la început a părut irelevant că era mult mai tânără decât mine. Cea care fusese cât pe ce să-mi fie cumnată părea că are formă trupească, era voinică, însă cumva strâmbă, semănând mai mult cu un portret postum în ulei decât cu ea însăși. Purta una dintre familiarele ei rochii lălâi, dintr-o pânză frumoasă, purpurie. Era o pedanterie afectuoasă în felul în care mânecile puloverului negru erau petrecute pe după umerii ei, în grija față de poziția nodului din lână. Pantofii ei, nu chipul, erau brăzdați de riduri. Privirea îi era prietenoasă, deschisă și nedumerită.

„Scumpa mea“, i-am zis încet, întinzându-mi mâna spre obrazul ei. „Nimeni nu-și mai poartă părul aranjat așa.“ A rânjit

și i-am răspuns cu zâmbetul meu obișnuit, care cerea iertarea. Ea își făcea apariția pentru a-mi da curaj, iar eu mă îngrijoram pentru înfățișarea ei. Rușine. Așa sunt eu, prăpăstioasă. Îmi scapă minunile petrecute chiar în fața ochilor mei: mă concentrez asupra unei stele estompate și nu văd constelația. Nu zăresc furtunile cu fulgere orbitoare pentru că mă îngrijorez dacă am rufe întinse la uscat.

Arhipelagul de pete maronii de pe mâna mea îmi distrăgea întruna atenția de la fața ei. Mi-am smucit mâna înapoi, am acoperit-o cu brațul stâng și le-am ținut pe amândouă ca pe un buchet de rugăciuni dinaintea inimii mele. Ea m-a ignorat și s-a îndreptat către locotenent, viitorul ei soț, soțul pe care nu l-a avut niciodată. În visul meu, era mult mai tânăr decât ea. L-a sărutat, ceea ce n-ar fi fost posibil să se întâmple în timp ce trăia, iar el i-a întors sărutul – pasiuni de aceeași intensitate. L-a dezbrăcat cu o neobișnuită vervă, sărutările ei devenind mai profunde, dorința ei, mai nestăpănită.

Un observator și-ar face o idee greșită din acest tablou lasciv. Vârstele lor sunt greșite, m-am gândit. Incompatibile. Nabokov cel insidios s-a insinuat încă o dată în visele mele, nepermițându-mi să mă pierd în privitul a ceea ce era în fața mea, nepermițându-mi să mă las captivată de viață. Hannah era Humbert, locotenentul era ingenua.¹ Focul din vintrele mele. Se futeau, nu se poate folosi nici un alt termen. Hannah și locotenentul ei și-o trăgeau întruna, iar și iar.

De ce Hannah? De ce acum?

A fost o vreme când nu trecea o clipă fără să mă gândesc la ea, fără să-mi pun întrebări despre ultimele ei zile, despre singurătatea ei deplină și cât de bine și-o masca, despre dorul ei neostoit. Îmi venea în gând fără să o caut, neinvitată. Poate că Hannah și fantoma ei au stat departe până la visul din această

1. Aluzie la personajele principale din celebrul roman *Lolita* de Vladimir Nabokov.

dimineață deoarece le era milă de mine la bătrânețe, de mine și de amintirea mea extenuată, poate că li se părea necesar, și numai pentru a mă elibera de obsesiile mele grotești. Trebuie să mergi mai departe, încearcă să trăiești.

Însă viața nu este neapărat la fel de grijulie ca fantomele sale, nici la fel de miloasă.

Și nici nu e corectă.

„Dimineața, era Lo, pur și simplu Lo. Cum stătea în picioare, un metru cincizeci în șosete. Era Lola, când purta pantaloni pescărești. Era Dolly, la școală. Dolores era ea în împrejurări oficiale.“ N-o să traduc *Lolita*, chiar dacă întotdeauna am vrut să fac asta. E împotriva regulilor. Aș putea să traduc din opera de început a lui Nabokov, scrisă în rusă aspră. „Dar, în brațele mele, era întotdeauna Lolita.“

„Lo. Li. Ta.“¹

Memoria mi-a îmbătrânit, devenind un copil neastâmpărat, dar este încă foarte precoce.

E din cauza singurătății, a izolării totale. Hannah îmi tot reappare în amintiri pentru a-mi aduce aminte cât de singură sunt, cât de groaznic de lipsită de importanță a devenit viața mea, cât de tristă.

Am ajuns la vârsta la care viața a devenit un șir de înfrângeri acceptate – vârsta și înfrângerea, frați de cruce credincioși până la capăt. Mă chinui să mă dau jos din pat, ca în fiecare dimineață. Afară este încă noapte, nici o lumină nu se furișează printre zăbrelele înguste ale obloanelor de lemn din dormitor. Sunt trează de peste o oră, probabil și mai mult. Îmi mișc picioarele spre marginea patului și le cobor pe covor, ceea ce mă ajută să mă ridic în capul oaselor cu mai puțin efort. Au! Întind un braț somnoros și aprind veioza de pe noptieră, o relicvă de cincizeci de ani care abia mai funcționează, unul dintre primele lucruri pe care le-am cumpărat de una singură.

Abia mai funcționează, la fel ca mine: membre umflate, insomnie, atât constipație, cât și incontinență, fluxurile și

1. Fragmentele citate au fost preluate din traducerea lui Horia-Florian Popescu apărută la Editura Polirom, Iași, 2003, p. 13.

refluxurile de pe meleagurile bătrâneții. Dimineața, sângele din venele mele încetinește la viteza melasei. Trupul mă trădează, mintea, la fel. Când îmi funcționează corpul, pare să o facă independent de dorințele mele, iar mintea îmi uită cu regularitate dorințele, ca să nu mai zic unde mi-am lăsat cheile sau ochelarii pentru citit. S-ar putea spune că fiecare zi este o aventură.

Mă ridic binișor în capul oaselor, îmi sprijin picioarele pe covorașul de lângă pat, primul dintre multele daruri oferite de Hannah. E un covoraș de rugăciune tipic, mic, țesut de mână, persan sau afgan, cu o busolă Qibla¹ miniaturală în partea de sus, ca să-l pot întinde spre est. Busola încă indică estul, dar covorașul, nu. Însă îmi ferește picioarele de confruntarea cu pardoseala rece în diminețile de iarnă.

Mă ridic cu grijă în picioare, mă aplec și mă răsucesc ca să-mi întind spatele. Durerea de șale nu are legătură neapărat cu vârsta – trăiesc de mulți ani cu o ușoară durere de spate. Ce s-a schimbat este complexitatea junghiurilor ca niște noduri: în anii când eram mai tânără, în mușchii spatelui se simțea un simplu nod de parâma, pe când în această dimineață se simt mai mult ca niște noduri pescărești și un nod picior-de-câine². Sunt în stare să numesc câteva noduri folosite de marinari, dar n-am fost niciodată pe un vas. Romanele lui Joseph Conrad au plantat sămânța iubirii pentru poveștile despre mare. *Știri de acasă*, romanul lui Annie Proulx, m-a făcut să citesc *Cartea despre noduri a lui Ashley*³.

Sunt o cititoare. Da, asta sunt, o cititoare cu o durere enerwantă de spate.

Când mă dor oasele sau mi se revoltă spatele, consider durerea o pedeapsă pentru anii de înstrăinare față de corpul meu,

1. Direcția în care se află templul Kaaba, cu fața spre care stau musulmanii atunci când își fac rugăciunile zilnice.
2. Nod menit să scurteze parâma.
3. *The Ashley Book of Knots*, enciclopedie scrisă și ilustrată de Clifford W. Ashley, publicată prima oară în 1944 și rămasă o lucrare de referință în domeniu.

ba chiar de desconsiderare, cu oarecare dispreț, a acestuia. Îmi deplângeam materialitatea trupească atunci când eram mai tânără, iar acum mă deplâng ea la rândul său. Pe măsură ce îmbătrânesc, trupul își cere locul convenit în schema lucrurilor cărora le acord atenție. Își revendică drepturile.

Mintea era mai presus de trup atunci, dar acum nu mai este.

Aaliya mai presus de tot. Aaliya cea detașată.

Aaliya, Aaliya *über alles*.

Trist, trist, trist.

Mă îndrept spre ușă, încetișor, cu băgare de seamă; probabil arăt ca un gnom cu mersul legănat. Dormitorul este unul dintre locurile sigure din apartament, de unde am alungat oglinzile. În una dintre cărțile ei, Helen Garner zice că toate femeile de peste șaizeci de ani învață instinctiv să treacă pe lângă o oglindă fără să se uite. De ce să risc, spun eu.

Desigur, evitând să-mi văd imaginea reflectată de oglindă, sfârșesc prin a ignora minunata admonestare a lui Rilke:

*Chiar dacă oglindirea-n apă
Dinainte-ți tremură adesea,
Tu chipul să-l cunoști.¹*

Cât de minunat este!

O să mă mișc mai grațios – sau cu mai puțină stângăcie – peste câteva minute, după ce mi se vor încălzi un pic mușchii și articulațiile.

Aprind lumina în bucătărie și îmi fierb apă pentru ceai. Pe când flăcările plitei cu gaz tremură albastre, furioase, becurile din tavan pâlpâie ca un sughit o dată, de două ori și mor, la fel și singurul felinar de iluminat stradal de afară. Curentul electric furnizat de guvern a picat iar. Generatorul clădirii nu

1. Fragment din „Sonetul IX”, din vol. *Sonete către Orfeu*.

va fi pornit mai devreme de ora șase dimineața, când o să se mai trezească și altcineva, cel mai probabil Marie-Thérèse, care își strigă în fiecare dimineață una dintre pisicile hoinare, ceea ce o trezește pe Fadia, care la rândul ei va porni generatorul.

Voi aștepta pe întuneric să se aprindă luminile. Sunt obișnuită cu asta.

Fără electricitate, noaptea este iarăși noapte, nu imitația ieftină care trece drept noapte într-un oraș modern. Fără curent electric, noaptea este din nou o beznă profundă, misterul de care ne temem cumplit.

Beznă vizibilă.

Orașul meu pare a regresa într-o epocă trecută. Abia dacă funcționează.

De curând, aripa unui spital din oraș a fost renovată, fiind transformată în ceea ce se numește „super ultra deluxe“, ceea ce înseamnă că trebuie să-ți amanezi bijuteriile și doar ca să respiri aerul dinăuntru. Pardoseala e din parchet, cu perne pe jos, și toată tehnologia este de ultimă oră, inclusiv băile, cu toalete care folosesc senzori de mișcare pentru a trage apa. Ce nu a luat nimeni în considerare este că senzorii o iau razna și trebuie recalibrați de fiecare dată când se întrerupe curentul electric și se pornește generatorul. Cum e vorba despre Beirut, asta e ceva ce trebuie făcut de două ori pe zi, dacă nu mai mult. Spitalul a trebuit să angajeze cu normă întreagă o persoană care să se ocupe de reglarea senzorilor de la vasele de toaletă.

Beznă rizibilă.

Stând în bucătăria cufundată în întuneric și bând din ceaiul încă și mai întunecat la culoare, îmi vine brusc în minte o seară de demult, de când eram încă un copil – trebuie să fi fost iarnă, ca acum, căci se întunecase devreme. Masa, simplă și abia îndestulătoare pentru întreaga familie, aștepta nerăbdătoare pe o tavă mare din alamă, așezată pe o otomană rotundă

acoperită cu pânză groasă. Apartamentul nu era suficient de spațios pentru o masă de sufragerie și șase copii. Mama a refuzat să ne dea să mâncăm înainte de întoarcerea acasă a soțului ei, ajutor de croitor la un atelier din oraș, cum a rămas până la moarte. În clipa în care l-a auzit răsucind cheia, mama s-a ridicat. Se luase curentul electric, camera fiind aruncată în beznă și provocându-i mamei o îngrijorare de nedescris, fiindcă soțul ei ar fi putut să se rănească intrând într-o încăpere întunecată. Când a dat fuga să-l salute, să-l prevină și să-l călăuzească, a lovit tava cu piciorul, iar aceasta s-a răsturnat și l-a lovit în cap pe fratele meu vitreg cel mare. Într-o clipită, el s-a folosit de întuneric pentru a lua pe furiș o bucată de brânză albă. Mâncarea a aterizat toată în jurul nostru ca niște șrapnele.

„Nu vă mișcați, să nu îndrăzniți să vă mișcați“, ne-a avertizat mama.

S-a dus pe băjbâite în bucătărie și s-a întors cu o lampă cu kerosen în care pâlpaia o flăcăruie. Noi am rămas nemișcați ca niște stane de piatră, însă când a intrat în apartament, soțul ei a călcat în uleiul de măsline vărsat pe jos. Când și-a ridicat pantoful din locul respectiv, am văzut pata lăsată de călcătura lui pe covor. Am îngenucheat cu toții și am început să adunăm mâncarea – brânză, măsline negre, ridichi, felii de roșii, ceapă albă; numai uleiul de măsline a fost imposibil de salvat. Ne-am așezat în jurul tăvii și ne-am mâncat cina în liniște. Toată seara, obrajii mamei au fost îmbujorați, de un roșu-închis care se putea observa chiar și la lumina slabă a lămpii.

Cărțile mele îmi arată cum e să trăiești într-o țară pe care te poți baza, unde apeși pe întrerupător și e lucru sigur că becul va străluci și va continua să rămână așa, unde știi că mașinile se vor opri la lumina roșie a semaforului și că semafoarele nu-și vor întrerupe funcționarea de câteva ori pe zi. Oare cum o fi când instalatorul apare la ora stabilită, când apare, pur și simplu? Cum o fi să presupui că, atunci când cineva zice că va face un lucru până la o anumită dată, persoana aceea chiar îl va face?

În comparație cu Orientul Mijlociu, lumea lui William Borrough sau Macondoul lui García Márquez sunt mai previzibile. Londonezii lui Dickens sunt mai demni de încredere decât libanezii. Beirutul și locuitorii săi sunt faimos și infam de imprevizibili. Fiecare zi e o aventură. Această instabilitate ne face să simțim – mă face să simt – un fior de agitație, de pericol, precum și o împovărătoare frustrare.

Când trenurile circulă la timp (când trenurile circulă, punct), când ai ton de apel de îndată ce ridici receptorul, oare viața devine prea previzibilă? Sunt germanii plictisiți de la această stabilitate esențială? Asta e explicația pentru *Muntele vrăjit*?

E viața mai puțin antrenantă dacă ai vecini raționali, dacă nu-ți bombardează centralele electrice de câte ori au impresia că ai nevoie să fii admonestat? Este mai puțin incitantă dacă nu-ți zguduie ei geamurile și nervii cu banguri sonice produse la întâmplare, doar pentru că pot să o facă?

Când lucrurile iau destul de des întorsătura la care te aștepți, oare te simți mai stăpân pe destinul tău? Îți asumi mai multă responsabilitate pentru viața ta? Dacă e așa, de ce se comportă mereu americanii de parcă ar fi victime?

Ascultați o clipă ce am de spus în legătură cu asta. Mă trezesc în fiecare dimineață fără să știu dacă voi putea să aprind lumina. Când mi s-a defectat vasul de toaletă anul trecut, a trebuit să stabilesc trei programări cu trei instalatori diferiți, întrucât primii doi nu s-au arătat la față, iar al treilea și-a făcut apariția după o întârziere de patru ore. Rareori pot să merg pe jos mai mult de o lună pe același drum din punctul A în punctul B, să zicem de la apartament până la supermarket. Sunt nevoită să-mi ajustez permanent hărțile pentru mersul pe jos; oricare dintr-o multitudine de politicieni mărunți pot să blocheze cartiere întregi fiindcă într-o bună zi decid că sunt îndeajuns de importanți ca să se simtă amenințați. Viața la Beirut este mult prea aleatorie. Nu mă pot sili singură să cred că sunt stăpână pe prea mult din viața mea.

Stabilitatea îți întărește iluzia controlului? Dacă e așa, mă întreb dacă în țările dezvoltate (nu vreau să folosesc urâciosul

termen *civilizate*) procesul perfid al îmbătrânirii, care zdrobește iluziile, este mai dificil de îndurat.

Oare eu o duc mai ușor decât femeile de vârsta mea din Londra?

Marie-Thérèse își cheamă pisica acasă, zilnica aubadă. Lumea complicată și nepăsătoare începe să se trezească. În scurt timp, la marginile draperiei va apărea lumina.

— Maysoura!

Vocea lui Marie-Thérèse a crescut în volum de când s-a prăpădit soțul ei.

— Maysoura!

Nu pricep de ce le permite celor două pisici ale ei să cutreiere pe străzile cartierului. Beirutul nu e un oraș prietenos cu animalele de companie. La fel ca maică-mea, Marie-Thérèse iubește pisicile. Însă mama n-a avut niciodată pisică; și-a revărsat dragostea asupra pisicilor vagaboande prin oraș.

Generatorul pornește cu zumzetul lui ușor. Probabil s-a trezit Fadia. Nu aprind lumina, rămân în acel întuneric care nu mai e la fel de profund.

Mă gândesc la Brodsky:

*Stau la fereastră. Vasele-s spălate.
Am fost fericit aici. Dar nu voi mai fi.*¹

Răsare soarele și bucătăria capătă formă, dezvăluindu-și detaliile. Trezirea orașului meu este mai frumoasă pentru ochii și urechile mele decât crăpatul zorilor într-o vale bucolică sau pe o insulă paradisiacă slab populată – nu c-aș fi fost vreodată într-o vale bucolică sau pe o insulă paradisiacă. În orașul meu, soarele își multiplică efectele pe miriadele de ferestre și pe sticlă, în reflexii colorate care fac ca fiecare dimineață să fie altfel.

1. Versuri din „I Sit by the Window“ („Stau la fereastră“) de Joseph Brodsky.

Lumina slabă se prefiră prin fereastră, curioasă să vadă ce se petrece în bucătăria mea. Îmi cade pe față și șovăie. Mă forțez să mă ridic în picioare. Mă clatin un pic, mă sprijin de masa pentru micul dejun, o hidoșenie în două culori, roșu ca vinul și galben ca urina, pe care a cumpărat-o soțul meu când ne-am căsătorit și pe care a lăsat-o când a plecat. Îmi scutur faldurile capotului. În aer se stârnesc particule de praf. Bucătăria are două ferestre pe pereți alăturați. Un păianjen cu picioarele din față uimitor de lungi e ocupat cu prada prinsă în pânza sa. Tot ce rămâne e un fir ca de borangic, cu vene striate. Păianjenul și-a ales prost fereastra; casa lui va fi luată de apa primelor ploi. Mă întind pe vârfurile picioarelor, trag draperiile scurte de la a doua fereastră și las să intre și mai multă lumină matinală. Las strălucirea zilei să inunde bucătăria din ambele părți. Deschid geamul pentru prima oară după câteva zile. Fereastra aceasta dă spre casa scării și vecinii pot să-și astâmpere curiozitatea în timp ce tropăie în sus și-n jos pe trepte. O pală ușoară de aer face particulele nemișcate să tremure, un mănunchi de raze le face să devină aurii și luminoase.

Apolo, veșnicul alchimist, încă își mână carul pe cerul Beirutului, ținând o piatră filosofală. În aur transmuted aerul însuși.

*Trebuie să-ți schimbi viața.*¹

Pe fereastră răzbate zgomotul surprinzător al sandalelor cu barete ale lui Marie-Thérèse – surprinzător, deoarece vecina mea de jos n-a mai făcut de multă vreme drumul până la etajul de deasupra mea. După ce trece prin dreptul ferestrei, mă aplec în afară ca să mă uit bine. Nu pare să-și târască umbra și nu poartă rochie de doliu. Îmi ia o clipă să-mi aduc aminte că aceasta e ziua de după comemorarea de un an a morții

1. Ultimul vers din poemul „Torsul arhaic al lui Apolo” de Rainer Maria Rilke.

soțului ei. Când ating din nou pardoseala cu călcâiele, îmi dau seama că mi-a înțepenit gâtul.

De sus coboară glasul Fadiiei:

— Bravo, draga mea, bravo. Sunt mândră de tine.

Vocea pare înviorată, de parcă posesoarea ei s-a adăpat dintr-o fântână italiană a veseliei.

În dimineața asta, femeile se reunesc pentru o bârfă la cafea. Ce bine de ele.

Cele trei vrăjitoare își beau cafeaua împreună în fiecare dimineață de aproape treizeci de ani. Pe palierul de la etajul trei, în fața apartamentului Joumanei, vecinele mele se adună în jurul tăvii rotunde din alamă și fumează, bârfesc și se pregătesc pentru ziua care a început. Însă Marie-Thérèse nu și-a ocupat deloc scăunelul în anul care a trecut – o perioadă cam mare de doliu, dacă mă întrebați pe mine, dar de înțeles. Faptul că face drumul până sus e un mare eveniment.

— Luminezi ziua! îi strigă Joumana în jos.

Vocea ei răsună de-a lungul casei scării și ajunge fix în bucătăria mea.

Este o dimineață levantină splendidă, aurie.

Acustica blocului e de așa natură încât din bucătărie aud fiecare cuvânt rostit pe palier. În fiecare dimineață, parcă plutesc undeva aproape în intimitatea vecinelor mele. Aud clinchetul ceștilor pe farfurioare, zornăitul farfurioarelor pe tavă, susurul cafelei turnate în cești, ritualul lor sacru – irigarea Grădinii, așa-l numește Joumana. Le aud pălăvrăgind și bârfind: ai auzit asta, îți vine să crezi aia? Își afurisesc dușmanii și-și laudă prietenii. Aud fiecare oftat, fiecare chicotit. Le ascult cum fac planuri, cum își dau cu părerea, cum fac schimb de rețete și-și etalează fiecare nimic recent cumpărat.

Ani de conversații.

Atât de multe dimineți: Fadia dezlănțuindu-și râsul înspăimântător care-i este caracteristic, o expirație în falset, ca un croncănit, care-i face gâtul alungit să se umfle și să se onduleze ca foalele brutarului, un râs nestăpănit și molipsitor, din care risipește cu dărnicie. Soțul Joumanei scoate capul pe ușă; le

dă bună-dimineața, glumește cu ele și strigă în jos la domnul Hayek, soțul și torționarul lui Marie-Thérèse, din apartamentul de sub mine, ca să se asigure că acesta e gata pentru drumul lor pe jos până la Universitatea Americană, unde predau amândoi. Joumana predă și ea la universitate, dar se duce cu mașina și niciodată nu-și bea cafeaua în grabă. Face glume pe socoteala bărbaților, fiindcă în majoritatea zilelor aceștia merg agale, în pas de plimbare, iar ea îi culege de pe drum, luându-i în mașină. „Vor mișcare, nu și sudoare“, zice ea.

Săracul domn Hayek nu mai face plimbarea asta.

Iau din bol o mandarină parfumată, îi fac o gaură în capăt cu degetul și încep s-o curăț de coajă. Îmi torn o a doua ceașcă de ceai.

— Ce fericită sunt că ai ieșit din doliu, zice Fadia. Un an e prea mult.

Sunt de acord, desigur. Un an e prea mult și dacă ți-ai iubit soțul. Este mult prea mult pentru domnul Hayek.

— Înțeleg de ce ai ales așa, continuă Fadia. Te înțeleg, draga mea. Dar eu zic că șase luni – șase luni e mai mult decât suficient. L-am iubit pe soțul meu, toată lumea poate depune mărturie pentru asta, dar nu puteam să port negru întruna.

— Nu m-a deranjat negrul, zice Marie-Thérèse.

Claxonul puternic al unei mașini de pe stradă acoperă următoarea ei replică.

— E mai bine că l-ai dat jos, zice Joumana. Așa ar fi vrut și el să faci. Soțul tău detesta negrul.

— Și nu mai purta nailonurile alea negre, spune Fadia. Deși ascund multe.

Nici un claxon, nici un duduie de camion sau bârâit de motocicletă nu poate să-i acopere vocea.

— Fadia! o dojenește Joumana.

— Ce? Nu te uita așa la mine. Fadia spune adevărul. Știi asta. Cred că tuturor ne-ar prinde bine un pic de epilat. Asta-i tot ce zic. Mint? Spune-mi. Nu, de bună seamă că nu. Toate avem nevoie, de asemenea, de o pedichiură ca lumea. Am dreptate? Am dreptate? În seara asta mergem toate la salon.

Doar strictul necesar, atâta tot. De sus până jos. Și să știi, scumpo, picioarele nerase sunt contagioase. Dacă nu facem ceva în legătură cu ale tale, cine știe ce vor păți ale mele? E chiar mai rău în cazul unghiilor de la picioare neîngrijite. Uite, uite! Glasul Fadies răsună puternic, țipăt: Culoarea sare chiar în timp ce vorbim. Avem nevoie de o intervenție de urgență.

Fadia, care își savurează întotdeauna propriile glume, râde cu falsetul ei croncănit.

— Seara fetelor în oraș, zice Joumana.

— Putem fi tinere din nou, adaugă Fadia.

La șaizeci și doi de ani, Fadia este cea mai în vârstă dintre cele trei. Eu, desigur, am o vârstă mult mai înaintată. Ea însă nu îmbătrânește frumos; luptă cu vigoare și amărăciune împotriva fiecărui semn de declin, oricât de mic. Machiajul ei devine din ce în ce mai pronunțat, iar stilul vestimentar îi este tot mai adolescentin, o ultimă încercare disperată de a păstra o tinerețe pe care și-o amintește cu drag. Chiar și așa, pare mai tânără și mai proaspătă decât Marie-Thérèse, care e cu zece ani mai mică decât ea și care îmbătrânește fără amărăciune și cu evidentă resemnare. Coatele ei au adunat tot atâtea striții ca o nucă, la fel de multe brazde ca ale mele. A devenit o biată imitație a ceea ce a fost cândva. În ochii ei s-a așternut cu mult timp în urmă lipsa de curiozitate.

Marie-Thérèse are un chip indescifrabil, o expresie de viața-e-doar-un-vis care dă impresia că dorește să nu fie tulburată de realități tulburătoare – o mască, de fapt, căci această impresie nu este adevărată, fațada nu se potrivește cu casa pe care o ascunde. Dintr-un motiv sau altul, Marie-Thérèse îmi amintește de fata cu care a încercat să se împrietenească Fernando Pessoa, singura legătură romantică din viața lui. Nu pot să vă spun de ce. Nu știu cum arăta fata aceea. Nu sunt sigură că știe cineva asta. Nici măcar nu-mi aduc aminte numele ei – Blanca, Maria, Francesca? Memoria vrea să mă necăjească în dimineața asta. Fata aia lucra în același birou de import-export ca poetul meu, iar el s-a gândit să o invite în oraș sau la orice făceau doi oameni plini de speranțe din Lisabona anului 1929.

Trebuie să spun că-mi închipui că Marie-Thérèse seamănă cu fata respectivă când a îmbătrânit, nu așa cum era ea când geniul a avut-o în vedere.

Desigur, Pessoa nu a ieșit cu fata aceea, nu a făcut ce se făcea pe vremea aia, în Lisabona anului 1929. O chema Ophélia Queiroz. Devin senilă. Să uit o Ofelia? Scurtimea legăturii s-a datorat intervenției răutăcioase a nimănui altcuiva decât Álvaro de Campos, creația lui Pessoa, una dintre cele șaptezeci și două de identități literare pe care le-a folosit, un dandy bisexual care n-o agreea pe Ophélia și care considera că aceasta îl distrăgea pe Pessoa de la ambiția sa literară. El i-a scris bieteii fete și i-a spus să arunce pe apa sâmbetei orice idei privind o relație cu Fernando.

Nu există nici o dovadă, cel puțin nici una despre care să știu eu, că Ophélia avea habar cine era Fernando, darămite că el își petrecea timpul inventând personaje literare care scriau unele dintre cele mai mari capodopere ale secolului al XX-lea. Lucrau în același birou, dar nu-mi pot imagina că au schimbat măcar vreun cuvânt. Nu mi-l pot închipui pe el schimbând o vorbă cu nimeni.

Fernando a murit într-o relativă obscuritate, virgin și solitar.

Mă gândeam să citesc o carte nouă astăzi, dar parcă nu mi se pare potrivit sau nu am chef de asta. Unele zile nu sunt zile de cărți noi.

După ce am citit din Sebald ieri, mi-am dat seama că a traduce *Austerlitz* e un proiect mai ușor decât *Emigranții*, poate pentru că acesta din urmă a așternut bitumul, a netezit călătoria pentru *Austerlitz*. La traducerea în arabă a lui Sebald se ridică o problemă greu de rezolvat. Stilul său, cu fraze lungi, interminabile, care se înfășoară în jurul paginii și al cititorului, pare la prima vedere a se potrivi perfect cu araba, unde utilizarea punctuației este mai puțin formală. (Să traduc *Anul morții lui Ricardo Reis* de Saramago a fost o sarcină relativ ușoară.) Totuși, insistența prin care Sebald pune glasul lui Jacques

Austerlitz în povestirea la persoana întâi de către naratorul fără nume a fost dificil de redat tocmai pentru că araba, la fel ca spaniola, omite pronumele mai des decât engleza sau germana. Pronumele *eu* e folosit de Sebald cu referire la cel puțin doi oameni.

Problema de mai sus mi-a invadat gândurile ca niște alge în dimineața asta. Voi reciti traducerea pe care am făcut-o pentru *Emigranții*, peste care nu m-am mai uitat de mulți ani. Trebuie să studiez cum am rezolvat atunci problema asta. Dar mai întâi trebuie să scot traducerea de unde am depozitat-o.

Fără să aștept să-mi termin ceaiul, caut o lanternă – din întuneric am venit și în întuneric mă voi întoarce. Am două lanterne, dar nu reușesc să găsesc nici una. Amândouă sunt în bucătărie, sunt sigură. Număr până la zece înainte de a mai căuta o dată, repetând fiecare pas în caz că mi-a scăpat ceva la prima căutare, revenind acolo unde am mai fost. În zadar. Îmi dau ceaiul pe gât, pun ceașca în chiuvetă și lipesc cu ceară două lumânări pe o farfurioară. Marginea adânciturii farfuri-oarei este ușor decolorată – un praf de rugină, roșu și maroniu, rămășițe ale ceaiurilor trecute care nu au vrut să se lase spălate, refuzând să fie uitate, inelele anilor pe o farfurioară. Camera menajerei, nu cu mult mai mare decât cutiile depozitate în ea, se află în partea din spate a bucătăriei, după baia menajerei. Locuiesc într-o clădire cu ambiții: toate cele patru apartamente sunt împărțite identic, cu o minusculă locuință pentru menajeră, însă nici un locatar n-a avut vreodată o menajeră care să locuiască acolo, din câte știu eu. Camera nu are lumină; becul din tavan și-a dat duhul cu mulți ani în urmă. Sunt înaltă, dar am o problemă cu înălțimile. Depind de un om-bun-la-toate care să-mi schimbe becurile, de unde nevoia de a avea o lanternă sau lumânări la îndemână.

Încep să mărșăluiesc spre camera cu pricina, cu farfurioara cu lumânări în mână, inspirând pe nări fum și sulf.

Baia menajerei e ticsită cu lădițe. Aici nu e nevoie de lumânări. Nu există nici duș, nici cadă, doar un cep din metal și o scurgere, spre care se înclină ușor pardoseala acoperită cu plăci

de gresie. O fereastră înaltă care dă spre stradă, o fâșie ca o săgeată de lumină matinală de la miazănoapte, luminează cutiile din carton pline cu manuscrise. Pe toaletă sunt trei cutii așezate una peste alta. Nu acestea sunt ceea ce caut; acestea sunt cutiile din ultimii zece ani, care n-au mai avut loc în camera menajerei.

Camera fără fereastră a menajerei devorează lumina și-mi zăpăcește circulația. Au trecut câțiva ani de când am deschis ușa asta – de când camera a dat pe dinafară de manuscrise, cărora le-am găsit loc în baie, nu mai intru aici la fel de des. Camera îmi induce o inimă irațională. Uneori când intru aici, inima îmi funcționează atât de greu, încât e pe punctul de a face o criză. Alteori bate cu atâta bucurie, încât ai zice că va exploda. Cu alte ocazii, își încetinește bătăile până când aproape stă pe loc. În dimineața asta, venele din tâmpile îmi zvâcnesc din cauza unei confuzii mari, înfloritoare, de neoprit.

„Inimă irațională“ – îmi place foarte mult sintagma asta, am citit-o în *Murphy* cu mulți ani în urmă și mi s-a gravat la loc de seamă în memorie. Aș fi putut să scriu, de asemenea, că inima mea s-a comportat „ca o rachetă lansată“, din *Moartea unui comis-voiajor* de Welty.

Nu pot să-l traduc pe Beckett fiindcă a scris în două limbi din care am stabilit să nu lucrez. La început, am decis că, de vreme ce unii libanezi citesc în engleză sau franceză, n-o să traduc scriitorii care au conceput în aceste limbi; poate că e o hotărâre arbitrară, dar una pe care am simțit-o necesară. Să restrângi alegerile nu este întotdeauna un lucru rău. N-am tradus niciodată un scriitor francez, un scriitor englez sau unul american. N-am tradus din Camus, Duras, Faulkner, Welty, Hemingway (slavă Domnului), nici din tinerii scriitori pe care îi admir, Junot Díaz (un limbaj macaronic¹ minunat) sau

1. Stil scriitoricesc caracterizat prin amestecul cuvintelor și formelor limbii naționale cu cuvinte latinești, latinizante sau cu alte cuvinte străine.

Aleksandar Hemon (macaronic într-o singură limbă). Regulile mele autoimpuse înseamnă că n-aș putea să traduc unii autori africani, să zicem J.M. Coetzee, Nadine Gordimer sau Nuruddin Farah, deoarece au scris – scriu – în engleză. Nici australieni, deci nu pe Patrick White, pe care îl ador, nici pe David Malouf. Nu-l pot traduce pe cehul Milan Kundera pentru că a scris și rescris versiunile franceze ale cărților sale, și nu pot să lucrez nici Ismail Kadare, fiindcă versiunile în engleză ale romanelor sale au fost traduse din franceză, nu din albaneza originalului.

Totuși, știu fluent doar trei limbi: araba, engleza și franceza. Așa că mi-am inventat un sistem al meu: pentru a obține cea mai fidelă reprezentare a unei opere, folosesc o traducere franceză și o traducere engleză pentru a crea o traducere în arabă. Este un sistem funcțional și bine planificat, care îmi permite să mă delectez cu ceea ce muncesc. Știu că asta face ca traducerea mea să fie cu un pas mai departe de original, asemenea romanelor în engleză ale lui Kadare, dar este metoda pe care continui s-o folosesc. Acestea sunt regulile pe care le-am ales. Am devenit o sclavă, deși în mod voluntar, a unei discipline, a unui ritual specific. Eu sunt sistemul meu, iar sistemul meu sunt eu.

N-aș traduce *Murphy* al lui Beckett chiar de-ar fi scris într-o altă limbă, să zicem sârbo-croată, fiindcă nu-mi place romanul. Am citit *Așteptându-l pe Godot* de trei ori și tot nu pot să vă zic despre ce este vorba. Dacă, așa cum afirmă unii critici, e vorba despre a muri de plictiseală în așteptarea întoarcerii lui Dumnezeu, atunci piesa e chiar mai plictisitoare decât am crezut.

Lăzi, lăzi, cutii și lăzi. Manuscrisele traduse au cele două cărți, cea în franceză și cea în engleză, puse într-o parte a cutiei, pentru identificare. Tolstoi, Gogol și Hamsun; Calvino, Borges, Schulz, Nádas, Nooteboom; Kiš, Karasu și Kafka; cărți ale memoriei, ale neliniștii, dar nu ale răsului și uitării. Ani de cărți, cărți de ani. O risipă de timp, o irosire a vieții.

Cutia lui Sebald este așezată deasupra cutiei lui Nooteboom, sub alte trei traduceri. Pun farfurioara cu lumânări pe un teanc de manuscrise. Dau jos cutiile de sus, având grijă să nu cadă

pe mine. Se bald e greu, de parcă a adăugat greutate în timpul stilului său de viață perfect sedentar din toți acești ani. Abia pot să-l car, așa că nici nu se pune problema să iau și farfuri-oara. Suflu în lumânare, cufundând în beznă camera menajerei, doar cu miros de fum, mucegai și praf.

După ce un luptător palestinian a defecat pe pardoseala din această baie, la distanță de o palmă spre sud de scurgere, am petrecut ore în șir în genunchi ca să curăț mizeria soldatului, nămolul și reziduurile. Am folosit o perie aspră din sârmă pentru frecat, ca un burete pentru șters tabla: cel mai nevătă-mător dintre instrumente. Afară, afară. Deși nu mai e nici o urmă, pășesc întotdeauna pe deasupra locului respectiv, de parcă ar fi un câmp minat israelian – *purtat pe sus de-aripi neobosite peste abruptul vast*¹. Ceata de palestinieni nu a furat prea multe, căci nu era mare lucru de furat – n-a existat niciodată o piață pentru cărți.

Pun cutia grea pe jos, lângă fotoliul pentru citit. Cu o cârpă umezită puțin, o șterg de praf. Rup banda adezivă și dau capacul la o parte. Vrafurile de hârtie sunt acolo, desigur, exact așa cum le-am lăsat acum mulți ani. Iau un mic teanc de deasupra. Prima pagină are titlul cărții în arabă, scris cu cerneală permanentă, numele complet al lui Sebald și al meu, Aaliya Sobhi, dedesubt, un pic mai mic. Coala e un pic sfărâmicioasă pe margini, dar nimic foarte îngrijorător. Îmi întind spatele și mă gândesc dacă mai vreau o ceașcă de ceai înainte de a mă afunda în lumea de melancolie a lui Sebald.

N-ar fi trebuit să deschid ușa, ar fi trebuit să mă uit pe vizor, însă cu siguranță nu mă așteptam să mă pomenesc cu fratele meu vitreg cel mare. Nu mi-am mai văzut frații vitregi de ani de zile și nici unul dintre ei nu mi-a mai călcat pragul de vreun deceniu sau mai mult. Cu toate acestea, ar fi trebuit să știu că el era. Atunci când mi-a sunat soneria, auzisem vocea

1. Fragment din *Paradisul pierdut* de John Milton.

Fadiei spunând „Necazuri“. De pe palier, nimic nu-i împiedică vederea spre ușa mea, să observe cine vine la mine și cine pleacă. El a sunat la sonerie și, cum mișcările mi s-au mai încetinit și mi-a luat câteva secunde în plus ca să ajung la ușă, a mai sunat o dată, un țârâit mai lung, mai insistent. Frații mei vitregi, la fel ca atât de mulți bărbați și băieți, au nerăbdarea celor cărora li se cuvine totul.

Fumegă de furie în ușă, cărând două valize demodate, învechite, dar nu uzate. Chipul lui ridat este deformat de emoție nestăpânită și de grăsime, iar trupul, de greutatea valizelor. Pufăie și gâfăie, etalând mânia lui Ahile și un obraz de porcelană. Capul lui masiv, fața și gâtul sunt îmbujorate și pătate cu roșu – o figură cubistă, buhăită, saturată de culoare. Intră val-vârtej, trântind valizele pe pardoseala mea.

Chiar și în împrejurări lipsite de ostilitate, fiecare dintre frații mei vitregi are capacitatea de a-mi da fiori de spaimă. Ce se întâmplă acum este mai mult decât ostil. Pot să simt cum crește temperatura în cameră. Limba mea are gust de cupru, ceea ce înseamnă că am o hiperventilație, pregătindu-mă să fiu gata să lupt sau să fug, să fiu gata să-mi iau sabia sau să sar pe cal. Îmi încetinesc inspirația. Mă concentrez să mă calmez.

Îl întreb amabilă ce face.

— Ți-o las pe maică-ta, răspunde el. E rândul tău. N-ar trebui s-avem noi grijă de ea. E responsabilitatea ta. Ești fiica ei și n-ai familie. Tu ar fi trebuit să ai grijă de ea în toți anii ăștia. A sosit timpul, e rândul tău. Noi nu mai putem să facem asta.

Nu țipă, dar așteaptă să-l contrazic. Vrea un motiv ca să tipe.

Nu îi ofer unul.

Își scoate o țigară din buzunarul de la cămașă, o ține între buzele uscate, lăsând-o să se lege ușor, dar n-o aprinde. Este un bărbat care a fost cândva puternic, redus la ceva aspru și vulgar: gât fleșcăit, umeri lați, bărbie moale, ochi încercănați de oboseală, pieptănătură neîngrijită. Pantalonii lui maro din poliester, de la un alt costum decât sacoul și vesta, flutură și

foșnesc în timp ce el se plimbă încolo și înapoi prin vestibul. Se uită lung la mine, voind să mă retrag, speriată. Și asta fac.

Mă retrag speriată întrucât, chiar dacă seamănă cu o parodie de tip dur, la fel ca întotdeauna, cândva l-am știut periculos și amenințător. La începutul războiului civil în 1975, a îmbrăcat ținuta de camuflaj de prost gust a uneia dintre miliții, repetiție generală de tragicomedie. Nu mă întrebați ce miliție. Nu mi-a pasat la vremea aceea și nu știu. Semăna cu o caricatură, își împodobise pieptul slab (nu era gras pe atunci, doar ușor convex) cu medalii și umerii cu epoleți cu trese, imitându-l triumfător pe Napoleon, Cometa Corsicană.

Fanfaronadă și hybris, așa era el, așa e și acum, dar asta îl face, în anumite privințe, și mai periculos.

Gândiți-vă la Bush – indecentul amalgam de banalitate și perdiție.

Cum se scufundă națiunile...

Când Răzbușarea ascultă de cererea Prostiei.¹

Un gând neplăcut.

De câte ori mă gândesc la Bush, îmi vine în minte imaginea aceasta: un chip fărâmițat în nisipul deșertului.

Numele meu e Ozymandias, Regele Regilor,

Cercetați-mi faptele, voi, cei puternici, și orice speranță lăsați!²

Un gând mai plăcut.

Fratele meu vitreg cel mare mă înspăimântă. Nu se întâmpla și pe vremea când creșteam împreună; pe-atunci, doar mă irita. Împărțeam o saltea și-l consideram nimic mai mult decât un mâncător de spațiu. Era greu de cap, neglijent și, în ochii

1. Fragment din „Vanitatea dorințelor omenești“ de Samuel Johnson, versurile 13-14.

2. Fragment din „Ozymandias“ de Shelley. Poezia amintită are ca temă vremelnicia și zădărnicia puterii și onorurilor.

mamei, infailibil. Găsea o plăcere neobișnuit de mare în glume proaste și în tot felul de jocuri năvășe. Își cultiva satisfacția obscenă de a-și teroriza frații mai mici.

După ce m-a părăsit soțul, mama a făcut tot ce i-a stat în putință pentru a mă convinge să-l urmez afară pe ușă și să-mi părăsesc căminul. A sugerat să fac schimb de apartament cu fratele vitreg cel mare – al lui era mic, potrivit pentru cineva singur, al meu era mai mare, potrivit pentru o familie în creștere, care o includea și pe ea, desigur.

„Uite câte camere ai. Cât de lacomă poți să fii? Cât de egoistă?“, obișnuia ea să spună.

La început, mă ciondăneam cu ea, dar apoi am observat că era mai eficient s-o ignor, s-o las să-și bată gura degeaba la nesfârșit, până nu mai putea. Când a devenit evident că vorbele ei nu aveau efectul dorit, frații vitregi au intervenit în discuție. Fiecare a început să se implice când propria familie își mărea numărul – reproducerea iresponsabilă fiind metoda clanului de a-și omori plictiseala.

Fratele vitreg cel mare a apărut prima oară la ușa mea după nașterea copilului cu numărul doi sau trei – ar trebui să știu care, fiindcă am fost la spital când s-a născut, încă nu eram pregătită să-mi abandonez complet familia. Fanfaronadă și hybris atunci n-a fost în stare să vorbească, să converseze sau să negocieze, ci pur și simplu a început să țipe, cerându-mi să fac ce se cuvenea. Am încetat să-i mai deschid ușa când știam că el e. Afară, fratele vitreg cel mare se lovea peste pieptul de simian și blestema. Mă îngrozea, cu o teroare nestăpânită.

Revenea întruna, iar și iar, lupul cel mare și rău care mă speria cu amenințările lui zgomotoase și agresive; însă asta, să știți, a fost în defavoarea lui. Nu numai că te obișnuiești cu teama, considerând-o suportabilă după o vreme și împăcându-te cu ea, dar o și absorbi. Am absorbit-o. Îmi aparținea și eu îi aparțineam. Tovarășe credincioase, surori, eu și teama mea.

Rămâneam temătoare, dar nu mai eram speriată. Copiii se sperie. Cu fiecare revenire, cu fiecare lovitură în ușă, eu și teama mea ne maturizam un pic.

Înainte de AK-47, aşteptam cu un cuţit de bucătărie ascuţit lângă mine (nu eram mare bucătăreasă, dar cuţitul de bucătărie mi se părea cel mai versatil). Aşteptam, mergeam în cercuri, în ovale şi pătrate, treceam dintr-o cameră în alta prin apartamentul meu spaţios, ţinând cuţitul în mână. În caz de nevoie. Nu mă îndoiesc că, de-ar fi intrat cu forţa în casa mea, l-aş fi înjunghiat. Atât de tare mă temeam. Imbecilul.

Primul loc de muncă al fratelui vitreg cel mare a fost ca portar la un hotel de trei stele. Îi plăcea la nebunie datorită uniformei, despre care avea impresia că îi conferă oarecare clasă, un pic de prestanţă. Când doreşte să scape de ţărâtime, ţărâtimea – de secole şi de pretutindeni – îmbracă o uniformă. Aceasta a fost singura slujbă plătită pe care a avut-o vreodată, foarte mult o iubea, dar la început, în primele zile, a avut o mulţime de probleme cu unul dintre manageri, care se purta rău cu el, după părerea lui. Din nefericire, e posibil să fi adăugat şi eu o problemă în plus, fără să vreau. Se pare că managerul nu avea încredere în unii dintre angajaţi, în special în fratele meu vitreg. Aştepta la uşa personalului şi perchiziţiona anumiţi oameni când ieşeau, căutând probabil prosoape, lenjerie sau articole de toaletă în flacoane miniaturale puse la dispoziţia clienţilor. Fratele meu vitreg se simţea umilit şi, spre groaza lui, într-o zi, pe când mă îndreptam spre casă de la librărie, l-am văzut stând afară lângă uşa din spate a hotelului, cu braţele şi picioarele depărtate, managerul hotelului aplecându-se în faţa lui şi pipăindu-l uşor, peste tot, de sus în jos.

Când m-a zărit, venele de pe faţă i s-au umflat de mânie.

Păcat, căci în acel moment îmi inspira simpatie, milă chiar; în vulnerabilitatea sa, m-am identificat cu el, l-am văzut ca pe un membru al familiei.

În 1975, când a început războiul, încetasem s-o mai invit pe mama în apartamentul meu. O sunam şi ne întâlneam în vreo cafenea de pe strada Hamra. Într-o zi a adus-o fiul ei,

însoțit de un grup de prieteni. Purtau haine care imitau ținuta militară, înghesuiți într-o mașină decapotabilă, nu într-un jeep. Când mașina s-a oprit, fratele vitreg cel mare s-a uitat în direcția mea și le-a șoptit ceva prietenilor săi, care au râs pe îndelete. Semănau mai puțin cu niște membri ai unei miliții și mai mult cu un grup de studenți dintr-o frăție, ieșiți în oraș, huligani naivi, puști lipsiți de maniere care încearcă să pară curtenitori. Parcă-i și vedeam în geaci roșii din piele întoarsă și cămăși înflorate din mătase, cu revere late. Fratele meu vitreg părea cel mai vârstnic din grup, un bărbat care se juca de-a puștiul. Începuse deja să colecționeze medalii.

„Doarme cu ele puse“, mi-a spus mama când ne comandam cafeaua.

Nu mi-am dat seama din tonul ei direct dacă era mândră sau alarmată că fiul ei întreținea în pat o tovarășie intimă cu medalii false.

Dar nu dormitul cu medaliile m-a îngrozit. Mama m-a informat că fratele meu vitreg capturase un spion israelian și că se ocupaseră de el. A folosit termenul nevinovat *se ocupaseră*. Am încercat să scot mai multe informații de la ea, dar nu știa nimic. Visurile băieților sunt coșmarurile mamei, însă în cazul mamei, visurile băiatului său erau neștiințele ei. Nu mi-l puteam închipui pe fratele vitreg capabil să se ocupe de ceva mai complicat decât deschiderea portierelor pentru superiori.

După câteva zile, în ziar a apărut un mic articol în care se spunea că managerul hotelului fusese găsit mort pe o stradă lăturalnică, legat și torturat. Nu mi-l puteam imagina pe fratele meu omorându-l pe omul acela. Era mult prea laș. Însă îmi puteam închipui că a mințit, că i-a informat pe alții despre dușmanul său, că a turnat otravă în urechile unui viitor politician, că a fost martor la eliminarea celui care îl umilise.

Să nu faci rău aproapelui tău decât dacă îți este șef.

Am încercat să-mi imaginez că mă înșelam sau, dacă nu, atunci să-i justific acțiunile în mintea mea. Totul se petrecuse în timpul unui război civil, când se comiteau nenumărate crime – crime care făceau ca fapta fratelui vitreg cel mare să

semene, prin comparație, cu farsele din pauza de prânz a elevilor. Răzbunarea plutea în aer la vremea aceea. Ca să-l parafrazez pe poetul Czesław Miłosz, în timpul războiului civil libanez, „a cauza moartea cuiva era ceva disociat de duhoarea satanismului, de muștrări de conștiință și de accesorii similare din tragedia shakespeariană”. Tineri în uniforme strălucind de curățenie erau capabili să împuște oameni în timp ce molfăiau dintr-un kebab și beau Pepsi.

Am încercat să justific, dar n-am putut.

Nu știu ce să cred.

O fi el fratele meu vitreg, dar nu suntem înrudiți. O prăpastie există între noi, lumi care nu pot să comunice între ele.

Când a murit tatăl meu vitreg, fratele vitreg cel mare s-a metamorfozat ca prin minune în bărbatul casei din care nu se mutase niciodată. Mama a continuat să locuiască la el. Nu i-ar fi trecut prin cap să locuiască la mine și nici n-aș fi dorit așa ceva. Mama își iubește doar fiii și nu s-a obosit niciodată să fie discretă în legătură cu asta. Pe fiica ei cea mică o tratează ca pe un cetățean de mâna a doua, o odraslă de un gen negliabil. Eu, cea mare, abia dacă las vreo urmă în conștiința ei. După ce am încetat să încerc să mă insinuez în viața ei, a uitat de mine. Dacă pe mezină o consideră Fanny Price¹, eu sunt Quasimodo al ei, care trebuie închis în clopotniță.

Dacă fratele vitreg cel mare a ajuns s-o aducă acasă la mine, înseamnă că toți ceilalți frați ai lui au refuzat categoric să i-o ia de pe cap.

Îi spun, calm, că nu cred că acest lucru e fezabil. Sunt cât pe ce să sugerez că ea nu va fi fericită, când o văd în cadrul ușii mele deschise, ținută în poziție verticală de cumnata mea. Mama, alarmant de fragilă, în haine complet negre, e adusă de spate, de parcă ar fi descins din tabloul *Pelerinaj la*

1. Numele eroinei timide și temătoare din romanul *Mansfield Park* de Jane Austen.

San Isidro de Goya. Chipul ei are paloarea pielii ascunse mult timp de razele soarelui. Părul îi este încă vopsit negru, dar culoarea se duce deja, la rădăcini e o dungă albă de un deget. Abia își ține capul ridicat, respiratul constituie un efort, la fel și trăitul. Liniile trupului ei, ale formei ei, par să se fi topit; pentru o clipă, în mod ciudat, când lumina pătrunde pe ușă din spatele ei, mi se pare că-i pot vedea atât partea din față, cât și partea din spate a corpului. Rămân cu gura căscată, umerii mi se lasă în jos. Mintea mi se blochează, ticsită de sentimente și gânduri pe care nu le pot formula cu suficientă iuțeală și ușurință. N-am mai fost în prezența ei de foarte multă vreme. Am uitat cât de haotic îmi devine creierul când este ea în preajmă. Cumnata mea o conduce încet pe mama în vestibul, o ține bine, așa cum un marinar căzut peste bord se agață de o bucată de lemn care plutește în derivă, dar în același timp și delicat, de parcă e o un fir de borangic. Verigheta cumnatei mele sclipește când degetele ei o apucă pe mama de cot.

Ajunge la mine un damf din mirosul acru, mucegăit, al vârstei mamei.

— Ți aparține acum, zice fratele meu.

Vena ca un vierme de la tâmplă îi zvâcnește și i se îngroașă.

— E a ta acum, spune cumnata mea, scuișând cuvintele printre buzele strânse, rujate inegal.

Fața ei ștearsă și timidă se înroșește, așa cum se luminează o cămașă udă pe sârma pe care se usucă.

Mama, un sucub modern, are capacitatea de a mă lăsa fără suflet și fără voce fără ca măcar să recurgă la ceva rudimentar precum un sărut. Însă nu pot permite ca șarada asta să mai continue mult. Inspir adânc, ca să mă motivez.

— Nu, le zic pe un ton scăzut, înțepat. Nu e a mea.

Mama își înalță capul fantomatic și se uită la mine. Chipul ei brăzdat se schimonosește, strângând ridurile și înmulțindu-le de zece ori. Gura i se deschide într-o spaimă știrbă. Măinile ei noduroase se ridică în sus, cu palmele deschise spre mine, ca pentru a alunga răul. Mama încearcă să se tragă înapoi din brațele nurorii ei. Țipă, un strigăt surprinzător de răsunător și

ascuțit. Șalul negru îi alunecă de pe umăr stâng, tot numai os, dar nu cade de tot. Ochii ei oglindesc o groază stridentă, de nerostit. Dintr-un trup atât de firav, un țipăt sfidător de spaimă care nu încetinește sau obosește.

Nici unul dintre noi nu se mișcă; stăm în vestibulul bine luminat, construit în anii '50, asemenea unor sculpturi din teracotă italiene din Renaștere, toți înspăimântați, în timp ce mama țipă întruna. Praful din vestibul, în mod normal invizibil, dansează și saltă în lumină, luând în derâdere imobilitatea oamenilor.

Trupul ei emană răceala iernilor străvechi. De la picioare, mă trec în sus fiori. Tremur.

Fratele vitreg cel mare se întoarce, în cele din urmă, spre mine, cuprinzându-și partea dreaptă a bărbiei cu palma. Trupul lui, chipul îi exprimă imaginea universală, veche de când lumea, a celui cuprins de groază.

— Ce ai făcut? întrebă el, în timp ce mama țipă în continuare.

Nimic. Sunt încă în cămașă de noapte și *robe de chambre*¹, ce naiba.

Nimic. N-am făcut nimic.

Fadia intră val-vârtej în hol, saboții ei bocănind suficient de tare ca să fie auziți laolaltă cu țipătul, dar abia când ajunge aproape de mine întreabă:

— Ce se petrece aici?

Ochii ei sunt întrebători, extrem de mirați. Pleoapele îi sunt date cu fard albastru, azuriu – machiajul nu e complet, ci în curs de aplicare. Buzele îi sunt conturate cu creion dermatograf negru, dar rujul n-a fost încă aplicat. Urechile îi sunt împodobite cu cercuri din aur, de femeie foarte tânără.

— Nu te recunoaște, strigă cumnata mea, încă ținând-o pe mama. Asta-i tot. Mai mereu, nici pe mine nu mă recunoaște.

1. Capot (în fr., în orig.).

Nu-i nimic. Se va obișnui cu tine. Știu c-o să se obișnuiască. Trebuie.

— Poate cineva s-o facă să tacă? urlă Fadia, gura deschisă dezvăluindu-i dinții pătați de nicotină. Nervii mei nu rezistă.

Nu-mi dau seama dacă Fadia se referă la cea care țipă sau la cea care vorbește. Nimeni nu întreabă de nervii mei.

Observ că Joumana, vecina de deasupra, a intrat și ea în apartamentul meu. Marie-Thérèse rămâne în ușă, curioasă, dar politicoasă – prea mulți oameni în micul meu vestibul. Joumana, într-o rochie de iarnă cu decolteu festonat, se așază lângă Fadia, ținând într-o mână o mătură cu coadă lungă, cu susul în jos, cu mâna cealaltă în șold, semănând nu atât cu o santinelă amenințătoare, cât mai mult cu un personaj burlesc dintr-o pictură de Pontormo. De ce s-a năpustit în jos pe scări cu o mătură? Se aștepta la o încrucișare de săbii? Dumas, Marías, Conan Barbarul?

Joumana și o mătură, un profesor universitar și o unealtă de menaj, o viziune caraghioasă.

Mama obosește subit, pare deznădăjduită și epuizată. Decibelii scad; țipetele ei se reduc la scâncete și tânguieți.

— Spune-i că trebuie s-o țină pe maică-sa, își îndeamnă cumnata mea soțul, care pare cel mai zguduit. I s-a ridicat părul alb, pieptănat. Trebuie. Nu vreau s-o iau înapoi. Nu mai suport. Spune-i.

— Nu voi face asta, le zic.

— Spune-i! țipă cumnata mea.

Mama începe să scoată sunete joase, scăzute, ca o cioară bolnavă. Își lasă capul să-i atârne, de parcă vrea să se închidă în ea însăși. E micuță, astfel că e greu de crezut că eu, cea mai înaltă din încăpere, mă înrudesesc cu ea în vreun fel, darămite că îi sunt odraslă.

— Vreți s-o lăsați aici? întreabă Fadia. Sunteți nebuni?

— Asta nu te privește, zice cumnata mea.

Dinții îi sunt îngrămădiți laolaltă, ca și cum ar încerca să-i sară afară din gură.

— Ba bineînțeles că mă privește. Sprâncenele Fადiei se ridică sus de tot, până unde începe să-i crească părul. Tot ce se-ntâmplă în clădirea asta mă privește. Acum plecați. Mi-a ajuns tot ce-am suportat din partea familiei voastre timp de cincizeci de ani. Gata. Ieșiți.

Cumnata mea încearcă s-o împingă înainte pe mama, care geme ușor, iar țipetele revin. Îmi acopăr urechile.

— Luați-o înapoi! strigă Fadia. Plecați de-aici și luați-o cu voi. Luați-o înapoi.

Mă sprijin de ușa din sticlă care desparte holișorul aglomerat de restul apartamentului. Îmi doresc să fiu transportată într-o altă dimensiune. Nimic nu are sens. Urmăresc ce se petrece de parcă aș fi la o proiecție a unui film de Antonioni fără subtitrare. Măinile mele, de obicei calme, tremură ușor, iar ochiul stâng mi se bate fără astâmpăr, independent de voința mea. În capul meu, și doar în capul meu, aud o interpretare rapidă a unuia dintre studiile transcendente ale lui Liszt, cântat de Sviatoslav Richter pe un disc cu 78 de rotații pe minut.

Aerul din jurul meu pare îndepărtat. Sunt tulburată.

Luați-o înapoi.

Încep să-mi vin treptat în fire, să adun cioburile împrăști-ate ale stăpânirii mele de sine, și-mi dau seama că eu și vecinele mele o dăm cu forța pe mama afară din apartamentul meu – pe propria-mi mamă. Cât de nepoliticos.

Să-ți dai mama afară – mama muribundă.

Acum, a o descrie pe mama drept muribundă nu înseamnă mare lucru, nu înseamnă aproape nimic. Toți suntem muribunzi, zilele ne sunt numărate. Mama se află la ușa morții de ceva vreme, dar a reușit cu încăpățănare să se abțină de la a o deschide sau de a bate la ea, la o adică. Totuși, trupul acela, recipientul acela, nu mai poate adăposti viața pentru mult timp.

Deasupra capului ei ar trebui să plutească un ceas cu alarmă, unul din acelea vechi, cu o cupolă din metal sus.

La sfârșitul fiecărei veri, mama pregătea untură de miel cu sare, ca s-o pună la păstrare pentru iarnă, și a respectat acest ritual chiar și când a apărut posibilitatea refrigerării și disponibilitatea de carne tot timpul anului. Anul acesta n-ar trebui să pregătească untură de miel. Gata cu bananele verzi¹. În curând, o să părăsească această clădire, viața mea și lumea asta. Însă nu îndeajuns de curând.

— Luați-o înapoi, luați-o înapoi, spune Fadia întruna, pe un ton hotărât, care nu permite nici o discuție, nici o contracizie, un ton care devine tot mai puternic și mai insistent cu fiecare repetare. Luați-o înapoi.

Lasă-mă să plec. Ia-ți darul înapoi.

Dintre toate frazele și imaginile minunate, giuvaierile strălucitoare incrustate în „Tithonus“ de Tennyson, această propoziție, „Ia-ți darul înapoi“, e preferata mea. Adăpostită în memorie din clipa în care am citit-o prima oară, îmi însuflețește esența.

*În brațele-ți mă ofilesc încet
Aici, la tăcuta margine-a lumii.*

Joumana și mătura ei rămân tăcute în timp ce Fadia vorbește întruna. Cum poate ea, profesor universitar, să fie atât de apropiată de Fadia, care n-a fost în stare să-și ia bacalaureatul, e dificil de înțeles – sunt o pereche foarte ciudată. Sunt unite ca o portocală cu mijlocul ei.

Fadia, cu brațele ca niște aripi, îi conduce pe invadatori afară pe ușă. Rochia ei de casă jignitor de colorată, o paletă de nuanțe din *Submarinul galben*, este suficient de lungă să măture podeaua în timp ce merge. Cumnata mea pare descurajată, ca o actriță oboșită dintr-o piesă lipsită de succes.

Luați-o înapoi.

Aici, la tăcuta margine-a lumii, nu este foarte liniște.

1. Specie de banane care se consumă gătite.

Să-mi descâlcesc sentimentele față de Fadia e o sarcină la fel de dificilă ca oricare alta a lui Psyche, și încă mai dificil e să încerc să-i înțeleg sentimentele față de mine. Copila m-a admirat ca tânără mireasă; m-a disprețuit ca femeie divorțată. Totuși, pe măsură ce amândouă am înaintat în vârstă, după ce s-a măritat și a avut familia ei, a părut să se îmblânzească. A devenit politicoasă. Poate că nu-i place de mine, dar nici nu mă detestă, iar din când în când manifestă o bunătate și o generozitate atât de profunde, încât mă nedumerește.

Războiul ne-a silit să nu mai fim niște străine. Ne-am ajutat și ne-am sprijinit una pe cealaltă în timpul luptelor, deși asta nu a transformat relația în vreo formă recognoscibilă de prietenie. În afară de a rosti cuvinte politicoase, lipsite de însemnătate, abia dacă ne vorbeam. Un cuvânt aici, o frază acolo.

Cea mai lungă discuție pe care am purtat-o vreodată a avut loc într-o dimineață rece din anul 1995, când mă duceam la serviciu. Ieșind pe ușă, am surprins-o, cu obrajii îmbujorați de ger și de sănătate, în timp ce urca scările la întrunirea zilnică a vrăjitoarelor, după ce cumpăraseră o tavă caldă cu *kenafeh*¹, cu un miros care te făcea să-ți fie foame deși erau împachetate în hârtie cerată. Bună dimineața, bună dimineața, și Fadia mi-a sugerat să-mi pun palton într-o zi atât de friguroasă. I-am spus că am sânge cald, dar a insistat că, atunci când o să ies în stradă, vântul va sufla rece ca gheața.

„Când o să fii acolo afară, o să-i mulțumești Fadiei“, a zis ea mângâindu-și paltonul din păr de cămilă.

A avut dreptate în ziua aceea.

Am încetat cu mult înainte s-o desconsider ca inconsecventă. Fadia a fost îngrozitor de frivolă când era mică și a rămas așa ca adult, însă posedă un curaj, un simț practic și o hotărâre pe care puțini din generația ei le au. În urmă cu mulți

1. Produs de patiserie cu umplutură de brânză, însiropat.

ani, într-o noapte pe când avea nouăsprezece ani, poate douăzeci, în mod cert nu mai era elevă, cerul era negru, ca tușul indian, iar ea stătea în fața ușii, exprimându-și mânia mult prea zgomotos. Sartre a scris: „Iadul înseamnă Ceilalți“, cuvinte cu care sunt de acord, desigur, dar sunt de acord și cu Fernando Vallejo: „chinul Iadului este zgomotul“. În noaptea aceea, Fadia a fost infernul sufletului meu.

La vremea aceea, Fadia îi provoca tatălui ei, Hajj Wardeh, o mare îngrijorare, și s-a dovedit că într-adevăr trebuia să fie îngrijorat. Cea mai mică și preferata lui dintre cele trei fiice, Fadia singură rămăsese încă nemăritată. Mai rău, faptul că ea se delecta cu filme romantice egiptene, pentru care avea o obsesie, îi alunga tatălui său somnul noaptea. Își făcea griji, în mod corect, că le vedea nu doar cu prietenele ei, ci că se și furișa în cinematografe de una singură atunci când avea ocazia. După ce s-a uitat la câteva dintre filmele acelea, tatăl a înțeles că ele îmbogățeau terenul iluziei, plantând semințe rele în mintea fetelor arabe impresionabile, sădind nefericire și nemulțumire când viața se dovedea mai puțin ideală decât apărea pe afurisitele alea de ecrane.

A încercat să-i interzică să mai meargă cu prietenele ei, dar adevărul era, și tatăl era pe deplin conștient de asta, că familia lui ajunsese în punctul în care mezina era stăpâna casei. Era în stare să-și îmbrobodească tatăl să fie de acord cu orice voia ea, în limite rezonabile, desigur. Fata îi lua cererile drept simple propuneri. În plus, avea o armă puternică: îmbufnarea. Tatăl o iubea atât de mult, că nu era nevoie decât ca ea să-și bosumfle buzele, să-și mijească ochii și să-l privească lung, pentru ca el să anuleze în grabă orice lucru pe care abia ce-l sugerase.

Hajj Wardeh a ajuns la cea mai așteptată dintre soluții: era timpul ca Fadia să se mărite. I-a găsit pretendentul perfect, fiul unui bun prieten al lui. Numele viitorului soț era Abdallah, un tânăr de douăzeci și șase de ani, educat, inteligent, cumsecade, bun musulman, un inginer care absolvise cu medie mare Universitatea Americană din Beirut. Când Hajj Wardeh a invitat

la cină familia bunului său prieten, a observat cu mare bucurie că Abdallah pur și simplu cădea pe spate de câte ori Fadia îl privea. Se aștepta întruna ca ochii bietului tânăr să sară din orbite, ca în desenele animate. Nu s-a spus nimic în timpul cinei, desigur, dar Hajj Wardeh a prevăzut o cerere în căsătorie în toată regula a doua zi.

Bucuria i-a mângâiat sufletul, chiar dacă pentru scurt timp.

În seara aceea, după ce a ghicit scopul cinei, Fadia cea gălăgioasă a izbucnit în una din crizele ei, pe care a auzit-o tot cartierul. Nu voia să se mărite cu oricine și cu siguranță nu cu acest fiu al bunului prieten al tatălui ei. Avea să se mărite din dragoste și numai din dragoste. Nu va intra din nou în apartament până când tatăl ei nu-i promite că n-o s-o dea după bărbatul acela. Nu-i păsa cine auzea strigătele ei nocturne. Avea să doarmă pe palier. Tot Beirutul avea să afle că tatăl ei e un om hain, căci o silește să se mărite. Nu-i păsa cum o să-i zică el celui mai bun prieten al său că ea nu e interesată. N-avea să mai pună piciorul în casă decât dacă tatăl ei ceda. Bietul om a cedat și Fadia, liniștită brusc, a fost îndeajuns de isteasă să nu se fâlească în triumful ei.

Ce nu știa Hajj Wardeh la vremea aceea, deși a fost suficient de înțelept să înțeleagă mai târziu, era că Fadia pusese deja ochii pe un viitor soț. Da, avea să se mărite din dragoste. Ea și prietenele ei observaseră un tânăr prin cinematografe, vizionând aceleași filme ca ele. L-au abordat a treia sau a patra oară când l-au zărit. Li s-a părut fermecător și plăcut, la fel de îndrăgostit de filmele egiptene cum erau și ele. Era un gentleman dintr-o familie bună și le-a tratat cu cel mai mare respect. Toate prietenele Fadies îl voiau de soț pe acest bărbat manierat, politicos și cu slujbă bună, care avea aceleași preocupări ca ele. Ce față și-ar fi dorit mai mult?

Ar fi trebuit să le strecor un exemplar din *Camera lui Giovanni* sau, dacă ar fi fost mai inteligente, din *Corydon*¹.

1. *Giovanni's Room*, roman din 1956 de James Baldwin, și *Corydon* de André Gide au ca temă homosexualitatea.

Fadia s-a străduit să-l influențeze vreo doi ani până ca el să înțeleagă că trebuia să o ceară în căsătorie; și a cerut-o, pețind-o oficial de la tatăl ei. Căsnicia lor a funcționat în felul ei. Cu timpul, Fadia și-a pierdut pasiunea pentru filmele egiptene, el însă niciodată. Era bun cu familia lui și îi sprijinea. Era amabil cu mine, fapt pentru care i-am fost recunoscătoare. A murit fără să se poată spune măcar un singur lucru rău despre el. În același timp, a murit fără să existe și altcineva din afara familiei apropiate care să-și poată aduce aminte prea multe despre el. Cei mai mulți nu erau în stare să-l recunoască de când îl întâlneau o dată până data următoare când îl întâlneau; era nevoit permanent să se prezinte din nou. Și apoi a murit.

Nici eu însămi nu sunt în stare să-mi amintesc cum arăta la chip – cataractă metaforică, din nou.

A fost un soț grijuliu, care niciodată n-a înșelat-o pe Fadia. Ea, desigur, o făcea, așa cum mă așteptasem. La ce nu m-am așteptat – și nici Fadia nu s-a așteptat – a fost cel cu care a ales să calce strâmb. L-a întâlnit pe Abdallah la o petrecere și, ca femeie măritată, se pare că interesul lui față de ea i s-a părut mai provocator. A afirmat că a sedus-o în timp ce stătea lângă soția lui; și-a scos trandafirul roșu de la butonieră, i-a smuls petalele și, cât se poate de nevinovat, le-a lăsat să-i cadă din mână în calea ei, când a trecut pe lângă el. A fost amanta lui fidelă timp de douăzeci și trei de ani. Erau oarecum discreți, ca să nu-și rănească familiile, dar tot orașul știa despre relația lor – știa în mod discret, desigur. O auzeam în mod regulat discutând despre el cu Joumana și Marie-Thérèse acolo sus pe palier. E demn de semnalat că doar copilul cel mare al Fadiesei seamănă cu soțul ei. Restul n-au luat trăsături de la Abdallah, dar cu siguranță nu seamănă cu tatăl lor legitim, indiferent cum o fi arătat el.

De n-ar fi fost moartea prematură a lui Abdallah din cauza unui stop cardiac neașteptat în timpul unei beții, amănții probabil că ar fi încă împreună. Fadia l-a jelit mai mult decât oricine din familia lui; l-a jelit mai mult decât și-a jelit soțul,

bineînțeleș. După moartea amantului ei, a acceptat discret condoleanțe. A fost îndeajuns de politicoasă pentru a nu lua parte la înmormântarea lui. Însă a fost deosebit de încântată să audă că la funeralii o doamnă în vârstă a făcut groaznica gafă de a i se adresa soției amantului ei cu numele Fadia.

Era, de bună seamă, frumoasă în anii aceia de demult, și încă pot să văd cine a fost cândva, cum era. Încadrat de lumina care trece pragul, chipul bătrân al Fadiiei pare să se dezintegreze, iar fața pe care mi-o amintesc răzbate ca un pui ce iese din găoace. Uneori o consider imună la trecerea timpului.

— Afară! Afară! zice Fadia, deși rudele mele intruzive au părăsit deja apartamentul. Fadia îi vrea afară din clădire. Nu mă faceți să chem jandarmii, le spune în timp ce ei o conduc încet pe mama în jos pe scări. Să nu vă mai văd vreodată pe aici! Nu-mi place de voi.

Mi se pare că picioarele mi se umflă în papuci, că genunchii sunt incapabili să-mi susțină greutatea. Capotul îmi atârână greu pe umeri. Mă întreb dacă aș putea să încui pur și simplu ușa în fața Fadiiei, însă Joumana e încă în vestibul, unde i s-a alăturat acum și Marie-Thérèse, amândouă privindu-mă întrebător, vrând să știe, semănând cu niște personaje desprinse dintr-o telenovelă libaneză proastă.

— Trebuie să mă așez, le anunț în timp ce pășesc încet, ușor pe covorașul tocit și mă retrag în camera de citit. Trebuie să mă așez.

Pe când mă prăbușesc în fotoliul meu loial, îmi dau seama c-am făcut o greșală, o eroare foarte gravă. Gâtul mi se contractă. Închid ochii. N-am mai permis nimănui să intre în camera asta de decenii întregi.

Respirația mi se cutremură între granițele inflexibile ale trupului, inima mea pare să se plimbe pe acolo prin interior.

Joumana și Marie-Thérèse, vecinele mele de deasupra și de dedesubt, mă urmează în sanctuarul meu. Joumana se lasă pe vine în fața fotoliului. Vrea să știe dacă sunt în regulă. Ce s-a

întâmpilat probabil a fost traumatic. Mă simt bine? Pot să facă ceva pentru mine? Joumana are o față puternică, trăsăturile ei sunt mai mult slave decât semite, mai mult israeliene decât libaneze, ușor aspre, însă nu neatrăgătoare, o frunte lată deasupra ochilor inteligenți care mă fac să nu mă simt în largul meu. Știi de ce țipa mama?

Nu, mi s-a părut o aberație. Nu-mi dau seama ce a speriat-o pe mama. N-o să știi niciodată. Ce anume s-a eliberat din ungherele memoriei ei? Cum pot să știi?

Cu delicatețe și discreție, Joumana îmi examinează părul, apoi clatină din cap. Asta înseamnă că nu crede că vopseaua albastră este cea care a provocat țipetele? Eu nu zic nimic.

O greșeală, o scăpare. N-ar trebui ca ele să se afle în cameră. Încerc să-mi trag răsuflarea, încerc să mă concentrez asupra vasei cu flori de seră de pe etajera de lângă mine, dalii roșii, nemțșor alb, vază din sticlă, miros dulceag. Flori perisabile, costă mai mult decât îmi pot permite, dar când le-am văzut în florărie am simțit că nu mă pot întoarce acasă fără ele.

Ca majoritatea libanezilor, Joumana vorbește repede, o propoziție legându-se de alta, producând cuvinte și fraze guturale, ca și cum ar face gargară cu apă de gură. Prefer conversațiile așezate, unde cuvintele sunt numărate precum perlele, conversațiile cu multe pauze, pauze care înlocuiesc cuvintele. Prefer ca vizitatoarele mele să fie în altă parte. Joumana își ridică încet privirea deasupra fotoliului meu. Ochii ei, de culoarea gemului de gutui, îi amplifică înfățișarea prietenoasă și locvacitatea.

— Trebuie să mă odihnesc, le zic. Aerul mi se pare umed, continui. Pauză. S-ar putea să mă ia o durere de cap, adaug.

Privirea Joumanei țâșnește brusc dintr-o parte în alta, adunând informații cu mare viteză. În jurul ochilor mijiți, labagâștei se încrețește. Îmi închid ochii, disperată.

— O, Dumnezeu mare! exclamă Joumana. Ce sunt toate astea? Se rotește fără grabă pe loc, uitându-se în sus și în jos. Chipul i se luminează și-i strălucește. Ce ascunzi aici?

— Sunt doar cărți, zic eu. Doar cărți.

Mă imaginez privind camera prin ochii unui străin. Cărți peste tot, teancuri peste teancuri, rafturi și biblioteci, teancuri

peste fiecare raft, eu în fotoliul scârțâitor care n-a mai avut tapițeria refăcută de când l-am cumpărat, pe la începutul anilor '60. Am fost singura lui ocupantă; cu mulți ani în urmă, spuma cu care este umplut s-a modelat după forma posteriorului meu. Otomanele care îl însoțesc au pe ele două teacuri de cărți pe care nu le-am mișcat din loc de ani de zile, decât pentru a le șterge de praf de două ori pe săptămână. Câte ore m-am plimbat prin camera asta, dintr-un ungher în altul, asigurându-mă că totul e la locul său, că fiecare carte e în teancul corespunzător, că fiecare urmă de praf a fost înlăturată? O oglindă rotundă neînramată – când am agățat-o pe perete și de ce am păstrat-o? – atârână de un cui pe ușă. Am uitat complet de ea. Fiecare suprafață din încăperea strălucește de o curățenie devotată, cu excepția oglinzii, desigur. Mi-am antrenat atât de bine ochii să-mi evite imaginea reflectată, încât am și uitat că oglinda aia se afla acolo. Helen Garner are dreptate. Covorul cazac vopsit cu pigmenți vegetali, pe care se pot observa câteva găuri, a fost cândva de un rubiniu puternic, ca rodiile, însă aspiratorul, după ce a trecut peste el de sute de ori, l-a supt de viață. Lampadarul din carapace de țestoasă l-am găsit în timpul războiului, singuratic și abandonat, lângă o clădire care tocmai fusese jefuită – hoții n-aveau nevoie de o veioză pentru citit. Mi-a luat o săptămână întreagă să-i redau luciul. De una dintre elegantele lui bride, îmi agăț mereu o pereche de ochelari pentru citit, ca să-i am la îndemână. Vaza e așezată pe șapte cărți, exemplarele cu coperti cartonate, pătate, ale poemelor Muallaqat; fiecare conține câte un poem, însoțit de adnotări și eseuri. Poeziile mele preferate, în patru versiuni, sunt împrăștiate, deși nu la întâmplare, prin cameră.

Odele suspendate, poeziile atârinate, șapte poeme scrise de șapte poeți de dinainte de Islam. Legenda spune că odinioară aceste poeme au fost scrise cu litere de aur pe pânză coptă și atârinate de pereții templului Kaaba în secolul al VI-lea. Eronat, desigur, de vreme ce poemele erau memorate, rareori scrise, însă e o poveste frumoasă. Îmi place la nebunie ideea unui loc de venerare cu poezii atârinate pe ziduri, și aurite pe deasupra, nici mai mult, nici mai puțin.

În apartamentul de deasupra al Joumanei, camera mea de citit, această cameră, a fost dormitorul fiicei ei. Știi fiindcă de-a lungul anilor i-am auzit muzica, dansatul cu prietenul ei, mersul, tropăitul și, din când în când, țipatul și trântitul ușii. Acum e la studii în Franța, pentru o diplomă universitară în artă sau istoria artei – unde lucrează în liniște, după cum ar fi de sperat. În apartamentul de sub mine al lui Marie-Thérèse, aceasta a fost camera fiului ei, băiatul care nu mai e acolo. El era mult mai potolit. Habar n-am ce întrebuițare dă Fadia acestei camere, în apartamentul ei. Niciodată n-am intrat în camerele lor. De ce lor li se pare că au dreptul să se afle în ale mele?

Curentul provocat de ușa de la intrare, încă deschisă, adiere nepoliticoasă, îmi zbârlește cu neobrăzare părul de pe ceafă și trage cu ochiul într-un teanc de hârtii de pe birou.

— Știam că lucrai într-o librărie, dar habar n-aveam că ai atât de multe... atât de multe... ăsta e un depozit de cărți, zice Joumana.

Umblă prin cameră cu grijă și admirație respectuoasă, aproape că merge pe vârfuri, lungindu-și din când în când gâtul ca să citească titlurile.

Vreau să-i spun să înceteze, să mă lase în pace; nu, vreau să înceteze, trebuie să înceteze. Deschid gura, dar sunetul îmi rămâne înțepenit în gât. Degetele ei, degetele ei profane, bat darabana – arătătorul, mijlociul și inelarul de la mâna dreaptă bat darabana zgomotos pe spătarul fotoliului meu, pe un raft, pe cotoarele cărților mele. Clămpănitul enervant răsună taca-taca-taca pe toate suprafețele.

Un zgomot și mai mare își face intrarea spectaculos.

— Au plecat, anunță Fadia. Am așteptat până am văzut mașina plecând. Ar face bine să nu se mai întoarcă, dacă știi ce e bine pentru ei.

Fruntea i-e udă și îmbrobonată, părul de deasupra stă drept, lipit de țeastă. Îmbujorarea din obraji ei este exagerată și-n ochi are sclipiri de răutate. Rămâne și ea surprinsă la vederea atâtor cărți.

— Deci asta faci dumneata în casă! exclamă Fadia. O țigară aprinsă îi sfârâie aproape de vârful degetelor. Lumina soarelui care se filtrează prin geamuri îi încununează mâna dreaptă cu fum albastru. Întotdeauna m-am întrebat cum îți petreceai atât de mult timp de una singură în timpul războiului. O, stai. În timp ce libanezii experimentau plăcerea prin sânge, dumneata experimentai plăcerea prin cărți. Scoate un hohot de râs clo-cotitor. Când își dă seama că eu nu râd, adaugă: Trebuie să recunoști c-a fost o glumă inteligentă.

— Da, aprob din cap cu răbdare.

— Și amuzantă, așa-i?

— Îți mulțumesc pentru ajutor, îi zic. A fost foarte drăguț din partea ta. Nu știu cum m-aș fi descurcat de n-ai fi venit tu.

— N-a fost mare lucru, răspunde Fadia. Ar trebui să vii cândva sus să-mi vezi biblioteca.

— Biblioteca ta? întreabă Marie-Thérèse.

Joumana clatină din cap, ca pentru a spune: „Nu-mi vine să cred că n-ai bănuit asta“.

— Biblioteca mea are două cărți și încă n-am terminat-o de colorat pe cea de-a doua, zice Fadia. Se luminează la față, iar râsul ei devine mai zgomotos când își dă seama că am schițat un zâmbet. Fadia poate fi amuzantă uneori, adaugă ea.

Îmi trec degetele răsfirate prin părul albastru și aștept ca ele să plece.

Ce dimineață groaznică! Am nevoie de o gură de aer, trebuie să ies din casă ca să-mi alung din creier mușuroiul de furnici. Intenționez să respir niște noxe citadine. Îmi arunc cămașa de noapte, șifonată de la transpirație, pe patul impecabil făcut. Pudră de talc proaspătă sub brațe, lenjerie intimă curată. Îmi pun rochia gri, care a revenit la modă și s-a demodat de mai multe ori în timp ce eu nu eram atentă, și jerseyul albastru. Au trecut de mult vremurile când îmi puneam brățări și alte ornamente frivole și mă dădeam cu parfum. Îmi prind părul într-o tentativă de coc și îmi acopăr capul cu o eșarfă, asigurându-mă

că se vede îndeajuns de multă piele la gât. Nu vreau să creadă cineva că mă acopăr din stupide motive religioase.

Încui ușa și încerc să cobor repede scările, temându-mă că vrăjitoarele s-ar putea întoarce. Trecând pe lângă apartamentul lui Marie-Thérèse, uit de piatra care s-a slăbit din a treia treaptă de sus. Pășesc pe ea. Zgomotul surd, de gol, pe care îl scoate sub tocurile mele joase îmi aduce aminte să încetinesc. Mă pot relaxa un pic.

Casa scării nu mai este expusă și prietenoasă. În urmă cu cincisprezece ani, în 1995, s-au construit niște semiziduri pentru a proteja clădirea de gloanțe rătăcite, care nu mai existau. Arată neatrăgătoare și nefirești. Parte a renovării postbelice, ele trebuiau să-și îndeplinească scopul defensiv păstrând în același timp caracterul mai vechi, specific Beirutului, al clădirii și lăsând casa scării relativ deschisă. Așa cum se petrece cu majoritatea lucrurilor libaneze, semizidurile au apărut după ce trecuse perioada când ar fi fost cea mai mare nevoie de ele.

De îndată ce cobor ultima treaptă și încerc să traversez strada, taxiuri rablagite încep să claxoneze strident, interesându-se stângaci în legătură cu dorința mea de a le folosi. Zgomotul mașinilor mă liniștește. Pasul îmi e mai iute decât ar trebui.

Nici o mașină nu va încetini ca să traversez eu, niciodată nu s-a-ntâmplat asta și nici n-o să se-ntâmple. Merg repede, în zigzag, printre vehicule, traversând strada în pași de *hustle*¹, varianta Beirut. Ce va fi când voi deveni prea înceată pentru a mă mișca așa? Îmi voi pierde într-o bună zi puterea de a traversa strada până la capăt înainte de schimbarea culorii semaforului?

Voi trăi îndeajuns de mult pentru a vedea un semafor din Beirut care funcționează corespunzător?

Trec pe lângă ceea ce a fost cândva băcănia domnului Azari, acum un magazin ciudat, unde se vând tot felul de obiecte

1. Denumire generică pentru unele dansuri disco foarte populare în anii '70.

electrice inutile: fiare de călcat demodate, tuburi de neon, corpuri de iluminat care seamănă, chipurile, cu lumânările, pe tije curgându-le o ceară permanentă, din plastic, filamente pâlpaitoare în interiorul becurilor țuguiate la vârf, în formă de flacără. Magazinul se află lângă un Starbucks ticsit cu tineri, viitoare cupluri căsătorite, fudulindu-se, pălăvrăgind și flirtând, cu toții tolăniți în poziții aparent incomode și imposibil de menținut pentru multă vreme, toți sorbind din niște băuturi cu aspect lăptos. Un măturător în salopetă verde adună mucuri de țigări de pe trotuar. Vizavi mai este unul. Acești angajați din Beirut, Sisifii zilelor noastre. Cel din fața mea este un est-african, un tânăr cu înfățișare bătrânicioasă.

Orașul aparține tinerilor și apatiei lor. Asta nu-i țară pentru bătrâni. Sau pentru bătrâne, la o adică. Bizanțul pare atât de îndepărtat.

Beirutul este o Elizabeth Taylor a metropolelor: neună, frumoasă, de prost gust, ieșindu-și din fire, îmbătrânind și veșnic teatrală. De asemenea, s-ar căsători cu orice pretendent amoretat care îi promite o viață mai confortabilă, indiferent cât de nepotrivit este el.

În primele pagini ale superbului său roman *Sefarad*, Antonio Muñoz Molina scrie: „Numai aceia dintre noi care au plecat știu cum era odată orașul și conștientizează cât de mult s-a schimbat; tocmai cei care au rămas, cei care îl văd zi după zi și-au pierdut acea amintire, au permis să le fie distorsionată, deși își închipuie că ei sunt cei care i-au rămas credincioși și că noi, într-un anumit sens, suntem niște dezertori“.

Cu certitudine o frază frumoasă și un sentiment minunat, însă – cu respect, deși categoric – nu sunt de acord. Probabil rămân multe lucruri pe care nu mi le pot aduce aminte și e posibil ca memoria să-mi fi devenit distorsionată pe parcurs, dar Beirutul și cum a fost el, cum s-a schimbat de-a lungul anilor – asta nu am uitat niciodată. Nu-l uit și nu l-am părăsit niciodată.

De ce a țipat mama? De ce?

Nu-mi pot permite să mă gândesc prea mult la asta. Plimbarea necontrolată nu e permisă astăzi în mușuroiul de furnici.

Mă simt un pic amețită. Îmi sprijin mâna de geamul de la Starbucks ca să-mi mențin echilibrul. Prin fața ochilor îmi zboară și tremură rapid puncte albe și striății cenușii, așa că îmi lipesc fruntea de sticlă, așa cum obișnuiam când eram mică, când îmi rezemam capul de perete ori de câte ori frații mei vitregi cei zglobii deveneau prea enervanți, ori de câte ori mama îmi amintea la nesfârșit să trec pe la brutărie când mă întorceam acasă de la școală. „Nu uita pâinea“, repeta ea. „Ține minte pâinea, pâinea“, și capul meu simțea nevoia unui punct de sprijin.

Un taximetrist se apleacă în afară pe geamul mașinii și urlă:

— Un taxi?

Inspir adânc, îmi îndrept capul. Sisif se preface că nu mă observă în timp ce adună mucerile cu un clește cu mânere foarte lungi. Doi tineri din spatele geamului curat, un băiat și o fată cu coapse de bachelită, își întrerup duelul salivelor ca să mă privească întrebător, cu suspiciune. Mâinile și trupurile li se ating în multe locuri, un contact languros care vorbește de disperare.

Emoționanți, adolescenții aștia, atât de vii, atât de veseli. În fața lor, pe sticlă, se suprapune imaginea mea, palidă, argintie. Mă dau înapoi. Nemuritoarea bătrânețe lângă tinerețea nemuritoare.

*Însă Orele puternice, indignate, și-au făcut meandrele
Și m-au încovoiat, m-au însemnat și m-au distrus.¹*

O femeie dată cu parfum Dior, cu coafură înaltă, care sare în ochi, și buze ca înțepate de o viespe își încetinește pașii, șovăie în dreptul meu, își ridică ochelarii de soare, cu o expresie de îngrijorare pe chip. Zâmbesc, de fapt o grimasă, gestul

1. Fragment din „Tithonus“ de Alfred Tennyson.

meu nervos dintotdeauna. Clatin din cap, în semn că mă simt bine. E doar o tulburare geriatrică ușoară, nimic mai mult. Nu e nevoie să se oprească nimeni. Femeia ia act de comunicarea mea tăcută și-și vede de drum. Îi urmez exemplul, dar în direcție opusă. Aerul îmi ridică partea din spate a eșarfei. În fața unei clădiri crește – nu, nu crește, se înalță – o tufă ciopârțită în nuanțe ruginii, cu frunze indescifrabile, dintre care doar câteva au rămas verzui. Însă eu, desigur, eu sunt în stare să observ un lucru ca ăsta.

Pădurile putrezesc, pădurile putrezesc și cad la pământ.¹

Oare am devenit prea bătrână pentru Beirut?
Beirut, Beirutul meu.

După colțul clădirii în care locuiesc e un restaurant Pizza Hut care se desemnează cu mândrie ca deservind NUMAI LIVRĂRI. Dacă se întâmplă să intri, poate ca să întrebi cum poți ajunge undeva ori să te interesezi dacă știe cineva ce s-a ales de proprietarul magazinului căruia tocmai i-au luat locul, tinerii de acolo te privesc condescendent înainte de a te anunța că nu primesc decât comenzi telefonice.

Magazinul în locul căruia au venit acești puști încrezuți și prost-crescuți era o prăvălie neobișnuită în care se vindeau discuri, care și-a deschis porțile cu doar două zile înainte de izbucnirea războiului civil și, surprinzător, le-a ținut deschise pe toată durata luptelor. Patronul, un bărbat din Beirut mustăcios și corpulent, de vârstă și apartenență religioasă incerte, rareori catadicsea să-și ridice de pe scaun posteriorul voluminos. Întotdeauna părea să nu bage de seamă nimic din ceea ce se petrecea în lumea întinsă dincolo de magazinul său. Dacă stau să mă gândesc mai bine, abia dacă observa orice altceva din afara propriei sale minți, atât de mulțumit era, atât de autosuficient și de complet. Locuitorii din Beirut fără poftă de vorbă sunt la fel de rari precum culorile primare stridente în Arctica înzăpezită, însă iată-ne acolo, doi astfel de concitadini,

1. Vers din „Tithonus“ de Alfred Tennyson.

răbdători suferinzi de scleroză verbală, la nici o sută de metri depărtare unul de celălalt.

Mereu autodidactă, foloseam această prăvălie ca să învăț singură. Când omul și-a deschis afacerea, nu știam mai nimic despre muzică. Păstram o evidență cu ce era menționat în romanele pe care le citeam. De exemplu, am auzit prima oară despre *Simfonia concertantă* a lui Mozart în cartea *Alegerea Sophiei* de Styron – un roman minunat, deși un pic lacrimogen, și un film insuportabil. Am auzit de Kathleen Ferrier când Thomas Bernhard a pomenit în *Vechi maeștri* interpretarea emoționantă făcută de ea compoziției *Das Lied von der Erde* a lui Mahler.

Pe la treizeci și ceva de ani, tot ce înțelegeam era Chopin, splendidul Frédéric. Ca să-mi mulțumească pentru că i-am găsit o carte rară, un student mi-a oferit un dar neprețuit, un dublu album cu Arthur Rubinstein interpretându-l pe Chopin. Pe vremea aceea nu aveam un pick-up și a trebuit să fac economii înainte să-l pot asculta. După ce l-am ascultat, prin casa mea plutea spiritul lui Arthur. Puneam discul întruna. Mi-am cumpărat o trusă de curățare și îngrijire pentru albume. O dată pe săptămână, ștergeam delicat cu o cârpă umedă suprafața discului, ca să mă asigur că va rămâne veșnic bun de ascultat. Timp de mulți ani, a fost singurul album pe care l-am deținut și singura muzică pe care am ascultat-o. Și în ziua de azi probabil sunt în stare să fredonez *Balada nr. 1 în sol minor* fără să trebuiască să mă gândesc. Am devenit o chopinofilă.

Chiar și acum cred că, și de n-aș mai fi ascultat nimic altceva vreodată, tot m-aș considera un om norocos. Era Rubinstein. Era Chopin. Un polonez interpretând un polonez. Însă aveam o dorință neostoită. Cândva pe la începutul anilor '80, în timp ce orașul meu se distrugea singur, când toată lumea din jurul meu fie ucidea, fie se asigura că n-avea să fie ucisă, am decis că era vremea să învăț singură cum să ascult muzică.

Am intrat în magazinul grăsanului și m-am uitat prin teancurile de discuri. N-am cumpărat nimic până abia la a cincea

vizită. Între timp, degetele mele, imitând alergătorii olimpici pe distanțe scurte, erau deja capabile să frunzărescă un teanc de albume în câteva secunde. Nu-mi dădeam seama de unde să încep, ce pianist era mai bun decât altul. Știam că trebuia să încep cu compozitorii celebri (Bach, Beethoven, Mozart), dar nu reușeam să mă hotărâsc asupra versiunilor. Am făcut o alegere oarecum arbitrară. Am decis să selectez albume impri-mate de Deutsche Grammophon.

S-ar putea să întrebați de ce, ceea ce e o întrebare bună.

Să nu râdeți.

La vremea aceea, am considerat că, de vreme ce compo-zitorii erau germani (sau vorbitori de germană), Deutsche Grammophon era o alegere logică. Nu credeți?

De asemenea, mi s-a părut că designul era de bun gust, iar semnul distinctiv al mărcii, un dreptunghi galben, dădea o notă de eleganță în plus. Dintotdeauna mi-am dorit o nuanță de distincție în viața mea.

S-a dovedit a fi o decizie bună, o decizie grozavă, deși limi-tatoare la început. N-am știut multă vreme despre *Variațiunile Goldberg* în interpretarea lui Gould. Aș fi putut economisi o grămadă de timp dacă mi-ar fi explicat cineva lucrurile sau dacă mi-ar fi atras atenția c-ar fi trebui să ascult *bourrée*-ul din *Suita engleză nr. 2 (Englische Suiten!)* a lui Bach mult mai devreme, în loc s-o descopăr din întâmplare pe un disc înre-gistrat de Pogorelić. Dacă-mi scăpa? Câte ore de plăcere aș fi ratat!

De-aș fi avut pe cineva care să-mi spună când și când: „Aaliya, trebuie să ascuți sonatele lui Scarlatti – fiul, nu tatăl“.

De-aș fi avut pe cineva care să mă călăuzească, stâlpul de nor care să meargă înainte-mi în peregrinările mele, să îmi arate calea. De-aș fi avut pe cineva care să mă învrednicească cu atenția sa.

Regina își cheamă furnicile-lucrătoare. Întoarceți-vă, întoar-ceți-vă, nu vă duceți acolo.

Îmi cumpăram albume Deutsche Grammophon de la gră-san – două pe lună, câte unul la fiecare salariu, căci asta era

tot ce-mi puteam permite în mod rezonabil. Primul a fost Beethoven, desigur, lucrările pentru pian, urmate de sonatele pentru vioară (*Kreutzer* îmi dă încă fiori) și așa mai departe.

În ziua când urma să mi se vireze salariul, aruncam o privire furișă de la fereastra livingului, printr-o micuță crăpătură verticală din jaluzelele de lemn, și observam dacă obloanele verzi ale lui Azari erau ridicate, ceea ce însemna că era posibil ca oficiul bancar din vecinătate să fie deschis și că eu trebuia să descui ușile librăriei. Cel mai probabil, magazinul de discuri era deschis indiferent dacă se dădeau sau nu lupte. În drum spre serviciu, mă opream la bancă să scot banii și, în drum spre casă, treceam pe la magazin să cumpăr un album, unul dintre puținele ritualuri pe care le așteptam cu nerăbdare la vremea aceea. Îmi stabileam următoarele cinci-șase albume pe care intenționam să le cumpăr, primele cvartete, apoi pe cele de mijloc și pe urmă pe ultimele. Mă căzneau să decid dacă un dublu album constituia o singură achiziție sau două.

Proprietarul cel gras stătea pe un scaun înalt de bar, dar tot trebuia să se uite în sus la mine. Rareori vorbea, însă pe măsură ce începeam să ne cunoaștem și să ne simțim în largul nostru, mormăia în semn de aprobare de fiecare dată când cumpăram ceva. Când am cumpărat *Recitalul de la Sofia* al lui Richter, cel cu homarul roz din plastic, pentru prima oară zâmbetul proprietarului prăvăliei a plutit spre mine ca o frunză pe râu. La *Recitalul de debut* al Marthei Argerich, pe chipul lui era un rânjet larg, ca de aligator. După o astfel de laudă, să parcurg pe jos distanța de trei clădiri până acasă a fost un chin; abia așteptam să-l ascult. Iar când mi-am cumpărat primul Gould, și-a înălțat sprâncenele până sus, iar ochii lui s-au îndreptat iute spre tavan. În sfârșit!

În zilele în care cumpăram albume noi, în timp ce în jurul meu se dezlănțuia războiul și domnea haosul, mă simțeam triumfătoare.

Discurile erau aproape singura mea cheltuială, însă, desigur, nu și singurul lux. Am de departe mult mai multe cărți

decât albume, mult, mult mai multe, însă pe majoritatea nu le-am cumpărat. Nu mă judecați prea aspru. Am fost nevoită să trăiesc dintr-un salariu minuscul. N-a scos nimeni bani din vânzările din librăria mea. Proprietarul o ținea deschisă fiindcă era mândru de reputația magazinului în rândul pseudointelectualilor și al marilor preoți ai literaturii din Beirut, ca unicul loc din oraș în care se puteau găsi cărți obscure, pe care nici unul dintre ei nu le citea. Acești diletanți literari cunosc cărțile cam la fel de bine pe cât cunoaște pasagerul unui avion peisajul deasupra căruia zboară. Discută despre romane referindu-se la trăsăturile esențiale, de parcă ar citi o revistă de modă. Eu comandam cărți și, dacă nu le cumpăra nimeni, le duceam acasă. Recunosc că, uneori, comandam câte două exemplare, doar ca să fiu sigură – bine, uneori, trei.

N-aș fi reușit niciodată să mi le cumpăr altfel. După ce plăteam chiria, îmi mai permiteam foarte puține lucruri și, fiindcă trebuia să pun ceva deoparte pentru la pensie, zilele de lenevie agonizantă, aveam chiar mai puțin. Am început să gătesc mâncare vegetariană foarte devreme, fiindcă orice fel de carne era mult peste mijloacele mele reduse. Supraviețuiam – și încă supraviețuiesc – cu fructe, legume, cereale și orez. N-am mai mâncat miel de Adha¹ de ani de zile. Din fericire, n-am fumat niciodată, căci în mod sigur n-aș fi reușit să-mi permit. În perioada de strâmtorare din timpul războiului, Fadia, care fumează la fel de mult ca un filosof francez și care cu siguranță își putea îngădui cheltuieli mai mari decât aș reuși eu vreodată, obișnuia să rupă țigările în două, de dragul economiei, și să le înfigă într-un portțigaret elegant placat cu aur. A întrerupt această practică după ce s-a terminat războiul.

1. Eid al-Adha (Sărbătoarea sacrificiului), una dintre cele două mari sărbători religioase anuale din lumea musulmană, care cinstește dorința lui Ibrahim de a-și sacrifica propriul fiu (Ismail) în semn de supunere față de porunca lui Dumnezeu; Dumnezeu îl împiedică să-și ducă jertfa până la capăt, oferindu-i în schimb un miel pentru sacrificiu.

Îmi place să-mi consider micile furturi un serviciu public. Cineva trebuia să citească *Tărâmul pustiit* de Eliot în timp ce incendiile din Sabra luminau orizontul Beirutului. Nu, serios, dacă n-aș fi comandat eu unele dintre aceste cărți, ele n-ar fi ajuns niciodată pe meleaguri libaneze. Ce naiba, chiar credeți că mai are cineva în Liban un exemplar din *Nightwood* de Djuna Barnes¹, asta ca să dau exemplu o singură carte, fără să mă gândesc? *Ghepardul* lui Lampedusa? Nu cred că mai are cineva în țara asta o carte de Novalis.

*
* *

De ce ți-a mama? Aș vrea să știu. Ce știu e că n-ar fi trebuit să încetez să mă văd cu ea. Așa nebună cum devenea, n-ar fi trebuit să o abandonez. Când am luat legătura cu ea ultima oară? Nu de când nu mai lucrez, probabil chiar dinainte de asta. Cu mulți ani în urmă, când am decis să n-o mai invit la mine în apartament, am început s-o sun de la serviciu și s-o rog să ne întâlnim la o cafenea sau un restaurant. Însă când a trecut de optzeci de ani, a devenit mai greu de suportat, mai puțin politicoasă, mai arțagoasă. Nu mă alegeam decât cu necazuri interacționând cu ea, foc și clocot. O sunam și poate că prima ei întrebare era de ce o sun. O invitam să luăm prânzul și-mi răspundea c-ar fi ceva prostesc, de vreme ce avea asigurat un prânz destul de bun acasă. Îmi făcea praf sănătatea mentală și calmul. Am încetat s-o mai sun. Înțelegeam că îmbătrânea și că devenea țăfnoasă, dar nu era ca și cum nu-și aducea aminte cine sunt. Era lucidă, doar că dificilă.

Astăzi, însă, nu cred că știa cine sunt. Nu țin minte s-o mai fi văzut vreodată așa de înspăimântată, nici măcar în timpul războiului. Singura dată când am văzut-o speriată, deși nu atât

1. Roman publicat în 1936 în Anglia, unul dintre primele romane scrise de un scriitor cunoscut în care se vorbește explicit despre homosexualitate.

de groaznic ca în dimineața asta, a fost când fratele vitreg cel mare, pe atunci de opt ani, a fost lovit cu copita în cap de un măgar. Se juca de-a războiul cu alți băieți de prin vecini. Bătea în retragere, mitraliind tot ce mișca în timp ce mergea cu spatele, când a nimerit în partea dinapoi a măgarului, iritând animalul. Mama a dat fuga afară din casă, iar când l-a văzut pe fratele meu vitreg cel mare căzut, cu sânge șiroindu-i din cap, s-a pus pe jelit de parcă venise Ziua Judecății de Apoi și nu fusese socotită atât de bună pe cât ar fi trebuit să fie. Am așteptat amândouă în fața spitalului în timp ce medicii îl tratau pe fratele meu. Nu ne-au dat voie înăuntru, în sala de așteptare, pentru că era prea aglomerată și noi păream, cu siguranță, a nu avea ce căuta acolo. Mama, mică și slăbită, s-a sprijinit de capota mașinii unui doctor. Când m-am rezemat de mașina de alături, mi-a zis: „Nu“, cu glas scăzut, adăugând: „Nu face ce fac eu“.

Mi-aduc aminte că un medic rezident a ieșit să stea de vorbă cu noi după câteva ore. Ne-a explicat că fratele meu vitreg o să se facă bine. Rezidentul presăra cuvinte franțuzești în propozițiile libaneze, lucru care n-a făcut decât s-o sperie și mai mult pe mama.

Dacă acesta ar fi un roman, ați reuși să ghiciți de ce țipa mama. Alain Robbe-Grillet a scris cândva că lucrul cel mai rău care s-a întâmplat cu romanul a fost apariția psihologiei. Se poate presupune că voia să spună că, acum, ne așteptăm cu toții să înțelegem motivația din spatele acțiunilor fiecărui personaj, de parcă asta e posibil, de parcă în viață este așa. Am citit atât de multe romane recente, publicate mai ales în lumea anglo-saxonă, care sunt plictisitoare și neinteresante din cauză că trebuie întotdeauna să deduc cauzalitatea. De exemplu, motivul pentru care o eroină nu poate să simtă dragostea e că a fost abuzată fizic, sau eroul caută permanent confirmare deoarece tatăl lui i-a acordat foarte puțină atenție când era copil. Asta ignoră, desigur, faptul că mulți alți oameni au trăit aceleași

lucruri, dar nu se comportă în aceeași manieră, deși acesta e un aspect minor în comparație cu adevărata pierdere în îndeplinirea dorinței de explicații, și anume pierderea misterului.

Scoaterea la iveală a cauzalității face din oricine un cititor plictisit.

Însă chiar înțeleg dorința asta, căci și eu îmi doresc să trăiesc într-o lume rațională. Chiar vreau să înțeleg de ce țipa mama. Viața mi-ar fi mai simplă dac-aș putea să găsesc explicații raționale. Din păcate, nu înțeleg.

În timp ce în jurul meu vuieste războiul traficului și domnește haosul (în caz că ați uitat, e vorba de Beirut), îmi vine în minte o teorie cu privire la motivul pentru care dorim cu atâta disperare să trăim într-o lume ordonată, într-o lume ce poate fi explicată.

Nu, așteptați. Nu vreau să zic că m-am gândit la asta exact în această clipă sau că aveți în față un soi de tratat filosofic. Nu sunt nici franțuzoaică, nici germană.

Să reformulez: mi-ar plăcea să găsesc un rost privind nevoia noastră neîncetată de cauzalitate, în cărți sau în viață, nu contează. M-am învățat să nu fac întruna deducții sau să mă aștept mereu la cauzalitate în literatură – îmi tot sună în cap fraza „Corelarea nu implică o cauzalitate“ (Hume, cred) –, însă o văd permanent, o injectez mereu în viață. Și eu, ca toată lumea, vreau explicații. Cu alte cuvinte, scot la iveală explicații acolo unde nu există nici una.

Imre Kertész spunea bine asta în *Kadiș pentru copilul nenăscut*. Iată: „S-ar părea însă că explicațiile nu pot fi ocolite, ne explicăm și ne scuzăm permanent pe noi înșine; viața însăși, acest complex inexplicabil de ființare și simțire, ne pretinde explicații, cei din jurul nostru ne pretind explicații și, în final, noi înșine ne pretindem explicații, până când, în cele din urmă, reușim să anihilăm totul în jurul nostru, inclusiv pe noi înșine, sau, cu alte cuvinte, ne omorâm explicându-ne“.

Vreau să știu de ce țipa mama. Zău că vreau. Probabil că nu voi fi răsplătită cu o explicație, dar am nevoie de una.

Să detaliez.

În timpul războiului au murit foarte mulți oameni. Femeia care locuia deasupra s-a numărat printre primii. În apartamentul de sus a locuit o altă familie înainte de Joumana și soțul ei. (Nu-mi aduc aminte numele lui, dar nu contează.) În primele luni, în toamna lui 1975 sau cam pe atunci, soția, mama de deasupra, a fost împușcată în cap în timp ce era la volan, venind acasă de la serviciu. În două săptămâni, familia și-a luat catrafusele și a emigrat în Dubai, unde fiecare zi e la fel de senină.

Zvonurile și plâsmuirile care au circulat în acele două săptămâni erau uimitor de animate, toate fiind încercări de a oferi explicații. Era spioană, lucra la o bancă și transporta sume mari de bani, purta un colier cu diamante ostentativ, n-a văzut punctul de control decât când a fost prea târziu. Toate neadevărate, toate cusute cu ață albă, simple desene în creion, ușor de șters, toate doar niște tentative de a explica inexplicabilul.

S-a dovedit că a avut, pur și simplu, ghinion. A fost ucisă de un glonț rățăcit.

Cu toții aveam nevoie de o explicație întrucât nu puteam accepta faptul că în locul ei ar fi putut să fie oricare dintre noi. Presupunerea unei cauzalități – a fost ucisă fiindcă n-a auzit nimic pentru că avea radioul dat prea tare – ne permitea să credem că nouă nu ni se poate întâmpla una ca asta, căci noi n-am face așa. Noi suntem altfel. Ei sunt ceilalți.

Nici unul dintre noi nu știe cum să se împace cu natura aleatorie a suferinței.

Eu am fost norocoasă. Știam că nu mi s-ar putea întâmpla niciodată ce a pățit femeia de deasupra pentru că nu aveam mașină. Mergeam pe jos sau foloseam transportul în comun.

Nu eram ca ea.

Oricum, asta e teoria mea. Sunt sigură că minți mai erudite s-au ocupat de această chestiune. Nu sunt vreun Sartre, dar nici îngrămadită și vanitoasă. Un motiv pentru care dorim explicații este că ele ne disting pe unii față de alții și ne fac să ne simțim în siguranță.

Într-un eseu stupid despre *Crimă și pedeapsă*, un critic sugerează că Raskolnikov este întruchiparea sufletului rusesc,

că a-l înțelege pe el înseamnă a înțelege Rusia. Pfui! Nu că afirmația n-ar fi adevărată; s-ar putea să fie, s-ar putea să nu fie. Încă n-am întâlnit sufletul Rusiei. Ce face comentatorul este să se distanțeze de ideea că și el este capabil să ucidă o cămătăreasă. Trebuie să deducem că doar cineva cu suflet rusesc ar fi în stare de asta.

Dacă ai impresia că Marcello din *Conformistul* devine un porc fascist pentru c-a omorât șopârle când era copil, atunci îți dai asigurări că tu n-ai putea niciodată să faci așa ceva. Dacă crezi că doamna Bovary comite adulter pentru că încearcă să evadeze din banalitatea unor moravuri din Pleistocen, atunci trădările ei nu sunt ale tale. Dacă citești despre foametea din Etiopia sau violențele din Kazahstan, asta nu are legătură cu tine.

Toți încercăm să alungăm prin explicații Holocaustul, Abu Gahrib¹ sau Masacrul din Sabra, negând că noi am putea face vreodată ceva atât de groaznic. Făptașii acelor crime sunt răi, poame rele, alții; există ceva în spiritul german sau american care face ca aceste popoare să fie susceptibile de a îndeplini ordine, de a bea Kool-Aid² cu aromă de struguri, de a ucide fără discriminare. Crezi că tu nu ești persoana care ar fi putut provoca șocuri electrice în cadrul experimentului Milgram³ pentru că, nu-i așa, cei care au făcut asta trebuie să fi fost abuzați emoțional de către părinții lor sau au avut tați dominatori ori au fost părăsiți de neveste. Din orice motiv îi face diferiți de tine.

-
1. Aluzie la scandalul creat în jurul închisorii din orașul irakian Abu Gahrib în vara anului 2003, când au fost făcute publice rapoarte privind abuzurile și încălcările drepturilor omului comise de armata americană și aliații acesteia asupra prizonierilor încarcerati aici.
 2. Kool-Aid este o pudră cu diverse arome din care se obține o băutură răcoritoare foarte populară în SUA. Expresia „a bea Kool-Aid“ este folosită, cu conotație negativă, pentru a denumi o persoană sau un grup cu anumite convingeri, uneori chiar periculoase, netrecute prin filtrul judecății, de multe ori sub presiunea celor din jur.
 3. Denumirea sub care este cunoscută o serie de experimente de psihologie socială întreprinse de psihologul Stanley Milgram la Universitatea Yale în iulie 1961.

Când citesc o carte, îmi dau toată silința, nu întotdeauna cu succes, să las zidul să se fărâme un pic, baricada aceea care mă separă de carte. Încerc să mă implic.

Eu sunt Raskolnikov. Eu sunt K. Eu sunt Humbert și Lolita.
Eu sunt voi.

Dacă citiți aceste pagini și credeți că sunt așa cum sunt fiindcă am trecut printr-un război civil, nu puteți să-mi simțiți suferința. Dacă credeți că nu sunteți ca mine pentru că o singură femeie, doar una, Hannah, a ales să-mi fie prietenă, atunci sunteți incapabili de empatie.

La fel ca glonțul, și eu deviez.

Iertați-mă.

Deviez, dar nu prea departe. Dau ocol străzilor din jurul clădirii, evitând să ajung acasă, dar nu merg mai departe de o distanță prescrisă pe care o respect instinctiv, ca un porumbel care zboară deasupra adăpostului său.

Lângă strada paralelă cu a mea se află o mică bucată de teren pe care încă nu s-a construit nimic, folosită ca parcare. Spre colțul din nord-vest, unde mașinile nu pot să ajungă, pe un crâmpoi îngust înfloresc miraculos garofițe roșii. Când le-am zărit acum o săptămână, am presupus că erau maci roșii derutați – floarea Libanului și a lui Proust, minunata floare de câmp cu petale ca hârtia, pline de culoare. Nu mai văzusem până atunci garofițe răsărite de la sine în oraș și cu siguranță nu mă așteptasem să reziste până iarna.

Aerul iernii miroase metalic, a bronz. Orașul sclipește în lumina estompată, maroniu-aurie, cu excepția unei clădiri mari, pătrătoase, în nuanțe de beton, care absoarbe și înghite culoarea din jur. Are și nume; în litere cât un stat de om, își zice THE GARDEN CENTER, însă nu găsești nici urmă de fir verde în vecinătatea ei.

Sunt un strop din peisajul citadin al unui pictor fotorealism. Stau în oraș până seara târziu, până când vezica mea începe să țipe.

Înainte de a face ultima cotitură spre casă, îl văd pe unul dintre adolescenții din cartier, rezemat de un zid care are deja nevoie de un strat de vopsea, deși a fost zugrăvit în primăvară, înconjurat de suita lui. Două cutii de bere, una turtită, cealaltă doar un pic îndesată, zac aruncate la picioarele lui. Îl zăresc adesea pe puștiul ăsta de cincisprezece ani stând pe aici, pe domeniul lui întins, după orele de școală. Vara asta, a dispărut vreo câteva săptămâni după ce maică-sa l-a alergat prin cartier cu o joardă de palmier, însă pare să-și fi recăpătat toată splendoarea. Maică-sa l-o fi trezit din somnul de după-amiază și l-a dat afară din casă înainte să apuce să-și pieptene claiă de păr. Suita lui, trei băieți mai mici, având probabil unsprezece sau doisprezece ani, îi aruncă priviri respectuoase – ba nu, adoratoare – în timp ce se prefac cu disperare nonșalanți. Zvelt, agitat și trufaș, trebuie să fi exersat de multe ori în fața oglinzii poza asta de cum-se-fumează. Pare filosoful admirat care îndură infirmitățile intelectuale ale inferiorilor săi, o aparență în contradicție cu ținuta îngrijită și stânjeneala nervoasă – cu alte cuvinte, arată exact ca un adolescent tipic din Beirut.

— Mai întâi umezești filtrul cu scuipat, îl aud când ajung mai aproape. Își scoate limba lungă, excesiv umezită, și lipește capătul țigării de ea. Apoi tragi aer adânc în piept, ceea ce nu reușești până când nu crești destul ca să știi cum să fumezi fără să tușești. Și filtrul se înnegrește și apare o literă. Vedeți?

Suita de băieți scoate exclamații de uimire în timp ce el continuă:

— Asta e prima literă din numele următoarei fete cu care o să te culci. Întotdeauna funcționează.

— E un T, zice un băiat.

— Eu văd un M, spune altul.

Nu-mi încetinesc mersul, dar mă aud zicând:

— E un C, de la Cancer.

*Ce-s vorbele astea care îmi ies din gură?*¹

1. Vers din „In memoriam“ de Alfred Tennyson.

Oare tocmai m-am transformat în medium, permițându-i Fadiei sau, mai rău, mamei mele demente, înainte de a o lua complet razna, să grăiască prin glasul meu? Simt cum mă înroșesc la față și cum mi se accelerează pulsul.

Însă gașca nu pare să mă fi auzit, n-a prins mica mea replică desprinsă de trup. Băieții și lumea lor continuă fără mine.

— E un S, normal, zice domnișorul acum. Nu vă dați seama că e un S?

În drum spre casă, cu o eșarfă ascunzându-mi părul nuanțat în albastru, rămân invizibilă.

Permiteți-mi să mai deviez o dată – pentru scurt timp, vă asigur.

Raskolnikov a fost catalizatorul traducerilor mele obsesive. *Crime and Punishment*, vehiculul, a fost una dintre primele cărți pe care le-am luat de la librărie – de fapt, *Crime et châ-timent*, pentru că la vremea aceea franceza mea era mai bună decât engleza. Romanul mi-a plăcut foarte mult. (Nu sunt sigură dacă îmi place încă, dar asta e o altă chestiune. V-am promis că n-o să deviez prea mult de la subiect.) Mi-l amintesc ca primul roman pentru adulți pe care l-am citit sau primul cu o temă pe deplin dezvoltată. Sankt-Petersburgul lui Dostoievski se revărsa într-o asemenea splendoare în jurul meu, încât devenea mai real decât propria viață, fapt care mi se părea tot mai de neînțeles cu fiecare zi care trecea. Trăiam în cartea lui, nu în viața mea.

Atât de profund impresionată de roman, am citit și traducerea engleză și am fost mai puțin impresionată. Era traducerea realizată de Constance Garnett și aveau să treacă mulți ani până să aflu întâmplător despre controversile create în jurul muncii sale. La vremea aceea, nici măcar nu auzisem de Nabokov, darămite de plângerile lui zgomotoase, pline de venin, la adresa lui Garnett. S-a întâmplat cu atât de mult timp în urmă, că nu sunt sigură dacă apucase să publice *Lolita*.

Versiunea lui Garnett nu era deloc groaznică. Dacă n-aș fi făcut cunoștință mai întâi cu cea franceză, aș fi considerat-o o carte extraordinară. Numai prin comparație mi s-a părut că avea lipsuri. Versiunea lui Garnett mi s-a părut mai puțin fermecătoare, mai prozaică. Nu știam care versiune era mai exactă, mai dostoievskiană. M-am gândit că, dacă traduceam cartea în arabă, aș putea să combin cele două versiuni. Și așa am făcut.

Constance Garnett a învățat singură să traducă. A început cu pași mici, cu *Împărăția lui Dumnezeu este în voi* de Tolstoi. Richard Pevear și Larissa Volokhonsky au început cu cel mai dificil urs rus dintre toți, *Frații Karamazov*. Eu am început cu *Crimă și pedeapsă*, romanul potrivit pentru mine. Numiți-mă Bucle-Aurii.

Încă o admir pe Garnett, reușit descrisă cândva drept o femeie cu energie victoriană și proză edwardiană, chiar dacă apreciez toate criticile ridicate împotriva ei și a traducerilor sale slabe. Așa cum spunea Joseph Brodsky, „Motivul pentru care cititorii vorbitori de engleză nu prea pot să facă deosebirea între Tolstoi și Dostoievski este că ei nu citesc proza nici unuia dintre aceștia, ci pe Constance Garnett“.

Cine mai citește traduceri? Domnul Brodsky și-a direcționat greșit mânia rusească. În loc s-o atace pe Garnett, ar fi trebuit să-i critice pe oamenii care nu citesc autori ruși, sau germani, arabi ori chinezi, alegând în schimb imitații occidentalizate.

Înainte ca ea să-și înceapă munca misionară, numai rarii vorbitori de engleză care știau rusă puteau să-i citească pe acești scriitori. Ea ne-a făcut cunoștință multora dintre noi, cei în stare să citim în engleză, dar nu și în limba originalului, cu pasiunile Raiului. Așa că Joseph și Vladimir n-au decât s-o critice zgomotos, și o fac, întotdeauna foarte elegant și elocvent, însă eforturile pline de zel ale lui Constance au fost o binecuvântare.

Nu vă pot spune cât de bune sunt traducerile mele, de vreme ce nu mă pot uita la ele fără părtinire. Sunt intim implicată.

Traducerile mele sunt traduceri ale unor traduceri, ceea ce înseamnă, prin definiție, că sunt mai puțin fidele originalului. Asemenea lui Constance, fac tot ce pot. Însă, spre deosebire de ea, nu sar peste cuvintele pe care nu le știu, nici nu scurtez pasajele lungi. Nu am avut, nu am intenția de a traduce un întreg canon – ambițiile mele nu sunt nici atât de extinse, nici atât de cuprinzătoare. Traduc pentru plăcerea pe care acest proces mi-o oferă și, cu siguranță, nu dispun de o energie victoriană. La urma urmei, sunt arabă.

Garnett n-a fost cel mai prolific traducător, în nici un caz. Venețianul renescentist Lodovico Dolce a tradus mai mult de 350 de cărți (Homer, Vergiliu, Ovidiu, Dante, Castiglione, pentru a pomeni doar câțiva) și nu sunt sigură dacă el a fost cel mai prolific. Zelul este o trăsătură comună printre traducători.

Însă, dacă mă întrebați pe mine, cea mai mare problemă a lui Garnett a fost că aparținea epocii și locului ei. Munca sa este o reflexie a acestui fapt, adresându-se englezilor din generația ei, ceea ce este așa cum ar trebui să fie, total de înțeles. Din păcate pentru toată lumea, epoca și locul ei erau înnebunitor de plictisitoare. Hei, amice, și vin ieftin, genul ăsta de lucruri.

A folosi proza edwardiană pentru Dostoievski e ca și cum ai adăuga lapte într-un ceai bun. Pfui! Englezilor le place așa ceva.

De asemenea, Constance nu era un geniu. Acum, să știți, Marguerite Yourcenar a făcut lucruri mult mai rele când a tradus în franceză poeziile lui Kavafis. Ea n-a sărit pur și simplu peste cuvintele pe care nu le-a înțeles, ci a inventat cuvinte. Nu vorbea limba și a recurs la ajutorul unor vorbitori de greacă. A modificat complet poeziile, le-a făcut franțuzești, le-a făcut ale ei. Brodsky ar fi spus că nu-l citeai pe Kavafis, ci pe Yourcenar, și ar fi avut perfectă dreptate. Exceptând faptul că traducerile lui Yourcenar sunt interesante în sine. Da, ea i-a făcut un deserviciu lui Kavafis, dar pot să o iert. Poeziile ei au devenit ceva nou și diferit, ca șampania.

Traducerile mele nu sunt șampanie, dar nici ceai îndoit cu lapte.

Mai degrabă *arak*¹, mă gândesc.

Dar stați. Walter Benjamin are ceva de spus despre toate astea. În „Sarcina traducătorului“, el scria: „Nici o traducere nu ar fi posibilă dacă, în esența sa ultimă, ea ar năzui la identitatea cu originalul. Căci, în viața sa de după moarte – care n-ar putea fi numită astfel de n-ar fi vorba despre o transformare și reînnoire a ceva viu –, originalul suferă o modificare“.

În stilul lui contradictoriu caracteristic, Benjamin spune că, dacă traduci o operă de artă rămânând cât mai aproape de original, poți să redai conținutul originalului și să explici informațiile conținute în el, dar îți scapă esența inefabilă a operei. Cu alte cuvinte, te ocupi de lucrurile neesențiale.

Ei, luați de-aici, domnule Brodsky și domnule Nabokov! Un croșeu de dreapta și un pumn neașteptat din partea dragului domn Benjamin. De-ar fi tradus mai fidel operele rusești, lui Constance i-ar fi scăpat esențialul.

Bine, bine, se poate ca lui Constance să-i fi scăpat atât esențialul, cât și neesențialul, dar ar trebui să-i aplaudăm efortul.

Yourcenar a tradus și *Valurile* de Virginia Woolf. Însă nu-mi vine să citesc traducerea ei. În cazul lui Woolf, spre deosebire de cel al lui Kavafis, Yourcenar știa să citească în limba respectivă. Proust nu știa să citească decât în franceză, dar înainte de a-și scrie capodopera l-a tradus pe apostolul esteticii, John Ruskin, un stilist incomparabil. Citiți-l pe Ruskin, apoi citiți-l pe Proust și comparați influența – comparați stiliiți incomparabili.

Walter Benjamin l-a tradus pe Proust în germană. Într-o scrisoare, Benjamin spunea că a refuzat să citească mai mult Proust decât era absolut necesar pentru a-și termina traducerea

1. Distilat de struguri, înnobilat cu semințe de anason; băutura alcoolică națională în Liban.

deoarece era înspăimântat că stilul deosebit de delicat al celui tradus se va insinua pentru totdeauna în cel al traducătorului.

Sper că specialistul în lepidoptere Nabokov mi-ar fi aprobat munca, dar nu sunt sigură. N-o să aflu niciodată.

Dați-mi voie să fiu sinceră și s-o spun, în caz că n-ați dedus încă: nu am publicat niciodată. Când termin un proiect, după ce se încheie toate ritualurile de final, îngrop colile de hârtie într-o cutie și cutia în baie. Depozitarea proiectului a devenit parte din ritual. Când termin corectura finală, las manuscrisul deoparte câteva zile, apoi îl citesc din nou pentru ultima oară. Dacă este acceptabil, îl așez în cutia lui, pe care o închid și o lipesc cu bandă adezivă, sperând că am sigilat-o ermetic, și atașez cărțile originale în lateral, să poată fi consultate ușor. Depozitez cutia în camera menajerei sau, acum, în baia menajerei, întrucât cea dintâi s-a umplut. După ce termin cu ea, nu prea mă mai gândesc la traducerea mea. Trec la următorul proiect.

Creez și depozitez!

Jacques Austerlitz își așteaptă îngroparea. Este acea perioadă a anului.

Am înțeles de la început că traducerile mele nu sunt publicabile. N-a existat niciodată o piață pentru așa ceva și mă îndoiesc că va exista vreodată. Literatura în lumea arabă, în și din ea însăși, nu este căutată. Literatură în traducere? De ce să-ți mai bați capul?

De fapt, ar trebui să spun că, atunci când am început, s-ar putea să-mi fi făcut iluzia că traducerile mele și-ar putea găsi un cămin. Dar n-a durat mult. La urma urmei, cei vreo zece-doisprezece oameni care și-ar putea dori să citească *Anna Karenina* sunt de obicei îndeajuns de educați să facă lectura în engleză sau franceză. Cei doi-trei care ar putea vrea să o citească în arabă ar alege o traducere făcută din originalul în limba rusă, nu una realizată prin sistemul ales de mine. Îmi pariez viața pe a traduce, nu pe a publica.

Acum, e posibil să întrebați de ce sunt atât de dedicată traducerilor mele, dacă nu prea-mi pasă de ele după ce le-am

depozitat în cutiile lor. Ei bine, sunt dedicată procesului, și nu produsului final. Știu că sună ezoteric, și detest să par așa, dar cea care mă inspiră este activitatea de traducere în sine, munca însăși. Odată ce cartea e gata, minunea se risipește și misterul se rezolvă. Nu prea mai prezintă interes după aceea.

Însă asta nu este tot. În *Cartea neliniștirii*, Pessoa scrie: „Singura atitudine demnă de un om superior este să stăruie tenace într-o activitate pe care o știe inutilă, să respecte o disciplină pe care o știe sterilă și să folosească norme de gândire filosofică și metafizică despre care simte că n-au nici o importanță“.

Deși nu pot să spun că înțeleg toate implicațiile unui asemenea punct de vedere, am recunoscut că activitatea mea de traducere este inutilă. Cu toate acestea, stăruiesc în ea. Lumea merge mai departe indiferent dacă fac ce fac sau nu. Indiferent dacă vom găsi sau nu valiza pierdută a lui Walter Benjamin, civilizația va mășălui înainte și înapoi, avansând și regresând, oamenii vor umbla cu pași mărunți pe glob, războaiele se vor dezlănțui, prânzurile se vor servi. Indiferent dacă-l citește sau nu cineva pe Pessoa. Nimic din afacerea asta a artei nu are vreun efect. Este o simplă nebulă.

Vanitas vanitatum, omnia vanitas.

Nu credeam asta atunci când am început. Voiam ca munca mea să conteze. La început, speram că, vreodată, în viitor, un Mendelssohn entuziast va iniția o mișcare de Renaștere a Aaliyei. Această speranță a hrănit vanitatea dorințelor omeștești, vanitatea mea condamnată. Din fericire, visarea n-a durat prea mult – acum mi se pare atât de prostesc, atât de naiv...

Dacă e să spun adevărul – și asta ar trebui să fac, nu-i așa? –, traduc cărți în sistemul inventat de mine fiindcă asta face timpul să se scurgă mai blând. Cred că asta e motivul principal. Așa cum spunea Camus în *Căderea*: „O, dragul meu, pentru oricine este singur, fără Dumnezeu și fără un stăpân, povara zilelor este cumplită“.

Am făcut din traducere stăpâna mea. Am făcut din traducere stăpâna mea și zilele nu mi-au mai fost atât de îngrijorător de cumplite. Proiectele de traducere îmi distrag atenția. Lucrez și zilele trec.

Însă mă întreb, totuși, dacă acesta e adevărul de netăgăduit. Trebuie să iau în considerare că fac ceea ce fac fiindcă asta mă fericește uneori. Nu sufăr de anhedonie¹, la urma urmei; sunt în stare să simt plăcere. Citesc o poezie despre fericire de Edward Hirsch care se încheie cu aceste versuri:

*Capul îmi e precum lumina cerului.
Inima mi-e asemenea zorilor.²*

Cred că uneori, nu tot timpul, atunci când traduc, capul îmi e precum lumina cerului. Fără nici un efort personal, sunt vizitată de fericirea deplină. Nu se întâmplă des, însă pot fi fericită când sunt în comuniune cu traducerea, stăpâna mea. Uneori cred că asta e de ajuns, câteva clipe de extaz într-o viață de plictiseală beckettiană. Culmile nu pot exista fără văi. Activitatea mea de traducere este o operă de Wagner. Povestea începe, se acumulează tensiune, muzica crește și descrește în intensitate, viorile, cornii, și mai multă tensiune și, brusc, un moment de plăcere pură. Gabriel suflă din trompeta lui de aur, mireasma de ambrozie umple aerul și zeii coboară din Olimp să danseze – nespuse de minunată, această culme a extazului.

În aceste momente, nu mai sunt eu însămi cea obișnuită, cu toate astea sunt din tot sufletul eu însămi, trup și suflet. În aceste momente, mă vindec de toate rănilor.

Mă așez la birou și, subit, nu doresc ca viața mea să fie altfel. Sunt acolo unde trebuie să fiu. Îmi crește inima de bucurie. Mă simt sacră.

-
1. Simptom important al depresiei, manifestat prin incapacitatea unei persoane de a simți plăcere în cursul unor experiențe care ar trebui să determine plăcere.
 2. Fragment din „Happiness Writes White“.

Dante descrie cel mai bine aceste clipe în versurile cu care-și încheie capodopera:

*Mai mult să spun nu-s vrednic prin cuvinte;
căci vrerii Sale potrivit pe-a mele,
asemeni roții mă-mpingea-nainte
iubirea ce rotește sori și stele.¹*

Uneori cred că asta este de ajuns, că sunt recunoscătoare.
Cel mai adesea cred că sufăr de iluzii maniacale. *Vanitas vanitatum, omnia vanitas.*

*
* *

Apropo, în 1988, când războiul lua sfârșit, un editor m-a sunat să mă întrebe dacă aș fi dispusă să-mi „încerc mâna“ în traducerea unei cărți. Nici unul dintre traducătorii cu care colabora de obicei nu mai rămăsese în orașul nostru violent. Auzise de la distribuitorul său că engleza mea era destul de bună, așa că de ce să nu încerc? Pentru un scurt moment, un fior mi-a gădilat inima. Puteam să fiu cineva. Puteam să contez. Pe când vorbeam la telefon, am început să recludesc acest castel din cărți de joc numit eu.

Respirație rapidă.

Cartea la care dorea să mă gândesc era *Lana: femeia, legenda, adevărul*².

În fața ușii mele, în fața pragului, se află o tavă din argint cu un platou oval din porțelan fin, acoperit cu o folie din aluminiu șifonată. Fără să fie nevoie să mă uit, îmi dau seama

-
1. Finalul „Paradisului“, în traducerea Etei Boeriu, v. Dante Alighieri, *Divina comedie*, Ed. Minerva, București, BPT, p. 300.
 2. Titlul original *Lana: The Lady, the Legend, the Truth*, carte autobiografică a actriței americane Lana Turner, publicată în 1982.

ce conține, căci simt mirosul de tocăniță din bame și carne de miel, caldă încă. Stomacul meu cântă o serenadă, dar vezica e mai insistentă. Îmi șterg tălpile pantofilor pe preșul de la ușă înainte de a intra în apartament. Pun tava pe blatul din bucătărie și mă năpustesc spre baie. Mai nou, de câte ori mă ușurez, sufăr de niște furnicături ciudate în vârful degetelor. Mă gândesc, nu pentru prima oară, că ar trebui să rearanjez lăzile din baia menajerei, ca să pot folosi toaleta aceea în situații de urgență. Mă îndoiesc c-o voi face. Sunt, în mare măsură, o ființă a obișnuinței, ani în șir de obișnuințe.

Platoul ar putea să sature, probabil, patru etiopieni lihniți de foame, făcându-i să se simtă ghiftuiți. Fadia este mai mult decât generoasă. A trecut ceva timp de când m-a blagoslovit cu unul dintre darurile ei culinare. Acum nu mai gătește atât de des, pentru că locuiește singură – soțul i-a murit, copiii s-au căsătorit și s-au mutat.

Or fi copiii Fadiiei cei mai bine-crescuți oameni din Orientul Mijlociu (ceea ce nu spune prea mult), dar sunt și cei mai ridicol de plictisitori oameni de pe pământ. Fadia le-a inoculat buna creștere în celule, a insistat asupra etichetei corecte pe parcursul întregii lor copilării. Îi bombarda cu atât de multe predici, încât Joumana a numit-o odată profesoară de omiletică. Copiii au crescut stânjeniți, dacă nu îngroziți de mama lor. Era atât de disperată ca fiecare dintre ei să aibă o viață mai bună, încât i-a educat în așa fel, încât să n-aibă loc și pentru ea în viețile lor. Fadia își face apariția la toate evenimentele și petrecerile lor, incredibil de mândră de ei, în timp ce ei se rușinează cu ea. Odraslele sale ar șterge-o de pe lista lor dacă Fadia nu i-ar înspăimânta. Nici unul dintre copiii ei, ajunși acum la vârsta mijlocie, n-a îndrăznit vreodată s-o critice sau să-i atragă atenția asupra vreunei gafe de comportare în societate fiindcă îi este frică, probabil, că ea îl va împușca, la propriu.

Din când în când – mai mult odinioară, cu siguranță – mă întreb cum ar fi fost viața mea dacă aș fi avut copii. Însă atunci mă gândesc la copiii Fadiiei și la cei din apartamentul de sub

al meu și mă simt recunoscătoare. Când mă gândesc la fiica de sus, cândva gălăgioasă, mă bucur, desfac o sticlă de șampanie pentru a sărbători existența mea lipsită de progenituri.

Nu aud zgomote în apartamentul de deasupra. Cred că Joumana și vrăjitoarele s-au dus la coafor. Nu trebuie să urc în seara asta cele două rânduri de scări ca să-i mulțumesc Fadiei.

Iau din dulapul din cămară sticla cu vin roșu, îmi torn un pahar și pun iarăși dopul folosind pompa de vid, o minunată invenție pentru cei singuri. Așez cina pe masa roșu cu galben din bucătărie, în timp ce afară se aprind felinarele stradale. Iau florile ofilite din vaza din mijlocul mesei, steaguri răsucite de iriși morți, și le arunc la gunoi. Iriși la sfârșitul lui decembrie? Cine s-ar fi gândit acum patruzeci de ani că este posibil așa ceva?

Trag draperiile, cobor jaluzelele până la pervaz.

Prima îmbucătură din tocăniță îmi face ochii să lăcrimeze de plăcere. O aromă divină, delicată și savuroasă.

Asta e artă.

Pun pariu că aveți încredere în puterea mântuitoare a artei.

Sunt sigură că da. Eu credeam. Ce idee romantică! Arta va salva lumea, va ridica umanitatea deasupra mocirlei groaznice în care s-a înțepenit. Arta te va salva.

Obișnuiam să cred că arta mă va face o ființă mai bună. Credeam în ideea stupidă că, dacă le ascultam pe Kiri Te Kanava sau Victoria de los Ángeles¹, asta-mi purifica sufletul. *Vissi d'arte* și toate acestea.

*Am trăit pentru artă, am trăit pentru iubire,
N-am făcut rău niciodată vreunui suflet viu!*²

-
1. Kiri Te Kanava (n. 1944), Victoria de los Ángeles (1923-2005), cântărețe de operă.
 2. Fragment din aria *Vissi d'arte* (*Am trăit pentru artă*) din opera *Tosca* de Giacomo Puccini.

Ei bine, eu nu, *non vixi d'amore*¹. N-am fost atât de norocoasă. De asemenea, nu pot spune că niciodată n-am făcut rău vreunui suflet. La urma urmei, am vândut cărți.

Însă da, am trăit pentru artă. N-a fost o decizie conștientă. Nu cred. Nu m-am așezat într-o bună zi să planific o viață dedicată frumosului estetic. Nu-mi aduc reproșuri pentru asta. Am ajuns să recurg la artă ca să evadesc din viață. M-am furișat afară din viață, în literatură.

E posibil să fi fost sedusă de aspectele interzise ale acestei vieți. Nu cred că, pe când eram copil, îmi aproba cineva lecturile. Mama cu siguranță nu, iar tatăl meu vitreg nu scăpa ocazia să mă critice când băga de seamă că citesc. „Îți strică ochii. Curând o să ai nevoie de ochelari, ceea ce o să te facă mai puțin atrăgătoare.“ Familia mea ar fi fost, evident, ostilă artei, de-ar fi știut că există așa ceva – dacă le-ai fi arătat un pian cu coadă, probabil că n-ar fi știut ce soi de fiară e. Am ascultat, desigur, diverse variațiuni ale predicii „Cine o să vrea să se însoare cu tine dacă citești atât de mult?“, însă am avut de îndurat, de asemenea, și remarca tăioasă „Nu încerca să fii atât de diferită de oamenii normali“.

Diferită de oamenii normali? Când am auzit asta prima oară, m-am simțit extrem de jignită. Consideram că orice persoană ar trebui să trăiască pentru artă, nu doar eu, și, mai mult, de ce să vreau să fiu normală? De ce să vreau să fiu proastă ca toți ceilalți?

Să recunosc că a fi diferită de oamenii obișnuiți era ceea ce aspiram cu disperare? Voiam să fiu specială. Eram deja diferită: înaltă, neatrăgătoare și din astea. Al meu era chipul care cu greu ar fi putut pune la apă chiar și o canoe. Știam că n-o să mă iubească nimeni, așa că năzuiam să fiu respectată, să fiu admirată. Voiam ca oamenii să creadă că eram mai bună decât ei. Voiam să fiu *crème de la crème* a domnișoarei Jean Brodie.

1. N-am trăit pentru iubire (în it., în orig.).

Credeam că arta va face din mine un om mai bun, dar și că mă va face mai bună decât voi.

Mai bună? *Yo, la peor de todas*¹.

*O, biată vanitate din carne și oase numită omenire,
Nu vezi că n-ai absolut deloc importanță?*²

Poezia mi-a oferit o nespusă plăcere, muzica mi-a adus o imensă alinare, dar a trebuit să mă antrenez să le apreciez, să mă antrenez iar și iar. Nu e ceva ce mi-a venit natural. Când i-am auzit prima oară pe Wagner, Messiaen sau Ligeti, zgomotul a fost insuportabil, însă, la fel ca o fetiță care ia prima ei gură de vin, mi-am dat seama că era ceva ce putea să-mi placă foarte mult dacă exersam. Iar de exersat, am exersat.

Nu e ca și cum te naști cu capacitatea de a-l îndrăgi pe António Lobo Antunes.

Știu. Credeți că iubiți arta pentru că aveți un suflet sensibil.

Oare un suflet sensibil nu este doar un mijloc de a transforma o deficiență în dispreț mândru?

Credeți că arta are însemnătate. Credeți că nu sunteți ca mine.

Credeți ca arta poate salva lumea. Eu așa credeam.

De ce nu m-am pregătit să devin o bucătăreasă mai bună?

La ce bun toate astea? La ce mi-au folosit?

La ce bun o fereștrică spre cer dacă sunt singura care îi vede lumina?

-
1. *Eu, cea mai rea dintre toate* (în sp., în orig.), titlul filmului realizat în 1990 despre călugărița spaniolă Juana Inéz de la Cruz care s-a născut și a trăit în Mexic în sec. al XVII-lea și a fost o poetă autodidactă, renumită în epocă pentru inteligența și cunoștințele sale extrem de vaste. Titlul filmului este inspirat de un document semnat astfel de ea, în care, ca urmare a presiunilor Bisericii Catolice aflate în plină perioadă a activității Inchiziției, recunoștea că merită osânda veșnică.
 2. Versuri din poezia „Si te quieres matar, ¿por qué no te quieres matar?” („Dacă vrei să te omori, cum se face că nu vrei să te omori?”) de Fernando Pessoa ca Álvaro de Campos.

Cât de specială!

*Sticla care cuprinde soarele,
Iar dincolo de ea, aerul albastru și profund, ce nu arată
Nimic, și nu e nicăieri, și e nemărginit.*¹

Pot să mă regăsesc în Marguerite Duras, chiar dacă nu sunt franțuzoaică și nici n-am fost măcinată de iubirea pentru un bărbat asiatic. Pot să trăiesc în pielea lui Alice Munro. Însă nu pot stabili nici o legătură cu propria-mi mamă. Trupul mi-e plin de propoziții și momente, inima îmi dă pe dinafară de minunate întorsături de frază, dar nici trupul, nici inima nu sunt capabile să fie emoționate de altcineva.

Am nevrozele scriitorilor mei, dar nu și talentul lor.

În *Logodnica locotenentului francez*, John Fowles își descrie personajul ca suferind de o plectiseală byroniană. Dați-mi voie să parafrazez:

Sunt plină de singurătate byroniană, dar n-am nici una dintre supapele de descărcare ale poetului: geniul și adulterul.

Sunt doar singură.

Înainte să merg la culcare, trebuie să-l pun deoparte pe Sebald, atât *Emigranții*, cât și *Austerlitz*. Nu pot să-l citesc acum, nu în această stare. Sebald este mult prea onest. O să citesc altceva.

Trebuie să mă pregătesc pentru următorul meu proiect. Se apropie întâi ianuarie.

În suportul din sârmă de lângă chiuvetă, vasele se usucă picurând încet pe blatul din piatră cenușie. Un vânt iernatic începe se geamă surd afară, îl aud prin fereastra bucătăriei. Vine ploaia.

Trebuie să dorm. Gata cu renașterea Aaliyei. Am nevoie de adormirea Aaliyei.

1. Fragment din „High Windows“ („Ferestre înalte“) de Philip Larkin.

Desigur, vizita mamei îmi provoacă o noapte de neliniște. Nu sunt în stare să dorm. Minte mi-e asediată de gânduri săltărețe despre de ce, cum și ce. Mă ridic din pat destul de repede, sperând să alung grijile din negurile aflate în capul meu. Temperatura scăzută e o mână delicată, ca din pene, care mă gădilă pe spate. Îmi pun capotul. Cămașa de noapte, întunecată de umezeală, mi se lipește de tors ca o foaie de ceapă. Privesc înapoi, observ că am lăsat pe cearșaf două urme jilave.

În timp ce fierb apa pentru ceai în bucătăria neluminată, încerc să-mi limpezesc gândurile, să cern reziduurile întunecatei dimineți. De la fereastră, văd că afară burnițează, iar singurul felinar de pe stradă care funcționează, amicul meu, aruncă pe asfalt o lumină slabă, o rază conică, difuză. Nu doresc să mă gândesc la mama în dimineața asta. Nu doresc să mă gândesc la viața mea. Vreau să mă pierd în viața altcuiva. O dimineață ușoară și lipsită de efort este tot ce am nevoie.

Mă duc înapoi în dormitor, înapoi la teancul de cărți de pe măsuța mea de toaletă fără oglindă, cărți necitite pe care intenționez să le citesc, un teanc mare. Nu e dificil să aleg ce carte să citesc. De obicei, mă opresc la ultima carte pe care am adus-o acasă. Cumpăr cărți în mod constant și le pun în teancul cu Cărți-De-Citit. Când termin ceea ce citesc în momentul respectiv, încep ultima carte pe care am cumpărat-o, cea care mi-a atras atenția ultima oară. Desigur, teancul crește întruna, până când decid că n-o să mai cumpăr nici măcar o carte până când nu termin teancul. Uneori, funcționează.

Cartea de deasupra din teanc este *Microcosmosuri* de Claudio Magris. Am mai citit o singură carte scrisă de el, *Danubius*, din care, dintre numeroasele sale fraze impecabile, una și-a înfășurat tentaculele de caracatiță în jurul minții mele frenetic de slăbite, timp de multe luni. Sună așa: „Kafka și Pessoa călătoresc nu la capătul nopții întunecate, ci al unei nopți a mediocrității incolore, care este încă mai tulburătoare și în care devii conștient că ești doar un cuier de care atârână viața și că la capătul acestei vieți, mulțumită acestei descoperiri, pot fi găsite ceva ultime rămășițe de adevăr“.

Dacă Kafka – dacă Gregor Samsa – se poate resemna să fie un gândac, dacă el poate accepta să fie firul de iarbă pe care calcă apăsător cizma soldatului, este imoral pentru cineva ca mine să vrea să fie mai mult?

O, splendidul *Microcosmosuri*, plăcerea de a descoperi o capodoperă. Frumusețea primelor propoziții, acel ce-este-asta, cum-se-poate-asta, prima îndrăgostire, surâsul sufletului. Inima începe să-mi crească. Mă văd stând toată ziua în fotoliul meu, adâncită în alte vieți, intrigi și fraze, îmbătăta de cuvinte și himere, paralizată de satisfacție și mulțumire, citind până la lăsarea amurgului, până când nu mai sunt în stare să deslușesc cuvintele, până când mintea începe să-mi zboare, până când mușchii dureroși nu mai sunt capabili să țină cartea ridicată. Bucuria este anticiparea bucuriei. Lectura unei cărți bune pentru prima dată este la fel de minunată ca prima înghițitură de suc de portocale care întrerupe postul în Ramadan.

Mă rog, eu n-am putut de pe vremea când eram obligată să fac asta, copil fiind. Doar îmi amintesc cum era.

Mă așez mai bine în fotoliul pentru citit, îmi ridic picioarele. O să fie o călătorie lungă, voluptuoasă.

Dau paginile delicate într-un ritm măsurat, fără grabă, ca bătăile unui metronom leneș. Mă pierd în teritoriile languroase ale cărții. Sunt transportată la o cafenea din Trieste, fac cunoștință îndeaproape cu clienții ei neobișnuiți. Călătoresc pe cărările întortocheate ale cărții, iau micul dejun cu un tânăr dintr-un sat, iau prânzul cu o babă în altul, salivez la frazele frumoase, celebre sărbători de care n-am auzit niciodată. Citesc întruna, până când mă izbește brusc greutatea poveștii *Esperiei*, o bucată de nu mai mult de patru pagini într-un volum de trei sute de pagini. *Esperia*, un personaj episodic redat memorabil în câteva fraze, care joacă un rol minor în viață, se aseamănă cu Hannah.

Nu mi se permite o evadare.

Povestea îmi induce o stare de dezzechilibru: amețelă și ușoară greață. În urechi începe să-mi răsune un țuit, ca un mic clopot de biserică hiperactiv. Nu mai sunt în stare să văd

ce se află în fața mea. Nu mai sunt în stare să aud ce e în jurul meu. Nu mai sunt capabilă să-mi aduc aminte cine sunt. Îmi așez cartea cu fața în jos pe piept, reușesc să respir adânc. Corpul îmi e cuprins de frisoane, șocuri electrice îmi trec prin vertebre. Mi-e frig. Respirația calmă nu mă poate încălzi.

Mai întâi în viața mea dă năvală mama, apoi Hannah. Ce-asta?

Nu cred în coincidențe.

*
* *
*

„Foamea e cea pe care mi-o aduc aminte din copilăria mea – o foame insașiabilă, vorace, devoratoare.“ Hannah a scris această frază în unul dintre jurnalele ei de pe la jumătatea vieții. A început să-și consemneze gândurile în jurnale de la o vârstă fragedă, prima zi de naștere consemnată este cea de când a împlinit zece ani. Le-am moștenit pe toate, bineînțeles. Ea mi le-a dat – adică mi le-a lăsat, a scris numele meu pe-o bucățică de hârtie.

Primele însemnări sunt abia lizibile, un scris de copil, cu creionul, în caiete cu spirală. Sârmele au ruginit și s-au înțepenit. Coperta portocalie și-a pierdut din culoare, logoul fabricantului (Clairefontaine, cred) este aproape irecognoscibil. Hârtia s-a învechit, s-a ondulat, s-a tocit și s-a decolorat – sau nu s-a decolorat, ci a căpătat mai multe nuanțe – învechirea naște culori noi, variațiuni de galben sau portocaliu-ars, în acest caz, culorile unui foc care se stinge. Lectura jurnalelor din copilărie e ca descifrarea unui papirus antic. Jurnalele post-adolescentine s-au păstrat mai bine, sunt scrise cu cerneală permanentă pe hârtie albă, impecabilă, iar scrisul ei este fără cusur, oficial, împodobit cu arabescuri.

Total dedicată procesului, a scris în fiecare seară, uneori și ziua, până cu doar câteva luni înainte de a muri. Acele luni, acele săptămâni sunt cele care mă interesează cel mai mult. Am o idee generală cu privire la ceea ce i s-a întâmplat sau

măcar mi-am format o teorie plauzibilă, însă dac-aș avea însemnările ei din ultimele săptămâni, poate c-aș reuși să pricep pe deplin ce anume a provocat metamorfoza ovidiană, ce gândea, ca să-i înțeleg durerea sau, posibil, umilința, a doua transformare din viața ei, din fluture în muscă excesiv de stângace. Aceste luni au fost pierdute pentru mine.

Hannah nu se referea doar la foamea fizică. Anul nașterii ei, 1922, cu cincisprezece ani înaintea mea, a venit după ce foametea libaneză luase sfârșit, în cea mai mare parte – soldații otomani și o invazie de lăcuste, năpaste ce-și luau locul una alteia, se ospătaseră cu toată hrana noastră în timpul Primului Război Mondial. S-a născut într-o familie din pătura de jos a clasei mijlocii, deși în nici un caz o familie săracă, și a fost al cincilea copil, singura fiică.

Se spunea că mama ei a fost în travaliu timp de o săptămână întrucât Hannah era mult prea timidă să-și facă apariția în lumea noastră. Se zicea că, atunci când în sfârșit a fost silită să iasă, a fost mult prea rușinată ca să plângă sau măcar să scâncească. Chipul, fundul, întregul ei trup de nou-născut, era roșu ca o tomată crescută cu puțină apă. Toate acestea se povesteau ca și cum erau adevărate, fără nici o urmă de ironie. Hannah avea, într-adevăr, părul roșu ca o blană de vulpe.

Copil fiind, părinții au iubit-o, frații au adorat-o, răsfățând-o tot timpul. Era copilașul familiei. I se dădea de mâncare. N-a adormit cu burta goală.

S-a născut cu două diformități: laba unui picior ușor strâmbă și timiditate excesivă. De cea din urmă s-a vindecat pe la douăzeci și ceva de ani, prima nu i s-a vindecat niciodată complet. Tratamentele pentru piciorul ei stâng au început pe când era încă foarte mică.

La trei clădiri în dreapta față de casa tatălui ei, locuința în care ea s-a alăturat lumii noastre, se înălțau un arbore de neem și o construcție cu trei etaje, imitând stilul otoman, în care locuia un vindecător arab. Din respect, mulți locuitori din Beirut îl numeau doctor arab; cei neîncredători și greu de păcălit îl numeau șarlatan. Arborele de neem, numit *zanzalacht* în

frumoasa noastră limbă, constituia pâinea și untul lui de toate zilele, sau pâinea și seva lui. Presupusele beneficii medicale ale rășinii copacului aduceau la ușa lui bolnavi din tot Libanul. (Prin anii '90, la mult timp după ce a murit prefăcutul nostru, la mulți ani după ce doctorii arabi au încetat să practice, un muncitor isteț din Sri Lanka s-a îmbogățit de pe urma copacului, vânzând fiole cu rășină sutelor de menajere ceyloneze din Beirut. Puterile curative ale neemului erau cunoscute și în țara de baștină a copacului.) Seva era introdusă în toate leacurile prescrise de vindecătorul arab. O amesteca până și în ghipsul pe care-l folosea pentru a îndrepta oasele.

Hannah a scris despre durerile pe care le-a îndurat în mâinile aceluia șarlatan, unele pe care și le amintea, altele reimaginat. A scris că era imposibil să-și aducă aminte cum a fost prima oară, căci pe atunci avea doar șase luni. Totuși, când i s-a povestit despre incident, a început să aibă coșmaruri cu prunci care plângeau zgomotos, coșmaruri ce au durat până când a trecut de vârsta de douăzeci de ani. N-a fost anesteziată pentru nici una dintre fracturile provocate în vederea îndreptării oaselor labei piciorului. Nu-și aducea aminte procedura propriu-zisă, dacă erau folosite niște instrumente sau nu – mintea celor cu imaginație nelimitată s-ar putea să închipuie nicovale, maiuri și șorțuri de fierar –, dar își amintea agonia care urma.

Mă intrigă detaliile pe care le rememorează, ceea ce a scris în jurnal – amănunte consemnate când se apropia de douăzeci de ani, la mai bine de zece ani după vizitele la șarlatan. Își amintea o sală de așteptare albă, curată; pe nevasta iordaniană a doctorului arab, dând cu mopul pe o pardoseală mereu udă și ștergând praful în toate ungherele, dar incapabilă să ajungă la colțul de la tavan din care atârna un mănunchi de struguri din plastic, cu frunzele lor nesincere, prăfuite. Lângă Hannah, tatăl ei, nu mama. A doua încăpere, camera de tortură, aparent curată, dar impregnată de un subtil iz purulent. Aer rarefiat, aer subtil, respirație superficială. Pe bărbatul însuși: deșirat, supt la față, cu ochi strălucitori, limpezi și un zâmbet răutăcios.

Oare toate astea erau reconstruite de mintea ei? Vraciul purta mocasini scămoșați, fără șosete. Politețea tatălui ei, excesivă, care se apropia de extravaganță. Pe o etajeră, borcănele cu pulberi, ierburi și lichide vâscoase. Durerea.

Hannah nu credea că timiditatea ei avea prea mult de-a face cu durerea provocată – nu exista nici o legătură de cauzalitate, cel puțin nu în opinia ei. Șchiopătatul ei ușor, abia vizibil, nu-i explica timiditatea, dar ea credea că în mod sigur nici n-o ajuta în privința asta. S-ar fi putut ca eu și voi să nu observăm un șchiopătat prea pronunțat, însă ea îl observa (își descria mersul ca semănând cu al unei gorile non-alpha). Era greu pentru ea. De asemenea, avea dreptate când spunea că orice potențial pețitor și familia lui cu ochi ageri aveau să-i bage de seamă mersul șontăcăt.

N-au existat pretendenți, cu excepția locotenentului, și nici el n-a fost propriu-zis un pretendent. Ajung la el imediat.

Însă nimic nu putea să explice foamea.

Hannah mânca întruna, orice și tot ce se găsea în fața ei. Nu se putea opri și nici nu-i trecea prin cap să o facă. Când era mică, îi plăceau foarte mult fructele. Pare-se că mama ei și-a dat seama că exista o problemă când Hannah a mâncat de una singură un mănunchi întreg de banane, pe care tatăl ei le adusese acasă și le pusese pe masa din bucătărie. Era vorba de un mănunchi de vreo douăzeci și cinci de banane, înghițite toate una după alta. Hannah avea patru ani.

Familia ei a realizat cu greu ce se petrecea deoarece Hannah nu era grasă sau, mai bine zis, nu era obeză. Când am cunoscut-o eu, era rotunjoară și cu forme voluptuoase, dar nu într-un mod neatrăgător. Se pare că arăta cam la fel și când era copil, și în adolescență, robustă și cu obraji roșii, plesnind de sănătate. Când mama ei a început să fie atentă la cum se hrănea fetița, și-a dat seama că Hannah mânca tot timpul. Ca în orice bucătărie din Beirut, săracă sau bogată, era mereu ceva de ronțait prin preajmă, iar Hannah se înfrupta.

Mama ei a început să pună mâncarea la păstrare, oferind-o numai după un anumit orar. La început, Hannah a fost nedumerită, dar s-a adaptat. Cum mesele se serveau de pe platouri comune, din care luau cu toții, ea mânca și acum tot ce se afla în fața ei, doar că de data aceasta înghițea porțiile tuturor celorlalți. Cum ajungea pe masă, mâncarea dispărea. Hannah înfuleca de parcă felurile ar fi urmat să dispară și, desigur, aveau să dispară. Cinele au devenit o întrecere de familie. Un frate care ezita o clipă rămânea fără bucata lui. Părinții au încercat să stea de vorbă cu ea, însă era prea mică să înțeleagă. Îi era foame.

Tatăl ei a încercat o altă tactică. A adus acasă o lădiță cu mandarine. I-a explicat lui Hannah că era toată a ei, că nimeni altcineva nu se va atinge de ea. Putea s-o păstreze în camera ei și să mănânce oricând voia. Mandarinile din lădiță nu aveau să dispară.

Bineînțeles că au dispărut. Singură în camera ei, Hannah le-a mâncat într-o singură seară. La miezul nopții se văita din cauza unei dureri groaznice de burtă.

În jurnalele ei erau multe desene, majoritatea mâzgălituri și schițe fără vreo semnificație. Unul, însă, inspirat de foame, cum l-a numit singură, era frapant, cel puțin pentru mine. Mai târziu, mult mai târziu, când era femeie în toată firea, a scris despre nevoia ei de a fi iubită, de a fi dorită, ca fiind un monstru foarte înfometat, cu un apetit extraordinar, care trăia într-o gaură neagră din interior. Toată dragostea care era îndreptată spre ea, monstrul o devora, lăsând-o pe Hannah fără nimic. Desenul fiarei insistente era delicat și minunat realizat. O creatură asemănătoare cu un dragon își ițește capul ca de cal din gaură, un cerc perfect – o elipsă perfectă, din cauza perspectivei privitorului – hașurată apăsat pentru a ilustra cât de întunecată era în realitate gaura, cât de neagră.

Aceasta era Hannah mea.

La fel ca noi toți, a trăit, a supraviețuit. Contrar a ceea ce v-ați așteptat, sau a ceea ce m-aș fi așteptat, n-a fost necăjită sau chinată de ceilalți copii din cartier. O roșcată durdulie,

pistruiată (nu ceva atât de rar în Beirut, și totuși), cu un mers schiopătat și care roșea de parcă-i lua fața foc la apariția oricărei ființe umane din afara sferei familiale?

Cum a scăpat de batjocura pe seama ciudățeniei sale?

Familia ei era iubită și respectată. Frații săi, care vegheau asupra ei, erau îndrăgiți. Hannah a scris că, de n-ar fi fost infirmitățile ei, ar fi avut o mulțime de pretendenți care să-i cerșească mâna și probabil că avea dreptate, însă asta nu era toată explicația în legătură cu faptul că era oarecum acceptată. Avea o dorință nestăpânită de a plăcea, „o poftă jenantă“, după cum a descris-o ea în jurnale. Avea capacitatea misterioasă de a-și da seama ce vor oamenii, încă de mică, și era mereu gata să ofere ceea ce era nevoie. Acasă, pricepea când mama ei avea nevoie de ajutor la treburile de prin casă ori când tatăl ei voia o frecție pe spate. La școală, avea mereu la ea câte două bucăți din tot, stilouri, creioane, radiere. Exact în clipa în care stiloul unei fete rămânea fără cerneală, stiloul în plus al lui Hannah se ivea ca prin minune. Nu era antipatizată, era tolerată, atunci când nu era ignorată. Era studioasă, desigur, de vreme ce asta era pe placul familiei și al profesoarelor.

A scris despre cum se simțea atunci când o vecină sau o profesoară îi puneau o întrebare sau i se adresa, despre cât de repede îi bătea inima, cum i se înroșea pielea de pe mâini, cum i se micșorau plămânii, cum i se strângea gâtul și cum o durea maxilarul.

La șapte ani, s-a mutat înapoi în patul părinților. Casa lor avea doar două dormitoare, erau patru băieți și o singură fată. Se pare că, atunci când unul dintre băieți a ajuns la o anumită vârstă, tatăl a hotărât că Hannah n-ar trebui să stea în aceeași cameră cu frații ei. Până când tatăl a mai construit două camere, când ea avea paisprezece ani, Hannah a dormit cu părinții: tatăl în stânga, mama – grămăjoara de la mijloc –, Hannah pe partea dreaptă. A scris cu duioșie despre acele vremuri. La vârsta aceea, nu avea probleme cu somnul, un talent moștenit de la mama ei. Se urca în pat pe partea mamei și dispărea în lumea ca în filme a viselor. Tatălui ei îi lipsea această aptitudine

și, cum fata moștenea și sforăitul mamei, insomniile lui de fiecare noapte au devenit o glumă de lungă durată în casa lor.

„Îi luam aerul“, a scris Hannah.

Nu era înzestrată cu abilități sociale, o afecțiune cu care sunt foarte familiarizată. În unele privințe, probabil că asta ne-a apropiat, dar, ca de obicei, iar am luat-o înainte. În jurnalul ei mai era ceva care o clasifica drept foarte diferită, cel puțin pentru mine. Pe tot parcursul adolescenței, Hannah și-a consemnat fanteziile. Existau descrieri detaliate și întortocheate despre povești de iubire, despre căsătorie, niciodată despre sex, întotdeauna despre salvare. Era de parcă anticipa romanele de dragoste cumiți care aveau să ajungă pe piața din Beirut peste câțiva ani. Când a mai crescut, a fost dependentă de romane grafice (traduse în franceză), povești de dragoste excesiv de sentimentale spuse prin intermediul fotografiilor și al baloanelor transparente conținând dialogurile. Însă acestea n-au apărut la Beirut decât pe la începutul anilor '50, așa că n-aveau cum să fi inspirat elaboratele ei fantezii adolescente. Hannah o luase înaintea vremurilor.

Fanteziile erau bine redactate și minunat desenate. O consemnare impresionantă din jurnal, făcută pe când avea paisprezece ani, descria în cele mai mici amănunte viitorul salon în care ea și soțul ei aveau să-și primească oaspeții. Descrierile viitorului ei iubit aveau tendința să fie mai fugare, modificându-se de la o însemnare la alta: înalt, de înălțime potrivită, părșos, curtenitor, mustăcios, complet ras pe față. Cum aveau să se cunoască – la o plimbare pe faleză, unde privirile li se întâlneau în trecere, ridicând ochii dintr-un manual școlar pentru a-i întâlni ochii albaștri plini de admirație și de dorință amoroasă – era o chestiune care avea mai multe variante decât *Variațiunile Goldberg*.

Unul dintre lucrurile surprinzătoare – de fapt, m-a uluit – era că și felul în care apărea ea varia. În peste o sută de însemnări de jurnal cu fantezii romantice, nici măcar una singură n-o includea. Scria despre o altă Hannah. În unele era blondă, în altele, brunetă. Era o actriță egipteană, o prințesă părăsită din

Europa, o contesă rusă exilată. Își păstra numele, dar nu și pe ea însăși. Era bogată, era săracă lipită pământului, avea gene lungi, nasul mic. Pășea cu grația unei gazele, a unui plop, a unei fete care nu șchiopăta. S-a compus pe ea însăși în fanteziile ei.

Cum e cu fanteziile mele? Nu le-aș considera fantezii, mai degrabă visuri potolite sau aspirații așezate. Rareori am visat la povești de iubire sau aventură, niciodată la dragoste și soți. Urma să mă căsătoresc, știam asta, dar tratam chestiunea ca pe un fapt, *un fait accompli*¹ ce era un impediment, nu ceva ce așteptam cu nerăbdare. Nu petreceam timp gândindu-mă cu cine sau cum o să mă mărit. Voiam să mi se permită să lucrez. Speram la o carieră de secretară. În vremea aceea, nu-mi puteam închipui alte slujbe. Singurele femei cu serviciu și pe care le întâlneam pe atunci activau în industria serviciilor: menajere, bucătărese, vânzătoare, secretare, profesoare. Prin temperament, nu puteam să stau în preajma prea multor oameni. Secretară mi se părea o slujbă idilică – asistenta unui bărbat decent, inteligent și cinstit, desigur. Îmi petreceam mai mult timp visând la șeful ideal decât la un soț.

Cum spune vechiul *cliché*²? Când toate fetele arabe au stat la rând ca Dumnezeu să le ofere gena disperată-să-mă-mărit, eu mai mult ca sigur am fost în altă parte, probabil pierdută în lectura vreunei cărți.

Înțeleg bine că nu doar fetele arabe au această genă, însă ea este dominantă în partea noastră de lume. O forță a naturii și educația, un uragan epigenetic, ne mână să ne căsătorim și să ne înmulțim. Aluziile sociale, obiceiurile comunității, rituurile religioase, evenimentele de familie, toate sunt menite să le inducă fetițelor importanța și inevitabilitatea a ceea ce Bruno Schulz numește „excursia în matrimoniu“. Nici o fată din

1. Un fapt împlinit (în fr., în orig.).

2. Clișeu (în fr., în orig.).

generația mea nu-și putea imagina împotrivirea rebelă la asta, nici nu și-ar fi dorit-o. Un sâmbure de imaginație a încolțit în mintea femeilor mai tinere decât mine. Fadia s-a revoltat, însă ideea ei de revoltă a fost la fel cu cea a tuturor celorlalte fete din generațiile care au urmat. Ea a vrut dreptul de a alege cu cine să se mărite. Cu timpul, cătușele căsătoriei aranjate au fost azvârlite în Mediterana, familiile s-au obișnuit cu căsătoriile exogame, fie ele inter-religioase, inter-clase sociale sau inter-clanuri. Întâlnirile, coabitarea premaritală, adulterul și promiscuitatea au devenit scene obișnuite în peisajul actual al Beirutului.

În Liban, feminismul n-a ajuns încă la espadrile sau pantofi sport pentru jogging; s-a ajuns la tocuri rezonabile. Alegerea de a nu te căsători încă nu a intrat în peisaj. S-ar putea să fie pe cale să intre acum, dar n-am de unde să știi. Nu prea am de-a face cu tineretul.

În timp ce scriu, mă întreb dacă ceea ce am spus despre faptul că nu visam la un soț este exact. Nu vreau să spun că ascund realitatea în mod voit. Dar, pentru a-l parafraza pe etern-parafrazabilul Freud, care spunea ceva în sensul că atunci când vorbești despre trecut, minți cu fiecare respirație, voi spune:

Când scrii despre trecut, minți cu fiecare literă, cu fiecare grafem, inclusiv cu afurisitele de virgule.

Memorie, memorii, autobiografie – minciuni, minciuni, toate sunt minciuni.

E adevărat că nu mă gândeam la un soț, că nu-mi doream unul, sau imaginea pe care o am despre mine însămi, felul în care îmi place să mă gândesc la mine, se suprapune peste ce se întâmpla atunci? Întrebarea asta are logică?

Să mă exprim altfel. E foarte posibil ca, la fel ca oricare fată din Beirut, și eu să fi visat la măritiș, să fi avut fantezii despre cum va fi viitorul meu soț, dar ca, după ce am crescut, după ce am avut o experiență matrimonială tristă și incompletă, să mă fi reinventat, convingându-mă că nu visasem la chestiuni atât de triviale. E posibil. Cred sincer că nu am făcut asta, dar

nici nu mă percep ca având prea mult curaj când eram foarte tânără.

Păstrez deschisă această posibilitate.

Sunt imagini care persistă, care mi-au rămas. Îmi amintesc că citeam un eseu – cred că era de Nuruddin Farah, dar nu pot fi sigură – în care scriitorul zice că tot ce ne aducem aminte din romane sunt scene sau, mai exact, imagini. Nu știu dacă e așa, însă un număr de autori par să-și scrie romanele imagine după imagine – Michael Ondaatje este, probabil, cel mai bun practicant al formei, căci romanele sale mi se par a nu fi atât intrigă, cât un șir de imagini divine, discrete. Tot nu-mi amintesc cine a scris eseul ăla. Poate că Ondaatje, dar mă îndoiesc.

Nu sunt o susținătoare a ideii de mai sus deoarece, dacă tot ce reținem dintr-un roman este o imagine, atunci concluzia evidentă este că fotografia, pictura sau un film ar fi un mijloc de comunicare mai bun și o formă superioară de artă. Nu-i o concluzie satisfăcătoare. De asemenea, mi-a plăcut foarte mult *Pacientul englez* ca roman, dar filmul, cu excepția minunatei Juliet Binoche, este mult prea siropos.

Pomenesc despre asta însă pentru a menționa o imagine care mi s-a întipărit în memorie – o imagine creată de extrem de neconsolatul W.G. Sebald. Acesta descrie un stră-unchi, Alphonso, în actul pictatului: „Când era ocupat astfel, în general purta ochelari cu hârtie de mătase gri în loc de lentile, astfel încât peisajul apărea printr-un văl fin care îi amuțea culorile, iar greutatea lumii ți se dizolva înaintea ochilor.“

Minunat.

Uneori, cred că privesc înapoi la viața mea purtând ochelari care au în rame hârtie de mătase gri.

Dacă e să mă gândesc la ce imagine veți reține din citirea acestor pagini lipsite de valoare, presupun că va fi țipătul mamei mele, trupul fragil, poziția mâinilor ei, strigătul de groază.

Am dreptate?

În majoritate, oamenii spun că simt nostalgie după copilărie, după prima iubire sau poate după Beirut, așa cum era cândva, ori după părinții răposați. Eu nu, nu în sensul la care se referă toată lumea. Eu sunt nostalgică după scene. Nu-mi rememorez cu afecțiune anii tinereții; nici familia: pe tatăl-unchi decedat sau pe mama, încă în viață. Totuși, îmi aduc aminte cu oarecare drag felul în care noi, copiii, dormeam în noapțile de vară, căldura lor nemiloasă, ferestrele deschise, prin care intra mireasma iasomiei, culorile și imprimeul așternuturilor în întuneric. De ceea ce era cel mai enervant atunci, și anume faptul că trebuia să mă ridic din pat când surioara mea vitregă uda salteaua, îmi amintesc acum cu o nuanță de dragoste, nu pentru situația ei grea, ci pentru cum stăteam noi mereu în același loc în jurul mamei în timp ce ea examina abstractele desene ude de pe cearșafuri, cum căram salteaua afară, să se aerisească și să se usuce la soare. Simt o anumită tandrețe pentru modul în care era aranjată mobila în camera cea mare, pentru felul în care era pusă masa pe tava imensă din alamă, așezată pe otomana rotundă, tapițată cu pânză groasă.

Însă simt nostalgie și după plimbările din *Swann*, precum și după cele din *Guermantes*, după felul în care Charles Kinbote îl surprinde pe John Shade în timp ce acesta face o baie sau după cum stă Anna Karenina într-un tren.

Am cunoscut cândva o secretară, mama unei colege de școală. Și-a condus fiica la școală într-o dimineață și a lăsat-o la poartă, moment în care paznicul armean grizonant a ieșit un pic din ghereta sa, ca să le salute, așa cum făcea mereu când apărea vreun părinte.

Hercule era portarul Paradisului? Nu l-aș descrie pe vârstnicul armean drept Hercule, în nici un caz. Treaba lui era să se asigure că nici o elevă nu pleca înainte de terminarea cursurilor și că nu intra nimeni în afară de eleve și profesoare, ceea ce însemna că, deși s-a apropiat servil de mamă, în esență îi lua copilul și-i interzicea să intre. Așa că nu, nu Hercule. Oricât

de mult iubeam școala și mă simțeam în largul meu în cuștile ei, ea este mai mult Hades decât Paradis – în școală se îndeplinește un ritual care ucide copilăria, copiii sunt omorâți. Paznicul era luntrașul.

În timp ce i-o dădea pe fiica ei, femeia l-a scădat într-un zâmbet patrician. Purta o rochie făcută la comandă, care părea să aparțină altcuiva, de parcă intenționa să crească în ea în timp ce o purta de colo până colo. Era o rochie gri, de o nuanță foarte diferită față de plumburiul cerului amenințător din acea zi. În jurul umerilor avea înfășurat un șal mare, de un albastru strălucitor. Spre deosebire de profesoarele care tocmai soseau la școală, toate lovite de boala neatentei, ea părea să relaționeze cu lumea din jur, să fie trează și entuziastă. Când scriu asta, mi-aduc aminte cât de minunat m-am simțit privind-o, cât de tânără părea ca mamă, încă păstrând ceva din esența organică a unei fete.

Am privit predarea din spatele gardului școlii, uitându-mă printre bare – da, bare adevărate din metal, printre care îmi puteam strecura capul cu doar un an înainte. Barele erau acoperite cu straturi de vopsea galbenă, nuanța canarului din colivie, de proastă calitate, plină de cocoloașe; se cojea și sărea, rugina care se ițea asortându-se frumos cu galbenul. Mă zgâiam. Cu mâinile ținându-mă de bare, cu fața băgată între ele, cu pomeții lipiți de metalul vopsit.

Fiica, colega mea de clasă, a venit lângă mine. A privit-o pe mama ei cum schimba amabilități inutile cu luntrașul. Noi, pe de altă parte, nu ne-am spus o vorbă. Mama ne-a zărit și a venit spre noi. S-a interesat politicos cine sunt, dacă sunt prietenă cu fiica ei, o întrebare scurtă, amabilă, care îmi cerea doar să dau din cap un da sau nu.

— Vă doresc o zi foarte plăcută, fetelor, a zis ea.

Și-a întins brațul printre bare. Încă văd cum i-a alunecat șalul de pe umărul drept când și-a trecut degetele prin părul meu – singura dată, din câte țin minte, când cineva a făcut asta –, după care a plecat.

— Știe să stenografieze, mi-a spus colega mea.

*
* *
*

Am divagat din nou. Scuze. Să revin la Hannah.

Ce ne-a apropiat pe mine și pe Hannah n-a fost atât inabilitatea noastră socială, cum am menționat, cât faptul că l-a întâlnit pe cumnatul meu în acea zi fatidică, deși ziua aceea fatidică s-a petrecut cu mult înainte să mă căsătoresc, pe când eram încă o copilă.

Ea avea douăzeci și doi de ani când l-a cunoscut, cu un statut jenant de celibatară, după standardele vremii, dar nu încă o fată bătrână în toată regula. Însemnările ei din jurnal de la acea vreme erau în mare parte meditații cu privire la cum îi va fi viața în viitor, ce fată din cartier a fost cerută în căsătorie, felul în care i se modifica statutul în familie. Când l-a prins ea pe locotenent, toți frații ei erau deja însurați. Cu treisprezece săptămâni înainte de acea zi nefastă, una dintre cumnatele ei născuse un băiețel, primul nepot băiat din cei patru ai familiei.

În jurnal a descris un eveniment important. Cea mai nouă cumnată, Maryam, căsătorită de curând și mutată în căminul lui Hannah (doar doi dintre frați locuiau încă pe atunci în mica locuință), era adâncită într-o discuție cu tatăl lui Hannah. Ea scrie că se prea poate ca discuția să fi fost peste puterile de înțelegere ale cumnatei, însă fata, cu câțiva ani mai tânără decât Hannah, era fericită nevoie mare și vorbea tare. Hannah a scris că proaspăta cumnată „nu putea înțelege liniștea” – expresie foarte frumoasă, dacă mă întrebați pe mine.

Familia își bea cafeaua de după-amiază în camera de zi. Tatăl lui Hannah își sorbea zgomotos cafeaua în timp ce fata vorbea întruna. Când Hannah și-a terminat de băut ceașca de cafea, a luat-o și pe cea goală a mamei și a plecat cu ambele spre bucătărie. Când a trecut prin dreptul lui Maryam, aceasta, încă pălăvrăgind vrute și nevrute printre chicotelii zgomotoase,

și-a întins propria ceașcă, cu brațul stâng barând drumul lui Hannah.

Hannah s-a oprit, cu degetele de la picioare încovoiate, cu pantofii adâncindu-se în covor. Desigur, în acel moment a fost mai mult stânjenită decât furioasă. Nu știa ce să facă. Fata nici măcar nu se uitase la ea. Hannah a încercat să ia și ceașca în plus, dar nu avea aceeași dexteritate ca mama ei. Tic-tac, își râdea de ea ceasul din cameră, dar nimeni n-a dat atenție.

— O să aduc tava, i-a spus Hannah cumnatei. Imediat, revin într-o clipă.

Maryam a sărit ca arsă, îngrozită de gafa și de insensibilitatea ei.

— Te rog să mă ierți, surioară, a spus ea. Nu eram atentă. Mi-e rușine. Lasă-mă să te scap de ele. O să le iau eu pe toate.

— Nu e nevoie să-ți ceri iertare. Chiar deloc, a zis Hannah. Fetele au dus împreună ceștile la bucătărie.

Dați-mi voie să fac un mic ocol, foarte scurt. Tic-tac.

Cărturarii afirmă acum, cu mare zgomot, că Internetul ar fi cel mai mare progres. Web în sus, web în jos, și lasă-l pe păianjenul locatar să sugă viața din tine.¹ Pe mine nu mă atrage să fiu conectată cu lumea.

Ca persoană care locuiește singură, ca femeie care îmbătrânește, descoperirea tehnologică pe care o iubesc cel mai mult este ceasul electric, deși, la cum funcționează curentul în Beirut, ar trebui să spun ceasul cu baterii. Aveți habar de câtă anxietate provocau ceasurile acelea vechi? Tic-tac, tic-tac, ești singură-singurică într-un apartament gol. Tic-tac, tic-tac, lumea de-afară o să vină și-o să te înhațe. Tic-tac, tic-tac, nu întinerеști deloc, nu-i așa? Dați-mi un calmant, vă rog.

Ticăitul care dă semnalul marșului timpului.

1. Joc de cuvinte intraductibil în limba română, pornind de la faptul că în limba engleză cuvântul *web*, pe lângă sensul secundar din domeniul informaticii, înseamnă și pânză de păianjen.

Ticăitul unui obiect micuț, plin de rotițe, care sufocă întreaga existență, storcând viața de viață.

După acea minunată descoperire, acele ceasului s-au învățat în continuare în aceeași direcție – numită sensul acelor de ceasornic, pentru voi, cei tineri –, timpul și-a continuat marșul înainte, însă, în mod miraculos, bățile sale de inimă, veștile lui de rău augur s-au redus la un zumzet foarte scăzut.

Hannah era sinceră când i-a spus cumnatei sale că nu era nevoie de iertare. Nu i-a purtat ranchiună pentru incidentul respectiv. Era lipsit de importanță, credea Hannah, un *faux pas*¹ minor. Nu era ca și cum insulta fusese intenționată. Maryam s-a simțit atât de vinovată, încât a încercat s-o împace pe Hannah. De fapt, cele două femei au trăit în armonie în aceeași casă până la moartea lui Hannah și, până în ziua de azi, Maryam este cea care duce flori proaspete în fiecare săptămână la mormântul lui Hannah, așezându-le la exact două palme distanță în fața pietrei funerare.

Scrisul din jurnale s-a modificat, însă. Pentru o vreme după acel incident, frazele s-au micșorat. Însemnările au devenit lapidare și nervoase – mângăleli scurte, smucite, chiar și când scria despre ceea ce mânca.

Spre a doua jumătate a anului 1944, când țara ei plină de speranță și aflată în curs de formare își trăia primul an de independență, Hannah a decis să nu mai stea tot timpul acasă.

Ce putea să facă o tânără din clasa mijlocie cu timpul ei, o femeie care era educată, vorbea fluent două limbi, araba și franceza, și cunoștea la nivel de conversație ușoară o a treia, engleza, o femeie căreia îi plăcuse foarte mult filosofia și excelase la această materie în liceu?

Nu prea multe.

Din capul locului, tatăl ei, cum era de așteptat, s-a opus ca fiica lui să lucreze, s-a opus ca ea să obțină orice fel de venit.

1. O gafă (în fr., în orig.).

Era un om bun. Ea îl adora. Opoziția lui era în ton cu vremurile în care trăiau.

Hannah a stat de vorbă cu el, l-a rugat și a insistat folosindu-și puterea de convingere, până când el s-a înduplecat în privința primei sale obiecțiuni, dar nu și cu privire la cea de-a doua. I-a dat permisiunea să lucreze, dar nu să obțină venit. Fata lui n-avea voie să-și distrugă reputația. Putea să-l ajute la băcănie. Hannah a fost în culmea extazului.

A început într-o luni și timp de trei zile a scris cât de mult îi plăcea să muncească. Făcea de toate, de la aranjat marfa la curățenie, ajuta clienții și lucra cu banii. Însemnările ei din jurnal au devenit mai lungi, mai bogate, mai detaliate și vesele. Tatăl ei s-a bucurat de două ori, căci nu doar că a reușit să-și facă fericită fiica mult iubită, dar a băgat de seamă că acum femeile din cartier stăteau mai mult în magazin și cumpărau mai mult. Fiica lui nu era cea mai vorbăreată persoană din lume, dar femeile cu siguranță vorbeau mai mult cu ea decât vorbeau cu el sau cu cei doi fii cu care lucra. Hannah începea să-și lepede învelișul timid. Pentru scurt timp, a fost *la belle*¹ de la băcănie.

Trei zile, perfecțiunea a durat trei zile. Miercuri seara, la cină, ascultându-și soțul laudând prezența salutară a lui Hannah la băcănie, mama ei s-a întrebat dac-ar putea să ajute și ea. La urma urmei, copiii crescuseră, îndatoririle gospodărești se redusese de multă vreme. De ce nu? Toți au crezut că e o idee grozavă, chiar și fiii, și cu siguranță a fost.

Tatăl, mama și copila au deschis magazinul joi dimineată. Au muncit împreună cu bucurie și afacerile au mers bine. Era un magazin mic, însă, fără suficient de multe treburi de făcut pentru toți. Munceau împreună și, cum veniturile nu se împărțeau, se descurcau. Toată lumea părea mulțumită, deși situația nu era la fel de grozavă ca în primele trei zile, din cauză că acum Hannah avea mai puține de făcut.

Însă așa cum spunea Hannah, o musulmană credincioasă peste poate, „Dumnezeu are grijă să ofere ceea ce este nevoie“.

1. Frumoasa (în fr., în orig.).

Într-o zi, cam la două săptămâni de la încercarea ei cu magazinul, Hannah stătea prin băcănie fără nimic de făcut, când o clientă a sugerat să-și ofere timpul ca voluntară acolo unde era cea mai mare nevoie, la spitalul din oraș. Hannah s-a gândit că era o idee nemaipomenită, mama ei, la fel, iar tatăl a consimțit. În următoarele două luni, până în ziua în care l-a întâlnit pe locotenent, Hannah a fost voluntară la spital, una care nu-și lua niciodată zile libere și muncea câte ore i se dădea voie.

Unde să repartizeze spitalul o tânără din clasa mijlocie care era educată, vorbea fluent două limbi și știa binișor o a treia, o fată căreia îi plăcuse la nebunie filosofia și excelase la această materie în liceu?

La cantină, desigur, să servească mâncarea. Ați dori un Wittgenstein posomorât lângă orezul dumneavoastră sau un Schopenhauer amar? Poate o ceașcă de metafore hegeliene?

Îmbrăcată într-o uniformă galbenă încheiată cu nasturi în față, cu plasă pentru păr și un coif alb din hârtie fixat cu agrafe pe cap, cu ciorapi bej și pantofi albi din piele lăcuită, cu tocuri joase, Hannah aștepta ca doctorii, asistentele și vizitatorii să decidă ce fel de tocăniță doreau să mănânce în ziua aceea, după care le puneau cu polonicul în farfurie ceea ce aleseseră. Tocană de cartofi, leap!, s-a dus, următorul, tocană de conopidă, leap!, s-a dus, următorul, fasole lima, leap!, s-a dus, următorul, trei ore pe zi. Nimeni nu-i acorda nici o atenție.

Îi plăcea la nebunie.

Deși între timp foamea ei din copilărie se potolise întrucâtva, tot îi plăcea foarte mult să mănânce. N-a scris despre asta în jurnal, dar pot să vă garantez că mânca mai mult decât doar un pic din fiecare fel pe care-l servea. Aveam o mănăcioasă într-un restaurant.

Ea era fericită, mama ei era fericită, tatăl ei era fericit.

Dimineața, își punea uniforma – o uniformă care strălucea de o curățenie supranaturală –, se ducea la lucru și se întorcea acasă după masa de prânz, îmbrăcată tot în ținuta aceea galbenă.

Cum ajungea la lucru și cum se întorcea de acolo? În asta constă povestea.

Beirutul din acea vreme avea un sistem de tramvaie modest, care a dispărut, bineînțeles, când municipalitatea a decis să fie modernizate, în anii '60 și '70. O linie de tramvai avea stație la doar două cădiri depărtare de spitalul ei. Din nefericire pentru Hannah, tramvaiul acela nu ajungea la ea acasă. Ar fi avut de mers pe jos zece minute până la stație, ceva ce nu voia să facă fiindcă era foarte stânjenită de șchiopătatul ei.

Beirutul mai are un sistem de transport la dispoziția locuitorilor săi, un sistem care nu ține de transportul public și care există de când au apărut automobilele. Cei din Beirut îl numesc *service* (pronunțat ca în franceză, nu ca în engleză). Este un sistem organic de transport al pasagerilor. Clienții stau la marginea drumului, mașinile de *service* încetinesc când se apropie, clientul îi spune șoferului unde dorește să meargă, iar șoferul hotărăște dacă să-l ia sau nu. Pentru o sumă mică, poți să mergi oriunde în oraș atâta timp cât locul respectiv e în traseul șoferului. În majoritatea mașinilor încap cinci pasageri, doi în față, lângă șofer, și trei în spate.

În 1944, oricine avea mașină putea lua pasageri, iar prin anii '50 trebuia să ai o plăcuță cu o autorizație specială, una roșie, ca să poți face asta.

În 1944, nici o femeie respectabilă nu recurgea la un *service*. Nu știai cine va mai folosi mașina împreună cu tine sau, mai rău, dacă șoferul nu va spune ceva nepolitic. O femeie respectabilă evita să ia un *service*. Nu și Hannah.

Alegerea între a fi văzută mergând pe jos sau a fi văzută luând un *service* era foarte simplă. Hannah alegea întotdeauna varianta din urmă, însă plătea dublu, ca să nu fie nevoită să stea lângă o persoană străină. Nu voia să stea în față, lângă șofer. Se așeza în spate și cumpăra două locuri, astfel încât doar o singură persoană putea împărți cu ea bancheta, stând la celălalt geam. Hannah considera asta o soluție castă și cuviincioasă.

Sistemul ei a funcționat. Timp de două luni, Hannah n-a avut nici o problemă, nici măcar una. Se pregătea împotriva remarcilor răutăcioase sau deocheate din partea vreunuia dintre șoferi sau pasageri, dar nu venea nici una. Se pare că bărbații din Beirut erau niște domni, cel puțin în preajma ei. Hannah credea că uniforma ei de spital și, mai ales, coiful din hârtie aveau mult de-a face cu respectul de care se bucura. În fiecare dimineață, pleca de acasă și aștepta un pic la bordură pentru un *service* corespunzător. Nu lua o mașină care avea mai mult de un pasager pe bancheta din spate. Sosea la spital după nici douăzeci de minute. Era ușor.

A avut prima problemă în ziua de 22 noiembrie 1944, o zi pe care o va considera cea mai fericită din viața ei, cea mai fastă.

Într-adevăr, Dumnezeu are grijă să ofere ceea ce este nevoie.

Era ziua dinaintea celei în care țara urma să-și sărbătorească primul an de independență. Toată lumea părea să se pregătească pentru acest fericit eveniment. Din toată țara, din diversele lor misiuni neimportante, în oraș veneau soldații ca să se pregătească pentru o paradă cu mari pretenții.

Hannah terminase de servit prânzul și se întorcea acasă. Mașina care a încetinit în dreptul ei avea doi pasageri în față și nici unul în spate. Înainte de a urca în mașină, i-a spus clar șoferului, un bărbat în vârstă, cu păr alb și cu mustață, atent ferchezuit, că va plăti două locuri. La nici douăzeci de metri mai în față, fratele cel mare al fostului meu soț, locotenentul însuși, i s-a alăturat pe bancheta din spate, trimis ei de lanțurile de fier ale împrejurărilor.

Providența! Destinul!

Un bărbat, exact de vârsta potrivită, cu mustață și păr negru tunse frumos, un bărbat chipeș purtând uniforma națională gri – o uniformă radiind o curățenie supranaturală care o oglindea pe cea a propriei uniforme, și care purta o caschetă pe cap – stătea lângă ea, la mai puțin de un metru distanță. Un bărbat desprins din jurnalele ei, din fanteziile ei, un locatar din visurile ei, era în aceeași mașină cu ea, împărțea lumea ei.

Șoferul, impresionat să aibă un ofițer libanez în mașină și pătruns de patriotism, a încercat o conversație ușoară cu noul venit, dar nu prea i s-a răspuns. Locotenentul lui Hannah era la fel de timid ca ea.

Hannah a roșit, de parcă tocmai s-ar fi băgat într-o cadă cu apă fierbinte, pielea furnicând-o și devenindu-i roșie ca părul. Nu se putea abține. Se holba pe geam, dar privea pieziș cu coada ochiului, încercând să-l examineze pe posibilul ei viitor soț. Era sigură că el putea auzi chemarea zgomotoasă a inimii ei nesătule. A încercat să-și calmeze respirația.

El a fost extrem de tăcut.

Se aflau în mașină de abia opt minute când a izbucnit panica.

Mașina a încetinit pentru un alt soldat care stătea la marginea trotuarului. Hannah s-a pomenit rostind cuvântul *nu* destul de tare. În mașină erau deja patru pasageri. Acest soldat l-ar fi silit pe locotenent să stea chiar lângă ea, pe locul pentru care plătise ea.

— Nu, a spus ea, înainte ca șoferul să-l poată lua pe pasagerul în plus.

Șoferul fusese sincer politicos la început, dar, stând în spate, Hannah a observat că părul lui nu era deloc tuns îngrijit, ba chiar era plin de mătreață, care semăna cu niște confetti, și îi stătea lipit laolaltă de la uleiul de Macassar cu care era dat.

— Asta nu-i o problemă, doamnă, o să vă înapoiez banii pentru un loc, a zis el.

— Nu, a protestat Hannah. Nu.

Vocea îi era mai ridicată și mai ascuțită decât și-ar fi dorit. Voia să insiste că plătise pentru două persoane, să insiste iar și iar. Voia să explice că nu dorea să fie înghesuită lângă un bărbat, mai ales lângă acest locotenent deosebit de fermecător, însă inima îi bătea zgomotos, plămâni i s-au micșorat ca un balon dezumflat și s-a pomenit suferind de paralizie verbală. Singurul cuvânt pe care a fost în stare să-l rostească a fost *nu*.

— Dar e soldat, a stăruiț șoferul. Nu putem să-l lăsăm să stea la marginea drumului. E un soldat libanez.

— Nu, a spus ea. Nu.

Pasagerii din față s-au uitat urât la ea, cu infinită dezaprobare. Mâniat, șoferul pufnea ca un pește pe uscat, cu buzele strânse și obrajii umflați.

— Trebuie să ne cinstim soldații, a zis el.

Acesta a fost momentul în care cavalerul ei a venit să o salveze și i-a ridicat de jos batista albă.

— Poate să ia altă mașină, de vreme ce aceasta este, în mod evident, plină, a spus el.

La fel ca mulți dintre noi într-o astfel de împrejurare, locotenentul supraestimase puterea rațiunii. Această frază a fost singura pe care locotenentului galant îi fu permis s-o rostească. Șoferul clocotind de mânie – căruia îi ieșea din urechi cel mai fierbinte fum al Iadului, iar din gură, cele mai spurcate vorbe – i-a dat afară din mașină și pe Hannah, și pe locotenent, însă i-a returnat lui Hannah plata dublă pe care o făcuse.

Prințesa și cavalerul ei, puțin șocați, au privit cum trăsura lor pleca în trombă cu celălalt soldat, lăsându-i în urmă într-un nor gri de gaze de eșapament.

— Îmi pare rău, a zis locotenentul. Probabil că am înrăutățit lucrurile.

— Nu, a răspuns prințesa, din fericire nici tare, nici ascuțit.

Hannah își dorea să-i explice cât de mult prețuia faptul că îi luase apărarea, cât de neajutorată se simțise înainte ca el să intervină, cât de recunoscătoare îi era, cât de mult așteptase ca în viața ei să apară un bărbat, cât de fericită o făcuse și, cel mai important, ce soție bună avea să-i fie.

— Putem să luăm împreună altă mașină, a zis el.

Folosirea cuvântului „împreună“ a fost cea care i-a pecetluit locotenentului soarta. Pot să vă spun că din acea zi când l-a cunoscut și până în ziua morții lui, Hannah a folosit, în consemnările din jurnal, de cinci ori mai mult forma de plural a pronumelui de persoana întâi decât forma de singular.

Hannah a fost mult prea copleșită ca să meargă cu o altă mașină. Nu a putut. El a întrebat-o dacă dorea să se odihnească înainte să ia amândoi o altă mașină. Ea a clătinat din cap. El a întrebat-o dacă poate să meargă pe jos până acasă. Da, putea

să facă asta. El a condus-o până acasă. Era în drumul lui. O plimbare proustiană.

Temperaturile tomnatice plăcute triumfau încă, aerul era rece, dar nu uscat. O plimbare în tihnă. Hannah își ținea poșeta, în timp ce el își purta pistolul în toc și ducea o pușcă pe umăr, prinsă cu o curea. Ea știa că locotenentul i-a observat ușorul schiopătat de la primul pas, deoarece și-a încetinit mersul ca s-o facă să se simtă mai în largul ei. Era aproape la fel de stângaci la vorbă ca ea. Cale de primii douăzeci și ceva de pași, fiecare s-a bălbâit, încercând să lege o conversație politicoasă, plină de tact. În cele din urmă, Hannah a fost în stare să formuleze o propoziție completă, coerentă și corectă gramatical:

— Îți mulțumesc că m-ai salvat, a spus ea.

El a rugat-o să nu facă mare caz de asta.

— Sunt recunoscătoare, a zis ea.

— Nu puteam să fac altfel, a spus el, cu un glas care s-a frânt la prima silabă. Nu mi-am făcut decât datoria. Nici un bărbat cinstit n-ar fi putut să se suporte pe sine dacă i-ar fi permis animalului acela nesimțit să se poarte cu o doamnă așa cum s-a purtat.

În jurnal, Hannah a subliniat de trei ori cuvântul *doamnă*.

— Dumneata ești dintr-o familie bună, șoferul nu este, a spus el. Ar trebui să știe cum să se poarte cu cei care-i sunt superiori.

Ea a subliniat sintagma *familie bună* doar o singură dată.

— Ai cumpărat locul acela și el a fost de acord, a continuat. Numai un ticălos își încalcă înțelegerile. Cuvântul unui bărbat e singurul lucru care-l distinge de animale. Apoi, minunatul locotenent a privit-o în ochi și și-a încheiat gândul cu: Eu mă țin întotdeauna de cuvânt.

Dacă folosirea cuvântului *împreună* îi pecetluise soarta, această ultimă propoziție a turnat ceară roșie topită peste ea și a gravat-o cu sigiliul familiei.

Poate că el încerca doar să fie amabil. E posibil să-i fi dat prin minte că așa ar fi procedat un adevărat domn. Poate că

s-a gândit că, din moment ce purta uniformă, era de datoria lui să prezinte armata națională într-o lumină bună. Nu contează.

În ochii lui Hannah, domnul locotenent o ceruse de soție.

A scris asta în jurnalul ei.

Vecinii l-au văzut însoțind-o. Ea pășea cu capul sus, cu mândrie, cu nasul pe sus. Era sigură că toți își puteau da seama că se transformase într-o femeie logodită; indubitabil, pășea ca o femeie logodită.

Vecinii l-au văzut lăsând-o la ușa casei ei, l-au văzut luându-i mâinile când s-au despărțit. Au auzit-o pe Hannah spunându-i:

— Te rog să transmiți familiei dumitale invitația noastră de a ne face o vizită.

L-au văzut pe fratele lui Hannah deschizând ușa, cu o expresie de uimire zugrăvită pe chip, i-au zărit pe cei doi bărbați dând mâna în semn de salut în timp ce Hannah se retrăgea politicos în casă. L-au zărit pe locotenent plecând din cartier, fără să fie conștient de faptul că era observat și cântărit din priviri.

Familia ei a fost uluită, desigur. Ce cerere în căsătorie neobișnuită!

Mama ei a afirmat că n-a mai auzit de așa ceva. Unul dintre frații lui Hannah a spus că locotenentul trebuie să fi fost cucerit pe loc. Un alt frate credea că Dumnezeu trebuie să fi intervenit și să fi călăuzit voința locotenentului. Ce noroc, ce întâmplare fericită, a exclamat Maryam, cumnata ei.

— De ce n-a venit cu familia lui să-mi ceară mâna ta, așa cum se obișnuiește? a spus tatăl ei.

— Sunt sigură că va veni, a replicat Hannah.

Familiei locotenentului i-a fost trimisă, printr-un curier, o invitație la prânz.

O invitație la prânz? Nu țin minte ca eu să fi avut vreodată alți musafiri la prânz în afară de fostul meu soț și de Hannah; de fapt, pe nici unul dintre ei nu l-aș considera musafir și amândoi au plecat din lumea asta.

Unul dintre lucrurile care mă îngrijorează este că mă transform în acel gen de bătrână pe care l-am evitat cu disperare, cel care îndreaptă întotdeauna conversația spre ea însăși. Familia lui Hannah a invitat la prânz familia fostului meu soț. Vai, săraca de mine, eu n-am avut niciodată invitați la prânz. Nu pot să sufăr asta. Adică nu pot să sufăr asta la alții.

Cândva, bătrânii, femei și bărbați, mi se păreau groaznic de narcisiști. Tot ce vor să facă e să vorbească despre ei înșiși. Însă atunci ce sunt aceste pagini, dacă nu un exercițiu de narcisism? Ce sunt aceste pagini?

Dar eu vorbesc despre alți oameni. Sunt o narcisistă ratată. N-am reușit să fiu, cu toate că-am moștenit cele mai bune gene în acest sens. Nu sunt la fel de bună ca mama.

Mama n-a așteptat să înainteze în vârstă ca să atingă apogeul în privința asta. A început să dea ocol Everestului narcisist de tânără și, mai târziu, după ce soțul i-a murit și copiii i-au crescut, a plutit deasupra întregului lanț himalayan. Subiectele în care s-a specializat sau pe care era dornică să le dezbată erau, în ordine, ea însăși, fiii ei, soțul ei și inferioritatea tuturor celorlalți. Exagerez numai un pic.

Pe când scriu aceste rânduri, în timp ce vârful peniței stiloului își urmează umbra încet de la dreapta spre stânga, mintea îmi este inundată de amintiri despre lucrurile groaznice pe care mama le spunea. Simt cum îmi crește temperatura. Gâtul și obrajii mi se înroșesc, ochii par să-mi ardă în orbite, limba și cerul gurii mi se usucă.

Mă simt rău fizic. Ar trebui să mănânc ceva în dimineața asta, poate să îmi fierb încă o cană de apă pentru ceai, dar nu pot să mă mișc. Sunt apatică și epuizată. Sunt moleșită. O anxietate amorfă mă înăbușă.

Ploaia care bate în geamurile ferestrei îmi calmează amintirile obosite și mă calmează și pe mine, dar numai un pic. Urechile au asurzit ușor de atâta ascultat al răpăitului ploii, mintea mi se liniștește.

Dacă, atunci când eram copil, mă întorceam acasă cu vreo rană, să zicem cu un genunchi sângerând din cauza unei căzături,

era o ocazie pentru mama să dea glas tuturor suferințelor pe care le îndurase în viață. Cum se lovise cu genunchiul de măsuța de cafea chiar în dimineața aceea, cum se opărise la mână când i-a scăpat un ceainic pe când avea doisprezece ani, câtă durere îi provocase stomacul ei sensibil. De cele mai multe ori, uita să se ocupe de julitura mea.

Prima mea menstruație a fost pentru mama un prilej de a da amănunte despre cât de groaznice erau ale ei. A trebuit s-o ascult descriind în detaliu natura exactă a stării de greață ușoară care o anunța că peste două zile îi venea ciclul.

M-a pregătit pentru noaptea nunții delectându-mă cu cât de nepregătită fusese pentru noaptea nunții ei, cât de groaznic a fost, cât de neglijentă fusese mama ei pentru că nu-i spusese nimic. M-a pus să mă așez pe patul ei în noaptea dinaintea nunții mele, în timp ce soțul ei era în vizită la socrii mei, finalizând contractele de căsătorie. În lumina scăzută, în căldura sufocantă a verii, întreruptă de bâzâitul țânțarilor, mi-a explicat despre copii, apoi și-a adus aminte că făcuse deja asta. Mi-a spus că ea a simțit durere, și încă multă. Asta a fost tot ce a reușit să se gândească să-mi zică. „A durut atât de tare și a continuat să doară întruna, până când m-am obișnuit.“

Știți, măcar ea mi-a zis. Povestindu-mi cât de groaznică a fost noaptea nunții ei, m-a prevenit, în felul său, cu privire la ce se putea întâmpla și mi-a explicat mecanica elementară a sexului. Nu că asta m-a ajutat, desigur, de vreme ce mă îndoiesc că știa ceva despre impotența masculină. Nici una dintre noi n-a luat în calcul posibilitatea că voi fi virgină încă destul de multă vreme. Nu e o mamă bună, însă e mai bună decât mama ei.

Deși este narcisistă și e greu să fii în preajma sa, uneori pot să o iert. Nu cred că poți ajunge la nouăzeci și ceva de ani fără să fii convinsă că lumea se învârte în jurul tău.

Alte dați, nu pot să iert.

Poate credeți că exemplele de mai sus arată că mama era mai degrabă insensibilă decât răutăcioasă. Dați-mi voie să vă corectez.

Nu țin minte ce ne-a făcut pe mine și pe Hannah să trecem pe la mama acasă acum mulți ani, probabil eram într-o simplă

vizită. Soțul meu nu mă părăsise încă, așa că probabil s-a întâmplat pe la începutul anilor '50. Mama, care pe atunci avea cam jumătate din vârsta mea de acum, ne-a deschis ușa. De cum am intrat amândouă, m-a condus de braț un pic mai la o parte și mi-a șoptit la ureche:

— N-o aduce aici.

M-am mirat. La vremea aceea, încă nu eram obișnuită cu reproșurile ei. Nu reușeam să pricep care era problema.

— Suntem o familie bună, a zis ea. Nu vreau să ne vorbească lumea. N-ai decât să stai în compania ei dacă dorești, dar nu în casa mea.

Eram nedumerită.

— Dar care e problema cu Hannah?

— Are părul roșu, a răspuns mama, de parcă asta explica totul, chiar și cuiva atât de bătut în cap ca mine. Băgând de seamă că încă eram nedumerită, s-a răstit la mine: Păr roșu-aprins.

— Păi, da, văd și eu asta, i-am zis.

Ea a clătinat din cap, supărată.

— Strămoașele ei s-au culcat cu cruciații. Trebuie să-ți spun pe litere? De-aia are părul roșu. Are sângele lor.

Mi-a luat vreo câteva secunde să rumeg asta.

— Stai, o acuzi pentru că are părul roșu?

— Nu, bine-nțeles că nu, nu eu o acuz. Și mama ei are părul roșu, deși clar nu la fel de aprins. N-o acuz, dar alți oameni, da. Cum să schimb ce gândesc vecinii? Eu personal nu judec. Fiecare poate să se culce cu oricine vrea, dar n-ar trebui să vină în contact cu familia mea.

Ce puteam să zic? Eram încă adolescentă.

Aș fi putut să-i spun că și strămoașele ei au fost violate de cruciați, poate de irlandezi bruneți în loc de roșcați, de cruciații englezi, de cei galezi și de cei francezi. Că au fost violate și de arabi, atunci când ne-au cucerit, de otomani, de greci și de macedoneni. La naiba, Beirutul a supraviețuit mii și mii de ani desfăcându-și picioarele-i frumoase pentru fiecare armată aflată în apropiere.

Chiar credeți că din Babilon se trăgea mama desfrânarilor? Babilonianca aceea era o amatoare. Din Beirut, dragul meu Beirut.

Cum să-i explici mamei astfel de lucruri?

Am tot încercat să-mi spun că e o femeie fără educație. Crede că dacă te uiți în sus la stele, îți vor apărea negi pe față. Când eram copil, mă muștra de câte ori ridicam privirea, doar cu o ușoară lovitură peste ceafă. N-a învățat niciodată să scrie și să citească – am încercat s-o învăț când eram încă la școală, dar, ca de obicei, am eșuat. Nu pot să dau întruna vina pe ea. N-a avut parte de nici un fel de ocazii favorabile, a fost nevoită să se descurce. A avut o viață grea. Însă pare-se că nu mă pot abține s-o critic.

Ori de câte ori îmi înlătur încetișor de la gât lațul mamei, aproape că mă sugrum cu propriile mâini.

Nu-mi place să mă plâng, zău că nu-mi place, dar mă pomelesc adesea făcând asta. A îmbătrâni înseamnă a te văicări.

Să vă povestesc despre tranzitul meu intestinal?

Glumesc, glumesc. Totuși, dacă aveți ghinionul să citiți jurnalele lui Thomas Mann, veți observa că singurul lucru la care se gândește sunt intestinele lui care nu se comportă cum trebuie, iar pisălogul plictisitor și parfumat nu glumea. N-ar fi fost în stare să facă o glumă nici dacă Nobelul lui ar fi depins de asta.

Majoritatea cărților publicate în prezent sunt formate dintr-un șir de văicăreli urmate de o epifanie. Eu le zic acestor memorii și romane de confesiuni tragedii fericite. Vom izbândi și toate astea. Mi se par sentimentale și plictisitoare. Sunt versiunea modernă a *Vieților sfinților*, cu povestiri exemplare despre suferința care precede mântuirea, doar că mai puțin interesante, fiindcă noi nu mai avem centurioni romani care râvnesc cu înfocare după martire virgine și atrăgătoare și le lovesc peste sânii voluptuoși și obraznici, dar veșnic neprihăniți – mai puțin interesante fiindcă, în loc de ridicarea la Cerul

îmbelșugat și în îmbrățișarea Lui, tot ce primim acum este o amărâtă de epifanie.

Mă simt înșelată. Voi nu?

Blamați-l pe Joyce și a sa carte *Oameni din Dublin*, pe care o ador, dar aveți milă de domnul Joyce, căci singurul lucru pe care-l pricep vreodată unii scriitori din capodopera lui este epifania, epifania și încă o dată afurisita de epifanie. Ar trebui să se dea o nouă hotărâre literară: Gata cu epifaniile. Destul. Fie-vă milă de cititorii care ajung confuzi la capătul unui conflict din viața reală și nu trăiesc un fals sentiment de iluminare, și aceea temporară.

Dragi scriitori contemporani, mă faceți să mă simt nelalocul meu pentru că viața mea nu este la fel de clară și de concisă ca poveștile voastre.

Ar trebui să trimit scrisori scriitorilor, organizatorilor de cursuri de arta scrisului și editorilor. Sugrumați viața din literatură, cu fiecare frază bine ticluită, cu fiecare carte plictisitoare.

Nu era Herzog, autorul acela de scrisori arțăgoase, cam de vârsta mea? Acesta este, probabil, cel mai bun roman al lui Bellow. Nu-mi aduc aminte dacă *Herzog* s-a încheiat cu o epifanie, dar parcă mă îndoiesc. Trebuie să verific.

Într-o zi, am luat hotărârea să nu mă plâng. După cum puteți vedea, am eșuat, dar chiar am luat această hotărâre cândva. Am decis să nu mă mai plâng niciodată după ce am fost martoră, în urmă cu mulți ani, la un incident groaznic.

Era într-o zi de la începutul războiului civil, în august 1978. Beirutul era chinuit de convulsii sub dubla povară a caniculei înăbușitoare a verii și a trei ani de lupte; un oraș deznădăjduit, un oraș epuizat. Era o perioadă de acalmie a conflictului, una dintre numeroasele încetări de scurtă durată a focului. Mergeam pe jos acasă de la librărie, de fapt mă grăbeam spre casă, spre siguranța camerei mele de lectură, cu tapetul ei crem și cu model ca brocartul, care-și pierduse culoarea în multe locuri,

spre camera mea de citit cu toate piesele de mobilier aranjate la locul potrivit.

Când mai aveam vreo cincisprezece minute până la clădirea mea, am observat un bărbat pe cealaltă parte a străzii, un bătrân cu înfățișare sinistră, îmbrăcat cu mai multe rânduri de haine pe căldura aceea copleșitoare, un bărbat în mod evident bolnav, probabil nebun. Țin minte că haina de deasupra era un loden verde. Ochii lui negri păreau să mă străpungă de la distanță. S-a sprijinit de un zid ars, nemișcat, lângă o intrare deschisă – o ușă dublă care era închisă de fiecare dată când treceam pe acolo – și prin ușa aceea nu se zărea nimic altceva decât întuneric, o beznă impenetrabilă sau o beznă nepătrunsă încă. Mi-am dat seama chiar de atunci că eram obosită și stresată, că era posibil să visez cu ochii deschiși, să am o halucinație, dar am grăbit pasul și am refuzat să privesc înapoi. Vis sau nu, problema era că, oricât de terifiant părea acel întuneric himeric, eu, sau cel puțin o parte din mine, voiam să intru pe ușa aceea.

Acum îmi dau seama că a fost probabil o halucinație, fiindcă s-a dovedit, de fapt, o mult prea evidentă profecie, o atingere a morții prevestite. Abia după câteva clipe, la câțiva pași mai încolo, am văzut cadavrul.

Un bărbat la marginea drumului, azvârlit acolo, aruncat pare-se recent, îmi bara trecerea – nu-mi stătea doar un pic în cale, ci la modul „va trebui să pășești pe deasupra mea“. Emană un iz de acru și vag a mosc, ca un covor lăsat prea mult în pod. Sub cheaguri de sânge uscat, de culoarea zațului de cafea, chipul lui avea o paloare vineție. Capul îi stătea într-un unghi nefiresc, ridurile de pe frunte se adunaseră în jurul promenadei de deasupra nasului. Părul cârlionțat, de un alb prematur ce părea aproape vopsit (nu cu tentă albastră, nu cu Bel Argent), subțire și rar pe margini, dădea capului aceuia un efect spectral. Mi-a trecut prin minte că era îmbrăcat bine, adecvat, într-un costum de vară din in deschis la culoare și cu o cravată frumoasă, și ea într-un unghi ciudat.

La început am fost calmă, liniștită și netulburată, de o serenitate transcendentală. M-am gândit la citatul din Pessoa: „Mie, când văd un mort, moartea mi se înfățișează ca o plecare. Un cadavru îmi dă impresia unui costum de care te debarasezi. Cineva a plecat fără să simtă nevoia să ia cu el singurul costum pe care-l purta“.

Așa însângerată și cu vânătăi cum îi era fața, hainele n-aveau nici o pată și nu erau deloc murdare de pământ, de parcă ucigașul său era cineva cu gusturi rafinate, care l-a îmbrăcat după ce l-a omorât, așteptând până când n-a mai curs sânge. Îmi aduc aminte că m-am gândit că, da, e foarte posibil ca Ahmad, Ahmad al meu, să facă un lucru atât de atent. Cred că în clipa aceea, după ce m-a fulgerat acest gând, m-am panicat și am alergat spre casă cât de repede m-au ținut picioarele mele slăbănoage.

N-o să vă plictisesc cu tehnicile de cum-să-te-calmezi-după-ce-vezi-un-cadavru, la care toți libanezii au devenit experți, deși fiecare dintre noi este discipolul unei alte școli de practică. După ce am ajuns în apartament, mi-am promis solemn că n-o să mă mai plâng niciodată de nimic. Eram în viață – indiferent de ce se întâmpla, eram în viață. Faptul că puteam să respir era un miracol. Faptul că ochii mei puteau să vadă, voluptatea vederii, faptul că inima îmi bătea, bucuria de a avea un trup – un miracol. N-aveam să mă mai plâng de nimic.

Să revenim la prânzul acela, bine?

Familia fostului meu soț a mers în vizită acasă la Hannah ca să ia prânzul; nu întreaga familie, doar Papa Locotenent, Mama Locotenent, cavalerul nostru și cei doi frați mai mici ai săi, inclusiv apaticul țânțar cu trompă defectă, care avea pe atunci cincisprezece ani – un puști de cincisprezece ani extrem de enervant și de posac, sunt sigură. Își venera fratele cel mare și o disprețuia pe Hannah, așa că versiunea lui cu privire la evenimente, pe care nu obosea niciodată s-o povestească pe vremea când eram căsătoriți, era complet diferită de cea

consemnată de Hannah în jurnalul ei. El a jurat întotdeauna că prânzul a fost numai atât, un prânz, că fratele lui nu a cerut-o în căsătorie și nici n-avea habar că ea credea că o ceruse, că nimeni din familia lui nu și-a imaginat că era vorba despre un prânz pentru pețit, nici înainte, nici după aceea.

În însemnările lui Hannah din jurnal pentru ziua respectivă, a relatat că prânzul s-a desfășurat foarte bine. „El mi-a strâns mâna de cum a intrat în casă și nu m-a părăsit nici o clipă. Am purtat *împreună* conversații încântătoare, uneori plăcute și ușoare, altele profunde și serioase. Toată lumea credea că *ne* stă bine *împreună*, că era limpede că *ne* potriveam. *Ne*-au plăcut la nebunie aperitivele, mai ales lintea și brânzeturile; nu ne-am prea dat *noi* în vânt după *fattoush*¹, care avea prea multă lămâie, și nu ne mai puteam opri din mâncat friptură la grătar. Am mâncat *împreună* cel puțin un kilogram.“

Aceste pasaje erau deosebit de exuberante, pline de amănunte, frazele dădeau pe dinafară, cuvintele săreau unele după altele, țâșneau din pagină în poala mea. Fiecare rând se încheia cu o buclă care voia să desăvârșească un cerc complet înainte de a zbura în apusul roș-portocaliu din celălalt capăt al camerei. „Sufletul mi-a fost cucerit de ochiul lui drept, laudat și adorat de cel stâng.“ Scrisul nu părea să semene deloc cu stilul ei de dinainte sau de după aceea, o anomalie de personalitate, o pasiune disperată. „El e tronul meu, iar eu sunt coroana lui.“

Prin comparație, Héloïse² pare rezonabilă și sănătoasă la minte.

Dacă, la fel ca mine, ați fi cunoscut-o pe Hannah înainte să ajungeți la această secțiune din jurnalul ei, v-ar fi fost greu să credeți că acea femeie cu capul pe umeri, tare și demnă de încredere ar fi putut să scrie asemenea absurdități. Mie mi s-a

-
1. Salată specifică zonei mediteraneene, îndeosebi în bucătăria libaneză, care se prepară din bucăți de lipie și diferite legume și verdețuri, aseasonate cu ulei de măsline, zeamă de lămâie și condimente.
 2. Referire la Héloïse d'Argenteuil (1100?-1164), călugăriță și scriitoare franceză, faimoasă pentru povestea de dragoste și corespondența cu filosoful, teologul și logicianul francez Pierre Abélard (1079-1142).

părut întotdeauna o femeie care și-a tăiat în mod voit un drum clar prin pădurea vieții, însă în timpul acestei scurte perioade s-a abătut de la acel drum și a intrat în desigur.

Să fie binecuvântată. A fost mereu mai curajoasă decât mine și mai aventuroasă.

Da, fostul meu soț obișnuia să jure că fratele lui n-a știut nimic, că, de-ar fi cerut-o în căsătorie, el, fostul meu soț, ar fi fost primul care să afle, căci era confidentul locotenentului. Am dubii cu privire la acest ultim aspect, simpla idee că imbecilul egocentric ar fi putut fi confidentul cuiva e prea nebu-nească. Locotenentul nu a cerut-o în căsătorie pe Hannah, desigur. Nu cred c-ar fi putut. N-ar fi avut nici o logică. Cred însă, de asemenea, că familia fostului meu soț n-avea cum să plece de la acel prânz fără să aibă câtuși de puțin habar despre scopul lui. Imbecilul egocentric susținea că familia lui a crezut că prânzul era un mijloc de a-i mulțumi fratelui său pentru amabilitatea de a o fi condus acasă pe Hannah. Să dea părinții ei o masă atât de îmbelșugată în semn de mulțumire că locotenentul le-a condus fiica acasă? Fostul meu soț era un idiot, dar mă îndoiesc că familia lui era la fel de lipsită de judecată. Cred că Papa și Mama Locotenent au fost uluiți și confuzi, s-au purtat impecabil pe parcursul întregii mese și au așteptat până când au ajuns acasă, singuri cu fiul lor, ca să-i ceară explicații. Cred că așa-zisul mire a fost la fel de uluit și de confuz ca ei. Bietul om.

A doua zi, tatăl lui Hannah i-a făcut o vizită tatălui cavalerului ei. Fostul meu soț afirma că aceasta a fost prima dată când cineva din familia lui a avut cât de cât o idee legată de ce se petrecea. Indiferent de care e adevărul, întâlnirea a fost amicală, fiecare cap de familie sugerând că se cuvenea să aibă o discuție cu propria-i odraslă înainte de a se merge mai departe.

Pe parcursul următoarelor două săptămâni, locotenentul a vizitat-o pe Hannah de patru ori, de două ori în fiecare săptămână. De fiecare dată, el trebuia să-i spună domniței sale că nu intenționa să se însoare cu ea. Potrivit spuselor imbecilului,

locotenentul i-a zis de fiecare dată acest lucru lui Hannah, însă ea nici n-a vrut să audă, nu știa să asculte. Mă îndoiesc că așa s-a întâmplat. Cred că el a încercat să-i spună, dar a fost prea timid și nu i s-a ivit ocazia potrivită. Nu a fost în stare să facă asta, nu a vrut s-o rănească pe Hannah. Părinții ei îi lăsau singuri în camera de zi, ca să poată sta de vorbă și, într-adevăr, au discutat amândoi, dar el nu i-a mărturisit.

Există o poză cu ei așezați unul lângă altul în camera de zi, nu foarte aproape, pe două canapele diferite, ea zâmbind radios spre aparatul de fotografiat, el fără o expresie prea posacă. Hannah e îmbrăcată cu rochia ei cea mai bună și are părul pieptănat într-un coc strâns. El e în uniformă, fără pușcă, desigur, și ține în mână o țigară cu filtru. Cu certitudine e mai chipeș decât fratele lui, are o gură cu buze pline și, cel mai important, ochi cercetători, atrăgători. Are ceva foarte tineresc, vulnerabil și blând în expresie, ca un copil pe cale să-și dăruiască jucăria preferată unui băiețel mai puțin norocos, care s-a tot uitat cu jind la ea.

S-a împrietenit cu doi dintre frații lui Hannah și li s-a confesat. Aceștia, potrivit imbecilului, au promis să-l ajute. După ce locotenentul avea să-i spună adevărul lui Hannah, ei urmau să-i fie alături surorii, ca s-o consoleze. După a patra vizită, el l-a luat deoparte pe tatăl ei și i s-a confesat și acestuia. Nu mai putea să continue șarada aceea. Încercase mereu să-i spună lui Hannah, dar se părea că nu reușea s-o facă. În timp ce Hannah credea că tatăl și logodnicul ei finalizau aranjamentele matrimoniale, tatăl îi promitea, de fapt, logodnicului că îi va da el vestea fiicei sale, că îi va frânge el inima.

Și, într-adevăr, i-ar fi frânt inima. E nevoie să vă mai spun că acele două săptămâni i s-au părut minunate lui Hannah? Fiecare amănunt a fost consemnat, fiecare nuanță închipuită. Ce a spus el, ce a sugerat el printr-o aluzie, ce a dedus ea, ce va fi în viitor. Buzele lui care vorbeau despre dragoste, ochii lui care spuneau cât tomuri întregi. Ei îi plăcea foarte mult forma degetelor lui de la mâini.

Nu mai era la fel de taciturnă, ba chiar îl tachina. El avea obiceiul de a se juca întruna cu bricheta, deschizându-i capacul, aprinzând flacăra și apoi închizând-o. Ea râdea și îl acuza că era un piroman în devenire.

Într-adevăr, tatăl i-ar fi frânt inima dându-i acea veste, însă n-a fost nevoit să facă acest lucru.

S-a întâmplat ca, a doua zi după ultima lor întâlnire, o zi care avea să se dovedească nefastă și în același timp doar tristă, locotenentul să moară, și nu singur, într-un accident de mașină. *Service*-ul în care era a fost lovit sau a lovit un tramvai. Trei oameni din mașină au murit, inclusiv șoferul. Nimeni din tramvai n-a fost rănit.

Hannah a fost, desigur, foarte îndurerată și nefericită. Și-a plâns cu ardoare durerea zguduitoare. Părinții, frații, chiar și cumnata ei, cu toții s-au strâns în jurul patului său ca să-i aline trupul întins, inconsolabil. Hannah a jelit pierderea soțului ei, pierderea viitorului lui, a viitorului lor. A plâns ca un copil după copiii care muriseră înainte de a fi concepuți. I-a slăvit pe toți trei, doi băieți și o fetiță, cea din mijloc, care nu aveau să mai crească, a preamărit florile din grădina căsuței de la munte pe care nu aveau să o mai construiască, dumbrava de pini-umbrelă, măslinii, livezile de piersici și de cireși și răzoarele de legume de pe pământul pe care nu aveau să-l mai cultive. Simțea pierderea intimă a celei care era sortită să devină.

Sunt dulci cântările-auzite, dar cele neauzite-s mai plăcute¹,
scria Keats.

Nici o pierdere nu se simte mai acut decât pierderea a ceea ce ar fi putut să fie. Nici o nostalgie nu doare la fel de mult ca nostalgia după lucrurile care n-au existat niciodată.

Hannah a plâns, a jelit, s-a tânguit și nu i-a părut că o auzeau vecinii – nu, voia ca vecinii, lumea toată să afle despre durerea ei. În sfârșit s-a lepădat de ultimele vestigii ale timidității sale, a scăpat, în sfârșit, de aluviunile tinereții imature. S-a născut Hannah pe care am cunoscut-o eu.

1. Vers din poemul „Ode on a Grecian Urn” („Odă la o urnă grecească”).

A scris că a tot plâns până când s-a trezit, brusc, alertă și plină de vigoare. Dacă ea se simțea atât de groaznic, atunci familia lui trebuie că era devastată, îndurând toate chinurile Iadului. Noua ei familie avea nevoie de ea. La câteva ore de la aflarea veștii despre moartea lui, Hannah i-a strâns pe toți cei dragi, părinții, frații și cumnatele, și i-a dus acasă la logodnicul ei. Aveau să aline durerea familiei locotenentului în orice chip le stătea în putință. Hannah avea să-i consoleze familia și să împartă durerea cu ei. I-a ajutat să organizeze înmormântarea. A ajutat la pregătirea mâncării și i-a servit cu cafea pe cei îndoliați. Nu s-a întors ca voluntară în postul ei de la spital timp de peste șase luni, punându-se la dispoziția noii sale familii pentru orice era necesar.

Se pare că era nevoie de ea. Fostul meu soț cel imbecil o ura pe Hannah, însă familia lui o adora. Ea a avut grijă să se întample așa. A devenit nora ideală. Nu vorbesc doar despre zilele de doliu. A fost o noră săritoare toată viața, până când a căzut în negura sfârșitului ei. După ce durerea s-a mai risipit, după ce familia și-a revenit după trecerea în neființă a locotenentului, Hannah era tot acolo. Îi vizita de cel puțin trei ori pe săptămână, nu refuza niciodată o invitație din partea lor, era prezentă cu ocazia tuturor sărbătorilor și a evenimentelor importante din familie. Nu uita niciodată o zi de naștere, participa la fiecare venire pe lume a unui bebeluș în familie. Tricota puloverașe și păturici pentru nepoate și nepoți și se gândea cu atenție ce cadou era cel mai potrivit pentru fiecare rudă.

Indiferent de ce o fi crezut fostul meu soț, părinții lui au ajuns s-o considere pe Hannah parte integrantă din familia lor. O includeau și pe ea. Când au venit acasă la tatăl meu vitreg să mă ceară în căsătorie, ea i-a însoțit. Așa ne-am cunoscut. Era deja, la vremea aceea, o femeie care m-a luat sub aripa ei, care avea să-mi devină prietenă și să-mi rămână prietenă și după ce m-a părăsit soțul meu – am cunoscut o femeie, nu o fată sfioasă. Transformarea se încheiase.

Zornăitul caloriferului îmi aduce aminte că mi-e frig. Vrajitoarele s-au trezit. Pornirea încălzirii în clădire pentru prima oară în acest anotimp o fi fost o decizie de grup. Foc și clocot, foc și clocot. Cred că una dintre ele a tremurat, probabil Marie-Thérèse. Ea e cea mai friguroasă. Își cheamă întruna pisica, care n-are chef să se întoarcă acasă în dimineața asta.

Păcănitul caloriferului antic este enervant, mă silește să mă ridic din locul meu de relaxare. Trebuie să scot aerul din afurisitul ăsta.

Am avut parte de o toamnă călduță, însă iată că anotimpul acela ne-a părăsit. Iarna se instalează grăbită, recuperând timpul pierdut.

Ar trebui să mă îmbrac, dar în clipa asta îmbrăcatul îmi pare una dintre muncile lui Hercule. Peste cămașa de noapte a somnului meu abandonat, peste capotul tulburării de ieri, îmi pun haina din mohair grena, cea la care recurg în mod obișnuit în primele zile de iarnă. Din cauza vechimii apartamentului și a izolării sale necorespunzătoare, vântul iernii se poate simți și auzi înăuntru la fel ca afară. Asta e viața ta, Aaliya. Te plimbi prin casă în cămașă de noapte și haină miștoasă, în papuci comozi atât de vechi, încât la fiecare pas piciorul stâng își ițește, ca un pervers, cele cinci degete. Mă aplec deasupra caloriferului, lăsând aerul să iasă. Pun un mic vas din aluminiu sub țeavă, răsucesc robinetul și aștept să se stingă fâșâitul scăzut al aerului care iese.

Într-una dintre povestirile lui Hemingway care nu mi se par complet de nesuportat, *Munții ca niște elefanți albi*, un bărbat și o femeie stau într-o cafenea din Spania și discută despre faptul că ea e însărcinată. Bărbatul folosește expresia „lasă aerul să iasă“ cu sensul de a scăpa de copil. Când am citit-o prima oară, n-am înțeles ce voia să spună Hemingway. Mă tot întrebam unde erau caloriferele. Știu că textul este, chipurile, inteligent, dar pe mine nu m-a emoționat. Întotdeauna mă întreb care-i treaba cu Hemingway. Toată povestirea este despre cât de greu le e celor doi să comunice? Mi se

pare plictisitor. Sunt sigură că există o epifanie la final. Criticii și băieții de colegiu afirmă că textul aparent este doar vârful aisbergului. Mai degrabă vârful unui cub de gheață, dacă mă întrebați pe mine.

Păcat că în majoritate scrisul american contemporan pare influențat mai mult de Hemingway, eroul adolescenților de toate vârstele și sexele, decât de Faulkner, geniul literar sui-generis. O falangă de cărți despre plictisul în Midwest¹ (unde se află acest Midwest e o sursă de permanentă nenumerare pentru mine, undeva pe lângă Iowa, presupun) este elogiată, la fel și cărțile despre angoasa neexplorată din New Jersey sau despre cuplurile incapabile de comunicare din Connecticut. Camus e cel care a afirmat că romancierii americani sunt singurii care cred că nu este nevoie să fie intelectuali.

Unul dintre lucrurile pe care le am în comun cu incredibilul Faulkner este că nu-i plăcea să fie întrerupt din citit. A fost dat afară din postul său de funcționar poștal de la o universitate (o slujbă de care i-a făcut rost tatăl) fiindcă profesorii se plâneau că singura modalitate prin care puteau să-și ia scrisorile era să cotrobăie prin coșurile de gunoi, unde ajungeau, mult prea des, sacii de poștă nedeschiși. Se spune că i-ar fi zis tatălui său că nu era dispus să se tot ridice ca să-i servească pe clienți la ghișeu și să fie obligat să-i acorde atenție „oricărui isteț care avea doi cenți ca să cumpere un timbru“.

Nici mie nu-mi plăcea să fiu întreruptă din citit pe vremea când lucram, dar mă ocupam de fiecare isteț sau de mamică-sa care intra în librărie, indiferent dacă avea sau nu doi cenți să cumpere o carte. Nu-mi permiteam nici un fel de plângeri. În cele mai multe zile, aveam puțini clienți și-mi petreceam timpul stând la birou și citind. Eram conștiincioasă. Chiar trudeam pentru salariul ăla mizer.

Mă tem că iar divaghez.

1. Prescurtare de la *Midwestern United States*, în traducere Vestul Mijlociu al SUA.

Încerc să revin la cititul meu, dar mintea pare să nu se poată concentra. Pun deoparte *Microcosmosurile*. Trebuie să ascult ceva, niște muzică în stare să curețe pânzele de păianjen, să zguduie mușuroiul de furnici. Deschid pick-upul. Am un CD-player – am cedat și mi-am cumpărat unul acum opt ani, doar ca să descopăr că toată lumea trecuse la playere de muzică digitală –, dar cea mai mare parte din muzica mea este încă pe discuri vechi. Aleg simfonia a treia de Bruckner, sub bagheta dirijorului Günter Ward, pe care n-am mai ascultat-o de multă vreme, probabil de trei ani.

Iată o încântătoare povestioară despre Bruckner care îmi place la nebunie, deși cred că e probabil apocrifă. Când a dirijat premiera acestei simfonii a treia, publicului nu i-a plăcut deloc. Eu, una, nu-mi pot imagina de ce. Nu numai că e frumoasă, dar, dacă are vreo hibă, ar fi că este, poate, un pic melodramatică și kitschoasă, două atribute pe care auditoriul are tendința să le adore. Dar cine poate să explice gusturile? Publicul a huiduit violent și s-a năpustit afară din sala de concerte. Mi-l închipui pe compozitor privind în spate cu o durere groaznică spre fagurele de capete din sală, înainte de a ieși și a se încuia în cabina dirijorului, singur, așa cum avea să fie mereu. Nenorocit și părăsit, Bruckner s-a stăpânit până când toată lumea a plecat din clădire, moment în care s-a întors în fosa orchestrei pentru un ultim adio. A zărit un tânăr care stătea încă pe scaunul lui, un tânăr compozitor atât de copleșit, încât fusese incapabil să-și clintească vreun mușchi câtuși de puțin de când începuse simfonia. Tânărul Mahler fusese ținut în scaunul său mai bine de două ore, plângând.

Eu nu sunt un tânăr Mahler. Astăzi, muzica nu mă emoționează și nu mi se pare liniștitoare.

Valuri de anxietate lovesc iar și iar plajele nisipoase ale nervilor mei. O, nici c-a existat vreodată metaforă mai slabă. Pur și simplu oribilă.

Nimic nu merge. Nimic din viața mea nu merge.

Viața mi-a fost influențată de giganți ai literaturii, filosofiei și artei, dar ce-am făcut eu cu această viață? Rămân un fir de

praf în universul tumultuos care habar nu are de mine. Nu sunt mai mult decât țărână, un vălătuc de praf – țărână în țărână. Sunt un fir de iarbă pe care calcă bocancul unui soldat.

Am avut visuri – și nu erau despre a ajunge un fir de praf. Nu am visat să ajung o stea, dar mă gândeam că poate voi avea un mic rol, fără replici, într-o măreață epopee, o epopee cu un pic de calitate artistică. Nu am visat să devin un gigant, nu eram arogantă sau suferindă de iluzii de grandoare, dar voiam să fiu mai mult decât un fir de praf, poate o mogâldeată.

Aș fi putut să fiu o mogâldeată.

Dar toate visurile noastre de mărire nu sunt decât gunoi în cele din urmă.

Obișnuiam să-mi închipui că într-o bună zi va apărea la ușa mea un scriitor, cineva a cărui carte am tradus-o, poate minunatul Danilo Kiš (*Enciclopedia morților*), înainte să moară, desigur. El, gigantul, și eu, firul de praf cu visuri de mogâldeată, însă el ar fi venit să-mi mulțumească pentru că țineam la opera sa; ori îmi imaginam că la ușa mi-ar fi bătut Marguerite Yourcenar. Din ea nu am tradus, desigur, fiindcă a scris în franceză! Și ce franceză! În 1981, ea a fost prima femeie primită în Academia Franceză datorită limbajului său impecabil. Ea ar fi apărut să mă încurajeze, să-și arate solidaritatea, noi împotriva lumii. *La fel ca tine, și eu m-am izolat. Tu, în acest apartament din minunatul, dar încrâncenatul oraș Beirut, eu, pe o insulă nu departe de coasta statului Maine. Tu ești o traducătoare părăsită, fără un sfaș, care reușești să rămâi în casa ta din mila proprietăresei, Fadia, în vreme ce eu sunt o incredibilă scriitoare, a cărei iubită, moștenitoarea averii Frick, deține întreaga insulă. Sunt respectată de lume, pe când tu ești luată în râs. Însă avem multe în comun.*

Am avut visuri. L-aș fi invitat pe Danilo în casă. *Intră, te rog. Ia o ceașcă de ceai. Fumează o țigară.* În fotografiile cu el, întotdeauna fumează. Poate i-aș oferi un pieptăn, pentru părul lui veșnic ciufulit.

Însă visurile aveau să mi se sfărâme din cauza eșecurilor, dacă nu, mai întâi de mobila mea ponosită. *Uită-te pe aici,*

Danilo. Ia loc, Danilo, ia loc. Sunt sigură că-ți e pe plac un fotoliu îmbrăcat în pânză groasă bleumarin, cu margini sfâșiate și ciucuri zdrențuiți. Da, aceea este forma posteriorului meu, sculptată în umplutura de spumă. Da, canapeaua aceea micuță din colț este adevărată imitație de piele, ha, ha, ha. Se numește sofaua îndrăgostiților. Eu și Marguerite ne așezăm adesea împreună acolo. Ia loc, povestește-mi despre munca ta. Scrii dimineața?

Sunt așa de proastă...

Obişnuiam să visez că într-o bună zi voi avea prieteni invitați la cină și ne vom petrece toată seara într-o conversație sclipitor de inteligentă despre literatură și artă. Râzând, dansând și veselindu-ne, cu vorbe de duh în stilul lui Wilde și un încântător și îndrăzneț schimb de replici spirituale dintr-o parte în alta a încăperii. Salonul meu avea să fie invidiat de toată lumea, de-ar fi știut lumea de el.

Într-un poem al său, Brodsky spune că „visurile resping disprețuitor un craniu ce a fost sfredelit“. Al meu a fost găurit cu un burghiu deosebit de gros.

O să treacă și dimineața asta – într-un ritm trist și greoi, dar va trece. Iar mâine și iar mâine, tot mereu, cu pas mărunț se-alungă zi de zi.

Nu e nimic presant în chemarea adresată pisicii de Marie-Thérèse, ce devine mai răsunătoare, dar fără vreo urmă de îngrijorare. Pisica ei încă nu s-a întors, și-a făcut un obicei din asta. Dispare, cine știe unde, după ce i se dă cina și se întoarce uneori după ce răsare soarele, dar acesta-i un orar aproximativ. La urma urmei, e o pisică mediteraneeană. Cred că Marie-Thérèse își iubește pisicile, mai ales pe capricioasa Maysoura, mai mult decât își iubește copiii și, cu siguranță, mai mult decât îl iubea pe răposatul ei soț.

Mama avea și ea o dragoste nefiresc de mare pentru pisici, după cum s-ar putea să fi pomenit. Atenție însă, nu tolera deloc animalele răsfățate. Odată, în timpul unei vizite de politețe la

o rudă îndepărtată, pe când aveam nouă-zece ani, o pisică pufoasă a venit să se plimbe prin camera de zi. Mama a arătat cu degetul spre ea, încruntându-se cu silă, iar gazda, verișoară de gradul doi cu mama, s-a ridicat cu o expresie de scuză consternată și a alungat pisica din încăpere. Mama ar fi urât-o pe Maysoura, care e atât de răsfățată și de frumoasă. Ținea doar la pisicile din cartier fără casă și rămase fără stăpân.

Îi înțeleg obsesia și i-o înțelegeam chiar și când eram copil. Da, s-ar putea să fi simțit un pic de invidie, să am senzația că pisicile îi acaparaseră instinctul matern și grija care ar fi trebuit să se îndrepte spre fiica ei, dar scriu acum despre o vreme de dinainte ca grija față de animale sau controlul animalelor să fi pătruns în conștiința locuitorilor din Beirut. Pisicile maidaneze erau persecutate, urmărite, chiar torturate dacă erau prinse de băieți. Când eram mică, am fost martoră la câteva astfel de atrocități. Dacă mama, apărătoare a maidanezelor cum era, vedea un băiat încercând să prindă în cursă o pisică sau dacă-l zărea pe măcelar lovind cu piciorul vreo pisică ce adulmeca prea aproape de ușa lui, se făcea foc și pară și-l ocăra aspru pe făptaș pentru lipsa lui de milă.

Tăia carne de pui în bucăți mici, le prăjea în seu sărat de miel și le înfășura în coli de hârtie cerată. Cât de discret putea, pentru că nu dorea să fie cunoscută drept cucoana nebună – prea târziu, s-ar putea crede –, despacheta aceste bunătăți pe ziduri și pe tomberoane, îndeajuns de sus încât să nu poată ajunge câinii la ele.

Aroma de seu de miel prăjit era un cântec de sirenă pentru orice felină aflată pe o rază de două străzi. Mirosul acela, diminuat și mai puțin înțepător, o însoțea pe mama chiar și când nu avea asupra ei mâncare pentru pisici, un iz vag, permanent, care a devenit mirosul ei. Protejatele sale știau că se apropia mama cu mult înainte să o poată vedea.

Cu cât era pisica mai pricăjită, cu atât porția îi era mai mare. Țin minte o mătă care o ducea atât de rău, că blana îi ajunsese o întindere răzlețită de smocuri. Mama a hrănit-o zi de zi până când pisica s-a transformat într-o prințesă târcată

cu portocaliu, alb și negru, cu o blană de un luciu nepământesc. Mă lăsa să o mângâi. Mama n-a încercat să o atingă. Nici o pisică nu i-a devenit animal de companie. N-a avut niciodată o pisică a ei.

Când am întrebat-o pe mama de unde știa că pisica tărcată nu era motan, mi-a explicat că masculii nu puteau să aibă mai mult de două culori. Femelele nu aveau astfel de limitări.

În iarna lui 1986, Beirutul trecea prin una dintre multele-i faze de lepădare de umanitate și de oamenii săi. Războiul era în toi, sectele se omorau între ele, milițiile reprimau populația, iar mama era îngrijorată din pricina unei pisici. Am fost prizonieră în apartamentul meu șaptesprezece zile la rând. Într-o zi senină, după primul semn c-ar exista o încetare a focului, mi-am părăsit ascunzătoarea să plec în căutare de mâncare și am trecut pe la mama ca să văd ce face. Nu era dispusă să discute despre nimic altceva decât despre ce pățise felina asta infernală. Luptele și schimburile de focuri siliseră animalul să intre într-un apartament părăsit din clădirea învecinată cu cea în care locuia fratele meu vitreg cel mare. Mama îi auzea mieunatul jeluitor zi și noapte. Și-a riscat viața să-i ducă mâncare vizavi, la naiba cu lunetiștii, pentru a ademeni pisica să vină cu ea în blocul ei, unde o putea hrăni regulat. De cum a intrat mama în apartamentul gol, pisica a amuțit. Mama a căutat-o peste tot și a găsit-o blocată deasupra unui șifonier înalt din lemn de nuc, unde abia dacă avea destul loc sub tavan ca să stea ghemuită. Mama s-a rugat de ea și a tot stăruit, dar pisica s-a retras stupind. Pisică proastă care nu acceptă ajutor, a zis mama. Apoi și-a tras un scaun și s-a urcat pe el, fapt ce a speriat și mai mult animalul. Mama a încercat toate trucurile pe care le știa, ba încă și vreo două născocite pe loc.

— Mi-am întors fața într-o parte și mi-am pus mâinile pe marginea șifonierului ăluia urât ca să se poată folosi de brațele mele ca să coboare și să fugă, a spus mama. Nimic n-a mers. Proasta aia de pisică a refuzat să fie salvată. N-a putut să pricceapă că-i dădeam o ocazie să scape de acolo. Am fost nevoită să-i las mâncarea pe șifonier și să plec acasă.

Timp de câteva zile, de câte ori gloanțele, proiectilele și schijeje tăceau scurt, mama auzea miorlăiturile pisicii, care au continuat întruna, până când în cele din urmă au încetat cu totul. Când a sosit, în sfârșit, o întrerupere a luptelor, chiar înainte să apar eu pe acolo ca să văd ce mai face, mama a dat fuga peste drum și a găsit apartamentul tâlhărit – ea însăși îi ajutase pe puștani din miliție care l-au prădat, căci distrusese încuietoria, dându-le astfel de știre că apartamentul era nelocuit –, cu mobilele în dezordine, răsturnate și pisica nicăieri.

Reuniunea la cafea a început. Trebuie să-mi lungesc gâtul afară pe ușă și să-i mulțumesc Fadiei pentru cina de aseară înainte să urce scările înapoi în apartamentul ei, înainte ca cele trei surori ciudate să-și încheie ritualul de dimineață. Trebuie. Încerc să mă ridic în picioare, dar mă clatin, cuprinsă de o greață amețitoare.

Ați ghicit deja că nu-mi place să fiu în preajma oamenilor? Se poate să fi menționat asta mai devreme?

Unii cred că suntem creați după chipul și asemănarea lui Dumnezeu. Eu nu cred. Nu sunt cătuși de puțin religioasă, deși nu-s nici atee. N-oi fi crezând eu în existența lui Dumnezeu cu D mare, dar cred în zei. La fel ca Ricardo Reis, cunoscut și ca Fernando Pessoa, sunt panteistă. Respect evanghelia mai puțin importantă, considerată acum apocrifă. Mă închin – adică mă închinam, la timpul trecut, căci în dimineața asta nu mă încumet să cred în nimic – la altarele scriitorilor mei.

Sunt, în mare măsură, o persoană.

„Izolarea m-a cioplit după chipul și asemănarea ei.“ Pessoa a spus asta. Tot el a scris și: „Singurătatea mă aduce la disperare; compania celorlalți mă apasă“.

În *Tratat de descompunere*, Cioran a scris: „Viața în comun devine intolerabilă, iar viața de unul singur, și mai de nesuportat“.

Prezența unei alte persoane – a oricărei persoane – mă face să mă simt ciudat, de parcă nu mai sunt eu. N-a fost mereu

așa. Nu că aș fi fost un fluturaș sociabil, care zbura de la o cunoștință la o altă cunoștință încântătoare, dar n-am avut dintotdeauna un grad atât de ridicat de disconfort în preajma oamenilor. Obişnuiam să fiu în stare să petrec timp cu prietena și companioana mea, Hannah, în mod destul de plăcut, iar clienții de la librărie nu mă deranjau defel. Vorbeam cu vânzătorii în magazine. Mă descurcam. Pe măsură ce am înaintat în vârstă, pe măsură ce viața m-a izolat tot mai mult, m-am pomenit că mă simt stânjenită de ceilalți. „Izolarea m-a cioplit după chipul și asemănarea ei.“

Și numai gândul că trebuie să stau de vorbă cu Fadia, chiar dacă puțin, mă irită, mă face să mă simt agitată, poate chiar nervoasă. Pot să depășesc aceste sentimente și chiar o fac, desigur. Nu sunt complet neajutorată. Sunt o ființă umană funcțională. În mare măsură.

Și ca să nu vă distrați prea mult pe seama mea, acel *în mare măsură* de mai sus se referă la *funcțională*, nu la *ființă umană*.

Izolațiunii Fernando Pessoa și Bruno Schulz aveau probleme și mai grave cu oamenii, mult mai grave decât mine. Schulz se simțea terifiat în grupuri mari, se pierdea în prezența oamenilor pe care nu-i cunoștea, era de o timiditate copilărească. Se purta de parcă ar fi avut doi ani și-ar fi fost despărțit de mamă. Avea tristul obicei de a-și atinge întruna marginea sacoului, mângâind țesătura. În comparație cu ei, sunt o extravertită.

Cred că se poate spune, fără a greși prea mult, că interacțiunea cu alți oameni n-a fost niciodată punctul meu forte, dar în ultima vreme, în ultimii opt-nouă ani, poate chiar zece, îmi produce o angoasă ușoară greu de definit. Acum, prezența altora îmi tulbură mintea. Par să nu pot gândi limpede, să mă comport firesc sau să fiu, pur și simplu. Acum, evit oamenii, iar ei, la rândul lor, mă evită.

„Oamenii sănătoși fug de bolnavi“, scria Kafka într-o scrisoare către Milena Jesenská, dragostea lui neîmpărtășită, „dar și bolnavii fug de cei sănătoși“.

Să am atâția oameni în preajmă ieri m-a tulburat, mi-a dezechilibrat sufletul. Calmul fundamental al obișnuinței și

ritualului a fost perturbat. Firește, să stai în preajma mamei mele ar tulbura pe cei mai mulți și n-aș dori nimănui un urlet ca al ei, nici lui Benjamin Netanyahu, nici măcar lui Ian McEwan. Însă să fiu în preajma tuturor acelor oameni n-a fost o experiență plăcută. Nu este niciodată, mai nou.

Totuși, trebuie să-i mulțumesc Fadiei pentru generozitate. Nu mi-aș ierta-o dacă n-aș face asta.

Înainte de a-mi scoate capul vorbitor afară pe ușă, mă schimb de haină și de cămașa de noapte. Nu pot da ochii cu vrăjitoarele îmbrăcată în aceeași cămașă de noapte pe care o purtam ieri-dimineață. Oricum, înainte de a înfrunta curajos plutonul de execuție, trebuie să verific ceva.

Nu cred că povestea cu Bruckner și Mahler este exactă; ceva e în neregulă cu ea. Mi-aduc aminte că mai era cineva acolo, un alt compozitor. V-am spus că am impresia că e apocrifă, dar vreau să verific. Mi-am notat povestirea asta, am copiat-o dintr-un articol mai lung. Știu că am citit-o într-o revistă cu mai puțin de zece ani în urmă, ceea ce înseamnă că notița se află în cutia cu diverse din baia menajerei, nu în întinericul oceanic al camerei menajerei. N-o să am nevoie de lumânări sau de lanternă ca s-o gășesc.

Și o gășesc, într-adevăr, și chiar am dreptate că m-am înșelat. Cum mi-a distorsionat memoria această relatare!

Premiera simfoniei a treia a fost primită groaznic pentru că a fost dirijată groaznic, căci maestrul inițial, cel care ar fi trebuit să dirijeze, tocmai murise, chiar înainte de concert, un eveniment deloc atipic dacă luăm în considerare omniprezentul ghinion al lui Bruckner. În timpul spectacolului, în mod cu totul de înțeles, Bruckner s-a pierdut în propria-i compoziție, fiindcă nu avea pregătire de dirijor. Publicul, la fel de confuz ca Bruckner, a plecat încet-încet, dar n-a huiduit și nici n-a dat năvală afară. Celălalt muzician din sală, care era cu Mahler și era la fel de nedumerit, era Hugo Wolf (îmi place serenada lui italiană). Nu se menționează nimic despre plâns, mă tem. Mahler și Wolf au ajuns apoi elevii lui Bruckner. Tot restul vieții, Mahler și-a cheltuit banii din drepturile de autor de pe

urma propriei muzici pentru a publica lucrările compuse de Bruckner.

Însemnările mele aruncă mai multă lumină asupra vieții ciudate a lui Anton Bruckner. Îi plăceau fetițele, dar nu-și punea în practică perversitatea, nu putea, fiindcă era un catolic fervent. Nu era preot. Din proprie voință, s-a internat într-un spital pentru a se trata de această predilecție a sa – de pedofilie, nu de catolicism. A compus *Mesa în do minor* pentru a-i mulțumi lui Dumnezeu că l-a vindecat de boala sa ignobilă. Desigur, această mesă minoră e o harababură de ceară de urechi monumental orchestrată, o beție de sunete religios-puberă. Să zicem pur și simplu că e copilărească.

Anton Bruckner a murit virgin la șaptezeci și doi de ani.

Piet Mondrian a murit și el virgin la șaptezeci și doi de ani.

Eu am șaptezeci și doi de ani, dar nu sunt virgină și încă n-am murit.

Hannah, însă, a murit virgină.

*
* *
*

Îi voi mulțumi Fadiiei.

Din bucătărie, ascult ce discută vrăjitoarele pe palier. Nu vreau să le întrerup într-un moment nepotrivit. Joumana domină conversația. Le anunță că fiica ei, cea cândva atât de gălăgioasă, și-a terminat în sfârșit studiile și că nu i-a mai rămas decât teza. Doamnele sunt în extaz, fericite pentru ea și deosebit de mândre. Sunetele care se revarsă de sus ca o cascadă aduc a euforie nestăpânită.

Mă pomenesc simțindu-mă și eu fericită pentru Joumana. I-am văzut, i-am auzit fiica crescând. Joumana s-a mutat în clădire când era gravidă cu ea. Cum să nu mă bucur pentru fată și pentru Joumana? Fiica ei, fata aia enervantă, gălăgioasă, insuportabilă, care soarbe tot oxigenul din orice încăpere în care intră, va face ceva cu viața ei. Va răsturna pe oricine în calea ei – sau din calea ei, de deasupra, de dedesubt sau dintr-o

parte – și va însemna ceva. Va fi fericită. Eu voi fi fericită pentru ea.

Aștept o clipă înainte de a deschide ușa, permițându-le intimitatea de a se bucura împreună. Repet în gând. *Am ceva important la care lucrez, e urgent, îmi solicită atenția, am vrut doar să-ți mulțumesc pentru delicioasa tocăniță de bame. Ce n-am putut să termin ieri, voi mânca astăzi la prânz.*

— Mulțumesc! strig în sus la Fadia, dar intenționez ca mulțumirea să le fie adresată tuturor trei. Tocănița aia îți lăsa gura apă. Sunt recunoscătoare.

Cele trei vrăjitoare au părul prins în vârful capului în dimineața asta, e limpede c-au ajuns la salon aseară. Chiar și de aici, de jos, le observ sprâncenele pensate, manichiurile făcute, deși nu pot să-mi dau seama dacă s-au și epilat – picioarele nu li se văd de pe palier. Joumana, cu părul vopsit șaten cu șuvițe blonde, ține cafetiera, gata să-i toarne o ceașcă lui Marie-Thérèse. Proastă sincronizare din partea mea.

— Dă-mi voie să-ți pun și dumitale o ceașcă de cafea, zice Joumana. Vino să stai cu noi.

Vrăjitoarele au hotărât probabil să-și facă o transformare completă. Fadia etalează un păr roșu-închis. Încerc să-l compar cu o altă culoare, ca să vă faceți o idee, dar nu pot. Asemenea lui Faulkner, astăzi culoarea părului ei este neobișnuită.

Părul meu alb nu prea are tovărășie în Beirut, iar părul meu albastru, și mai puțin.

— Ăăă, mulțumesc, zic în timp ce mă trag un pic înapoi în cadrul ușii. Dar mă tem că nu pot. Lucrez la...

Ceva. Spune pur și simplu cuvântul *ceva*. Nu trebuie să explici.

În spatele vrăjitoarelor, ploaia cade de parcă le-ar înconjura; nu există perete în spatele lor. Se uită la mine cu oarecare preocupare. Bag de seamă că, în ultima vreme, felul în care stau așezate s-a modificat – în ultima vreme însemnând în ultimii doi ani, fiindcă de-atunci n-am mai văzut reuniunea lor la cafea. Vrăjitoarele ar trebui auzite, nu văzute. Fadia, nu Marie-Thérèse, revendică acum poziția din mijloc și, mai mult,

a renunțat la taburetul cu picioare din lemn, din împletitură moale. Îveșmântată azi într-o paletă coloristică aducând mai mult cu *Sergentul Pepper*¹ decât cu *Submarinul Galben*, stătea întinsă, relaxată, pe o parte pe un șezlong de exterior, ca o odalică din perioada preimpresionistă, aducând un omagiu zeiței indolenței, Greta Garbo (deși Fadia nu vrea să fie singură).

— Urgent, adaug eu.

Devin incompetentă, o bâlbâită afazică.

Atât de mult păr, așa de multe produse de îngrijire a părului. Părul scurt e rar în Liban, poate una din cincizeci de femei își poartă părul la o lungime deasupra umerilor; bănuiesc că are legătură cu percepția asupra feminității. Nici una dintre noi nu dorește să arate diferit. În clipa asta, părul meu e strâns într-o jumătate de coc, așa cum îl port, practic, în fiecare zi. Rareori îl las desprins sau pe spate; cu toate astea nu mă gândesc să-l tund scurt.

Nu mă gândesc la asta, deși chiar arăt diferit. Simt cum vrăjitoarele mă cercetează din priviri. Vecina noastră încântător de stângace, uite cât de minunat încăleacă limita dintre femeie și girafă.

E ridicol. Joc rolul proastei. Respir adânc, ca să mă calmez.

— Îmi pare rău, Joumana, nu pot să stau la cafea acum. Mulțumesc pentru invitație, chiar apreciez gestul, dar lucrez la ceva, ceva ce trebuie să termin înainte să plec de-acasă peste o oră. N-am timp în acest moment. Mulțumesc, totuși.

Acum va trebui să-mi părăsesc adăpostul peste o oră.

Ar putea să mă invite încă o dată sau măcar să propună să merg în altă zi – oricare dintre vrăjitoare ar putea face asta. Însă nici una nu zice nimic.

Când încep să mă retrag, când mai am un pas să fiu din nou în confortul apartamentului meu, Joumana mă anunță cu glas tare:

1. Aluzie la titlul albumului din 1967 al trupei Beatles, *Sgt. Pepper's Lonely Hearts Club Band*, mai precis la coperta extrem de colorată a albumului.

— Fiica mea și-a terminat cursurile de doctorat. Trebuie doar să-și mai scrie teza și, desigur, să o susțină.

— Doctor Mira, zice Fadia, un pic prea emoționată. Îmi place cum sună. Doctor Mira. Avem un doctor în casă.

— E o veste minunată, zic eu, de parc-aș fi auzit-o pentru prima oară. Mă bucur foarte mult pentru tine. O să fie o mare realizare.

— Vrei să-ți spun tema tezei ei?

Pune întrebarea nu convingător, ci cu insistență.

Joumana îmi întrerupe pălăvrăgeala din cap. Involuntar parcă, simt cum pe față îmi apare ridul unui zâmbet. De fapt, chiar vreau să știu.

Chipul Joumanei se luminează.

— Pietre funerare, zice ea. Studiază pietrele funerare, mai ales legătura dintre forma pietrelor și inscripțiile sau imaginile de pe ele.

Piatra funerară, în funcție de forma ei, va începe să se gândească unde-o să fie gravat numele meu.

De ce-mi trec prin minte astfel de lucruri?

— E un subiect groaznic, zice Fadia. Așa de trist! Pietre funerare? De ce-ar interesa-o așa ceva?

— E incredibil, spune Marie-Thérèse. Cred c-ar putea fi foarte interesant.

— Scumpo, i-ai spus fiicei tale adevărul? întrebă Fadia. Că e adoptată? Nu are cum să fie a ta. Pietre funerare?

Joumana pare să n-o audă pe nici una dintre prietenele ei.

— *Non fui, fui, non sum, non curo*¹, zic eu.

— Ce-i asta? întrebă Fadia.

— Latină, răspunde Marie-Thérèse.

— Știi limba? întrebă Joumana.

— Latină? Eu? Nu știu de ce întrebarea pare absurdă. Nu, n-o vorbesc.

1. N-am existat, am existat, nu exist, nu-mi pasă (în lat., în orig.), sintagmă-epitaf al lui Epicur, găsită apoi pe numeroase pietre de mormânt din Imperiul Roman.

— Eu, da. Joumana arată elegant în dimineața asta, o încrucișare între matroana de societate care nu e și profesorul universitar care e. Vreau să zic că citesc în latină, desigur, nu c-o vorbesc. Cine mai vorbește în latină? Am studiat-o la facultate.

Mi se pare mie sau e posibil să fie exagerat de sensibilă față de auditoriu? În orice caz, ezită imediat după ultimul cuvânt.

— Voiam să-i citesc pe unii dintre clasici în original, zice ea.

Da, vreau să spun. Da. Ar fi nespus de minunat. De s-ar putea.

— Vergiliu, zice Joumana.

— Ce-i aia? întrebă Fadia.

— Ovidiu, mă pomenesc spunând.

Ba aud chiar și o dorință șoptită în vocea mea, o cadență plină de jind. Latină; sau poate greacă. Aproape tot ce au spus oamenii cel mai bine s-a zis în greacă.

Sau poate în latină.

— Tacit, zice Joumana. Atinge cafetiera, șovăie câteva clipe, își o trage mâna înapoi în poală. În original, continuă ea. Mă gândeam c-ar fi bine.

Poți, de asemenea, să citești traducerea în franceză a originalului, apoi o traducere în engleză, pe urmă să muncești cât mai sârguincios posibil, să dai tot ce poți, să-ți stăpânești frustrările și s-o traduci în arabă, după care s-o depozitezi într-o cutie din baia menajerei.

— Felicitări, zic eu, retrăgându-mă. Cu siguranță ești foarte mândră de fiica ta. Vă doresc și ție, și ei tot ce-i mai bun.

Dacă trebuie să plec din apartament curând, mai întâi trebuie să-mi fac baie. Probabil c-ar trebui să și mănânc ceva. Din bucătărie, le aud confruntându-se – nu certându-se, ci ciondănindu-se între ele. Marie-Thérèse zice ceva despre

cele două tovarăşe ale ei, sugerează că *ele* au uitat ceva, subiectul fiind, cel mai probabil, eu. Plec de acolo. Nu vreau să ascult.

Non fui, fui, non sum, non curo.

N-am existat, am existat, nu exist, nu-mi pasă.

Este formula cel mai des găsită pe mormintele romane.

Dintre textele de pe pietrele funerare musulmane, în primul rând sunt cele care îl preamăresc pe Dumnezeu și pe profeții săi: „În numele Domnului, Cel mai Plin de slavă și de milă. Lăudați pe Domnul, care a făcut cerul și pământul. Rugăciuni și mulțumiri lui Gabriel, tuturor îngerilor, lui Abraham, Ismael, Mohammad, tuturor profeților, fiicei lui Mohammad, nevestelor lui, vărului său, celui mai bun prieten al lui din liceu, spițerului său“. Glumesc, desigur. Am văzut inscripții deosebit de frumoase pe morminte musulmane.

Piatra de pe mormântul meu ce inscripție va purta? Atât de multe posibilități, atât de multe dintre care se poate alege.

„Aici odihnește Aaliya, niciodată pe de-a-ntregul vie, acum moartă, tot singură, tot temătoare.“

„Moarte, nu te mândri, căci aici n-ai învins decât un fir de praf.“

Inscripția mea funerară favorită este cea a unui scriitor, desigur:

*Malcolm Lowry¹,
Răposat din Bowery,
Proza-i era înflorită
Și adesea strălucită.
A trăit, nopțile, și a băut, zilele,
Și-a murit cântând la ukulele.*

1. Malcolm Lowry (1909-1957), poet și romancier englez, celebru mai ales pentru *Sub vulcan*, romanul său din 1947; se spune că această poezioară ar fi epitaful său, scris chiar de el, dar ea nu apare pe piatra lui funerară.

Cum sunt o persoană inveterată, pe piatra mea de mormânt ar trebui să stea vorbele sale, și sunt atât de multe, atât de multe din care să aleg!

Ce tot zic? O piatră funerară interesantă? Ca să-l citez pe Nabokov, „istoria va reduce povestea vieții mele la liniuța dintre două date“.

Probabil voi fi incinerată alături de cărțile mele.

*
* *
*

Dacă tot trebuie să plec din apartament, voi vizita Muzeul Național, evadarea mea frecventă din lume. Îmi voi petrece ziua acolo. Dacă voi avea timp, voi trece și pe la mama. Trebuie să aflu dacă o să țipe din nou, trebuie să aflu dacă a fost o toană de moment, o anormalitate.

Sar în duș – ei, vorba vine, intru cu greu la duș. Apa fierbinte mi se rostogolește în jos pe trup în timp ce îmi spăl părul cu șamponul obișnuit, cel pentru copii, nu cu Bel Argent. Albastrul o să dispară treptat, foarte încet. Un alt duș, o altă zi când îmi doresc ca blocul ăsta să nu fie atât de vechi; îmi doresc apă mai fierbinte, mai multă, o pompă mai bună, țevi mai puțin zgomotoase. De fiecare dată când răsucesc robineții de la apă, izbucnește o simfonie pentru glockenspiel de Schönberg. Eu și țevile am îmbătrânit împreună.

Apa îmi sclipește pe gât și pe umeri ca niște cristale de mică. Mă șterg cu prosopul. Îmi storc apa din păr – măcar asta am în comun cu Venus a lui Tițian care iese din mare și cu Afrodita din Cirene. Afrodita din Cirene nu are cap, dar se presupune că își storcea părul de apă înainte de a fi decapitată de timpul lipsit de respect.

Mă îmbrac repede și la întâmplare. Părul umed îmi întunecă eșarfa cu pete. Pantofii pentru mers pe jos – merg, merg, merg. Îmi îndes în poșetă lucrurile esențiale, inclusiv o umbrelă și cea mai recentă traducere în franceză a *Elegiilor duineze* de Rilke (nu plec niciodată din casă fără o carte de poezie), după care mă năpustesc afară pe ușă.

Orice locuitor din Beirut de o anumită vârstă a învățat că atunci când pleci la plimbare n-ar trebui să fii niciodată prea sigur că te întorci acasă, nu doar pentru că ți s-ar putea întâmpla ceva ție, ci și pentru că s-ar putea ca locuința ta să nu mai existe.

Pentru tinerii de azi, anii de război sunt o cu totul altă eră geologică.

La cererea mea, mașina oprește în fața treptelor de la Muzeul Național. Am încercat să merg pe jos, dar burnița și vântul mi-au făcut umbrela inutilă. Am continuat să mășăluiesc o vreme, chiar dacă mă udasem, și mi s-a părut că mirosul straniu al aerului tânjind după soare și culoarea perlată a acestuia mă amețeau și mai tare. În timpul războiului, adierile vântului purtau izul îngreșător al mirosurilor de cadavre aruncate în grabă și la întâmplare – miasme de carne, și proaspătă, și în putrefacție, parfumurile băștinașe ale unei metropole. Am făcut iute semn unei mașini, sănătatea mentală fiind mult mai necesară decât exercițiul fizic.

„Beirutul rememorat (1982)”¹ nu e o poezie pe care vreau s-o recit astăzi.

Am luat o decizie sănătoasă. Plimbarea de o oră până la muzeu poate fi revigorantă – am făcut-o sistematic în zilele frumoase –, dar are capacitatea subversivă de a dezechilibra un locuitor echilibrat al Beirutului, de vreme ce e încărcată cu mine de teren emoționale și armament de artilerie neexplodat. Drumul acesta a fost principala Linie Verde care a divizat orașul în partea de est și partea de vest. Probabil că aici au fost mai multe lupte, mai mulți lunetiști, mai multe omoruri, mai multe cadavre, mai multe ruine și distrugerii decât oriunde altundeva în țară – haos, jafuri și distrugerii. Zona și bulevardul care o

1. Aluzie la poemele „Lisbon Revisited (1923)” („Lisabona rememorată (1923)”) și „Lisbon Revisited (1926)” („Lisabona rememorată (1926)”) de Fernando Pessoa sub pseudonimul Álvaro de Campos.

străbate au fost reconstruite. Hipodromul bombardat, ale cărui grinzi și traverse ieșite în afară semănau cu niște schelete de animale antediluviene, a fost renovat, nemaipăstrându-se nimic care să ne aducă aminte de zecile de cai care au ars de vii în grajduri –, nimic altceva în afară de adierea vântului nu ne mai amintește de sutele de pietoni care au murit împușcați în timp ce încercau să ia legătura cu rude sau prieteni într-un oraș aflat în dezacord cu el însuși.

Vizitez muzeul ca să mă delectez cu o istorie mult mai veche.

Când a început războiul, curatorii muzeului s-au temut, pe bună dreptate, că acesta va fi jefuit. Nici un seif din oțel, nici o ascunzătoare n-ar fi reușit să împiedice o miliție înarmată până în dinți să pună mâna pe comorile adăpostite acolo – în războiul nostru, n-am avut pușcași marini americani să ne protejeze muzeul (*je m' amuse!*). Curatorii și paznicii muzeului au săpat o criptă sub clădire, au închis obiectele de valoare în containere din lemn și ciment și le-au îngropat, sarcofage antice în interiorul unui sarcofag contemporan. Clădirea a fost lovită de obuze și de gloanțe, dar nimeni n-a știut, nimeni n-a atins ce se afla dedesubt.

Amabilul paznic cu obraji oacheși înclină discret din cap în direcția mea. Străin parcă de orice suferință, pare fericit să mă vadă, ca de obicei. Prefer să plătesc taxa de intrare, dar el se simte jignit dacă fac asta. Ne cunoaștem din vedere de când s-a redeschis muzeul. Nu e un bărbat mic de statură, însă capul lui excesiv de mare îl face să arate, totuși, ca un pitic care suferă de gigantism. Poartă o cămașă din bumbac cu mâneci scurte – nu are uniformă – și tremur pentru el. Odată, am făcut aluzie că nu este etic să intru gratis, că muzeul are nevoie de sprijinul nostru, dar el a parat spunând că prețul unui bilet n-avea să ducă la faliment nici o vistierie.

Îmi zice *Tante*¹. Dragul de el.

1. Mătușă, tanti (în fr., în orig.).

E așezat la un birou vechi din fier, lângă un detector de metale care a funcționat timp de câțiva ani după redeschiderea muzeului. La început, toată lumea era scanată, mașinăria cu raze X înghițea și regurgita poșete, dar pe urmă fie aparatul, fie hărnicia angajaților muzeului a cedat. Când pășesc prin arcadele detectorului, el își înclină capul și îmi șoptește pe un ton conspirativ, de parcă am fi spioni pe cale să facem schimb de informații superimportante:

— Azi sunt *macaroni*, *Tante*. Asta îmi face foame.

Macaroni este codul lui secret de spion pentru italieni, ceea ce înseamnă că astăzi aceștia sunt cei mai numeroși vizitatori din muzeu.

— Ar trebui s-o sun pe nevastă-mea, șoptește scoțându-și telefonul mobil. Poate reușește să gătească niște *macaroni* pentru cină. Dumneavoastră vă plac, *Tante*? Cu sos roșu sau alb?

Motivul pentru care iubesc muzeul este că nu-l vizitează prea mulți oameni. Multă vreme, am fost singura persoană care se plimba prin sălile astea. Libanezilor nu le prea pasă de istorie. Turiștii arabi au reapărut în grupuri mari după război, dar lor le pasă și mai puțin. Au revenit pentru soare, plajă, munți, cluburi, alcool, droguri și, desigur, sex, orgii chiar pe trotuar. Codul secret pentru arabi e *cămile*. Paznicul este șiiit – probabil crede că și eu sunt, iar eu nu l-am corectat încă –, așa că-i antipatizează pe saudiți, iar în rarele ocazii când aceștia vizitează muzeul, se delectează suierându-le numele de cod. Uneori, își umflă buzele și rumegă îndelung. Se luminează când vin în vizită iranieni; numele lor de cod este *șahi*.

Emigranții libanezi vizitează muzeul când revin acasă în concediu, ca să li-l arate copiilor, ca să recapete un sentiment de mândrie sau alte de-astea. Numărul turiștilor europeni din muzeu – spaniolii sunt *paella*, germanii sunt *wurst* – crește permanent. Italienii îl vizitează acum în număr mai mare decât francezii, sau cel puțin așa pare, de vreme ce, spre deosebire de *escargots*¹, *macaroni* vin întotdeauna în grupuri, rareori

1. Melci (în fr., în orig.).

individual. Ei vin la Muzeul Național fiindcă asta se presupune că trebuie să facă oamenii cultivați, sau așa li s-a spus mereu. Nu c-ar fi cineva interesat cu adevărat de artă sau de istorie. Cei care se plimbă agale prin muzeu constituie o excepție; majoritatea vizitatorilor merg în grabă prin el, îmbrâncind pe alții sau fiind îmbrânciți. Stau doar atât cât, odată întorși la Paris, Lyon sau Genova, să poată spune fără ezitare c-au fost la muzeul din Beirut. („E drăguț, micuț și atât de ciudat!“) În prezent, pe străzile de lângă clădirea muzeului se pot vedea parcate autobuze școlare de prin tot Libanul. Copiii sunt aduși la muzeu fiindcă așa se face. Nu contează ce fac odată ajunși acolo, contează doar să fie aduși.

Eu vin la muzeu ca să fiu de una singură în lume; nu sunt în apartament, dar nici într-o mulțime. Este unul dintre rarele spații rămase în Beirut care nu suferă de boala fundalului muzical. La supermarket, pe faleză, în spitale, pe stradă, în magazine, în lifturi, pretutindeni în oraș, muzica insipidă irumpe în orice colțișor pentru a amesteca și amorti undele cerebrale ale locuitorului Beirutului – o catastrofă rivalizând cu războiul civil, dacă mă întrebați pe mine. În muzeu, pot să gândesc. Într-un roman al său, Thomas Bernhard cel ranchiunos și veșnic arțăgos are un personaj care stă trei dimineți pe săptămână pe o băncuță din fața aceluiași tablou, *Portretul unui bărbat cu barbă albă* de Tintoretto, din Kunsthistorisches Museum, deoarece încăperea are temperatura ideală pentru a gândi, optsprezece grade Celsius, menținută constant tot timpul anului pentru a conserva pânzele. Nu știu care este temperatura în muzeul meu, dar e plăcută.

Vizitatorii încep să se înghesuie, silindu-mă să ies. Cred sincer că voi fi zdrobită, terciuită până devin piure, de parcă mă aflu într-un mojar și mulțimea este pistilul. După cum știți, evit mulțimile, mă feresc de aglomerație. Voi ajunge până-ntr-acolo încât n-o să mă mai delectez cu petrecerea unui răstimp tihnit aici, în muzeu.

Muzeul este tot numai calcar ocru, sticlă protectoare și mozaicuri vechi. E construit în stil egiptean renescentist, dar habar nu am ce înseamnă asta. Mie mi se pare francez, dacă e să semene cu ceva. Primul lucru care-mi atrage atenția de fiecare dată când intru este scara. Deși i-am urcat de multe ori treptele, întotdeauna am impresia că sunt construite pentru coborâre, nu pentru urcare, un efect datorat probabil faptului că se despart sus și înconjoară mezaninul nevăzut.

Macaroni nu sunt singurii vizitatori astăzi. Doi băieți de cinci ani aleargă prin săli ca pe-un teren de joacă. Scăpați de cătușele care-i țin legați de mamele lor, sunt gălăgioși și agitați. Scârțâitul pantofilor sport scumpi reverberează în aer. Recunosc că nu mă dau în vânt după copii. Se țin scai de tine și e greu să scapi de ei. Dar nici nu-i detest, pur și simplu prefer să nu-i am în preajmă. Nu prea mă dau în vânt nici după italieni, care nu sunt în mod semnificativ mai liniștiți decât copiii. Însă, ca să fiu cinstită, nici după arabi sau iranieni nu mă dau în vânt; sau după americani, cei mai gălăgioși dintre toți vizitatorii. Ei bine, în cea mai mare parte a timpului nu mă dau în vânt după oameni.

Nu voi putea să stau mult aici, nu-i o zi bună pentru obișnuita liniște de muzeu. Poate c-o să-mi petrec timpul cu sarcofagele antice. Deși vin din perioade diferite, mormintele sunt atât de vechi, încât par prinse laolaltă de legăturile sacre ale unei rudenii vechi de secole. Preferatul meu, aflat aproape de intrare și de detectorul de metale nefuncțional, este mormântul unui nobil. Are o înălțime impresionantă, probabil un metru și jumătate. De jur împrejurul părții de jos a sarcofagului, în piatra veche e sculptată cea mai emoționantă scenă din Cântul XXIV din *Iliada*. Bărbați, femei, zei și animale îl înconjoară pe Ahile în timp ce Priam se lasă în genunchi în fața lui și îi sărută mâna.

În timp ce stau dinaintea scenei meșteșugit lucrute, mama unuia dintre băieți, a cărei fustă îi țipă pe fund, îi ceartă superficial pe cei doi într-o engleză americană stricată. Îi spune unuia dintre ei să-și bage în pantaloni cămașa albastră în carouri.

Copiii nu-i dau nici o atenție, de parcă femeia ar fi la fel de departe ca vremurile lui Homer. Părul lor lunguț sare în sus și în jos odată cu ei. Nu sunt sigură dacă să dau vina pentru purtarea lor urâtă, gălăgioasă, pe educația libaneză sau pe mediul american.

La fel ca timpul care mi-a mai rămas în lume, răbdarea mi se împuținează.

Descendentul unor imigranți libanezi a scris un roman ce repovestește rugămintea adresată de Priam lui Ahile pentru recuperarea trupului neînsuflit al lui Hector – David Malouf în *Răscumpărarea*, o carte minunat scrisă. Întotdeauna m-a înduioșat această poveste, un rege istoric silit să cerșească milă din dragoste pentru fiul său. Ahile târăște trupul lui Hector în spatele unui car de triumf, cu răzbumarea gonindu-i învăpăiată prin vene, dar apoi, când vede durerea tatălui, suferința unui părinte, este capabil de iertare. Cu toate astea astăzi, poate din cauza reparației mamei mele, sarcofagul mi se pare un pic înfricoșător, așa că trec mai departe.

Mă îndrept spre băieții din marmură ai lui Eshmun¹, însă băieții reali trec în grabă pe lângă mine, având aceeași direcție. Mă întorc și o iau în sens opus, spre tronurile lui Astarte². Eshmun și Astarte, doi zei fenicieni de o parte și de alta a muzeului – nu zeii în persoană, ci substitute: statui cu fii oferiți drept jertfă lui Eshmun vindecătorul, în speranța că-i va menține sănătoși pe cei adevărați, și tronurile divinei Astarte.

*Toți te salută, cu două mii de ani prea târziu.*³

Sau cu patru mii de ani.

Am pierdut șirul dăților când am stat dinaintea acestor tronuri goale, relicve sfărâmate ale celor cândva remarcante,

-
1. Zeul fenician al vindecării, în antichitate zeul tutelar al orașului Sidon, actualmente Saïda din Liban.
 2. Zeiță a fertilității, divinitate feminină supremă la diverse popoare din Orientul Apropiat și bazinul mediteranean, preluată de greci sub numele de Afrodita și cunoscută la egipteni sub numele de Iștar.
 3. Vers din „The Bust of Tiberius“ („Bustul lui Tiberius“) de Joseph Brodsky.

de diferite mărimi, nici unul nemaifiind întreg astăzi: piatra e măcinată, sfinxul de pe laterală – decapitat, un leu nu mai are nici capul, nici coada. Ochii mei vor să vadă mușchi crescând în crăpături, așa cum se întâmplă pe statuile *in situ*, însă tronurile sunt curate lună. Fenicienii aveau obiceiul să pună niște pietre înalte, conice, pe tronuri, inițial meteoriți, pietre sacre înzestrate cu viață, cu prezența zeiței. Nu s-a păstrat nici una. Tronurile sunt goale. Astarte, „regina din cer cu coarne ca secera lunii“, cum zice Milton – Ashtoreth, Iștar, Afrodita, Venus –, nu mai domnește aici.

Când sunt în muzeu, prezentul meu se oprește, trecutul apropiat e uitat; când mă aflu în fața acestor tronuri, viața mi-e în întregime lăsată deoparte. Mă simt o fărâmă dintr-o istorie mai mare, din roata măreață a timpului – o iluzie nebunească din parte-mi, sunt sigură. Și totuși mă alină. Mă întreb uneori ce-ar fi fost dacă aș fi trăit în lumea aceea, în loc de asta. Aș sta pe unul dintre aceste tronuri? Nu, nu sunt Astarte, nu sunt zeiță. Poate o piatră sacră.

Când sunt în muzeu, mă gândesc adesea la Bruno Schulz, probabil din pricina zarvei legate de pictura sa murală și de muzeul din Israel.

Scriitor și desenator, Schulz era polonez, născut și crescut într-un orășel numit Drohobîci¹. După standardele oricui, Bruno era ciudat. Era bolnăvicios și timid, inept din punct de vedere social, plin de ticuri bizare, un copil neobișnuit într-o lume dură. Asemenea lui Proust, celălalt *puer aeternus*² cu care este comparat uneori, era extraordinar de talentat și, la fel ca în cazul lui Proust, se poate spune că era discret în privința dorințelor sale – nu era homosexual, luați aminte, ci un masochist sexual; îi plăcea ca Afroditele lui să fie în blănuri. Pentru

1. Localitate de pe teritoriul fostei regiuni Galiția, actualmente în vestul Ucrainei.

2. Veșnic copil (în lat., în orig.).

vremurile lor, amândoi aveau dorințe sexuale inacceptabile social, deși Monsieur Marcel a avut șansa să le dea curs alor sale. (Edmund White și alții sugerează că Proust avea și un fetiș pentru întinarea sacrului, mai ales fotografii cu Papa, deși nimeni nu e sigur cât de des practica asta.) În desenele lui Schulz, femei înalte, cu picioare de girafă, calcă apăsător peste pitici cu chipuri schulziene. În unul dintre cele pe care le prețuiesc cel mai mult, un bărbat dezbrăcat îngenunchează adorator în fața unei femei într-un neglijeu, așezată pe un pat sau pe un taburet, cu fața în profil. Bretelele subțiri îi alunecă seducător de pe umeri și îi vedem spatelul gol în timp ce se uită disprețuitor în jos la adorator, care este complet absorbit de tocul ei cui. Arătătorul de la mâna lui stângă pare să traseze conturul pantofului, în timp ce brațul drept îl înconjoară așa cum ar face un iubit. Imaginea bărbatului e pe podea, chipul îi e pierdut în adulare, în timp ce piciorul drept al femeii apasă pe partea de sus a spatelului bărbatului – un implorator plângându-se în fața exaltatei Astarte și a pantofului ei.

Opera literară a lui Schulz este chinuitor de redusă; niște eseuri, câteva articole și două cărți de povestiri – dar ce povestiri, ce minunată lume nouă ne-a dezvăluit el prin intermediul acestora! Din păcate pentru noi și pentru el, propria lui poveste de viață a devenit mai importantă decât istoriile pe care le-a scris. Cum a murit, cine a fost, ce a fost sunt lucrurile care au ajuns să ocupe zona centrală în scena biografiei lui. În 1941, Drohobici a căzut sub ocupație germană. Când Schulz a fost obligat să se mute în ghetou, și-a ascuns opera de o viață pe la colegi și cunoștințe – desene, picturi și două manuscrise nepublicate, care probabil cuprindeau un roman intitulat *Mesia*. Au dispărut toate, la fel ca valiza lui Walter Benjamin.

Felix Landau, ofițerul din Gestapo însărcinat cu forța de muncă evreiască, a hotărât că Bruno nu era un evreu obișnuit, ci unul necesar.

Gândiți-vă o clipă la acest termen.

Ce este un om *necesar*?

Ceea ce a salvat viața lui Bruno sau, mai bine zis, ce i-a amânat moartea a fost faptul că Landau se închipuia un iubitor de artă. El l-a silit pe evreul necesar să picteze pereții din dormitorul fiului său cu scene din basme îndrăgite. Landau l-a ținut în viață pe Schulz până într-o zi din noiembrie 1942, când Karl Günther, un ofițer rival din Gestapo, l-a ucis pe Schulz ca să se răzbune pe Landau, care îl omorâse pe un dentist pe care îl prefera Günther – un dentist necesar, după cum se poate presupune.

Günther i-a zis lui Landau: „Tu l-ai omorât pe evreul meu, eu l-am ucis pe al tău“.

Mai rău încă, un cineast german a reușit, cu ajutorul locuitorilor din Drohobici, acum oraș ucrainean, să dea de urma picturilor murale realizate de Schulz pentru fiul lui Landau. De sub mai multe straturi de zugrăveală cu var au apărut regii, zânele și piticii din imaginația lui Bruno. Artistul a revenit la viață încă o dată, chiar dacă pentru scurt timp, înainte de a dispărea din nou. Trei angajați de la Yad Vashem, muzeul Holocaustului din Israel, au desprins de pe pereți fragmente din pictură, le-au furat și au plecat cu ele în toiul nopții. Muzeul a revendicat drepturi morale asupra operei eroului meu. Pfui!

Bruno Schulz a fost împușcat de două ori în cap de un nazist.

Federico García Lorca a fost împușcat de un fascist o dată în cap și apoi de două ori în posterior, după ce căzuse pe burtă, pentru a-l marca drept homosexual.

Când citesc Schulz, sunt botezată cu apa neagră a lui Lorca.

În muzeu, în cel libanez, nu în cel israelian, contemp lu un tron învechit, dacă nu antediluvian. Potrivit istoricilor care s-au ocupat de *Biblie*, Dumnezeu a adus Potopul asupra lumii acum 4.500 de ani, așa că nu, nu e chiar antediluvian.

Aud în spatele meu țcănit de tocuri, dar nu mă uit înapoi. *Macaroni*, cel puțin șapte la număr, majoritatea femei. Adidașii

scârțâitori ai celor doi băieți se năpustesc spre ei. Toate astea le aud, nu le văd. Băieții nu par nici ei să vadă, de vreme ce amândoi aleargă întins drept în mănunchiul de italieni. Aud corpuri ciocnindu-se, înjurături în italiană, dar nu căzături sau rostogoliri. Mă întorc și privesc haosul în desfășurare. Italienii îi dojenesc pe băieți într-o engleză stricată, mamele îi ceartă pe italieni pentru c-au rănit sentimentele copiilor, italienii le critică pe mame pentru odraslele neastâmpărate, ceea ce atrage înjurături în libaneză. Nici un paznic, vreun referent sau alt-cineva din cadrul muzeului nu-și face apariția.

Ciocnirea asta culturală nu mă privește.

Grupurile se despart. Italienii se uită urât la americanii de origine libaneză și pleacă. Mamele își privesc dușmanii cu suspiciune, de parcă ar fi o caravană contagioasă a celor șapte păcate capitale. Când e sigură că păcătoșii nu se uită, una dintre mame îi trage un dos de palmă peste cap fiului ei. Acesta tresare abia după câteva secunde. Femeia își scutură părul negru, care i se revarsă în valuri sculptate pe umeri, și își conduce prietena departe de copii. Palma n-a fost puternică, dar băiatul pare șocat și nici unul dintre copii nu e sigur ce să facă. Stau față în față acolo unde i-au lăsat femeile. Copilul care n-a fost lovit este cel care începe, cel care îi dă tonul prietenului său. Băiatul lovit pare uluit. Buzele prietenului său tremură, respirația i-e neregulată. Conștient sau nu, băiatul lovit îi urmează exemplul în exact aceeași ordine – buze, respirație, ochi care se umplu de lacrimi. Se lasă la podea, se așază pe piatră și plâng – ei bine, hohotesc de plâns. Pe cât de zgomotoasă le-a fost zben-guiala de mai devreme, pe-atât de fără sunete le este, practic, această durere. În sala anticilor răsună scâncetul copiilor.

Băieții nu se ating, nu se iau în brațe, nu încearcă să se consoleze unul pe celălalt. Pur și simplu stau pe pardoseală și plâng împreună.

Și pe mine mă învăluie o mare de sentimente. Sunt martora unei inocențe care n-a fost niciodată și a mea, a unei copilării pe care am ratat-o și care-mi lipsește. Nici o nostalgie nu se simte la fel de acut ca nostalgia după lucrurile care n-au existat niciodată.

Sunt în stare să-mi controlez buzele care vor să tremure, dar respirația mă trădează.

Mă duc repede în spatele scărilor, să nu mă vadă nimeni. Deși sunt încă în sala principală a muzeului, lumina portocalie capătă o tentă de gri, iar aerul ascuns pare mai umed, cu gustul lui de cupru. Sub palier este un cu totul alt univers. Lacrimile sapă două brazde pe fiecare obraz. Spaima mi se furișează din piept în măruntaie; sunt îngrozită fiindcă par să-mi pierd orice urmă de stăpânire de sine și nu-mi pot închi-pui din ce cauză. Durerea mi se statornicește în inimă ca un vultur.

Ce se petrece?

Inspir profund din abdomen. Nu pot permite hohotelor de plâns să-mi scape dintre buze. La fel ca băieții, trebuie să nu scot nici un sunet. În dreapta mea, un dreptunghi de întuneric dens îmi atrage atenția. Mă furișez în încăpere, mă reazem de peretele de lângă ușă și plâng. Pot să disting pereții, dar nu și culoarea lor. Temperatura camerei nu este una plăcută, de optsprezece grade Celsius – nu, nu e plăcută. Căldura febrilă transformă camera într-o vară umedă, un august în decembrie. M-aștept să fiu atacată în orice clipă de țăntări. Gâtul mi s-a uscat. Transpir. Sunt prea gros îmbrăcată pentru luna august, firește. Nu pot să respir la fel de profund din cauza unui miros sufocant de parafină și tutun. Mângâi umbrela, ca alinare. Faptul că și ea e udă mă consolează, la fel și mirosurile groaznice ale încăperii.

Trebuie să-mi păstrez judecata. Trebuie să mă calmez și să plec din locul acesta înăbușitor.

Mă plesnesc peste cap – o dată, de două ori –, un obicei pentru a-mi diminua stresul sau a mă face să gândesc atunci când acționez stupid, doar o palmă peste creștet. Îmi trec degetele prin păr, îl trag spre spate și-mi leg din nou eșarfa. Îmi fac aer cu mâna. Transpirația, umiditatea par delimitate în triumphiul dintre cele două subsuori și buric. Îmi țin poșeta lipită de corp, trag adânc aer în piept ca să-mi fac curaj și ies în lumina muzeului, care, prin comparație, acum este orbitoare. Îmi doresc să mă fi gândit să-mi iau ochelari de soare.

Sala este pustie, nici urmă de băieți, de mamele lor sau de vrăjmașii italieni. Așa îmi place muzeul meu, gol și pustiu și numai al meu, dar nu mai pot să zăbovesc.

Paznicul care pare întotdeauna amuzat acum are o expresie îngrijorată.

— Vă simțiți bine, *Tante*? mă întrebă.

Mă gândesc să debitez obișnuitul refren „sunt bine“ și să-mi continui ieșirea grăbită, dar mă opresc. Omul merită mai mult de atât.

— Mă voi simți, îi zic întorcându-mă spre el. Am venit aici să scap de niște probleme familiale, dar n-am reușit. Șovăi, îmi dau seama că mă bâlbâi un pic. Adaug: Însă totul va fi bine.

El aprobă din cap încet, dar liniștitor, și-mi spune predica libaneză obligatorie despre familie: necesitatea, nebunia, încurcătura, misterul și confortul ei.

După căldura dinăuntru, aerul rece îmi îngheață oasele; burnița s-a oprit și acum atârnă, jilavă, în aer. Cobor treptele muzeului, traversez strada intens circulată și încep să merg. Nu-mi pasă unde sau în ce direcție. Am nevoie să-mi pun sângele în mișcare.

De ce nu pot să fiu ca paznicul meu de la muzeu? Pare normal și de o fericire imperturbabilă – normal și aparținând lumii în care se află.

Henri Matisse a spus cândva: „Toată viața mea m-a deranjat faptul că nu pictez la fel ca toți ceilalți“.

Îmi place foarte mult acest citat, îmi place faptul că pictorul cel mai incandescent al secolului XX simțea asta. Îl necăjea că era diferit. Chiar voia să picteze ca toți ceilalți, să fie ca restul lumi? Dorea cu adevărat să se integreze?

Toată viața mea m-a deranjat că nu sunt la fel ca toți ceilalți. Ani în șir, am fost capabilă să mă conving că eram specială, că a fi diferită era o alegere. De fapt, voiam să cred că eram superioară, nu o artistă, nu un geniu precum Matisse, dar altfel decât plebea. Sunt unică, o persoană aparte, nu doar neobișnuită, ci extraordinară. Îmi consideram individualismul

o virtute, care mă proteja de toanele și nebuniile colective, ajutându-mă să plutesc deasupra curenților puternici din familie și societate. Asta îmi aducea alinare. Doar că acum nu mă ajută. Nu doar în clipa asta. De ceva vreme, nu mai sunt în stare să-mi ferec inima în chip nimerit.

„Fiecare om păzește în inimă o cameră regală“, a scris Flaubert. „Eu am ferecat-o pe a mea.“

N-am făcut o treabă la fel de bună ca Gustave. Izolarea mea nu e etanșă. De-a lungul anilor, în zidurile mele s-au căscat crăpături. Episodul cu plânsul de la muzeu s-ar putea să fi fost neobișnuit, dar cu siguranță nu a fost primul. Asemenea episoade par să mi se întâmple mai des în ultimul timp. Zidurile prezintă semne de neocolit ale ruinei, crăpături. Nu-mi aduc aminte să mai fi plâns vreodată așa înainte să împlinesc cincizeci și cinci de ani.

Mă întreb la ce vârstă a scris Flaubert rândurile de mai sus. A murit cu câțiva ani înainte de a împlini șazeci.

Pessoa, mai cunoscător în ale alienării chiar și decât Flaubert, a scris: „Mi-am înconjurat grădina ființei cu gratii înalte de fier – un zid mai impunător decât oricare altul –, așa încât să-i pot zări foarte bine pe ceilalți, la fel de bine cum îi exclud, menținându-i în locul lor de străini“.

Ce se pricepe la cuvinte poetul ăsta, ce talent la imagini!

Devin ceva din lunga listă cu ce disprețuiam când eram mai tânără, o proastă sentimentală. Aceste ziduri erodate nu pot să mă apere nici măcar împotriva sentimentalismului previzibil din filmele slabe; acum, filmele proaste de la Hollywood în care joacă mari eroi cu motivații și mai mari mă fac să plâng.

Vreți un exemplu de film prost? *Imitație de viață*¹ cu Lana Turner. Filmul ăla manipulativ și-a înfipt în inima mea ghearele-i siropoase cu prilejul unei vizionări recente. *Vorbe de*

1. Cu titlul original *Imitation of Life* (1959), adaptare cinematografică a romanului omonim publicat de Fannie Hurst în 1933, dramă romantică americană regizată de Douglas Sirk, avându-i în rolurile principale pe Lana Turner și John Gavin.

*alint*¹? Spre rușinea mea, trebuie să recunosc că și filmul ăsta a avut același efect.

Acum câțiva ani, televiziunea a difuzat după știri *Culoarea purpurie*². Romanul îmi displicuse din cauza lipsei de subtilitate, dar a fost un studiu cu nuanțe diafane în comparație cu filmul, transmis pe unul dintre posturile arabe prin satelit neimportante, poate sudanez sau libian, așa că până și imaginea televizată era mediocră. Nu m-am putut abține să mă uit. Da, urându-mă pentru asta, am stat și am urmărit în întregime *Culoarea purpurie*, așa cu purici cum se vedea. Când femeia căzută în dizgrație – o fostă prostituată, cândva lesbiană, acum cântăreață de blues măritată, care obișnuia să cânte în cor – îi conduce pe păcătoși înapoi la sânul bisericii, al cărei pastor nu este altul decât severul și corectul ei tată, care o renegase din cauza purtărilor ei rebele, dar care acum o primește în îmbrățișarea lui iertătoare deoarece ea intră în casa Domnului cântând (ca să vezi) „Poate Dumnezeu încearcă să-ți spună ceva“, acompaniată de corul gospel, și când, în cazul în care ai ratat vreuna dintre aluziile prevestitoare conținute de subtitrarea care se derulează rapid pe ecran, ea, fiica rătăcitoare, îi spune tatălui ei că „Până și păcătoșii au suflet“ – când s-au întâmplat toate astea, orice pretenție de rațiune m-a părăsit și am plâns în hohote ca... ei bine, ca un copil căzut în dizgrație, care acum s-a mântuit.

O față proastă și sentimentală până la lacrimi, asta-s eu.

Însă nu e vorba doar de filme. Și oamenii mă fac să plâng. Aaliya, cea superioară, plângăcioasa.

-
1. Cu titlul original *Terms of Endearment* (1983), comedie sentimentală regizată de James L. Brooks, cu un scenariu adaptat după romanul omonim al scriitorului american Larry McMurtry și avându-i în rolurile principale pe Jack Nicholson și Shirley MacLaine.
 2. Cu titlul original *The Color Purple* (1985), adaptare cinematografică în regia lui Steven Spielberg a romanului epistolar omonim scris de Alice Walker și avându-i în rolurile principale pe Danny Glover și Whoopi Goldberg.

Abdallah, amantul Fadiei, a murit acum vreo cincisprezece ani; într-o seară, inima lui a cedat. Un prieten comun a sunat-o a doua zi, dis-de-diminează. Ea a trebuit să se forțeze să asculte vestea cu stoicism, de parcă Abdallah era doar o cunoștință fără prea mare însemnătate. O, bieții lui copii, probabil a fost ea nevoită să spună, vai, familia lui îndurerată. A trebuit să aștepte până când a ieșit pe palier, după ce bărbații din clădire plecaseră. A trebuit să aștepte până a fost singură cu prietenele ei, la cafea.

Puteți să vă imaginați cât de singură s-a simțit când a primit telefonul ăla? Iubitul tău tocmai a murit, tovarășul tău te-a părăsit, dar nu îndrăznești să scoți nici un sunet nelalocul lui, fiindcă familia ta e în preajmă. Nu e nimeni să te atingă așa cum te atingea el, nimeni să te înțeleagă, nimeni să te îmbrățișeze până adormi, dar nu îndrăznești să permiți propriului chip să arate vreun cât de mic semn de suferință. Durerea tăioasă de a te simți singură în mijlocul celor dragi.

Așteptam să fiarbă apa în ceainic când am auzit-o izbucnind în hohote de plâns. Mai întâi a pomenit parcă în treacăt că Abdallah a murit, și la început am fost uimită că părea atât de împăcată cu asta, până când am înțeles că aștepta ca soțul Joumanei să plece la lucru împreună cu soțul lui Marie-Thérèse. Grupul de la cafea nu a reacționat sau, cel puțin, eu n-am auzit nimic de la fereastra bucătăriei. Apoi soțul Joumanei, însoțit de zarva obișnuită lui înainte de plecarea la serviciu, a coborât poticnit scările, urmat de și mai multă gălăgie când i s-a alăturat și soțul lui Marie-Thérèse.

Femeile au așteptat câteva clipe după plecarea bărbaților. Pe urmă, Joumana și Marie-Thérèse au început cu consolările, iar Fadia a dat frâu liber durerii. Pe palier, Fadia nu putea să plângă în hohote, iar Joumana și Marie-Thérèse erau nevoite să vorbească cu glas scăzut, dar, în timp ce stăteam la chiuveță, cu vasele din ziua precedentă puse la uscat în suportul din sârmă, am auzit fiecare cuvânt, fiecare geamăt, fiecare hohot de plâns, fiecare suspin. După cum s-ar putea să anticipați, Joumana și Marie-Thérèse au înșirat o litanie de condoleanțe

libaneze, banalizate după atât de multe generații: „Dumnezeu îl vrea aproape de El“, „Timpul vindecă totul“, „Încă te bucuri de sănătate“, „Dumnezeu o să ne ajute“. Ai crede că toate vorbele astea au fost enervante. În timp ce plâneau împreună, repetau la nesfârșit aceste platitudini, cuvinte goale, inutile, prostești, fără de noimă și, cu certitudine, nu pline de ciudă și pătrunzătoare. Dar a funcționat. Au plâns și au jelit împreună.

Eu am plâns și am jelit la mine în bucătărie, în liniște, ca să nu le deranjez pe ele. N-am fost capabilă să-mi stăpânesc emoțiile. Nu-l întâlnisem niciodată pe Abdallah, doar auzisem povești despre el când ascultam conversațiile femeilor la cafea. Dar îmi părea rău pentru el. Îmi părea rău pentru Fadia. Ca o adolescentă sentimentală, jeleam după o iubire pierdută.

Ei, nu plâng din orice, cât ai zice pește sau când cade vreo bombă. Ce vreau să zic e că pe vremuri eram mai puternică. Nu plâneam în copilărie sau când eram tânără. Faptul că acum plâng, chiar dacă rar, faptul că nu-mi pot stăpâni plânsul în acele rare ocazii este deconcertant. Atâta tot.

Ca să știți că nu e ceva obișnuit.

Recunosc că mi-am pierdut controlul și acum patru ani, când fiica Joumanei a anunțat grupul de la cafea că a fost acceptată la un program doctoral la Sorbona. În toiul exclamațiilor de felicitare de pe palier, le-am împărtășit bucuria și am plâns aplecată peste blatul meu de lucru din piatră gri.

Oricum, e ceva ce se întâmplă rar.

Ceața cu burniță s-a ridicat. Trotuarul ud și o pătură de nori fini și joși – când liniștitori, când amenințatori – sunt singurele dovezi că ploaia a trecut pe aici. Picioarele mele, fiecare încercând să-l depășească pe celălalt, mă poartă pe o stradă lăaturalnică. Spre deosebire de străzile principale ce taie orașul cu satâr de măcelar, această străduță veche leagănă din șolduri destul de mult. Negociază cu cartierul, se târguiește, cade la înțelegere; e rareori dreaptă, există prin sine însăși. Strada asta e mai demodată decât bulevardele mai mari, mai

așezată. Merg pe carosabil, căci trotuarul – mai mult niște pietre de pavaj discontinue decât un trotuar propriu-zis – este plin de mașini parcate și de motocicletele Vespa aparținând numeroaselor caste de agenți de livrări din oraș. O pojghiță rămasă de la burniță face ca drumul să mi se pară ca un strat de smoală sub pantofii comozi, care se adâncesc ușor în asfalt. Toate clădirile de pe strada asta au câte patru etaje, fiecare etaj cu un balcon pe care sunt prinse draperii late de exterior care cândva, cu mult timp în urmă, erau viu colorate.

Trece o mașină micuță, plină până la refuz cu fumători; parcă a luat foc, cu toate țigările alea aprinse și fumul pe care îl scot. Într-o altă mașină, un băiețel plictisit își lipește fața de geamul din spate. Observă că-l privesc și-și scoate limba în autoportretul turtit. Acest schimb scurt de priviri mă amuză, după cum se pare că-l amuză și pe el. Se trage înapoi, nu-mi dau seama dacă pentru a admira reacția mea sau propria operă de pe geam. O a treia mașină claxonează, ca să se asigure că nu-i sar în cale, apoi trece cu zgomot pe lângă mine. Urc pe bordură, dar numai pentru un pas, căci un stand care dă pe dinafară de pungi cu chipsuri din cartofi îmi blochează drumul. Proprietarul magazinului alimentar stă afară pe un scăunel, cu căștile telefonului astupându-i simțurile, total nepreocupat de faptul că el și marfa lui s-au revărsat din magazin și ocupă trotuarul. Pare fericit în lumea lui.

Trec pe lângă o firmă pe care scrie SALON AALIYA cu litere arabe, deși echivalentul său în litere latine zice SALON BEYONCÉ. Nu știi dacă să râd sau să plâng. Pe scaunele de frizerie nu sunt clienți.

Pare mai frig. Ultimele urme ale toamnei se ridică și dispar. Îmi strâng poșeta lângă trup. Nu mai transpir, desigur, dar umezeala îmi stăruie încă în văile dintre degetele de la mâini.

O prăvălie unde se vând sandviciuri își împrăștie mirosul de usturoi pe stradă. Mi-e foame. Nu-mi dau seama dacă e vremea prânzului sau dacă a trecut. Mi-am uitat ceasul, lucru nu foarte neobișnuit de când am ieșit la pensie.

Cartierul acesta e ca o vizuină de iepure, cel puțin așa cum îmi închipui eu o vizuină de iepure, dar nu se compară cu labirinturile veșnic schimbătoare ale taberelor palestinieni. Pare mai solid. Probabil că văd o diferență imensă din cauza familiarității. N-am mai fost în Sabra de când m-am dus să-l caut pe Ahmad, în urmă cu foarte mulți ani. N-oi veni eu regulat în cartierul ăsta, dar îl cunosc. S-a schimbat un pic de când am trecut pe aici ultima oară, dar e, cum altfel, recunoscutibil. Cartierul în care am crescut se află nu departe de aici – nu la o aruncătură de băț, ci la o aruncătură de tun.

În urmă cu câțiva ani, au fost destul de multe lansări de obuze pe-aici. În 2008, șiiții și sunniții – *blestem pe casele voastre*¹ – s-au încleștat scurt și violent pe-aceste străzi. Urmele împușcăturilor se pot vedea pe clădiri, câteva găuri de la gloanțe în una, două pete la etajul al doilea al alteia, un singur semn ca o aluniță pe o a treia, reziduuri pe edificii care nu-și permit chirurgie plastică. Însă pe nici un locuitor al Beirutului nu se poate găsi vreo urmă a cicatricelor psihologice pe care acele lupte le-au provocat. Ne reprimăm foarte bine traumele. Amânăm bezna irespirabilă care ne împovărează.

Cum să vorbesc despre trădarea pe care am simțit-o când libanezi au ucis din nou libanezi? Ani în șir, din 1990, de la sfârșitul războiului, ne-am amăgit să credem că nu ne vom mai lupta niciodată între noi. Am crezut că ne-am îngropat aversiunea. Însă libanezii nu doresc să cerceteze atent perioada aceea din istoria noastră. La fel ca majoritatea oamenilor, considerăm istoria o lecție pe o tablă de la școală, ce poate fi ștearsă cu buretele. Când e vorba despre greutatea vieții, preferăm să băgăm capul în nisip, ca struțul.

Pot să dezgrop vechea glumă a lui George Santayana, „cei care nu pot ține minte trecutul sunt condamnați să-l repete“, dar nu folosește la nimic. Este un citat de un optimism inutil. Suntem condamnați să repetăm trecutul indiferent dacă ni-l amintim sau nu. E inevitabil; întrebați-l pe Nietzsche (eterna

1. Fragment din *Romeo și Julieta* de William Shakespeare.

reîntoarcere), pe Hegel (istoria se repetă) sau pe James McCourt (istoria se repetă ca sughițul).

Locuitorii Beirutului sunt complicat țesuți în războaiele orașului lor.

Îmi sunt dragi spusele lui Mark Twain: „Istoria nu se repetă, dar rimează“.

Suntem traumatizați de fiecare dată când israelienii își încep unul dintre excesele lor ucigașe de mari macho, dar înlăturăm problema găsindu-i explicații. Ei nu sunt noi. E prețul pe care-l plătim pentru că trăim lângă un vecin care permanent trebuie să dovedească marea-i înzestrare. E mare, credeți-mă, nucleară chiar. Distrugerea pe care ne-au provocat-o vecinii noștri în 2006 a fost monumentală – nu, n-ar trebui să folosesc acest adjectiv, care implică făurire, nu radere de pe suprafața pământului. Suburbiile sudice ale orașului nostru au fost distruse aproape complet, sute, dacă nu mii de oameni au fost uciși. Au bombardat fiecare pod din țară, fiecare centrală electrică. Am refuzat să-mi părăsesc casa, deși cartierul meu nu era în pericol să fie bombardat. Însă, oricât de terifiant a fost, și eu, la fel ca majoritatea locuitorilor Beirutului, am bagatelizat totul ca întâlnire dintre nebunia armatei israeliene și radicalismul iresponsabil al grupării Hezbollah. O, Poseidon, fă ca acești nimicitori de cetăți la ei acasă să găsească numai jale.

Doi ani mai târziu, în 2008, când au izbucnit confruntările dintre șiiți și sunniți, n-am mai putut să bagatelizez.

Sunt sigură c-ați băgat de seamă că îmi displace Israelul, acest ridicol stat pigmeu care dă pe dinafară de îngâmfare, deși mulți dintre giganții pe care îi respect sunt evrei. Nu e nici o contradicție. Mă identific cu outsiderii, cu alienații sau deposezații. Ca multe state naționale, inclusiv ca statul pigmeu-frate Liban, Israelul este o oroare.

Israelienii sunt evrei care și-au pierdut simțul umorului.

Îmi plac bărbații și femeile care nu se potrivesc bine în cultura dominantă, sau, cum îi numește Álvaro de Campos, străini în acest loc la fel ca-n oricare altul, la fel de întâmplători în viață ca și în suflet. Îmi plac outsiderii, fantome cutreierând

sălile pline de pânze de păianjeni ale castelului blestemat în care trebuie trăită viața.

O iubi David Grossman Israelul, dar îi cutreieră sălile pline de pânze de păianjeni la fel cum omonimul său Vasili le cutreiera pe-ale Rusiei. A scrie înseamnă a ști că nu ești acasă.¹

Am încetat să-l îndrăgesc pe Ulise de îndată ce-a ajuns înapoi în Ithaca.

Îmi place mult ideea de țară natală, nu însă și întoarcerea efectivă în ea.

Cu ceva timp în urmă, Czesław Miłosz a scris într-un eseu că în epoca de azi, a tehnologiei și deplasărilor în masă, „întreaga retorică nostalgică despre patrie, hrănită de literatură încă de când Ulise a călătorit spre Ithaca, a fost diminuată, dacă nu uitată“. Diminuată, posibil, dar cred că nu uitată. Dorul acela după o patrie natală mitică, nu neapărat după una fizică, e cel care inspiră arta. Fără acel dor, patria nu e nimic mai mult decât numele unei companii finlandeze care produce vehicule blindate folosite de Israel în războaiele sale împotriva Libanului sau denumirea unui model de mitralieră de fabricație argentiniană.

Prețuiesc dorul.

Prețuiesc și ironia.

În vara lui 1982, în timp ce tancurile blindate și navele de război israeliene impuneau un asediu din alte timpuri asupra Beirutului lipsit de ziduri de apărare, tăind alimentarea cu apă și întrerupând transporturile de alimente, avioanele militare – catapulte moderne – au făcut una cu pământul clădiri de locuințe, au distrus toată infrastructura și, uluitor, au bombardat sinagoga din cartierul evreiesc al Beirutului.

Nu e nici o contradicție.

1. Atât scriitorul israelian David Grossman, cât și scriitorul rus Vasili Grossman au avut, fiecare la timpul său, unele probleme de ordin politic cu regimurile aflate la conducere în țările lor.

Observ o mamă așezată pe trotuarul de vizavi; nu e libaneză, se vede după față, și nu e din cartierul ăsta, se vede după rochia ei zdrențuită. O cerșetoare de meserie, înconjurată de uneltele profesiei: un prunc în brațe; o fetiță de vreo cinci ani, murdară pe rochie și pe genunchi, fâțându-se de colo colo în lumea mamei; copilul cel mare, o fată de zece ani, cel mult, care stă pe jos, cu spatele lipit de zidul clădirii, în timp ce mă studiază din depărtare. Mama cu înfățișare oropsită, ca dintr-un basm, îi dă un ghiont fetei mai mari, care sare în picioare și vine spre mine cu pas iute, experimentat. Șatenă, murdară pe față și roz în obraji, pare hotărâtă și peste măsură de serioasă. Ochii îi sclipesc de o doză puternică de determinare, un prădător care-și ochește prada.

Numai că această pradă e pregătită pentru ea.

Aștept până ocolește o mașină parcată, până când se apropie de mine, după care o opresc întinzându-mi palma și spunând:

— Ai să-mi dai niște bănuți? Mi-e așa de foame...

Trupul îi reacționează înaintea feței, cu un decalaj de câteva secunde, trăgându-se înapoi. Fata aterizează, practic, pe nissanul albastru din dreapta ei. Sprâncenele i se înalță, fața i se lungește, buzele i se strâng, obraji i se împurpurează. Folosește mașina ca sprijin, se reazemă de ea cu mâna întinsă. Atunci observ că e mai mică decât mi s-a părut la început, probabil o fetiță de opt ani, dar înaltă pentru vârsta ei.

Mă întreb dacă am mers prea departe, dar nu, fata își revine foarte repede.

Ochii îi zâmbesc primii, e o fată veselă. Izbucnește în chicote. Râsul ei vine spre mine ca dintr-o catapultă, iar privirea ei mă țintuiește uimită. Mă examinează cu voie bună. Îi zâmbesc larg.

Mamei, care se agită dincolo de carosabilul care ne desparte, nu pare să-i placă scena noastră ciudată și farmecul ei urban. Îngrijorarea sa e palpabilă chiar și de la acea distanță mare. O trage aproape de ea pe fetița de cinci ani, cuprinzând-o de după șolduri cu brațul drept.

— Ai părul albastru, zice fata mea.

Într-un gest plin de efuziune, bag mâna în poșetă și-i dau toți banii de hârtie pe care îi am – tot, în afară de ce am în buzunar, unde îmi țin de obicei banii, în caz că mi se fură poșeta. Sfârșesc prin a-i da doar un pic mai mult decât prețul unei intrări la muzeu. Nu sunt proastă, romantică sau un romancier rus copleșit.

Zâmbind cu gura până la urechi și foarte mândră de ea, fata numără bancnotele cu degetele iscusite ale unui agent de schimb valutar din Beirut. Se răsuțește pe călcăie, încă numărând, și o ia din loc spre mama ei.

— Să mergi la școală, îi spun.

— E vacanță, îmi răspunde fata fără să privească îndărăt, captivată de comoara ei.

Îmi vâr la loc o șuviță de păr albastru, îmi aranjez eșarfa și îmi văd de drum.

Pe una dintre aceste străduțe lăturalnice, nu pot să-mi amintesc exact care, am trăit o experiență umilitoare care-mi zăbovește și acum în memorie, după aproape șaptezeci de ani. Evenimentul amintit nu-mi mai provoacă prea multă suferință. Probabil aveam cu puțin peste patru ani; mama era în al doilea trimestru de sarcină cu fratele meu vitreg cel mare. Mergeam grăbite spre casă, ea târându-mă de mână. Pășea cu multă atenție și nu cu puțină consternare. Nu puteam să pricep pe atunci, și nici nu am reușit multă vreme după aceea, frica mamei de a fi o dezamăgire pentru soț, pentru familia lui și a ei. Asemenea celor mai mulți dintre noi, supsesse laptele patriarhatului (curajul bărbaților, fidelitatea femeilor). Credea sincer că lumea s-ar brânzi dacă soțul ei și-ar ține respirația și că, dacă nu i s-ar satisface orice toană, universul însuși s-ar transforma în cenușă.

Încă îmi amintesc pașii mei grăbiți din ziua aceea, nesiguranța lor, pantofii mei solizi maro cu crem din pânză și cauciuc, cumpărați de curând, dar de mult ieșiți din modă. Mergeam amândouă în mod regulat pe drumul acela, dar de data aceea

era altfel. Ori că mama era în întârziere, ori că n-avea să ajungă la timp să-i pregătească lui cina, să termine de făcut curat, să-i calce cămășile sau altceva, nu știu. Știu că era încă lumină, așa că el n-avea cum să fi ajuns acasă deocamdată. Știu că mă puteam concentra doar la pulpele ei, la cum alunecau ca niște plăci tectonice la fiecare pas, și nu la priveliștea familiară din jurul meu. Era în întârziere, dar nu alerga din cauză că era gravidă; trecătorii n-ar fi permis așa ceva, s-ar fi simțit obligați să-l apere pe fratele meu vitreg-fetusul de mama lui iresponsabilă.

Pe vremea aceea, pe străzile astea mergeau mai mulți oameni, mult mai mulți.

În mintea mea, când pășesc acum pe aceste străzi, văd pulpele alburii ale mamei așa cum erau atunci, pulpele Herei sau Atenei din tabloul *Judecata lui Paris* de Rubens. Îmi închipui legănatul poalelor rochiei sale negre, unduirile lor sub adânciturile în formă de șa din spatele genunchilor ei.

Când pășesc acum pe aceste străzi, observ cât de mult mai înalte sunt azi clădirile, majoritatea construite în anii '50 și '60, cât de mult mai înaltă sunt eu acum.

Îmi aduc aminte că atunci m-am panicat. Trebuia să fac pipi. I-am spus întruna că nu mai pot să aștept până ajungem acasă. Probabil mi-am închipuit că ea, vrăjitoare cum era, putea să facă să apară o toaletă pentru mine. Spre deosebire de nevasta lui Lot, nu voia să se uite îndărăt, își ținea privirea ațintită neclintit înaintea, înaintea spre Mecca ei. Și ea avea nevoie să urineze, mi-a zis în timp ce continuam să mergem. Întotdeauna avea nevoia asta în starea ei, dar avea să aștepte până ajungea acasă. Întotdeauna aștepta. Dacă ea putea, puteam și eu.

Probabil am început să plâng. M-oi fi împiedicat. Trebuie să fi făcut ceva, fiindcă lumea ne arunca priviri îngrijorate, unii oameni cu dispreț. Mama a oprit înaintarea noastră. Chiar trebuie să am mereu pretenții, să fac o scenă? De ce nu pot să mă comport ca un copil normal? Cu mâna mea încă în mâna ei, m-a tras spre o alee dintre două clădiri ocrucate, cu câte două etaje. Apoi mi-a dat drumul la mână pentru a tăia legătura

dintre noi și mi-a făcut semn să plec. „Acolo, fã acolo – și repede“, mi-a zis mama.

Probabil am fost surprinsă ori șocată de îndemnul ei. Ar fi trebuit să fiu ori surprinsă, ori șocată, dar nu mai țin minte. Am fugit pe alee în timp ce ea stătea de pază cu spatele la mine. Temându-mă că aș putea să fiu zărită de vreun trecător, m-am furișat pe poarta uneia dintre clădiri. M-am lăsat pe vine în spatele unui arbust de bougainvillea în floare, ca să fiu cât de cât ascunsă sub coroana lui de roșu.

O femeie cu rochie neagră și părul acoperit cu un batic închis la culoare a strigat la mine și m-a făcut în fel și chip. Presupusesem că nu mă poate vedea nimeni. Mă uitasem în jur înainte de a-mi începe profanarea, dar nu observasem balconul de la ultimul etaj unde stătea ea. „Pleacă de acolo“, țipa întruna, dar nu puteam. N-am fost în stare să mă opresc din a face pipi. N-am fost în stare nici să-i înfrunt privirea sau furia. Vocea și înjurăturile ei deveneau tot mai puternice. Privirea mi-a zăbovit pe balta continentală care se forma pe pământul de sub mine.

Când am fost îndeajuns de prezentabilă ca să ridic ochii, mama era lângă mine, părând mai mult perplexă decât supărată, dar doar pentru o clipă. Când femeia din balcon a început s-o afurisească pe ea și metodele ei de parenting, mama a dezlănțuit asupra necunoscutei o litanie de imprecășii atât de impresionantă, încât femeia s-a înroșit și a amuțit. Ființa acum mută și grosolană se ținea bine de balustradă, de parcă mama avea puterea s-o sufle de pe balcon. Sub balconul ăsta în care domnea cândva femeia, era sculptat în piatră un blazon înfășșând snopi de grâu, un panaș fals care trebuie să fi fost cândva de aceeași culoare ocru, dar care se înnegrise colectând în canelurile sale funinginea și praful orașului.

Mama m-a împins spre stradă împungându-mă cu degetul în spate, m-a apucat din nou de mână și a continuat marșul spre casă. M-a ignorat tot restul drumului, dar bombănea de una singură spre cer. Nu m-a lovit, nu m-a plesnit cu dosul palmei peste cap, însă era furioasă. Era o furie cu o singură mână care gesticula în mers.

Nu sunt sigură care anume dintre cele două posibilități a adăugat cel mai mult paie pe focul ei, faptul că am făcut-o de rușine, ceea ce-i dădea de înțeles femeii că nu era o mamă perfectă, sau că i-am întrerupt mersul rapid, ceea ce-i dădea de înțeles soțului că nu era o soție perfectă. Țin minte că tot drumul de întoarcere am fost înspăimântată, cu ochii lipiți la două pete de pe pantoful stâng, două pete ude pe pâza crem, nu pe cauciucul maro. Cum aveam să-i explic asta mamei?

Mărșăluiesc înapoi spre casa mamei. Nu pot să zic că marșul este pe deplin inconștient. M-am gândit dimineață la asta, dar nu mi-am întocmit un plan și nici n-am luat o decizie fermă. M-am gândit să o văd pe mama și un mușchi al memoriei din picioarele mele pare să fi răspuns. Picioarele m-au purtat în acea direcție generală pe căi ocolite, într-un ritm incert. Ca în multe basme, trebuie să ajung acolo. Jung nu s-ar fi mirat deloc.

Nu-mi ascut cuțitul, nici nu bat pernele de întâmpinare, să fie mai pufoase. Să menționez că nici nu pregătesc pernele ca s-o omor. Nu intenționez nimic. Nu va exista nici o hotărâre, nici o epifanie; și, foarte probabil, nu voi înțelege mai mult decât înțeleg acum. Bănuiesc că nu vreau ca urletul ei de groază să-mi fie ultima amintire despre ea. Intenția mea, scopurile mele sunt simple.

Simt că am ratat o ocazie la ultima noastră întâlnire, că am distrus un moment prielnic. A fost un moment prielnic, nu? Ar fi trebuit să-i spun ceva?

„Sunt eu, mamă, eu.“

Să-l fi citat pe Milton, cu ce-i spune fiica, Păcatul, tatălui ei, Satana? *„Uitatu-m-ai tu dară și acum / În ochii-ți par o ticăloasă?“*

Ar fi trebuit să-i dau o palmă?

După ploaie, totul pare clar, ud și strălucitor. Pe frunzele uscate ale unui copac al cărui nume nu mi-l pot aminti se strânge rugina. Dacă mama va țipa iar când mă vede, o voi omori.

În loc s-o vizitez pe ea, ar trebui să merg acasă și să-l depozitez pe Sebald în camera menajerei.

Sunt mândră că am finalizat proiectul *Austerlitz*. Îl consider unul dintre cele mai bune romane despre Holocaust. Trebuie să spun că mare parte din ceea ce se scrie astăzi despre Holocaust pare să fie direcționat spre mica burghezie. Consider că atunci când un subiect a fost exploatat atât de mult, mai ales ceva atât de cumplit ca Holocaustul, orice noutate e necesar să mă silească să-l privesc cu alți ochi, să trăiesc sentimente pe care nu le-am avut înainte, să explorez ceea ce până atunci n-am explorat. Când l-am citit prima oară pe Primo Levi¹, am avut fiori și spasme în cele mai ciudate momente timp de o săptămână. N-am putut să citesc *Pe-aici spre gaz, doamnelor și domnilor* de Borowski² fără să mă agăț strâns de marginea biroului. Dar pe urmă au trecut ani, în care am terminat de citit cu mare greutate cărți mai degrabă melodramatice, până să dau peste *În afara destinului* a lui Kertész³ ca să mă simt din nou provocată intelectual.

Kertész, la fel ca Levi și Borowski, a scăpat de camera de gazare de la Auschwitz, și e singurul dintre cei trei care nu s-a sinucis – nu încă, cel puțin. În 1951, Tadeusz Borowski, la douăzeci și nouă de ani, a deschis gazul și și-a băgat capul în cuptor. Gestapoul îl arestase pe el, care nu era evreu, pentru că își publicase pe ascuns poeziile.

Oricine zice că penița e mai puternică decât sabia n-a ajuns niciodată față în față cu o armă.

-
1. Referință la cartea sa *Mai este oare acesta un om?* (1947), în care relatează despre perioada petrecută în lagărul de la Auschwitz.
 2. Titlul cunoscut în versiune engleză pentru volumul *Pożegnanie z Marią (Adio, Maria)*, colecție de povestiri ale scriitorului polonez Tadeusz Borowski (1922-1951), inspirate de propria experiență ca deținut în lagărul Auschwitz.
 3. Titlul original – *Sorstalanság*, romanul de debutul al scriitorului maghiar Imre Kertész.

Două dintre cărțile mele preferate sunt *Emigranții* de Sebald și romanul lui Ota Pavel¹ *Cum am ajuns să cunosc peștii*. Ce îmi place nespus la ele este că se ocupă de Holocaust privind-l indirect; nu-mi amintesc să fie pomenit acest cuvânt în vreuna dintre ele. Ambele refuză să murdărească durerea cu sentimentalism, iar din acest motiv sunt tulburătoare.

Durerea este greu de abordat direct și trebuie curtată pe ocolite. Foarte puțini dintre noi sunt în stare să scrie despre o tragedie fără să se piardă în refracția lacrimilor care orbesc. Mi se pare că trebuie să ascultăm sfatul lui Bushy din *Richard al II-lea* și pe cel al lui Slavoj Žižek, la o adică, și să privim strâmb.

Oare durerea ne face și ea să ne pierdem conurile cu pigmenți sensibili la undele scurte, ne face mai puțin apti să distingem culoarea albastră?

Mă întreb dacă Hannah, în ultimul său an de viață, a privit direct la viața ei și a fost copleșită. S-ar fi putut salva dacă ar fi privit strâmb?

Din *Sonete către Orfeu* de Rilke:

*Chiar pomii sădiți pe când erați copii
Mai apoi au crescut prea grei, n-ați mai putut să-i țineți.*²

Pe Hannah am văzut-o pentru prima oară în apartamentul mamei mele. Când familia fostului meu soț a venit să-mi ceară mâna oficial, ea îi însoțea. Am observat-o în ziua aceea, deși n-am remarcat prea multe. Împlinisem șaisprezece ani abia de două luni, eram prea adâncită în cărți, școală și iluzii.

Recunosc aici că atunci nu m-am gândit prea mult la posibilele consecințe ale acelei zile. Știam, mi se spusese, că era vorba despre o cerere în căsătorie și că familia viitorului meu

1. Ota Pavel (născut Otto Popper) (1930-1973), scriitor, jurnalist și reporter sportiv ceh; titlul original al cărții de memorii menționate aici este *Jak jsem potkal ryby* (aparitie postumă, în 1974).

2. Versuri din „Sonetul IV“.

soț ne vizita ca să mă studieze, să mă judece, că trebuia să mă port cu oarecare demnitate, dar nu mă gândisem profund la toate astea. Nu aveam o soră mai mare care să fi trecut prin procedura asta, nici verișoare mai mari ca exemplu.

De pildă, nu-mi dădusem seama că măritișul însemna că voi fi retrasă de la școală. Dacă aș fi realizat, aș fi pus mult mai multe întrebări în clasă. Eram o molie căreia i se dădea jos cu forța crisalida, pentru a înfrunta luminile aspre și furtunile înspăimântătoare ale lumii.

Nu înțelegeam care-mi erau opțiunile. Dacă aș fi făcut-o, aș fi dat mai multă atenție, aș fi pus mai multe întrebări despre găgăuță.

I-aș fi îndesat pe gât pipa pretențioasă în timp ce pufăia din ea.

Fostul meu soț avea cea dintâi virtute din epoca lui Stendhal, așa cum i-a explicat contele Mosca fermecătoarei ducese în *Mănăstirea din Parma*: „Cea dintâi calitate la un tânăr astăzi, și poate încă cincizeci de ani de-acum înainte, adică atâta timp cât ne vom teme și cât religia își va fi recâștigat puterile, este de a nu se arăta în stare de entuziasm și de a nu avea duh“.

Ăsta e prostul cu care m-am măritat, binecuvântat fie-i sufletul rânced. În acest caz, se poate adăuga și: să arate implicit o lipsă de simț al umorului și deopotrivă al onoarei; ah, și să fie incapabil să câștige un venit, să fie mulțumit de analfabetismul lui funcțional și să fie un laș congenital. Era plin de calitate, dădea pe dinafară, s-ar putea zice.

Când am fost lăsați singuri în livingul micuț ca să stăm un pic de vorbă și să ne cunoaștem, insectei impotente i-a luat peste douăzeci de minute să aibă curajul să spună ceva („Ești drăguță“). Stăteam amândoi acolo, cufundați în tăcerea stănenitoare, cu privirile plimbându-ni-se de colo până colo, dar fără să ni se întâlnească. Exagerez doar cu puțin când spun că toate conversațiile pe care le-am purtat după aceea începeau cu o tăcere care dura douăzeci de minute în cap, dacă nu mai mult.

Pe parcursul căsniciei noastre, treceau săptămâni întregi fără să întreținem mai mult de comunicări de circumstanță, neîmpărtășind nimic altceva decât tăcerea perplexă.

Și credeți că sunt acum sunt singură? Cerule!

Îmi doresc să-l fi ascultat pe Cehov sau să-l fi citit pe atunci: „Dacă vă este frică de singurătate, nu vă căsătoriți“.

Nu sunt atât de egocentrică încât să cred că mariajul meu a fost cel mai groaznic sau că soțul meu a fost cel mai rău. Nu a dat niciodată în mine (ar fi trebuit să se urce pe o scară ca să reușească), nu mi-a provocat suferință fizică. Am întâlnit bărbați mai răi. Știu și că mariajul meu n-a fost câtuși de puțin unic ori neobișnuit în Beirut. În cuvintele concise ale lui Madame du Deffand, care, la fel ca mine, s-a căsătorit și aproape imediat s-a despărțit, „a nu simți nici un fel de dragoste pentru soț este o nenorocire larg răspândită“.

Dar destul despre el.

Hannah mi-a atras atenția în ziua aceea din două motive: mânca și era fericită. A devorat tot ce i s-a oferit. Când eu sau mama aduceam o tavă cu dulciuri, ciocolată sau migdale învelite în zahăr, preparate în casă, ea nu ezita, nu clipea, nu refuza. Ceilalți oaspeți se prefăceau că se gândesc dacă să mai ia, că hâr, că mâr, șovăiau înainte de a mai servi o porție, nu însă și Hannah. Ea mulțumea din plin pentru fiecare lucru oferit înainte de a-l înfuleca. Când îi ziceam „Luați două, vă rog“, lua.

Draga mea Hannah.

Da, și era fericită. Nu a vorbit prea mult, dar părea foarte fericită să fie inclusă, aproape de parcă ea ar fi fost mirele. De n-ar fi fost convențiile, obiceiurile și manierele, probabil ar fi topăit prin cameră până la mine ca să mă îmbrățișeze, urându-i bun venit în lumea ei proaspetei mirese. Revărsa cu dărnicie bucurie asupra familiei fostului meu soț și asupra familiei mele.

A fost prezentă atât la logodnă, cât și în seara care a trecut drept nunta mea. Ceea ce m-a făcut să o îndrăgesc a fost că la două zile după ce m-am mutat în apartament, ea a fost prima care mi-a făcut o vizită. Spun mi-a făcut, nu ne-a făcut, fiindcă fostul meu soț o ura. Ea nu era conștientă de disprețul lui și,

ca să spun adevărul, în general nu era conștientă de existența lui. Până să alunece în prăpastia de la sfârșitul vieții sale, Hannah a avut un talent neobișnuit de a ignora pur și simplu ce era neplăcut, iar fostul meu soț era cu siguranță neplăcut. Nu știu când a ajuns Hannah la concluzia că el era irelevant, dar s-a întâmplat cândva foarte devreme, cu mult înainte să-mi dau și eu seama. L-a pomenit doar de două ori în jurnalele ei; prima oară, l-a asemuit cu un hamal din aeroport, ceea ce după părerea mea era o descriere extraordinar de potrivită; ultima dată a fost când el m-a părăsit, iar ea l-a numit câine, „corcitură râioasă și murdară“, ca să fiu exactă.

Când a venit pentru prima dată în apartamentul meu în ziua aceea, m-am dus în bucătărie să-i fac o cafea și ea a venit după mine. Pe când râșneam boabele, și-a aplecat capul și i-am simțit fruntea atingându-mi părul, în semn de mângâiere. „Soțiorul tău e-un tip foarte arțăgos, dar nu-ți face griji, îl cunosc de când era copil, e inofensiv“, mi-a șoptit ea. Sprâncenele, așa cum le era obiceiul când era răutăcioasă, i s-au mișcat uite în sus și-n jos de câteva ori, cerșind aprobare.

Bineînțeles că a sfârșit prin a mă învăța cum să fac un ibric de cafea, câte linguri de cafea măcinată, cât zahăr, cât cardamom. Pur și simplu ne-am pomenit împrietenindu-ne. A fost prima persoană care a dorit să mă aibă în viața ei, prima care m-a ales.

Hannah m-a învățat multe lucruri. Când am fost dată în căsătorie, eram nepregătită pentru viață. Uneori cred că încă sunt nepregătită, dar asta-i o altă problemă acum. M-a învățat să gătesc, deși nu era o bucătăreasă cu mult mai bună decât mine. Cum să tricotez, deși nu m-a interesat să mă țin de asta. Cum să cos și cum să pun nasturi, lucru la care am devenit destul de pricepută, de vreme ce pierderea nasturilor era o specialitate a impotentului. Îmi strecura cărți și reviste.

M-a învățat, de asemenea, să mă rog, o altă disciplină de care nu m-am ținut. La început eram prea ocupată, ba cu treburile gospodărești, ba cu gătitul sau cu propria educație de una singură. Nu prea aveam timp pentru un Dumnezeu care

nu prea avea timp pentru mine. Când m-am maturizat, nu am avut trebuință de așa ceva. Emmanuel Lévinas afirmă că Dumnezeu a plecat în 1941. Al meu a plecat în 1975. Și în 1978, și în 1982, și în 1990.

Hannah, pe de altă parte, a fost înmărmurită de uimire că nici eu, nici insecta impotentă nu aveam un covoraș pentru rugăciune (el nu era atât religios, cât superstițios) și s-a mirat și mai mult când și-a dat seama că mama nu trimisese unul cu mine în noua mea casă matrimonială (mama n-avea nici ea așa ceva). Ea mi-a cumpărat covorașul care a devenit primul lucru pe care mi-l ating picioarele când mă dau jos din pat.

Hannah nu era meticuloasă cu rugăciunile ei. Făcea tot ce îi stătea în putință, dar dacă rata una sau două pe zi, nu se tulbura peste poate. Nu se ruga aproape niciodată după-amiaza, căci în majoritatea zilelor venea la librărie ca să mă ajute să închid magazinul, iar apoi mergeam împreună pe jos acasă, la apartamentul meu. Iarnă sau vară, pe întuneric sau pe lumină, ea fost acolo de-a lungul anilor, fie că era soare, fie că ploua.

Stăteam la taifas pe când pregăteam, de bine, de rău, mâncarea pentru cină și-n timp ce o mâncam în grabă, înfometate. Una dintre imaginile pe care nu le pot uita este cea cu Hannah lingându-și degetul arătător și adunând firimiturile de pe fața de masă. Stătea cu mine în camera de citit, care nu era încă ticsită cu atâtea cărți ca acum, și, asemenea unui buletin de știri, mă pune la curent cu aventurile familiilor, a ei și a logodnicului său, a fostului meu soț. Mereu tricotând, vorbea întruna în timp ce producea pe bandă rulantă pulovere pentru toți nepoții și nepoatele din cele două familii ale sale – pulovere care o ajutau să fie îndrăgită și inclusă.

Mă vizita și în timpul programului meu de lucru, deși nici pe departe la fel de des, dar acolo la librărie nu mai era la fel de vorbăreată. Aveam sau nu clienți, se așeza pe un scaun de plastic într-un colț, tricotând fără să scoată vreun alt sunet în afară de țăcănitul ritmic al andrelor din bambus. Uneori scria în jurnal, stiloul ei scârțâind abia auzit în liniștea magazinului.

Eu citeam la biroul meu, ceva ce ea considera ca făcând parte din munca mea și, atentă cum era, îmi ținea companie, dar nu mă deranja. Eram două singurătăți profitând de pe urma unui răgaz permanent înviorat când ne aflam una în prezența celeilalte, două solitudini care-și purtau reciproc de grijă.

Ar trebui să spun că, din când în când, eram trei singurătăți în librărie. Câteodată, Hannah venea în vizită când era și Ahmad acolo. Cum nici unul dintre ei nu prea vorbea în timp ce eu lucram, se înțelegeau foarte bine. Eu citeam la birou, Hannah tricota într-un colț, iar Ahmad devora cărți așezat pe dușumea. El m-a părăsit cu câțiva ani înainte ca ea să se sinucidă.

Hannah m-a învățat multe lucruri, dar cândva de-a lungul timpului, nu știu sigur când, probabil pe când aveam douăzeci și doi sau douăzeci și trei de ani, am început un ritual nou: seara, după cină, în timp ce stăteam amândouă în camera mea de citit, începeam să-i citesc lui Hannah. Stătea pe sofaua îndrăgostiților, tricotând în liniște, în vreme ce eu, în fotoliul îmbrăcat cu pânză bleumarin, mă transformam în buletinul de știri neîntrerupt. Îi citeam numai cărți de filosofie – mereu susținea că o pasiona subiectul – și doar în franceză, căci engleza ei scârțâia (obișnuia să spună că se încurca la prima propoziție subordonată). Amândurora ne-a fost greu la început și, sincer, a trecut o vreme până când să înțeleg ceva din ceea ce citeam. Cred că a durat doi ani de lecturi la ceas de seară, probabil 1952 și 1953, ca să parcurg, să răsfoiesc *Le monde comme volonté et représentation*¹, și nu pot să afirm la modul serios c-am priceput mare lucru din Schopenhauer la prima lectură sau la a doua, dar am încercat în continuare. În filosofie, mult timp am fost genul de persoană care întorcea paginile înainte să fiu o cititoare adevărată. M-a preocupat suprafața până când am pătruns esența.

Când scriu aceste rânduri, îmi dau seama că pot spune cu ușurință cât de dificilă a fost învățarea în acei primi ani, însă

1. *Lumea ca voință și reprezentare* (în fr., în orig.), lucrare fundamentală a filosofului german Arthur Schopenhauer.

la vremea aceea nu-mi era la fel de ușor de recunoscut. La început, n-am fost în stare să-mi împărtășesc temerile cu Hannah; nu puteam să-i zic cât de străini îmi sunau filosofii aceia, cât de insurmontabile mi se păreau obstacolele în a deveni o persoană învățată. Singura mea speranță era să-mi falsific drumul spre o educație. Bănuiam că și ea pricepea foarte puțin din ce-i citeam, că asculta fiindcă îi plăcea cum sună vocea mea. Ne-a luat un an întreg să terminăm *Éthique*¹ a lui Spinoza, doar primul volum.

Într-o zi din perioada de început a muncii mele la librărie, când încă eram nesigură de foarte multe lucruri, Hannah tricota așezată pe scaunul din plastic alb din colț când în magazin a intrat o femeie îmbrăcată șic, însoțită de un parfum de liliac și de fițe mic-burgheze. Avea ceva care m-a făcut să mă simt nesigură. S-a apropiat de biroul meu, și-a ridicat ochelarii de soare și s-a interesat de cărți de Heidegger, prima oară când întreba cineva de un filosof. Când am îndrumat-o spre cărțile respective, m-a privit glumeț și m-a iscodit:

— Pe care mi-ați recomanda-o?

Era răutăcioasă, distrându-se pe socoteala mea. Eram o toantă și arătam ca atare. Aș fi putut să-i răspund; îi citisem lui Hannah un eseu despre el, dar încă nu citisem nimic din opera lui. Eram stânjenită și pe cale să spun ceva greșit.

Fără să-și ridice ochii de la puloverul la care lucra, Hannah a intervenit:

— Nu v-am recomanda nimic de protonazistul ăla. E un filosof de mâna a doua, cu o șapcă tricotată ridicolă și, credeți-mă, mă pricep la tricocat.

Îi arătasem poza care apărea în eseu critic. Hannah a continuat, *sans façons*², să înflorească informațiile pe care i le citisem:

— Îl interesează doar să pozeze și numai cei care vor să pozeze sunt pasionați de el. O femeie cu inteligența dumneavoastră

1. *Etica* (în fr., în orig).

2. Simplu, fără fasoane (în fr., în orig.).

n-ar trebui să-și piardă vremea citindu-l pe Heidegger. Cei cărora le place de el confundă filosofia cu gătitul. Tot ce a scris el este prăjit, fript și complet copt. Încercați Schopenhauer, ei da, pe el putem să vi-l recomandăm.

De l-am fi înțeles de fapt pe Heidegger pe-atunci, nu l-am fi desconsiderat atât de ușor. La urma urmei, oricine zice că deplasarea este o modalitate fundamentală de existență în lume ar trebui luat în considerare cu un pic mai multă seriozitate de către noi două.

Poate n-am fi înțeles noi multe la început, dar ne descurcam – Hannah mă ajuta să fac față.

*
* *
*

Filosoful cu care mă simt cel mai înrudită este Spinoza; mă identific cu povestea și cu viața lui. Învățații evrei din Amsterdam au emis un *herem*¹ (o *fatwa*, pentru cei care nu vorbesc ebraică) împotriva rudei mele când el avea doar douăzeci și trei de ani. A fost excomunicat pentru ereziile sale. Nu s-a luptat, nu s-a revoltat. Nici măcar nu s-a văicărit. A renunțat la moștenirea familiei și a devenit un cărturar particular, un filosof acasă la el.

În tablouri și schițe, este înfățișat cu ochi mari, căprui – și un nas semitic mare ca al meu, desigur – ochi cercetători care străpung întunericul ce ne înconjoară și pe cel dinăuntru nostru privind fără a clipi –, o privire intensă, strălucitoare, care dispersează cețurile și miasele.

A lucrat ca șlefuitor de lentile până în ziua morții sale, la patruzeci și patru de ani, de o boală de plămâni, probabil silicoză, agravată de praful de sticlă pe care l-a inhalat exercitându-și meseria.

A murit prematur, încercând să-i ajute pe oameni să vadă.

Ca mulți dintre scriitorii și muzicienii pe care îi admir, nu s-a căsătorit niciodată. Probabil a murit virgin.

1. Afurisire, anatemă, excludere din comunitatea evreiască.

Întotdeauna am presupus că după *herem* Spinoza a dus o viață de pustnic, însă am aflat recent că lucrurile n-au stat deloc așa. Avea numeroși prieteni care îl vizitau, iar unii dintre ei chiar îl ajutau cu bani. Așa că știu că ideea mea despre cine a fost el nu e exactă, dar tot mă agăț de mitul meu. Acum, de n-ar fi scris *Etica*, de n-ar fi creat noțiunile de libertate religioasă, libertate a presei, republicanism democratic și moralitate laică, detașată de teologie, nu l-aș revendica. Faptul că a scris o asemenea operă îl face un geniu. Faptul că a fost ceea ce eu consider un outsider patologic îl face preferatul meu.

Avem nevoie disperată de un Baruch în Beirut, un cavaler care săucidă dragonii ecleziaști sau măcar să le taie ghearele.

Când îi întâlnesc întâmplător numele în vreuna din lecturile mele, ca în minunatul roman pe care l-am menționat anterior, *Sefarad* de Antonio Muñoz Molina, în inimă îmi bat din aripi fluturi, de parcă întâlnesc un iubit pierdut sau redescopăr o experiență intimă, aproape senzuală.

Tocul pantofului îmi aterizează pe sol tare, dala din trotuar, însă planta piciorului nu întâlnește nici un sprijin și îmi pierd echilibrul. Mă redresez repede, așa că nu cad în față. O gaură din pavaj se cascadează spre mine – o groapă suficient de mare pentru ca un pitic miner să se strecoare înăuntru. Încerc să privesc în ea, ca să estimez cât de adâncă este mina, fie și numai pentru a ghici câte oase de la picior mi-aș fi rupt dacă aș fi călcat în ea. Mă copleșește greața și mă trag înapoi. Micul clopot de biserică hiperactiv din urechile mele răsună din nou. Câțiva metri mai încolo mă opresc, mă reazem de zidul unei clădiri ca să respir și să mă liniștesc, să permit miasmei amintirilor să mi se prelingă afară din cap.

Trebuie să-mi continui mersul. Tot înainte.

Pe străduța asta se construiesc două blocuri de locuințe imense. Șantierul e înconjurat de panouri înfățișând occidentali ridicol de bogați făcând cumpărături, înotând în piscine private și aplicându-li-se tratamente faciale în saloane spa. Un

slogan afirmă: PETRECEM IAR CA LA BEIRUT. Sute de astfel de clădiri sunt ridicate prin tot orașul, nici una dintre ele mai jos de super ultra lux.

Nu mult după ce am fost dată în căsătorie, familia pentru care devenisem brusc o membră superfluă s-a mutat în apartamentul în care locuiesc acum mama și progeneriturile fratelui meu vitreg cel mare. Schimbarea de reședință, la o stradă mai încolo de cealaltă, era un pas înainte, dar nu foarte mare, de la două dormitoare la două și jumătate – jumătatea fiind chilia mamei mele. Clădirea micuță cu apartamentul și mai mic în care am crescut a fost demolată și înlocuită de un complex de douăsprezece etaje, cu un restaurant cu bărcuțe de sushi la parter, unde pe vremuri era locuința noastră. Nu am mâncat niciodată acolo.

Nu sun la soneria mamei (a fratelui vitreg cel mare). Șovăi puțin înainte de a ciocăni la ușa din lemn de pin. Neauzind nimic, aștept. A trecut foarte mult timp de când m-am aflat în acest loc. Zgârieturi, râcâituri și creștături fac ușa să semene cu fundul unei litiere, dar mânerul sferic din aramă strălucește, atât este de lustruit, de la atingerea atâtor mâini – multe mâini, nu și a mea, nu de multă vreme.

Refuz să-l ating, refuz să-l răsucesc. Bag de seamă că mâna mi-e agățată cu putere de balustrada neagră din fier forjat care înconjoară palierul. Îi dau drumul.

Mă întreb ce-ar crede Murakami despre niște străini care tranșează ton unde dormea el cândva, acolo unde acum un șir de bărcuțe în miniatură jalnice, legate una de alta, se învârtesc la nesfârșit.

Se pare că nu-mi răspunde nimeni. Mă înclin spre ușă, sperând să n-aud nici un zgomot din apartament. N-o să fiu dezamăgită dacă nu e nimeni acasă, căci pot să revin, cu siguranță, în altă zi. Pot să mai urc o dată cele șaptesprezece trepte joase și abrupte, dacă vreau, dacă aleg să fac asta. Lemnul îmi lipește eșarfa de ureche.

Apăs soneria. Un foșnet de pași înăuntru, apoi alți pași. O puștoaică în tricou, blugi, papuci și cu machiaj realizat fără

îndemânare deschide ușa din pin vopsit. Treisprezece ani, așa zice, poate chiar paisprezece, în ciuda codițelor caraghioase. Un șir de coșuri încăpățânate îi ocupă un sfert din partea de jos din dreapta a bărbiei. Ochii i se ascund în spatele unor pleoape care se lasă în jos încet, dându-i un aer de permanentă apatie care contrazice o umbră de uimire, poate chiar de interes cu privire la această rară apariție a unei persoane necunoscute la ușă. Tricoul ei urlă Kenzo cu litere aurii, sclipitoare.

E foarte tânără. Mă hazardez să ghicesc cine ar putea fi, care ar putea fi legătura noastră de rudenie. Există o asemănare, sunt sigură. Face parte din familie. Sunt nedumerită.

— Aș dori să-mi văd mama, o anunț ceremonios.

E limpede că habar nu are cine sunt sau despre cine întreb. Își cheamă bunica, tare și un pic prea insistent. Așteaptă la ușă, păzind-o, neîmpiedicându-mi propriu-zis intrarea, dar postată ușor într-o parte, de parcă speră să-i ofer un bacșiș sau măcar un flecușeț ca suvenir al întâlnirii noastre.

Bunica ei nu este nimeni alta decât cumnata mea cea scotoasă, cu toată micimea staturii sale. Expresia uluită de pe fața ei ștearsă s-ar putea să merite orice surprize neplăcute m-or pândi în casa aceasta. Pare obosită, sleită de puteri și terminată, muncită peste măsură și copleșită. Biata femeie nu a trăit în viața ei o clipă de răgaz sau de solitudine.

— Vreau doar să o văd, îi zic. Te rog să nu-ți faci speranțe deșarte. N-o voi lua cu mine. Nici să nu te gândești la asta. Vreau doar să-i fac o vizită.

Își regăsește rapid stăpânirea de sine.

— Acum? întreabă ea. Ai venit în vizită acum? După tot ce s-a întâmplat?

O conversație alcătuită din scurte izbucniri sub formă de întrebare? De ce atâta iritare? Atâta antipatie?

Sunt inofensivitatea personificată. Nu mă aștept ca lumea să mă iubească, să mă placă sau să simtă vreun fel de sentiment față de mine. Niciodată n-am vrut să ies suficient de mult în evidență încât să am dușmani. Nu vreau să spun că sunt timidă din naștere sau vreo micsandă banală a cărei dorință profundă

este să înflorească sub forma unui crin portocaliu pestriț, scandalos parfumat, ci doar că încerc să trăiesc fără să mă amestec în viața altora fiindcă n-am nici cea mai mică dorință ca ei să se amestece în a mea.

De ce nu mă suferă cumnata mea? Nu i-am făcut niciodată vreun rău. Nici măcar nu țin minte să fi intrat în vorbă de prea multe ori cu ea. Înțeleg că dorește să i-o iau pe mama de pe cap, dar cu siguranță știe că dorința ei nu este rezonabilă. S-a mutat din casa părinților ei în casa părinților mei și de atunci locuiește cu mama. O cunoaște pe mama mai bine decât mine.

N-am avut de-a face cu viața cumnatei mele de mulți ani, de decenii. N-ar trebui să mă urască.

— M-am gândit că vizita mea ar putea ajuta.

Fac un mic pas înapoi, gata să-mi împachetez intențiile și să plec. Ea nu zice nimic, dar se dă cu un pas mai mare înapoi. Atât ea, cât și nepoata ei îmi fac loc să trec, apele se despică, dacă pot să zic așa.

Fata desface o gumă de mestecat și și-o îndeasă în gură. Nu-mi dau seama a cui fiică este, a căruia dintre copiii fratelui vitreg cel mare. Ar trebui să întreb, dar tac. Dacă stau să mă gândesc, nu-mi amintesc de nici unul dintre copiii lui sau câți are. Intru în apartament, pe lângă cele două portărese, mă strecor printre mirosurile tinereții (gumă de mestecat, parfum ieftin) și ale bătrâneții (sudoare, miros de trup ușor stătut și acru).

Apartamentul nu s-a schimbat prea mult de când am fost ultima oară aici. Când a fost asta? Atât de demult, că nu mai țin minte. Întotdeauna a fost neaerisit, întunecos, rece și jilav. Pe hol, pășesc pe sub o fâșie de hârtie pentru prins muște care atârnă de tavan; probabil că e de-o seamă cu mine, căci acum e cafenie, acoperită cu pete mai închise la culoare – carapace, s-ar putea presupune.

Fratele vitreg cel mare nu este acasă, fapt pentru care sunt nespus de recunoscătoare. Probabil joacă jocuri de puștani cu amiciei lui. Nu întreb de el, nici soția lui nu-mi zice unde s-a dus. Cumnata mea mă conduce mai adânc în bârlogul ei, prin

ușile duble pliante. Îi observ ochiurile duse de la ciorapii negri, alcătuind un fel de scară miniaturală.

Tapetul și-a pierdut orice urmă de culoare sau textură. Ultima dată când l-am văzut, dacă îmi amintesc corect, era roz-pier-siciu, cu dungi verticale în relief. Acum e de un bej-murdar. Doi pereți din living sunt împodobiți cu covoare, covoare turkmene uriașe realizate industrial, la mașină, cărora vechimea nu le-a adăugat nimic demn de interes. Portrete în mărime naturală se îngrămădesc dezordonat pe un al treilea perete, fotografiile alb-negru cu bărbați rotofei, mustăcioși cu toți, nici unul zâmbitor, toți ațintind asupra mea o privire muștrătoare, severă atunci când intru, toți morți. Portretele au grijă ca pereții să fie mereu mai aglomerăți decât livingul, ca morții să-i întrecă în număr pe cei vii.

Mama pare moartă în living, însă pieptul îi hârâie. Respiră.

— Nu e moartă, zice cumnata mea.

Capul mamei și brațele i se îndoie înspre corp, ca niște virgule; din cauza dimensiunilor ei foarte mici și a capului lăsat în jos, fotoliul cu imprimeu floral (trandafiri și dalii, spini și frunze) arată ca desprins din *Alice în Țara Minunilor*. Pantofii, negri cu tocuri joase, nu ating podeaua – mama întotdeauna a urât papucii. Șuvița albă din păr pare să i se fi mărit. Pe față îi cade lumină de la o mică fereastră, însă asta n-o deranjează. Suntem cu toții copiii când dormim.

*Lângă fereastră stau. Și-n timp ce șed așa,
se întoarce tinerețea-mi. Zâmbesc arar. Arar îmi vine a scuipa.¹*

— Pot s-o trezesc, zice nepoata mea. Nu-i greu s-o scoli din somn.

Le spun cumnatei și nepoatei că nu vreau să o deranjez pe mama și nici pe ele. Pot să aștept un pic. N-o să le stau în drum. Îmi trag un scaun cu spătar înalt din apropiere și mă

1. Versuri din „I Sit by the Window“ („Stau la fereastră“) de Joseph Brodsky.

așez cu fața la mama, cu spatele la fereastră. Puținele frunze din ficusul de lângă mine sunt ofilite și arse, fie de la lipsa de lumină, fie din lipsa udatului binecuvântat, fie din lipsă de grijă iubitoare, nu-mi dau seama. În apartament nu pare să mai existe vreo altă plantă în ghiveci.

Fotoliul e cu spatele spre restul încăperii. Te poți uita la televizor fără să fii tulburat de priveliștea pe care o oferă mama. Ea poate privi afară pe geam, către lume, nu însă și spre familia ei. Poate că ea însăși a ales așa. Poate că ea e cea care a vrut să continue să privească în afară, nu înăuntru.

Trebuie să existe un cuvânt în vreo limbă care să descrie angoasa pe care o trăiești când ajungi deodată față în față cu propriul viitor terifiant. Nu-mi vine nici unul în minte în limbile pe care le știu.

Poate că există în swahili sau în sanscrită.

Poate că reușesc să născocesc unul, precum *Kuboa* al lui Hamsun.¹

Poate că acest cuvânt este pur și simplu *mamă*.

Există un cuvânt pe care-l știu: *litost*. În cehă, potrivit lui Milan Kundera, *litost* este o stare de agonie și de chin creată la vederea subită a propriei nenorociri.

Cu cât o examinez mai mult pe mama, cu atât mă gândesc că seamănă cu un personaj chehovian care se odihnește după o lungă călătorie, posibil una cu trenul, deși Dumnezeu știe că nu mai avem trenuri de călători în Liban. Asemenea unui pârâu împuținat în lunile secetoase de vară, saliva somnului îi curge alene și intermitent din colțul stâng al gurii întredeschise, în timp ce capul îi cade în față, spre sud-est. Respirația ei vine spre mine în reprize sacadate, un sforăit șoptit.

Nu vreau să fiu aici. Mama e contagioasă. Respirația mea devine la fel de inegală ca a ei.

1. Cuvânt fără semnificație lingvistică inventat de personajul din romanul *Foamea* de Knut Hamsun.

În măsuța neagră de cafea din lemn de nuc de lângă ea, o măsuță care n-a mai simțit răsfațul moale al unui strat de lac de cel puțin un deceniu, e o tăietură albicioasă. Pe măsuță, alături de o veioză de birou inoportună, stă un ceasornic cu deșteptător vechi, rotund, ticăind, cu un craniu sferic pe post de sonerie. Însă ceea ce îmi atrage atenția este un alt obiect de pe măsuță: o cutiuță muzicală incrustată cu sifon, cât palma, pe care mi-o aduc bine aminte din copilărie. Nu am uitat ziua când a cumpărat-o, făcându-și-o cadou.

Îmi controlez respirația, fiindcă simt cum se ridică un val de emoție. N-am mai văzut cutiuța muzicală de când m-au căsătorit.

„Te-am conjurat, o, Memorie, să-mi fii cel mai bun ajutor“, a scris Kavafis.

Evaluez ce e în jurul meu. Cumnata mea a ieșit din cameră. Scoate zgomote nebune, puternice, tocând ceva în bucătărie, dar nepoata ei stă pe canapea în fața televizorului care pâlpâie, în timp ce țacăne tastele unui model mai vechi de laptop, studiindu-mă din colțul ochiului. Trebuie să mă stăpânesc.

Mama a cumpărat cutiuța muzicală datorită ciudățeniei acesteia; avea două balerine care se roteau, nu doar una, un *pas de deux*¹ pseudo-lesbian. Era de proveniență rusească, sau așa părea, iar noi am presupus cu toții că și muzica redată era tot rusească. Nu este. S-ar putea să nu țin minte ce am mâncat la micul dejun de dimineață sau *dacă* am mâncat, dar sunt în stare să fluier melodia aia notă cu notă, deși n-am mai deschis cutiuța de probabil șaizeci de ani.

Spiralele răsucite și încinse ale radiatorului din colțul îndepărtat al camerei emit un zumzăit electric constant care pare acum sinistru. Încep să transpir din nou.

Melodia care imită pianul îngropată în cutiuță este *Valsul nr. 2 în do diez minor* de Chopin. Uitasem cu totul de cutia asta muzicală, uitasem și că a existat. În amintirile mele, o dezmembrasem. Făcusem în așa fel încât să nu mi-o amintesc.

1. Denumirea unei figuri de balet (în fr., în orig.).

Nu-i de mirare că m-am molipsit atât de ușor. Virusul Chopin era deja latent în corpul meu.

Îmi doresc cu disperare să-mi strecor cutiuța muzicală rusească în poșetă, dar rezist impulsului rușinos. Sunt lucruri pe care pur și simplu nu le fac, oricât de mult aș vrea, dacă intenționez să fiu împăcată cu mine însămi după aceea.

O să-l ascult pe polonezul Rubinstein interpretând valsurile atunci când voi ajunge acasă.

Îmi distrag atenția uitându-mă la aburul abia perceptibil care se ridică dintr-un pulover roz, umed, pus pe radiator. Fata probabil s-a întors acasă nu cu mult timp înainte să ajung eu, udă din cauza ploii. Acum își mestecă guma cu zgomot.

Mama obișnuia să-mi spună „călugăriță“ (în arabă, denumirea acestei insecte este *iapa-profetului*, ceea ce este frumos, dacă mă întrebați pe mine) fiindcă eram înaltă și slăbănoagă. Cred că voia să spună insectă-băț, însă și când eram copil, și mai târziu, ca femeie, rareori am corectat-o în afirmațiile ei eronate. Dar acum, când stau lângă ea, îmi dau seama că este mult mai slabă decât am fost eu vreodată. A trecut de la Rubens la Schiele.

Mulți sugerează că închidem cercul pe măsură ce îmbătrânim, redevenind niște copii. După cum stă, aplecată spre ea însăși, aș merge până-ntr-acolo încât să spun că se micșorează, căpătând forma unui fetus. Și înfățișarea i s-a schimbat, și nu mă refer doar la rețeaua bogată de linii și riduri, adevăratul stigmat al vieții. Poartă pielea altcuiva, a cuiva mult mai voinic, o piele de căpătat. Pe buza de sus îi crește o faleză de fire de păr țepoase, rare, aducând a mustața lui Hitler. Fața îi este deopotrivă scofălcită și puțin umflată; mușchii feței sunt complet fleșcăiți, chipul nu mai are unghiuri sesizabile. Înfațișarea mamei a devenit androgenă.

Asta mă paște și pe mine.

În somn, mama este melancolie în formă omenească. Mă întreb, totuși, dacă asta văd la ea fiindcă la asta mă aștept. N-am de unde să știu, e posibil să viseze flori și lanuri de grâu, fluturi și Alpi elvețieni, ciocolată și Chanel. Poate că mintea îi

e fericită în nebunia ei. Lipsită de griji și de responsabilitate, de preocupări lumești obișnuite, s-ar putea să fi atins Nirvana fără ajutorul vreunui guru sau al unui șerpaș.

Însă în minte mi se conturează cuvintele pline de tristețe ale lui Thomas Jefferson. Într-o epistolă din 1825 adresată unui prieten, scria: „Toți au murit, iar noi am rămas singuri în mijlocul unei noi generații pe care nu o cunoaștem și care nu ne cunoaște“.

În mod evident, Jefferson n-a avut un șerpaș.

Mama poartă o proteză auditivă care îi înconjoară și-i pătrunde în urechea stângă, un accesoriu de dată recentă, dar nu un model recent. Ceea ce la prima vedere în spatele urechii ei pare să fie logoul producătorului, de fapt nu rezistă la o privire mai atentă. Este un scris diform în alfabet latin, cu cerneală purpurie, care, când mă aplec în față ca să văd, spune: AU SECOURS!¹ Nu trebuie să mă întreb prea mult a cui operă este: de cum mă trag înapoi ca să mă sprijin de spătarul scaunului, o observ pe fata Kenzo roșind, evitând să se uite în ochii mei și holbându-se la o reclamă la televizor.

Atenția îi este distrasă de trântirea ușii de la intrare. Densitatea aerului se modifică ușor, permițându-mi să observ cât de îmbâcsit e mirosul din cameră, un amestec de fum de țigară de demult, naftalină și transpirație de la subsuoară. Îmi fac griji că e fratele meu vitreg cel mare, însă intră un adolescent îmbrăcat lălău, cu un an sau doi mai mare decât fata, probabil soră-sa. Poartă niște ochelari de soare neatrăgători, care au, incredibil, câte un ciucure argintiu, de prost gust, pe după urechi. Se oprește când mă vede. Stă în picioare cu mâinile înfipte ceremonios în șold, direct în raza privirii mele.

— Dumneata cine ești? se răstește el, nu cu răutate, dar cu un anumit aer de superioritate.

Soră-sa îl țistuiește, arată spre mama mea catatonică. Nu răspund. Băiatul ridică din umeri cu totala nonșalanță a

1. Ajutor! (în fr., în orig.).

adolescenței nepoliticoase și merge agale în bucătărie. Sunt sigură că bunică-sa o să-i explice cine sunt.

Eu, pe de altă parte, nu pot să explic cine este mama. Cine e femeia asta din fața mea? Prin cap îmi cutreieră acest gând: *Te cunosc?*

Am fost atât de ocupată să mă gândesc la felul în care mă vedea mama, încât n-am mai avut ochi să mă uit la marea doamnă, la sfințenia însăși. Aceasta este mama mea. Îmi storc creierul: Ce știi despre ea? Ce îmi aduc aminte?

Se redeșteaptă în mine întâmplări, frânturi dintr-o viață – de fapt, mici crâmpie dintr-o viață lungă, și numai cu prilejurile când ele mi-au intersectat viața. Văd scene – imagini și scene. Îmi cunosc mama doar în sepia.

Oare viața cuiva nu e mai mult decât o colecție de scene? Mama nu e mai mult decât imaginile pe care le-am compilat în minte? S-ar putea să sune retoric întrebările astea, dar, sincer, chiar nu știu. Nu-mi pot da seama dacă înțelegerea mea cu privire la ea este limitată, dacă nu reușesc s-o cunosc din cauza unei deficiențe fundamentale din partea mea, sau dacă doar atât poate cunoaște o ființă umană o altă ființă umană. Întrebarea care mă frământă este dacă eu știu pe altcineva mai bine decât o știu pe mama. Se pare că m-am întrebat mereu, împreună cu Lear: „Mă [re]cunoaște cineva?“, dar niciodată „Cunosc eu pe cineva?“. A încerca să cunoști o altă ființă umană mi se pare la fel de imposibil și de ridicol ca a încerca să prinzi umbra unei rândunele.

Mama a trăit, trăiește într-o lume încețoșată, care nu e a mea.

Ceilalți oameni sunt fenomene încețoșate care se întrupează doar în amintirile mele.

Chiar dacă știu că personajele unui roman sunt și ele o colecție de scene, de fraze acumulate în mintea mea, simt că le cunosc mai bine decât îmi știu mama. Umplu spațiile goale cu măști literare mai bine decât o fac cu oamenii reali, sau poate că depun mai mult efort. O cunosc pe mama Lolitei mai bine decât pe a mea și, trebuie s-o spun, mă emoționează mai

mult decât mă emoționează mama. Recunosc chipul pictat de Rembrandt al mamei sale mai bine decât recunosc chipul real al mamei mele.

Fata se preface că se uită la televizor. Poate că pentru ea e doar zgomot de fundal, dar pentru mine nu este. Chiar dacă sonorul e redus, emisiunea care se difuzează e într-o limbă pe care n-o înțeleg, posibil turcă, posibil ebraică; vocea plutește ca de la depărtare, nu din televizor, ci dintr-o țară foarte îndepărtată – o voce de bărbat, nazală, amestecată cu trosnituri și cu muzică de coarde în stil New Age. Foarte enervant.

— Închide ăla! izbucnesc mânioasă, mult prea mânioasă. Surprinzător, fata se conformează, nici măcar nu ezită.

Ce mi-ar plăcea chiar acum un masaj, un masaj ușor pe umeri, ceva care să-mi decontracteze mușchii încordați. Nu c-am avut parte de multe masaje. Nu mă las cu ușurință în voia atingerii unei persoane străine, indiferent cât de benefic ar putea fi acest lucru, și în nici un caz nu-mi permit să plătesc pentru a mă răsfăța. Mușchii umerilor s-au răsucit într-un ghem de lână pieptănată, iar amorțeala și durerea se localizează adânc între omoplați. Îmi încordez umerii, număr până la trei și îi relaxez, un exercițiu învățat cândva de la Hannah. Nu ajută. De fapt, niciodată n-a ajutat.

Un vehicul masiv face ferestrele să zdrăngănească și pânza de păianjen care atârână de candelabru să se legene. Zgomotul și hărmălaia o trezesc pe mama. Își deschide mai întâi ochiul stâng, apoi pe cel drept.

Mă pregătesc. Număr în minte secundele – nu, nu, altcineva numără secundele în capul meu: unu, doi, trei. Pare-se că nu sunt în stare să-mi stăpânesc gândurile. Număr fiecare rid din jurul ochilor ei fără să amestec cele două socoteli. Mă înfior în vreme ce mintea îmi patinează de la un gând fugar, neplăcut de rece, la altul. O să mă recunoască? M-a legănat vreodată în brațe? De ce nu mi-a pieptănat niciodată părul? A dus-o cineva la doctor de curând? În cap îmi răsună vocea Karitei

Mattila cântând notele de la începutul celui de-al treilea dintre *Ultimele patru cântece* ale lui Richard Strauss. Îmi simt limba și obrajii uscați pe dinăuntru. Observ micile semne roșii de pe palma ei, petele maronii de pe dosul celeilalte mâini. Ochii îi sunt ațintiți asupra mea. Par foarte raționali.

Când ajung cu numărătoarea la doisprezece, îmi spune încet numele.

— Aaliya, zice ea.

Iau act de faptul că m-a recunoscut zâmbindu-i și aprobând din cap. Măinile mele, încă ușor lipicioase, se descleștează. Mi le pun pe coapse. Inima îmi bate un pic mai repede, un pic mai tare. Respirația mamei e mai liniștită, fără fornăit, mai puțin chinuită decât atunci când dormea.

— Te-ai schimbat, spune cu o voce slabă, ca înăbușită de un cocoloș de bumbac.

— Da, îi zic. Toți ne-am schimbat. Am îmbătrânit și eu.

— Nu, mă întrerupe ea. Nu, ai părul albastru.

M-a legănat vreodată în brațe? M-a îmbrățișat? Mi-a șoptit vorbe de alint la ureche? Mă îndoiesc profund.

— A, da. Da, e albastru.

Pare nedumerită și puțin pierdută. Tresare. Fața i se schimonosește un pic, ca și cum răspunsul meu i s-ar părea jignitor ori, poate, de neînțeles, sau pur și simplu înspăimântător. Nu-mi dau seama. Încearcă să se tragă mai în spate în fotoliu, lucru care se dovedește fizic imposibil – e deja pe cât de în spate îi permite fotoliul.

— E totul în regulă, mamă, îi spun cât pot de liniștitor. Am folosit din greșeală un șampon colorant, mai mult decât ar fi trebuit. Nu e ceva permanent. Părul meu o să-și revină.

Ea pare și mai confuză, își mută privirea. Se uită la tavan de parcă ar vedea acolo fantome agitându-se. Își bagă mâna pe sub șalul de pe umeri și-și scarpină brațul. Grimasa îi devine mai pronunțată, colțurile gurii i se depărtează și mai mult, de parcă s-ar detesta unul pe celălalt.

— Te simți bine? întreb eu, arătând cu degetul spre ea.

Nu primesc nici un răspuns, verbal sau de alt fel.

— Nu răspunde mereu, îmi zice nepoata.

Nu se mai prefacă că-mi ignoră prezența, e în genunchi, aplecându-se peste marginea canapelei, încercând să mă atragă în conversație.

— Uneori știi că o doare ceva, dar nu poate să-mi zică ce anume o doare. Alteori, îmi spune că ceafa, dar se referă că obișnuia s-o doară acum mulți ani. Nu-ți poți da seama. Nu e bună la comunicare.

— Nici eu nu sunt, îi zic. Mamă, te doare ceva?

— Nu prea vorbește, de cele mai multe ori doar îngână. Nepoata mea își subliniază vorbele cu un repertoriu extravagant de gesturi ale mâinii și de expresii faciale. Continuă: Cântece arăbești vechi. Îngână și îngână. Nu Oum Kalthoum, nu Fairuz. N-o să ghicești ce.

— Asmahan¹, spun eu.

— Ai ghicit! exclamă fata, părând în extaz, incapabilă să-și stăpânească bucuria. Bineînțeles că știai, doar ești fiica ei. Am încercat să o întreb cine e Asmahan, dar balmăjește întruna: „Au omorât-o, au omorât-o“. Apoi începe iar să fredoneze. Fredonează non-stop, mereu e muzică în casă. De parcă am avea un canar.

La început, m-am simțit jignită și am vrut să obiectez. E groaznic să spui așa ceva despre cineva. Într-o povestire a minunatului fabulist Sławomir Mrożek, un personaj narator participă la o petrecere la care distracția este asigurată de animalul de companie al casei, un liberal în cușcă, un umanist redus la nimic mai mult decât un interpret de cântece revoluționare frumoase, dar demodate. Mama nu știe cântece revoluționare, dar le știe pe-ale lui Asmahan. Așa că simt, de asemenea, un fior de fericire, o bucurie fugară, fără legătură cu faptul că am ghicit cântăreața; faptul că mama fredonează din Asmahan mă

1. Numele de scenă al lui Amal al-Atrash (1912-1944), cântăreață și actriță de origine siriană, singura voce feminină din muzica arabă care a reprezentat o concurență reală pentru celebra Oum Kalthoum. Moartea ei misterioasă a dat naștere unor zvonuri legate de un presupus rol de spionaj în timpul celui de-al Doilea Război Mondial.

face să mă simt bine. Mamei să-i placă acea cântăreață care s-a măritat și a divorțat de trei sau patru bărbați, actrița scandaloaasă care și-a părăsit soțul și familia ca să-și facă o carieră – și încă o familie ilustră, cu titlu –, ei, asta da motiv ca propria inimă să cânte.

— Știi cine e? mă întreabă nepoata.

— Cine?

— Cântăreața, zice fata. Știi cine e cântăreața aia?

— Bineînțeles.

— Și?

Fata așteaptă să zică ceva. Eu am mai multă experiență la așteptat.

— Cine e? întreabă iar nepoata mea.

— Ai lângă tine computerul acela minunat. Caut-o pe internet.

Mama scâncește și mă cuprinde un frison de spaimă. O să...?

— Te doare ceva, mamă? o întreb.

Pare să nu mă mai recunoască, dar tace. Nu pot s-o citesc, nu-mi dau seama dacă e în agonie ori pur și simplu absentă. Pare singură și speriată, cu mintea în singurul loc în care se poate ascunde. Gura nu i se oprește locului, trece de la grimasă la zâmbet leneș și apoi la iritare în numai câteva secunde, înainte și înapoi, dintr-o parte în alta, în sus și-n jos.

— Trebuie să fii mai exactă, îmi zice nepoata.

Acum s-a ridicat de pe canapea, stă în picioare lângă mine. Oare o să sfârșească prin a mi se așeza în poală dacă mai stau un pic pe-aici, dacă mai zăbovesc în preajma ei?

— Nu răspunde dacă-i pun o întrebare generală, dar dacă mă interesez dacă o doare spatele, s-ar putea să răspundă, zice ea. Uneori, trebuie să iau la rând fiecare parte a corpului, una câte una.

Fata dă din cap în timp ce vorbește, de parcă ar fi de acord cu ceea ce spune. Glasul ei pare să aibă un element de delir.

— Înainte să intri, am întrebat-o dacă i-e sete și a răspuns că da, dar când i-am adus un pahar cu apă, adormise, așa că am băut-o eu.

Agitația nepoatei mele este atât de puternică, încât mă întreb dacă n-ar trebui s-o țin, ca să nu ajungă pe tavan.

— Mamă, te doare spatele? o întreb eu.

Mama nu-mi dă nici o atenție, ca și cum n-aș exista. Trebuie să-mi stăpânesc impulsul de a mă apleca spre ea s-o plesnesc.

— Cum s-o întreb ceva dacă n-aude nici un cuvânt din ce spun? mormăi.

— Ține-o de mână, îmi zice nepoata. Nu știe mereu că vorbești cu ea. Uneori trebuie s-o atingi, altfel s-ar putea să stai aici cu orele și ea să fie plecată în lumea ei.

Fata își pune mâna pe umărul meu, dar și-o retrace când tresar din instinct. Își încrucișează mâinile la spate. Ce pot să zic? Judecând după neastâmpărul ei entuziast, mă tem c-o să poarte cu mine ca în „Balada bătrânului marinar“. *„Oaspeții au fost întâmpinați, ospățul dinainte li s-a așezat.“* Dă-mi pace.

— Haide, ia-o de mână, zice ea. N-o să-ți faci nimic. Nu mușcă.

— O, dar s-ar putea să mușc eu, așa că mai bine ai grijă.

Pot să ajung mai prostănacă de atât la bătrânețe? Când încerc să fiu amuzantă pentru o adolescentă, fac glume la fel de proaste ca ale Fadiei. Poate c-ar trebui să imit și râsul zgomotos al Fadiei. Să plec călare pe un cal șchiop spre un simulacru de asfințit, în sunet comic de tobe și zăngănit de chimval.

— Ha-ha-ha, zice ea, cu sarcasm amuzat. A fost aproape la fel de neamuzant ca glumele bunicului.

În mâna mea, mâna mamei mi se pare gata să se rupă; e numai piele și os – piele foarte uscată, lipsită de orice urmă de elasticitate. Însă nepoata mea are dreptate. Mama pare să devină brusc atentă.

— Te doare spatele? o întreb.

Ea scutură din cap în semn că nu. Își retrace mâna din mâna mea și arată spre pantofi cu un deget slab, ce pare uimit că poate să stea ridicat.

— Picioarele, zice ea încet, fără vlagă.

— Picioarele? repet eu, arătând în jos spre pantofii ei, să fiu sigură că am înțeles bine.

— Picioarele, zice nepoata mea. Da, asta trebuie să fie. N-a mai arătat niciodată spre picioare până acum.

Acum am o asistentă.

— Pot să văd? o întreb pe mama. O să trebuiască să-ți dau jos pantofii.

Nu știu de ce mă ofer să fac asta. Nu poartă șosete sau dresuri. S-ar putea să aibă bătăături, n-am de unde să știu, și o să fiu în stare s-o ajut în cazul ăsta? Ciuperci contagioase, monturi gigantice, negi incarnați, răni adânci, ulceratii? Dacă i s-au îngrămădit bășici pe tălpi, ca niște lipitori pe fundul unei bărci – o barcă de bășici?

Mi-am cumpărat prima pereche de papuci după ce am plecat din casa ei. Nu-mi dădea voie să îmi scot pantofii decât când venea ora de culcare. Din partea ei, băieții n-aveau decât să țopăie prin casă fără pantofi, fără șosete, desculți sau purtându-și chiloții pe post de măști pe față, ca niște luptători pentru libertate – băieții sunt băieți, cea mai insipidă dintre vorbe. Nu însă și fiicele ei. Doamnele nu se cuvine să fie niciodată fără pantofi.

Asistenta mea poartă papuci bleu căptușiți cu blană de oaie, inscripționați cu un logo Hello Kitty. Mă vede uitându-mă la ei și zice:

— Îmi tot cerea să port pantofi și ne certam mereu pe tema asta, dar acum vreo câțiva ani a încetat cu asta – nu a mai observat.

Nu lipitori, nu bășici, cel puțin nu la prima vedere, deși nările îmi sunt luate cu asalt de o miasmă de picioare. Duhoarea străpunge până și scutul de apărare al nepoatei mele, format din mirosul parfumului ieftin și cel al gumei de mestecat.

— Îh! zice ea, foarte succint, dacă mă întrebați pe mine.

Nu e nevoie să ating picioarele mamei – chiar nu vreau să o fac – ca să-mi dau seama cât sunt de uscate. Pantofii i-au iritat pielea la încheieturile degetelor, făcându-le să arate de

parcă au avut o ceartă de îndrăgostiți. Unghiile îi sunt ca niște gheare, cange de vultur, probabil ele îi dau dureri. Are nevoie să i se taie unghiile.

— O! exclamă nepoata mea.

Îmi place când e monosilabică.

Mamei ar trebui să i se facă pedichiura. Nu pot s-o duc la un salon, nu în starea ei. Unele manichiuriste vin acasă, dar nu știu cum să găesc una. Pot s-o întreb pe cumnata mea; s-ar putea să știe.

— Trebuie să facem ceva cu unghiile ei, *Tante*, zice nepoata mea.

— Știu, încerc să mă gândesc. Și te rog nu-mi spune *Tante*. Mă cheamă Aaliya.

Îmi spune cu mândrie numele ei, Nancy, și așteaptă să comentez. Tac.

— Gândește-te repede, *Tante* Aaliya, altfel e posibil să ne sufocăm aici. Să deschid fereastra? Dar afară e frig. Să aduc apă de colonie?

Sunt surprinsă că nepoata mea mi se pare suportabilă. Pare capabilă să schimbe macazul de la timidă la locvace în câteva microsecunde, are nevoie să-și audă și să-i fie luat în seamă fiecare gând. De obicei, asta mi se pare incredibil de enervant, dacă nu insuportabil. Nu aici, însă, nu acum. Mă întreb dacă și ea e o singuratică – dacă și ea se află în puterea acelei izolări vaste, grele, care-i atât de greu de îndurat. Dacă, uneori, ar schimba-o cu bucurie pentru orice fel de interacțiune, oricât de trivială sau de neînsemnată, pentru cel mai mărunț acord evident cu prima persoană care apare, chiar și cu cea mai lipsită de valoare. Dacă e așa, atunci astăzi pentru nepoata mea se întâmplă să fiu eu acea primă persoană, cea mai lipsită de valoare.

Nu vreau să-i fac mamei pedichiura. În afară de faptul că n-am mai tăiat niciodată unghiile altcuiva, mi se pare – cum să mă exprim? – înjositor. Nu sunt Iisus, care și-a spălat pe

picioare discipolii. Nu-mi doresc să fiu crucificată mâine. Nu sunt Maria din Betania. Dacă i-aș șterge mamei picioarele cu părul meu, s-ar albăstri ele, oare?

Nu sunt Magistratul. Nu sunt Magistratul. Nu sunt Magistratul.

*Dar, fără barbari, acum ce-o să ne facem?*¹

O, Coetzee, o, Kavafis, o, zei prea iubiți, ce caut eu aici?

— Poți să mă ajuți, te rog? îmi întreb nepoata.

Poate să aducă un lighean cu apă fierbinte, nu clocotită, dar îndeajuns de fierbinte pentru spălat picioarele? Cu frunze de ceai verde, dacă există în casă, dacă nu, ceai negru, chiar și pliculețe de ceai sunt bune. Nu, n-o să bem ceaiul, e pe post de dezinfectant, dar dacă vrei să faci niște ceai, o să beau o ceașcă – atenție, separat de cel pentru spălat pe picioare. Spirt sanitar, cleștișor de unghii, pilă și un nap feliat, dacă există, dacă nu, e bună și o ridiche. Sucul lor e un dezodorizant natural. Poate să-mi aducă o pereche de șosete de-ale mamei, o rog, și niște vaselină pentru hidratare, de vreme ce mă îndoiesc că poate să facă rost de niște ulei de nard?

Oare Maria din Betania a folosit ulei de nard pur și simplu pentru parfumul lui ori chiar hidratează? Ar trebui să fac un experiment cu uleiul de lavandă, fratele lui, ca să văd.

Cum am învățat despre proprietățile antibacteriene ale ceaiului și despre puterea pe care o au anumite rădăcinoase de a reduce mirosurile neplăcute? Răspunsul meu obișnuit e scurt și tăios: din cărți, citesc cărți – citesc, citesc, totul se poate învăța din cărți. Nu însă și în cazul ăsta. Am învățat privind cum se spăla mama pe picioare când eram mică, așa cum ea a învățat, probabil, de la mama ei.

Nepoata mea are nevoie de ajutorul fratelui ei, fără ochelari de soare, ca să care ligheanul cu apă fierbinte – un lighean roșu, cât o roată de mașină, cu patru pliculețe de ceai Lipton plutind ca niște nuferi, cu etichetele galbene foarte vizibile. Tocatul cumnatei mele ajunge haos. Sper că printre lucrurile

1. Vers din poemul „Așteptându-i pe barbari“ de K.P. Kavafis.

pe care le torturează se află și un nap suculent. Cei doi frați se ciondănesc în timp ce pun jos roata cu apă, nepoata mea insistând că fratele ei ar trebui să-i dea ascultare, fiindcă ea știe ce vrem să facem.

Ce facem?

Picioarele mamei abia dacă ating apa. Degetele îi plonjează în apă și se îndoaie, dorind să se cufunde, arcul labei piciorului se retrage, nevrând să ia parte la acest botez forțat.

— Așa n-o să meargă, zice nepoata mea. E prea scundă, va trebui s-o mutăm mai în față.

— Nu, spune mama – foarte succint, dacă mă întrebați pe mine. A devenit brusc atentă. Plecați! Dacă ochii sunt oglinda sufletului, atunci mama are în clipa de față un suflet foarte mânios. Lasă-mă în pace, îi zice ea nepoatei mele, făcând din mână un gest despotice de alungare, și spune-i maică-tii să-ți caute un soț potrivit.

— Mama are treabă, se rățoiește nepoata.

Buza de sus i se curbează spre interior, aproape dispărând – nu foarte atrăgător.

Fratelui ei i se pare o glumă nemaipomenit de bună.

— Pot să-ți găsec eu unul, gras și urât, care să n-aibă deloc simțul umorului, zice el.

Fără să mă gândesc, mă uit urât peste umăr. Puștiul pare cuprins subit de un pic de vinovăție, mai puțin amoretat de el însuși decât atunci când a intrat, un băiat ca o prepeliță ciufulită. Cu mâinile la spate, se leagănă șovăitor pe călcâie. Soră-sa îl străpunge cu o privire ucigașă, însă nu asta pare să-l fi îngrijorat. Mama îl fixează cu ochi scânteietori. Poate că nu e de acord cu lipsa de umor la un soț.

— Putem să așezăm ligheanul mai sus, zice băiatul, vocea lui muzicală alternând ciudat între note înalte și joase. Așa rezolvăm problema.

Punem ligheanul roșu pe un scăunel, iar eu îngenunchez pe podea, care este, din fericire, acoperită de un vechi covor turkmen, similar cu frații lui de pe pereți.

Picioarele mamei sunt late, cu degete butucănoase, care au unghii de un galben ca știuleții de porumb la mijloc, și cu

glezne cu vene proeminente, dar fără a fi umflate. De-a lungul picioarelor, de la vârful degetelor până la genunchi și probabil chiar mai sus, are porțiuni cu pete decolorate. Pigmenții din pielea ei nu se mai combină cum trebuie.

Mama oftează când îi călăuzesc picioarele în apă.

Băiatul revendică fostul loc al soră-sii de pe canapea și începe un dialog cu laptopul. Își aprinde o țigară și în câteva secunde dispăre într-un nor agitat de fum. Nepoata se lasă în genunchi lângă mine, întrebându-mă dacă poate să mă ajute. Recunosc că nu știu ce am de gând fac. S-o spălăm pe picioare și să-i tăiem unghiile? Ea se poate ocupa de piciorul drept, iar eu de stângul.

Ridic din apă piciorul mamei, tot numai oase, fără pic de carne. O spăl cu mâna încet, făcând o spumă albă din clăbuci înaintea de a-i da nepoatei bucata de săpun. Pulpele ei, plăcile tectonice de odinioară, sunt acum slabe, brăzdate de vene vineții. Cândva, avea picioarele puternice ale oricărui dintre personaje feminine ale lui Javier Marías. Îi fricționez tendoanele și nodurile de la glezne, îi masez degetele, îmi trec degetele de la mâini printre văile adânci dintre ele. Simt cum îi curge sângele prin vene.

Nepoata îmi imită fiecare mișcare. Ajungem la un ritm blând, lent și calmant, ca legănatul unui vechi balansoar de pe o verandă într-o după-amiază de vară.

Ochii mamei sunt închiși, buzele, de asemenea, și probabil că și urechile. Pe fața ridată și încrunțată se răspândește calmul. Puțin îi pasă că eu sunt cea care o spală pe picioare. De conștiința mea care se plânge, nemulțumită, îi pasă încă mai puțin. Pare mai mult decât mulțumită, pare fericită. Nu mai e prezentă în cameră. Nu știu ce să fac cu ea, ce să spun. Îmi văd mai departe de sarcina mea umilă. E din nou pierdută pentru mine.

— Poate o să-mi vopsesc și eu părul albastru, zice nepoata mea.

Ploaia șiroiește pe fereastra cea mică – ploaie leneșă, netulburată, sigură de sine, care îmi spune că ar trebui să-mi reconsider planul de a merge acasă pe jos.

*Cerul turbure și-arată
Suferința ce-l străbate.*¹

O, Longfellow, ce se va întâmpla cu mine dacă voi trăi îndeajuns de mult încât să-mi pierd puterea de a merge pe jos distanțe lungi? O să mai fiu în stare să mă spăl pe picioare?

Piciorul mamei stă în echilibru pe marginea ligheanului, dar îi simt greutatea pe coapse, un nod strâns în ceafă, o povară pe umeri. În sus pe picioare, în jos, într-o parte și în alta, apa rămâne caldă; degetele mi se stafidesc, cutele și adânciturile lor sunt mai complicate decât suratele lor de pe degetele mamei.

Câteva ulcerații de pe covorul care atârnă în dreapta mea îmi atrag atenția. Nu le-am observat la început. Pare că găurile au fost cusute de cineva cu un fir timid și apoi acoperite cu vopsea ieftină. Pe imitația de covor turkmen e agățat un portret, o poză veche cu al meu unchi-tată. Acum îmi amintesc cum arăta. Cataracta cedează, chiar dacă pentru o clipă.

E mai tânăr, așa cum era în copilăria mea. Poartă costum și fes, încercând, fără prea mare succes, să pară respectabil pentru eternitate. O fotografie ciudată, pielea lui are o nuanță gri-porumbel, dar nu-mi dau seama dacă griurile s-au deteriorat în timp sau dacă fotografia a fost dezvoltată de la început în aceste culori nenaturale. Din nări i se ițesc smocuri de păr negru, amestecându-se cu mustața. Are bărbia prea lungă și nasul ca un castravete. Amândoi avem fruntea la fel, bombată, ceea ce înseamnă că, probabil, semăna cu fratele lui mai mare. Nu-mi pot da seama dacă avem aceiași ochi, fiindcă și-i mijește spre aparatul de fotografiat, de parcă ar încerca să-l citească. Țin minte că avea nevoie de ochelari, dar că n-a avut niciodată o pereche, de fapt, nici măcar n-a fost vreodată la oftalmolog. A trăit și a murit mijindu-și ochii spre lume.

1. Versuri din poemul „Snowflakes“ („Steluțe de nea“) de H.W. Longfellow.

Cum reușea să se descurce ca ajutor de croitor e ceva care mă depășește.

Pare nemulțumit, de parcă l-ar enerva ceva. Poate că știe că fotograful îl va face să arate ciudat, sau poate crede că nu are o față atrăgătoare; pare, nu știu cum, nemulțumit de suma trăsăturilor sale. Mi-l aduc aminte ca irascibil, dar nu exagerat. Arată de parcă e gata să plece de la o petrecere, pentru totdeauna nemulțumit și dorind să se întoarcă acasă.

Acum mi-l amintesc.

Mi-l amintesc fulgerător ținându-mă de mână ca să traverșăm strada. Eu trebuie să fi avut vreo zece sau unsprezece ani, îndeajuns de mare ca să-mi dau seama de ceea ce gândea. Pe stradă erau mașini, autobuze, tramvaie și multe căruțe, de aici nevoia de a mă ține de mână. Eu îl țineam de mâna dreaptă, fratele meu vitreg cel mare de mână stângă, dar pe neașteptate ne-a mutat pe unul în locul celuilalt. Eu eram acum cea care se afla în fața traficului ce venea spre noi.

Puteam să-i fac o vină din asta? Eram copilul lui vitreg – fiica fratelui, copilul soției, nu al lui. Atunci, bineînțeles că l-am ținut de rău pentru asta.

Pe de altă parte, îmi aduc aminte că avea obiceiul să-l oblige pe fratele vitreg cel mare să sărute cureaua de piele cu care urma să-l croiască, dar pe mine, nu – tatăl meu vitreg nu m-a pedepsit niciodată.

— Nici măcar nu știam c-a mai avut o fată, îmi zice nepoata. Nici bunicul nu te-a pomenit. S-ar putea să fi zis ceva când nu eram eu de față, dar nu cred.

Îi tai mamei unghiile, amândouă facem asta. Lăsăm unghiile tăiate să cadă în apă. O masez pe piele cu un strat subțire de vaselină și îi trag pe picior o șosetă care se agață de o mică proeminență ascuțită. Ar fi trebuit să îi pilesc unghiile mai bine.

Nu sunt departe de casă. Ploaia s-a oprit, însă norii joși, cu înfățișare diabolică, amenință în continuare, îngrămădirile lor

înghețate împingându-se pe cer; au aceeași culoare ca pielea tatălui meu vitreg din fotografie. O să risc să merg pe jos prin frig. Am nevoie să-mi limpezesc mintea, să risipesc încă o dată mușuroiul de furnici.

Cineva trebuie să-și respecte promisiunea făcută unei persoane inconștiente? I-am spus mamei c-o să mai vin pe la ea, dar n-avea cum să mă fi auzit. Însă nepoata mea a fost martoră.

Nancy? Ce nume neobișnuit! S-ar fi gândit cineva că în familia asta va fi dat unei fiice un nume occidental?

Beirutul își schimbă accesoriile scânteietoare mai des decât o fac doamnele sale din lumea bună; are, cu siguranță, mai multe pete de culoare. Sclipește. În funcție de perioada anului, de ora din zi, de vreme și de numeroase alte variabile, dungile lui de lumină se modifică. Luciul – real, nu metaforic – este rezultatul situării sale între irizațiile Mediteranei și munți. Un promontoriu înfruntând marea, Beirutul se înalță ca o santinelă stridentă, Horațiu și Marcellus împodobiți cu gablonzuri strălucitoare. Élisée Reclus¹ a numit cândva Byblosul voluptatea zeificată, dar descrierea este probabil mai potrivită pentru Beirutul meu.

În timp ce majoritatea oamenilor vă vor spune că preferă orașul în după-amiezile de primăvară, când își umple plămâniile cu aer sărat, când încep să înflorească arbuștii de bougainvillea, în violet și cărămiziu, și de glicină, mov și albă, sau în timpul apusurilor de vară, când apa e împodobită cu o panoplie de auriu și hiacint atât de vibrantă, încât orașul se leagănă, practic, pe promontoriul său, eu îl prefer în această lumină atenuată, sub nori gri și turbulenți, plini cu ploaie, dar din care nu plouă, când aerul neutru oferă contrast culorilor autentice ale orașului. Norii mă împiedică să văd albul proaspăt,

1. Élisée Reclus (1830-1905), renumit geograf, scriitor și anarhist francez, autor al unei monumentale lucrări de geografie, în 19 volume, *La Nouvelle Géographie universelle, la terre et les hommes*.

sclipitor de pe crestele munților, dar îmi oferă, în compensație, priveliștile spectaculoase ale orașului.

Sunt suficient de bătrână ca să-mi aduc aminte de vremea când cartierul acesta nu era mai mult decât două case din piatră de gresie și un pâlc de sicomori, al căror covor de frunze ruginii avea rol de grădină. Dezvoltarea metropolei noastre a început în anii '50 și a luat-o razna complet în anii '60. A construi înseamnă să pui amprentă omenească asupra unui peisaj, iar locuitorii Beirutului și-au tot pus amprenta asupra orașului lor ca o haită de câini turbați. Cancerul virulent pe care îl numim beton s-a răspândit prin toată capitala, devorând orice suprafață vie. Nu sunt sigură câți sicomori au rămas, câți stejari sau chiparoși, dar acum pot să merg pe jos o jumătate de oră fără să întâlnesc nici măcar un singur copac, iar când întâlnesc vreunul, de obicei este vreun arbore străin, un eucalipt, o jacaranda sau un spălător-de-sticle¹ – frumoși, dar nu îndestulători. Acum, dacă se întâmplă să dau peste o grădină, înfloresc eu însămi.

Pomenesc de asta fiindcă, în mod miraculos, una dintre cele două case a supraviețuit. Printre nenumăratele clădiri neplăcute vederii, această casă în stil otoman care stă să cadă, cu arcada ei triplă și acoperișul din țiglă roșie, iese în evidență la fel de puternic ca o femeie în Parlament. Mai vezi risipite prin oraș, ici-colo, vreo câteva astfel de case, dar nici una la fel de veche sau de înfrântă ca aceasta, nici una la fel de frumoasă.

Aici stau, robul tău

Sărac, beteag și prăpădit, moșneag disprețuit.²

Spre deosebire de clădirile care o privesc de sus, casa nu poate fi locuită și nu s-a mai stat în ea de cel puțin o generație, cu siguranță nu de la începutul războiului în 1975, probabil

-
1. Denumire populară pentru *Callistemon spp.*, arbust decorativ originar din Australia, cu frunze eliptice, verde-închis, și flori cilindrice, roșii, asemănătoare unei perii.
 2. Versuri din tragedia *Regele Lear* de William Shakespeare.

chiar de mai înainte, din 1972, anul în care a murit Hannah. Ciuruită și perforată, eviscerată, fără acoperiș și fără uși, permite intrarea a tot felul de gunoaie, cu toate acestea pare maiestuoasă, cel puțin în ochii mei. Uzurpată de armate mai puternice, mai mari și mai zdravene, ea e săracă, beteagă, prăpădită și disprețuită, însă, spre deosebire de Lear, rămâne sfidătoare, rămâne regală, probabil până la sfârșit. Este fără egal.

Îmi aduc aminte o altă distrugere de demult. La începutul anilor '70, mergeam spre librăria mea pe un traseu nu departe de aici – chiar deloc departe. Casa aceasta în stil otoman se afla la vremea aceea într-o formă mult mai bună, desigur. Războiul nu începuse încă, deși ici-colo apăruseră unele semne ale lui. Am văzut un BMW 2002 portocaliu-aprins refuzând să încetinească în traficul blocat, șoferul său fiind, probabil, un tânăr plin de sine care în curând avea să le ordone subalternilor să ucidă, să schilodească și să jefuiască. A virat la dreapta pentru a depăși câteva mașini și a intrat direct în fundul unei căruțe trase de un măgar, plină cu legume, în principal castraveți și roșii. Nimeni n-a fost rănit, măgarul stătea netulburat, însă căruța din lemn era făcută zob. Căruțașul a căzut la pământ, scăunelul pe care șezuse s-a prăbușit, iar el a aterizat în fund, ca într-un film cu Charlie Chaplin. Șoferul BMW-ului, viitor membru al miliției, a fost acoperit de legume și de rușine.

Am ajuns cu o oră întârziere să deschid librăria fiindcă nu m-am putut îndura să părăsesc scena. Chiar și atunci mi-am dat seama că vedeam ceva extraordinar: noul Beirut năruindu-l pe cel vechi, ca șofer tânăr și vânzător ambulant bătrân, modernitatea care dădea năvală, roșu și verde deasupra unei mașini portocalii, oțel german amestecat cu pin libanez și toată lumea în stare de șoc. Am fost ca vrăjtită.

Las în urmă casa din gresie. Țin minte că la ultimul etaj avea cândva niște minunate ferestre arcuite, cu vitralii cu roțițe și spirale de un roșu strălucitor, portocaliu și galben-aprins. Dacă s-au spart sau au fost furate în miez de noapte, asta nu știu. Pur și simplu au dispărut. Ele mai trăiesc acum doar în amintirea mea, în memoria mea proustiană.

Ultima carte pe care a început s-o citească Hannah a fost de Proust, dar nu a terminat-o. Citise mai demult *Du côté de chez Swann*¹, dar nu s-a apucat imediat de *À l'ombre des jeunes filles en fleurs*², nu de la prima încercare, cel puțin. De fiecare dată când se hotăra să continue, simțea nevoia să revină la primul volum și să-l recitească, pentru a recepta experiența completă. Începea să recitească *Swann* la fiecare câțiva ani și renunța înainte de al doilea volum sau în timpul celui de-al treilea, mereu înainte de a ajunge la sfârșitul sfârșitului. Nu știi la ce volum era când a trecut în neființă, dar ajunsese mai departe ca oricând înainte. Credeam că era bucuroasă.

Dacă în timpul acelor ultime zile ar fi scris în jurnal în loc să rămână tăcută, aș fi putut afla dacă Proust a ucis-o, dacă a întâlnit în text ceva care a descurajat-o, ceva scris de marele dandy. Aș vrea să pot ști. Îmi doresc o explicație mai completă.

Știu că voia să termine toate volumele ca să-mi facă pe plac. Eu citisem întregul roman de două ori și vorbeam întruna despre Marcel, scriitorul extraordinar, idolul meu și așa mai departe. Trăncăneam fără oprire despre motivele pentru care îl adoram, despre cum el, un bărbat popular și disperat să socializeze, un petrecăreț, un animator inveterat, era de fapt outsiderul *par excellence*, despre cum putea să se afle în mijlocul tuturor oamenilor cu care visase dintotdeauna să se împrietenească și totuși să rămână singur în univers, cel mai singuratic fir de praf dintre toate.

Vă rog să nu credeți însă că sugerez că Hannah s-a sinucis fiindcă n-a reușit să termine romanul gargantuesc. Asta e o prostie.

-
1. Titlul original al primului volum al romanului *În căutarea timpului pierdut*, apărut în limba română ca *Swann* (în fr., în orig.).
 2. Titlul original al volumului II al romanului *În căutarea timpului pierdut*, apărut în limba română ca *La umbra fetelor în floare* (în fr., în orig.).

Hannah a îmbătrânit prematur; i-au apărut fire cărunte încă de pe la treizeci și un pic de ani. Părea trecută de șaizeci de ani pe când avea vreo patruzeci și cinci. Multe femei libaneze din generația ei au avut probleme similare; astăzi, majoritatea recurg la chirurgia estetică și nimeni nu e în stare să le estimeze vârsta. Nu cred că se îngrijora prea mult pentru asta, cel puțin pe atunci nu credeam. Mama ei îmbătrânise asemănător. Mi-o amintesc pe mama ei ca destul de trecută atunci când am cunoscut-o, și era mult mai tânără decât sunt eu acum. Hannah a scris impasibil în jurnal despre faptul că era bătrâioară când a împlinit patruzeci de ani. Pur și simplu se aștepta la asta. A scris în glumă că, având atâția ru cum arată, nu că o astfel de îngrijorare a împiedicat-o vreodată să mănânce.

Pot să vă spun că a început dintr-odată să aibă probleme cu somnul cândva pe la patruzeci și ceva de ani, iar asta chiar i-a provocat îngrijorare. Cea mai înflăcărată fantezie a ei era să doarmă neîntrerupt o noapte întreagă. Eu am început să nu mai pot dormi pe la șaizeci și ceva de ani, nu de la patruzeci. La început, Hannah a încercat vechi leacuri băbești. Lapte fierbinte cu miere, ceai verde, anason, mușețel – toate i-au fost de prea puțin ajutor. Și-a pus un săculeț cu levănțică sub pernă, și-a pus doi săculeți, apoi trei. A încercat să-și petreacă noaptea în apartamentul meu în loc de al ei. Nimic nu a dat rezultate. Un medic i-a prescris Valium, dar și numai cinci miligrame o transformau într-un cadavru viu a doua zi. A luat Seconal, care însă nu-i inducea somnul, ci-i provoca amețelă și confuzie. Mi-a spus că se chinuia să adoarmă și își petrecea noaptea înspăimântată fiindcă nu era în stare să se recunoască pe ea însăși sau să-și dea seama ce făcea.

Și-a petrecut restul zilelor și nopților tulburată de paralizia sfâșietoare cauzată de insomnie.

Când se apropia de cincizeci de ani, în 1972, pastilele de Valium și Seconal au devenit o parte din povestea ei, deși nu așa cum s-ar putea bănui. S-a prăvălit – a plonjat în abisul ei înainte ca Beirutul să plonjeze în al lui.

Am fost o proastă. Eram tânără, o copilă la treizeci și cinci de ani, dar n-ar trebui să-mi fie asta scuză. Ar fi trebuit să acord mai multă atenție. Sfârșitul anului se apropia cu pași repezi, iar eu eram pe cale să încep un nou proiect. Eram distrată.

Hannah se schimba. Am crezut că era ceva temporar, o fază. Pomenise că-i era dor de mama ei, că se gândea adesea la ea, că-i era dor de ambii părinți. Mi s-a părut perfect normal. Încă îi avea pe frații ei, pe nepoate și nepoți și familia locotenentului în toată splendoarea ei. Era o lună care orbita în jurul mai multor planete. Își umplea viața cu oameni și relații, oameni care nu făceau parte deloc din viața mea. Își săpase numele în numeroase inimi sau cel puțin așa presupusesem eu.

Speranța, vorba aceea fără rost, mi-a permis să mă amănesc singură. Îmi doream cu disperare să fie mai puțin singură, mai puțin solitară decât eram eu – singură cum fusese dintotdeauna, singură cum întotdeauna avea să fie.

Speranța este scuzabilă când ești tânăr, nu-i așa? Fără nici o bănuială de ironie, fără *un soupçon*¹ de cinism, speranța ademeneste cu al ei cântec de sirenă. Eu aveam iluziile mele, iar Hannah pe ale ei – cu siguranță avea iluziile ei.

Cu exact un an înainte de prima ei tentativă de sinucidere, a murit mama locotenentului, soacra mea. Nu m-am gândit să asociez cele două evenimente până după moartea lui Hannah. A stat de veghe cu familia la căpătâiul muribundeii. Mi-a spus că fostul meu soț se uita întruna urât la ea, dar nu zicea nimic fiindcă mama lui ceruse în mod special ca Hannah să fie acolo. Se pare că ea a fost ultima persoană cu care mama locotenentului a vorbit.

„Fiica mea dragă, mi-ai dăruit unele dintre cele mai fericite clipe din viața mea“, i-a șoptit ea cu glas scăzut, răgușit. „Cu tine în familia noastră, am putut îndura absența fiului meu. Ți fângăduiesc că, atunci când vom fi toți trei în Rai, nimic nu mă va putea sili să aleg între voi doi.“

1. O fărâamă (în fr., în orig.).

Hannah, cât se poate de fericită, mi-a povestit toate astea a doua zi. Aprecia foarte mult faptul că, pe patul de moarte, cu ultima suflare, mama locotenentului a recunoscut-o ca fiică. A menționat ultima propoziție, dar în treacăt, ba chiar a părut amuzată de ea. Să aleagă între locotenent și ea? Ce alegere? Mai târziu, când am primit jurnalele ei, am văzut că notase primele două propoziții rostite de muribundă, dar că nu consemnase și acea promisiune tulburătoare.

A trecut alene prin viață încă o bună bucată de timp după aceea, nouă sau zece luni, dar îmi imaginez că, asemenea bâzâitului unui țânțar în ureche, acea ultimă frază, oricât de vagă fusese, nu o lăsa să doarmă. Un zumzet de îndoială care a devenit răcnetul mulțimii de la Colosseum?

E posibil ca realitatea s-o fi ispitit, e posibil ca șarpele să-i fi oferit mărul.

Poate că s-a trezit într-o dimineață și și-a dat seama că locotenentul nu a dorit-o niciodată. Poate că s-a trezit într-o dimineață și o fi găsit una dintre lentilele șlefuite de Spinoza.

Când scaperi o scânteie într-un colț întunecat, se poate aprinde un foc care să pârlască totul în cale, chiar și sufletul tău foarte ușor de ars. Cioran a spus cândva că „o singură atingere a clarviziunii ne reduce la starea noastră primară, goliciunea“.

Sunt obosită, întotdeauna obosită. Mă sufocă o epuizare amorfă. Îmi doresc să dorm. Îmi doresc să pot dormi.

În anul acela, am avut o iarnă deprimentă, neobișnuit de întunecoasă, rece, dar nu cât să îngheți, cu multă ploaie. Hannah părea că se ia la întrecere cu vremea: cine e mai posomorâtă? La început, schimbările au fost treptate și practic insesizabile. Părea un pic mai retrasă, mai puțin vorbăreață. Mi-a luat vreo două săptămâni să-mi dau seama că nu mai scria în jurnal. Am întrebat-o despre asta, dar mi-a alungat preocuparea cu un gest al mâinii.

În chip ciudat, simțeam că era acolo, dar că nu era acolo cu mine sau, ca să mă exprim altfel, că își locuia trupul, dar nu și sufletul. Are logică?

Seara, acasă, îi pregăteam o ceașcă de ceai și uneori ceaiul îi rămânea în față, neatins. O atenționam că i se răcea.

„Ce toantă sunt“, zicea. Lua o gură și apoi uita din nou de el.

Într-o seară, pe când stăteam față în față la masa mea țipătoare din bucătărie, am surprins-o transfigurată, studiind mica baltă limpede de supă de linte și sfeclă de parcă bolul ar fi fost un vas pentru divinație. O altă întâmplare mi-a declanșat cu adevărat neliniștea. A avut legătură cu tricotatul. I-am văzut degetele oprindu-se, pur și simplu oprindu-se – andrelele nu s-au mișcat cel puțin treizeci de secunde. Așa ceva era de neconceput. Hannah putea să tricoteze și în somn, o mișcare indubitabil automată pentru ea. Putea să se apuce de tricotat, să poarte o conversație, să se uite la televizor și să vorbească la telefon fără ca andrelele să stea locului o clipă. Putea să citească, oprindu-se doar puțin, cât să dea pagina. Atunci, văzând-o cum se oprește din tricotat și se holbează în eter, cu privirea ațintită la un punct din mijlocul camerei mele de zi, am intrat în panică.

— Ce faci? am întrebat-o.

— Mă gândesc, a spus ea, pe un ton care punea capăt conversației.

În 1972, am avut o primăvară timpurie; după o iarnă chinuitoare, temperatura a devenit blândă. Până și vreo câțiva fluturi și-au încercat aripile. Într-una din acele zile plăcute, eram ocupată la librărie. Nu cred că s-au cumpărat multe cărți, dar în magazin au intrat clienți din plin. Se făcuse aproape ora închiderii, și Hannah nu apăruse, deși îmi spusese că va veni. Am presupus că a vrut să fie singură, să se gândească la răposata ei mamă, la amândoi părinții. Nu am deranjat-o. Însă, după ce a lipsit trei zile la rând, în cele din urmă am sunat-o. A recunoscut că era tristă, însă părea rațională.

Am râs împreună când ea a spus, fără să vrea, că și eu aș fi tristă de-ar fi să-mi moară mama, apoi s-a gândit mai bine și a adăugat:

— Ei, poate că nu chiar așa de mult.

A doua zi dimineața, Hannah a intrat în librăria mea foarte binedispusă. E primăvară, a repetat ea insistent ca răspuns la

întrebările mele, anotimpul când totul înflorește nebunesc și începe minunat.

— Întotdeauna trebuie să aibă omul un motiv ca să fie fericit? a întrebat cu inocență simulată.

Își cânta vorbele – ba nu, era mai mult decât le-ar fi rostit într-o cadență exuberantă. Avea bujori în obraji. Lua cărți de pe rafturi și le pune la loc fără să se uite la titlu sau la ce cuprind. Ochii îi străluceau a năzbâtie, ca ai unei vulpi care tocmai a descoperit că poate să dea iama în țarcul găinilor. Eu chiar am crezut-o – am crezut că era fericită în dimineața aceea, că veselia ei efervescentă, de moment sau nu, era reală. Aveam nevoie doar de o explicație – eu și veșnica mea nevoie de cauzalitate. Pe *voi* ce vă face fericiți?

După multe evitări – mi-a răspuns la majoritatea întrebărilor cu scurte izbucniri în răs –, mi-a spus că a dormit ca lumea noaptea, prima oară după mulți ani.

Cum, ce, de ce, o oră de eschive și de ascunzișuri înainte ca Hannah să-mi mărturisească totul – sau, cel puțin, ceea ce eu am crezut că era tot. Se simțise groaznic de deznădăjduită cu două seri înainte, nu a putut suporta povara unei asemenea tristeți. Vorbea despre această melancolie în termeni abstracți (această greutate, această apăsare), se referea la starea aceea ca la ceva exterior ei, ceva care intrase în ea și acum dispăruse; părea că o noapte de somn ca lumea era tot ce avusese nevoie. Însă cu o seară înainte nu fusese fericită. Nu, nu fusese. Nu văzuse nici o cale de ieșire din negură. Da, se aflase într-o negură fără culoare, ca din miez de iarnă, o negură straniu de apăsătoare. În seara de dinainte, fusese extrem de tristă, de neconsolat. Asta se întâmplase.

— Eram frântă de oboseală, a spus ea, cu o expresie pe chip și o voce care așa și păreau. Colindam prin mintea mea, dacă înțelegi ce vreau să zic, fără vreun țel sau plan, pierdută, incapabilă să văd în față.

Era extenuată, dar nu i-a fost teamă, mi-a spus. Și-a petrecut pe puțin trei ore uitându-se afară pe fereastra camerei ei, privind în întuneric, căci iluminatul stradal nu pornise. Nu

era un întuneric ca smoala, luați aminte, lumea nu era cufundată în întunericul adânc de care groaznic ne temem. Rețeaua electrică a orașului zumzăia. Fratele ei și soția acestuia se uitau la televizor în living. Ar fi putut și ea să își aprindă veioza, dar n-a făcut-o.

— Aseară am pierdut lumina lui Dumnezeu, a spus ea.

Nu era în apele ei, așa că s-a îmbrăcat cu rochia din pânză fină de in, purpurie, și i-a fost frig, așa că și-a pus jerseul negru.

— Voiam să mă recunosc pe mine însămi, a zis ea.

A scos detestatele pastile de demult, de Seconal și Valium. Le-a înghițit pe toate, în jur de treizeci și cinci în total, apoi a băut două pahare cu apă, pentru ca pastilele să călătorească ușor prin corpul ei. Mi-a spus că trecuseră ani în șir de când luase mai mult de o înghițitură de apă după ora opt seara. Avea o vezică de mărimea unui degetar, ceea ce însemna că orice depășea o înghițitură o făcea să dea întruna fuga la baie pe toată durata unei nopți incomode.

— Am simțit un fior de plăcere vinovată, a spus ea. Paharele alea două de apă aproape că m-au făcut să-mi regret decizia. M-am simțit păcătoasă cu două pahare. Îți imaginezi dac-aș fi băut trei? Acum, draga mea, să nu râzi de mine.

S-a întins în pat, cu capul pe perna din fulgi, cu ochii ațintiți în tavan, așteptând ca Gabriel cel cu glas răsunător ca o trompetă să vină s-o cheme. Totul era la locul perfect.

— Eram pregătită, mi-a zis.

S-a trezit la opt dimineața, după un somn minunat, profund, de zece ore neîntrerupte, cea mai arzătoare fantezie a ei împlinită – s-a trezit înviorată și întinerită, cu inconvenientul minor al unei vezici dureros de pline.

— După cum poți vedea, nici măcar nu mi-am șifonat rochia vreun pic, mi-a spus.

Să spun că am fost îngrozită ar fi prea puțin. Am fost înspăimântată, fiindcă am descoperit atunci, abia atunci, cât de singură era, mult, mult prea târziu, și că o neglijasem.

— Cum ai putut? a fost singurul lucru pe care vocea mea a reușit să-l articuleze.

De ce n-ai venit la mine când ai avut nevoie de ajutor? Nu eram eu prietena și confidenta ta? Caută-mă atunci când îți pierzi lumina lui Dumnezeu.

N-ar trebui să mă îngrijorez, a stăruit ea. A judecat greșit. Trebuia să-și limpezească mintea. Își făcuse câteva promisiuni în dimineața aceea. Trebuia să le îndeplinească. Am silit-o să-mi promită că va reveni la ora închiderii. Urma să vorbim mai mult în seara aceea. Am hotărât să nu deschid magazinul a doua zi dimineața, ci să o duc la un medic, pentru a fi sigură că totul era în ordine. Poate că își pierduse lumina divină, dar credeam că un medic avea să ia măsuri ca ea să aibă o lanternă la îndemână.

Hannah a propus să ne răsfățăm în seara aceea, să cumpărăm doi pui întregi de la rotiserie cu garnituri complete, murături, multe murături, și mai ales napi roz, preferații ei, și cel puțin două tuburi cu pastă de usturoi. O să omorâm insectele doar răsufând spre ele, mi-a spus.

S-a întors în camera ei și cândva în ora care a urmat și-a împachetat toate jurnalele în două cutii și a scris prenumele meu cu litere arabe, cu înflorituri, pe un bilețel galben pe care l-a lăsat deasupra lor. S-a schimbat în cei mai confortabili pantofi ai ei, a urcat scările până pe acoperișul clădirii și a sărit. Căderea de la o înălțime de patru etaje nu a ucis-o pe loc, biata de ea. A murit în ambulanță, în drum spre spital.

Ar fi trebuit să-mi dau seama că Hannah va încerca din nou după tentativa eșuată. Cumnata ei, Maryam, s-a învino-vățit pe sine. Era în casă când Hannah a împachetat cutiile, dar nu dăduse atenție. Maryam a fost în stare de șoc mult, mult timp. Cumpăra în fiecare săptămână flori pentru mormântul lui Hannah. Încă trăiește, cred, și, cum Hannah a murit cu atât de mulți ani în urmă, bănuiesc că și-a revenit. Uneori, cred că eu mi-am revenit.

Încerc să mă consolez cu gândul că mulți sunt cei care s-au sinucis, iar apropiații lor n-au putut împiedica acest fapt.

Incredibilul scriitor italian Cesare Pavese s-a sinucis cu o supradoză de barbiturice într-o cameră de hotel în 1950, anul în care a câștigat Premiul Strega. Cine s-ar fi așteptat?

Totuși, aș fi putut să fiu mai atentă. După prima tentativă de suicid, ar fi trebuit să înțeleg că rostul vieții ei, rostul pe care ea îl conferise propriei vieți, se desprinsese de parâmele sale de ancorare. Altarul amăgirii de sine se prăbușise. Când mi-a spus că a înghițit pastilele alea, ar fi trebuit să mă gândesc foarte bine. Însă atunci n-am știut să fac mai mult de atât. N-ar fi trebuit s-o scap din ochi o clipă.

Mă învinovățesc. Când vreau să mă simt mai bine, îi învinovățesc pe alții: familia sa, de vreme ce locuia cu ei și nimeni nu a băgat de seamă; mama locotenentului, care nu a putut să-și ia secretul în mormânt. Dacă Ahmad nu m-ar fi părăsit, l-aș fi lăsat pe el să aibă grijă de librărie, în timp ce eu aș fi stat cu ea. Îi învinovățesc pe regele Hussein și pe Yasser Arafat pentru Septembrie Negru, care l-a făcut pe Ahmad să mă abandoneze. O învinovățesc pe Hannah însăși. Mă învinovățesc din nou pe mine.

Aceste amintiri... aceste amintiri sporesc durerea ascuțită pe care timpul a tocit-o.

În timp ce merg spre casă, aud hurelul spart, îndepărtat, al avioanelor comerciale care coboară, atât de multe la această oră din zi, atât de multe în această perioadă a anului, avioane care îi aduc pe emigranții libanezi acasă pentru sărbători.

Îl învinovățesc pe Ahmad, emigrantul, sau, mai exact, exilatul. Pe undeva prin apartament am o fotografie decupată dintr-un ziar cu Ahmad părăsind Beirutul. Se afla în mulțimea de palestinieni scoși cu forța din oraș pentru a pune capăt asediului israelienilor și bombardamentului lor nebun. În august 1982, a avut loc la noi din nou marele exod palestinian. Au fost multe fotografii ale evenimentului. Câteva cu Yasser Arafat din diverse unghiuri, cu o expresie de triumf nesinceră, un zâmbet larg și

celebrând victoria asemenea lui Nixon, cu degetele de la ambele mâini; femei plângând luându-și adio, mame stoice, copii purtând afișe și pancarte. Fotografia pe care am păstrat-o a apărut în ziarul din următoarea săptămână. Surprinzător, îl înfățișa pe Ahmad, unul dintre zecile de bărbați gata să se îmbarce pe vasele care plecau în Tunisia; avea *keffiyeh*-ul pe umăr, dar nu și Kalașnikovul. Unii dintre tovarășii lui înarmați își ascundeau chipurile în spatele *keffiyeh*-urilor alb-negre, nu însă și Ahmad al meu. El și tovarășii lui de arme nu păreau nici sfidători, nici rușinați, ci mai mult resemnați, cu capetele plecate ca pălăriile de floarea-soarelui.

Acea a fost ultima oară când l-am văzut.

Merg pe o străduță care se termină într-o stradă perpendiculară. Un jgheab care coboară de la etajul al doilea al unei clădiri din apropiere aruncă în stradă un torent de apă de ploaie, un pârâu pastoral nefiresc în mijlocul orașului. Un zgomot tulburător, trebuie să zic. Nu mi-am dat seama că a plouat atât de mult.

*Apă, apă, peste tot
Și scândurile bărcii-s toate coșcovite;
Apă, apă, peste tot
Și de băut nu mai e nici un strop.¹*

Există o minunată poveste despre Pavese, după moartea lui. Când s-a întors din exil la sfârșitul anilor '30, a lucrat pentru Einaudi, editorul cu orientare de stânga, ca traducător și redactor de cărți. Editura lui Einaudi i-a publicat operele și s-a ocupat de bunurile lui după moartea sa. În ziua în care prim-ministrul cu vederi de dreapta Silvio Berlusconi a cumpărat Editura Einaudi, vechea casă a lui Pavese s-a inundat. S-a spart o țevă și toate manuscrisele lui au fost distruse. Din mormânt, Pavese

1. Versuri din „Balada bătrânului marinar“ de S.T. Coleridge.

nu a vrut să-l lase pe papițoiul ăla cu mutră de șobolan să câștige nici un bănuț de pe urma muncii sale.

Pot să-mi continui drumul spre casă cotind la dreapta sau la stânga, de vreme ce, cotitură după cotitură, stradă după stradă, nu există mare lucru care să deosebească o rută de alta. Lucrul prin care se distinge această intersecție, însă, este prezența celor trei ficuși mari, oaze de verde, care alcătuiesc un triunghi echilateral pe cele trei trotuare opuse, nici unul dintre ei nefiind nevoit să lupte, pentru aerul pe care-l respiră, cu structuri construite de om. Îmi place la nebunie cartierul ăsta muncitoresc. Clădirile de pe stradă seamănă din punct de vedere arhitectural, nu se dezmint și nu sunt niște monstruoziități moderne. Nu sunt frumoase estetic – culori șterse, de mult expirate – dar, cum clădirile sunt organice și coerente, această parte a orașului are sens.

Unul dintre imobile are o adăugire recentă: o scară exterioră, asemănătoare cu cea din blocul meu, îmbrăcată acum în beton nezugrăvit. Ceea ce era foarte obișnuit înainte de război dispare. Asemenea mânjilor care se nasc gata să alerge, noile construcții se nasc cu porți, protejate, capabile imediat să țină cu forța orașul în afară cu ajutorul portarilor și agenților de pază.

La distanță de nici jumătate de stradă e o moschee sunnită. Steaguri libaneze orientate în toate direcțiile posibile cad în falduri peste un stâlp de curent electric, făcând ca cedrii verzi, simbolul statului nostru pigmeu, să pară că se rostogolesc într-o avalanșă lentă. Fiecare cult vrea să arate că e mai libanez decât celelalte, ceea ce explică recenta creștere a patriotismului pueril în cartiere. Moscheea asta are, de asemenea, un afiș mare cu figura urâtă a „conducătorului arabilor“, Gamal Abdel Nasser, pe un fundal roșu, în stilul lui Mao. N-am mai văzut un astfel de afiș de decenii.

Poate c-aș fi în stare să explic diferențele dintre baroc și rococo, dintre realismul magic sud-american și omologii săi din Asia de Sud și Africa subsahariană, dintre nihilismul lui Camus și existențialismul lui Sartre, dintre modernism și

postmodernism, dar să nu-mi cereți să vă spun diferența dintre nasserişti și baathişti¹. Înțeleg, într-adevăr, că acest cartier nu poate fi baathist; sunniții sunt anti-Siria acum, iar nevoia de a aparține unui partid, orice partid, e mai mare decât teama de a părea ridicol din nou, de vreme ce Nasser este eroul zilei. Totuși, nu-mi pot da seama ce înseamnă termenii ăștia.

Samir Kassir, în minunata lui carte despre Beirut, îi diferențiază astfel: naționaliști arabi care s-au convertit la socialism și socialiști deveniți de curând receptivi la virtuțile mobiliza-toare ale naționalismului.

Ce să mai înțelegi din asta?

E nevoie să vă spun că baathiștii și nasseriştii s-au ucis între ei cu zecile, câți încap într-un autobuz?

Primul răspuns al cuiva este că acești locuitori ai Beirutului trebuie să fie de bună seamă groaznic de nebuni ca să se omoare unii pe alții din cauza unor divergențe atât de triviale. Nu ne judecați prea aspru. În esență, majoritatea antagonismelor sunt similarități ireconciliabile. S-au purtat războaie de o sută de ani pentru a se stabili dacă Iisus era om în formă divină sau divinitate sub formă umană. Credințele sunt ucigașe.

După ce a murit Hannah, viața a devenit de neînțeles – adică și mai de neînțeles decât de obicei. Mărturisesc că am trecut prin niște perioade grele, prin ani grei. Am jelit – dacă am jelit suficient sau nu, e greu de măsurat. Viața a fost o nebulie. Hajj Wardeh a murit și el în anul acela, iar eu nu eram sigură dacă Fadia avea să încerce să mă dea afară din casă. Mama mă bătea la cap în legătură cu apartamentul. Frații mei vitregi au încercat să-mi dărâme ușa și moralul. N-a fost plăcut, iar apoi a izbucnit războiul, distracția supremă. M-am

1. Susținători ai ideologiei numite Ba'athism (din cuvântul arab *al-ba'ath*, însemnând „renaștere, reînviere“), care promovează ideea creării unui stat arab unit sub conducerea unui partid de avangardă, printr-o guvernare revoluționară progresistă.

cufundat în cărțile mele. Eram o cititoare vorace, dar după moartea lui Hannah am devenit insașiabilă. Cărțile au ajuns laptele și mierea mea. Îmi induceam stare de bine recitând afirmații puerile precum „Cărțile sunt aerul pe care îl respir“ sau, mai rău, „Viața nu are sens fără literatură“, toate într-o slabă încercare de a evita faptul că lumea mi se părea de neexplimat și de nepătruns. În comparație cu complexitatea înțelegerii suferinței, a-i citi pe Foucault sau Blanchot e ca și cum a-i răsfoi o carte cu poze pentru copii.

Fac semn unui taxi. O să mă răsfăț. Trebuie să ajung acasă. E mult prea frig; vântul înghețat începe să se întetească și drumul are o ușoară pantă care îl face alunecos. Parcă nici nu simt pământul sub picioarele astea bătrâne. Trebuie să ajung acasă.

Șoferul pare să aibă chef de vorbă. Orice ar avea de zis, am mai auzit de un milion de ori înainte. Șoferii de taxi, vorbăreții, povestitorii acestui oraș palavragiu, nu pot să tacă odată ce s-au pornit. Îl scot pe Rilke din geantă și mă prefac a citi. Comunitatea nu este ceea ce am nevoie în clipa asta.

Taxiul avansează încet în traficul închegat de dinainte de sărbători. Tot Beirutul a ieșit la cumpărături. A trecut foarte mult timp de când am cumpărat un cadou pentru cineva. Soarele cade spre orizont, la fel și ploaia. Serile de iarnă vin fără nici o prevenire. Fasciculele de lumină de la faruri se reflectă pe parbriz, creând minicurcubeie. Mașinii îi ia jumătate de oră să parcurgă o distanță pe care aș fi putut să o străbat pe jos în același interval de timp. Un fulger îndepărtat, prea departe pentru ca tunetul care îi urmează să poată fi auzit, îmi aduce aminte că taxiul a fost o decizie bună, chiar dacă arcurile uzate ale banchetei din spate mă stânjenesc.

Mașina înaintează cu greu și se oprește apoi brusc cu vreo două cartiere înainte de al meu. Începe să mă doară spatele. Un hotel nou-nouț, masiv și cenușiu, a răsărit pe stradă. Am auzit că se poate sta într-o cadă fierbinte la ultimul etaj și să vezi tot Beirutul prin ferestre mari, rotunde, un fel de efect de submarin, inversat. La parter se află un restaurant american

și un uriaș centru de fitness. Nu vă pot spune câți oameni îl folosesc pe cel din urmă, dar le invidiez sănătatea. A fost o zi lungă și grea.

Indiferent unde mă duc sau cât timp am fost plecată, suflul începe să mi se înfioare de bucurie de câte ori mă apropiu de apartamentul meu. Virajul brusc care duce pe strada mea, clădirea maro cu gri pe care o numesc nouă, deși a fost construită la începutul anilor '70 și cu siguranță nu mai e nouă, sunt semne care mă anunță că mă apropiu. Senzația plăcută că în curând sosesc acasă și nerăbdarea fiindcă nu sunt încă acolo încep când se ivesc acele semne. Primul lucru pe care-l fac când intru în apartament, după ce închid ușa în urma mea, este să mă arunc pur și simplu pe sofa ca să mă odihnesc. Casa mea.

*ô rage! ô désespoir! ô vieillesse ennemie!*¹

Priveliștea îngrijorătoare a ridurilor recalcitrante de pe chipul meu mă țintuiește locului. Stau transfigurată în fața oglinzii din baie. Întind mâna după ochelari ca să văd mai clar. Ce s-a întâmplat cu mine, ce s-a întâmplat cu fața mea, atât de trasă și de inexpresivă? Persoana care-mi întoarce privirea e o străină. N-am avut niciodată o părere măgulitoare despre propria înfățișare fizică neatrăgătoare, dar acum par mai insignifiantă ca niciodată, lipsită de viață și fără o scânteie de forță. Sunt o ființă umană complet banală.

Ar trebui să o întreb pe mama dacă are o poză cu tatăl meu biologic – trebuie s-o întreb asta înainte să moară. Vreau să știu dacă seamănă cu el. Mai mult ca sigur. Am nasul mamei, care acum seamănă cu un iatagan înfipt în carne hăcuită. Încerc să reconstruiesc chipul tatălui meu, dar nimic nu pare să aibă efect, desigur. Eram mult prea mică. S-ar putea să fi văzut o

1. Începutul poemului cu același titlu de Corneille – „o, mânie! o, disperare! o, bătrânețe vrăjmașă!” (în fr., în orig.).

poză cu el la un moment dat, însă nu am absolut nici o amintire. Ce îmi aduc aminte e chipul mamei la vremea aceea, cum arăta ea când a murit tata, dar, cum asta a fost foarte demult, presupun că e o reconstrucție. Țin minte că mama nu își înălța capul, își ținea ochii plecați, privirea spre pământ, ba chiar mai jos, spre centrul pământului, unde sălășluia Satana. Probabil se simțea vinovată pentru moartea soțului ei. Dacă ar fi fost o soție mai bună, mai competentă, nu i-ar fi fost smuls de lângă ea. Dacă la noi s-ar fi practicat *sati*¹, ea s-ar fi aruncat de bună voie în rugul aprins, cu capul înainte, o săritură înainte Randolph, de două răsuciri și jumătate.

Oare chiar îmi amintesc asta sau este un puzzle pe care l-am asamblat forțat din frânturi și piese despre cum cred eu că s-au petrecut lucrurile? Continui să scufund ciubărul din lemn în fântâna cu apă sălcie a amintirilor mele. S-a dat o masă. Mama se concentra asupra mâncării, asupra platoului. Nu cred că a mâncat. Amintirea pare deopotrivă reală și ireală, demnă de încredere și nesigură, solidă și imaterială. Nu aveam nici măcar doi ani când a murit el. Cu siguranță, am configurat aceste imagini mult mai târziu. Copilăria se desfășoară într-o limbă străină, iar amintirea noastră despre ea este o traducere de Constance Garnett.

Trăsăturile mi s-au tocit odată cu trecerea timpului, reflexia mea din oglindă seamănă numai vag cu felul în care mă văd eu. Gravitația cere răzbunare pentru anii în care trupul meu i-a rezistat. Nu doar sânii și fundul; cândva de-a lungul timpului, curbele ușor umflate ale buzelor mele s-au dezdoit și ele. Mi-au căzut, de asemenea, câteva fire de păr din sprâncene. Acum sunt toate albe. Am observat și înainte că și-au schimbat culoarea, dar nu și că s-au rărit. Pe vremuri aveam două linii mari, dese, pe post de sprâncene. Pe de altă parte, pielea mea lipsită de melanină a acumulat diferite culori. Sub ochi mi se întind două mări închise, asimetrice, de violet și

1. *Sati* sau *suttee*, ritual funerar hindus de ardere a soției odată cu soțul decedat.

gri-șoarece. O lipitoare vârgată, pe un fond cenușiu, stă agățată lângă urechea mea dreaptă. Venele de la tâmpile și afluenții lor sunt categoric verzi.

Pot să jur că mi s-a modificat osatura feței.

Cum pot eu suflul să-mi păstrez

Sub ploaia zilelor nimicitoare?

Când stânci de neînvinci nu izbutesc, nici porți de fier

*Cu Timpul aprig ca să se măsoare?*¹

O aud pe Joumana învârtindu-se prin baia ei, deasupra. Dacă-și urmează programul obișnuit, înseamnă că se spală înainte de a se apuca de pregătit cina.

Trebuie să fac ceva. Ies din baie și mă duc în camera pentru citit, la CD-player. Îl caut pe Chopin, găsesc una dintre înregistrările lui Richter. Încet, mintea mi se limpezește. Chopin-ul interpretat de Richter mă inspiră.

Sviatoslav Richter refuza să dea un concert dacă homarul lui din plastic roz nu era cu el. Pe vremuri, credeam că era roșu – am citit asta undeva, un homar din plastic roșu –, dar apoi am văzut o poză cu el. Arăta în mod cert a crustaceu, cu clești supradimensionați, dar nu ca un homar, sau cel puțin nu cu un homar pe care să-l recunosc. Și era roz, un roz-trandafiriu, nu roșu.

„Lucrurile mi se par complicate“, a spus el într-o înregistrare pe peliculă.

În filmul ăsta, *Richter: Enigma*, părea încurcat și uluit, amețit de viață. Chel, numai piele și os, ponosit și bătrân, un chip care nu se putea uita la camera de filmat, un chip care înțelegea pe deplin ce se pierduse, la ce se renunțase. Mie, Richter mi s-a părut real. Nu știu dacă era virgin, dar homosexual era.

Richter îi vorbea acestui homar din plastic și se simțea pierdut fără tovarășul lui. Dacă i te adresai fără ca el să aibă homarul, părea autist. Când cânta, însă, când cânta, era în stare să-ți

1. Fragment din „Sonetul LXV“ de William Shakespeare.

topească sufletul. Pășea pe apă – mă rog, degetele lui, suple ca un lichid, moi ca un fluid, șiroind, picurând, curgând.

„Nu-mi place de mine“, a spus el în înregistrarea filmată.

Încă o dată, stau transfigurată în fața oglinzii din baie. Scot o foarfecă, închid ochii o clipă și tai o mână de păr albastru. În timp ce Richter își pune la lucru magia suavă, melodioasă, eu tai și plâng, tai și plâng. Richter îmi sfâșie inima. Sunt o prostănacă sentimentală. Tai și plâng. Părul albastru cade în jurul meu, strângându-se într-un nor rarefiat pe pardoseală, o aureolă de sfânt care îmi înconjoară picioarele.

„Căci dacă o femeie nu-și pune vâl pe cap, atunci să se și tundă“¹, se zice în Corinteni. Cum nimeni nu mai citește – nici *Biblia*, nici altceva –, toată lumea presupune că musulmanii au inventat *hijab*-ul. „Orice bărbat care se roagă sau procește, având capul acoperit, necinstește capul său. Iar orice femeie care se roagă sau procește cu capul neacoperit își necinstește capul; căci totuna este ca și cum ar fi rasă.“²

Fără păr, nu mai sunt neacoperită. Încep să mătur șuvițele de păr albastru de pe jos. Încet, metodic, cu fiecare mișcare măsurată, cu fiecare mișcare distrasă, cu mintea într-o ceață, mătur și fac curat.

În Germania, părul tăiat era cândva înfășurat într-o pânză și apoi pus într-un copac mai bătrân, cu trei zile înainte de Luna nouă. Un ritual similar se întâlnește la indienii Yukon din Alaska. În Maroc, femeile își atârnă șuvițele de păr tăiate de un copac tânăr sau lângă mormântul unui sfânt făcător de minuni, ca să fie păzite de durerile de cap. În Arabia Saudită și în Egipt, femeile păstrează părul căzut într-o batistă pusă într-un sertar. Eu îl adun pe tot în fâraș și îl arunc la gunoi.

1. 1 Corinteni, 11:6.

2. 1 Corinteni, 11:4-5.

Părul meu e retezat, excizat, pentru a fi mai exactă. Ce-a mai rămas e alb, glazura bătrâneții. Nu știu dacă arăt ca o pacientă bolnavă de cancer, ca o teroristă din Brigada Roșie a anilor '70 sau ca o artistă avangardistă, dar am un look nou. Fiindcă am folosit doar foarfeca, părul este inegal și ciopârțit. Nu, nu arăt ca nici una dintre variantele de mai sus, ci semăn cu o postulantă sau o novice catolică din vreun ordin monastic obscur.

Mă simt mai ușoară, deși știu că e irațional să mă simt așa.

*Albatrosul căzu și se scufundă
Ca plumbul în mare.¹*

În seara asta, voi contempla lumea din cadă. O să mă pun la înmuiat ca să alung ziua de azi. O să îmi spăl mama din păr. Spală-te de ea, usucă-te de ea, dă-i un brânci afară, zboară-o afară, scapă de ea și ducă-se.² O să umplu cada până la buză cu apă purificatoare, o să fac țevile să zornăie, o să dirijez din nou simfonia Schönberg pentru glockenspiel. Voi aprinde câteva lumânări pentru atmosferă. Nu pot să le recuperez pe cele din camera menajerei, așa că o să mă descurc cu vreo două cioturi care sunt prin baie, urâte și funcționale. Foc și apă, o să m-aleg cu botez, purificare și bucurie în toate chipurile.

O să scurtez orele acestei seri, căci sunt obosită. O să citesc, totuși. Sunt încă zdravănă, mai mult sau mai puțin, datorită cititului seara.

În seara asta o să continui cu *Microcosmosurile*.

Stau așezată lângă fereastra din living. Cerul își pune haina de un albastru pe cale să se înnegrească. Îmi așez picioarele,

-
1. Versuri din „Balada bătrânului marinar“ de S.T. Coleridge.
 2. Adaptare la feminin a versurilor cântecului intitulat „I'm gonna wash that man right outa my hair“ („O să-mi spăl bărbatul ăla din păr“) din musicalul *South Pacific* (1949).

în care mi-am tras șosete, pe canapea, și-mi îmbrățișez genunchii. Deși l-am frecat cu prosopul ca să-l usuc după baie, îmi simt părul încă ud. Sindromul părului fantomă: îmi ating scalpul și constat că părul e uscat, dar la o clipă după ce mâna își prinde partenera în jurul genunchilor, senzația de păr ud revine.

Pe fereastră, tot ce văd e o mică secțiune a străzii mele, un dreptunghi decupat din clădirea de vizavi și stâlpul de iluminat public. Când eram fetiță, îmi doream o fereastră care să ofere o priveliște spre tot Beirutul și spre universul lui. După ce m-am măritat și am ajuns în apartamentul acesta, visurile mele s-au micșorat la dimensiuni mai rezonabile; mi-am dorit o fereastră la un etaj mai sus, poate la patru, apartamentul Fadiei în loc de al meu, care e la etajul al doilea, mi-am dorit o priveliște un pic mai de sus, un pic mai extinsă. Acum, îmi doresc doar ca o firmă finlandeză sau poate chineză să inventeze o ustensilă necostisitoare care să curețe murdăria orașului de pe partea exterioară a ferestrei mele fără să trebuiască să îmi forțez spatele.

Ar trebui să recitesc „Vanitatea dorințelor omenești“ de Johnson, ca să fiu dojenită din nou.

E foarte bine că de la fereastra mea mi se permite doar o privire fugară asupra Beirutului, o fărâmă dintr-o bucațică dintr-o felie de plăcintă. Nostalgicii insistă asupra viziunii lor revizioniste despre un oraș ospitalier, îngăduitor – un regat pașnic unde toate credințele religioase și toate etniile erau bine-venite, o Arcă a lui Noe unde animalele de toate felurile se simțeau liniștite și neamenințate. Însă Noe a fost un afurisit de căpitan care comanda o navă cu un regim foarte strict. Pe punte au avut voie să urce doar perechile cele mai bune și mai deștepte – să perpetueze speciile, să repopuleze planeta și toate aiurelile alea naziste.

Ar fi luat Noe pe arcă o zebra lesbiană, un arici celibatar, un lemur șchiop? Eu cred că nu.

Orașul meu n-a fost niciodată primitor cu desperecheații sau dezabilitații.

Nu m-au interesat niciodată povestea lui Noe sau picturile afectate ale lui Edward Hicks cu animale desprinse, parcă, din Stepford¹.

Din ce am citit aseară în *Microcosmosuri*: „De ce atâta milă pentru ucigașii care au venit după și deloc pentru cei dinainte, înecați ca șobolani? El ar fi trebuit să știe că, odată cu fiecare ființă – om sau animal – în arcă va intra Răul“.

Orice s-ar spune despre Dumnezeuul lui Israel, consecvența nu este punctul său forte. N-a fost corect cu cei la fel ca mine. Dumnezeu Unul este nazist.

*Stau pe-ntuneric. Și-ar fi greu să-mi dau seama
ce e mai rău: întunericul dinăuntru sau cel de-afară, bezna.*²

Trebuie să încerc să dorm la noapte. Trebuie.

*
* *

Bineînțeles că nu dorm. Nu-mi aduc aminte întreaga noapte, așa că e posibil să fi ațipit un pic, ca de obicei. Mă aplec să-mi pun șosetele din lână și îmi simt fiecare vertebră trosnind una după alta, în ordine, ca la strigare: C1, aici; C3, prezent; T4, da; L5, aici sunt; coccis, au, au. Lipsește doar o goarnă care să sune deșteptarea.

-
1. Aluzie la *Stepford Wives* (*Nevestele din Stepford*), titlul unui roman satiric de Ira Levin apărut în 1972; soțiile din idilicul orașel fictiv Stepford, înzestrate cu calități deosebite, mai ales frumusețe, obsesie pentru treburile casnice și supunere față de soți, îi fac pe protagoniști să suspecteze că ele sunt, de fapt, niște roboți. În tablourile cu animale ale pictorului american Edward Hicks (1780-1849) la care se face referire, animalele de pradă sunt înfățișate în peisaje idilice și în posturi nenaturale, liniștite și docile alături de erbivore.
 2. Versuri din „I Sit by the Window“ („Stau la fereastră“) de Joseph Brodsky.

E mult prea frig. Umerii îmi sunt cuprinși de dârdâit, fapt care alungă orice tendință de leneveală. Mă scarpin în cap. Încă e tuns. Nu sunt sigură că pot să risc să mă privesc în oglinda din baie în dimineața asta.

O noapte cu furtuni și ploaie cu găleata, cu bufnituri și zgomote în beznă. Am auzit puhoaietele și sirenele de afară. Înelită confortabil cu trei pături, am auzit un vârcolac zgâriind geamul cu ghearele și un membru al miliției trăgând cu mitraliera în băltoacele de pe stradă. Deasupra mea, am auzit-o pe Joumana omorând pe cineva, probabil pe soțul ei, și târând leșul prin casă în cercuri, iar și iar, în timp ce lovea craniul cu o tigaie Tefal. Nimic altceva n-ar fi putut scoate acele zgomote nocturne.

*Sunt epuizată, epuizată, aș vrea să... îmi fie mai cald.*¹

Am capotul peste cămașa de noapte și peste amândouă îmi pun haina din mohair grenă. Îmi târșâi picioarele la bucătărie, să-mi încep ritualul ceaiului de dimineață. În apartament miroase a jilav și a ploaie. Caloriferele sfârâie de la căldură cu întreruperi. Curenții iernatici din interior îmi iau la întrebări gleznele.

Ezit din nou cu privire la noul proiect. Romanul 2666, așa neterminat cum o fi, este prea mare, iar în dimineața asta mă interesează mai puțin. Totuși, nu sunt sigură dacă am destul timp acum, atât de târziu, să găsesc o carte nouă de tradus, asta dacă nu cumva aleg ceva scurt și ușor. Pot să risc să ratez ritualul de începere a traducerii la întâi ianuarie? Mă întreb dacă sunt în stare să-mi încalc propriile reguli. Regulile sunt arbitrare. O recunosc și, de asemenea, știu că regulile îmi fac viața să funcționeze; ale mele mă ajută să îmi duc ziua la capăt. Dacă trebuie, pot să încep traducerea la o altă dată și lumea n-o să se învârtă invers în jurul axei. Dacă amân, n-o să pierd și mai mult somn decât pierd deja. Cu toate astea, prefer să

1. Aluzie la versurile „*I am weary, weary, / I would that I were dead!*” („Sunt epuizată, epuizată, aș vrea să fiu moartă!”) din poemul „Mariana” de A. Tennyson.

mă țin de ce știu, creatură cu obiceiuri bine înrădăcinate ce sunt.

Poate că epifania mea e că, de astă-dată, pot să încep o traducere în a doua săptămână a lui ianuarie. Poate că epifania asta mă va entuziasma după ce o să-mi beau ceaiul.

Aprind flacăra sub ceainic.

Decid că trebuie să mă hotărâsc în dimineața asta ce carte să traduc. Incertitudinea este neliniștitoare.

O părere de lumină începe să risipească formele întunecate de dincolo de fereastră. O mașină de gunoi părăsește strada mea, ducând cu sine propriul zgomot asurzitor. Acum nu se mai aude nimic în afară de răpăitul ploii. Becul de pe stâlpul de iluminat stradal pâlpâie cu spasme scurte, îmbujorându-se ca o garoafă roz cu roșiatic înainte de a se stinge peste zi. Aerul din bucătărie pare, încă, sumbru și jilav. Îmi duc ceaiul în camera pentru citit, mă așez în fotoliul meu și îmi pun cuvertura peste picioare, pe sub haina de mohair.

Aud țârăitul soneriei și sunt dezorientată. Probabil am adormit în fotoliu. Cât a trecut de când am ațipit? Nu-mi dau seama cât e ora, nu văd cât e ceasul fără ochelari. S-a luminat bine. Ora opt? Soneria mai țârâie o dată. Îmi pun ochelarii. Ceașca rămâne pe masa de la perete, lângă vază și cele șapte cărți ale Muallaqat-ului, ceaiul e neatins și, evident, rece, din el nu se mai ridică nici măcar o umbră de abur. N-o să deschid ușa. Nu de data asta. Nu o să-i permit lumii să intre. O să devină asta un ritual zilnic? Hai să tulburăm dimineața Aaliyei, să i-o deranjăm și să i-o dăm peste cap. *Tous les matins du monde*.¹

Oricine o fi afară, bate la ușă, un ciocănit insistent. Însă nu este fratele vitreg cel mare. Ciocănitul de-acum e manierat.

— Aaliya, aud vocea înăbușită a Joumanei strigându-mă de afară. Chemarea ei are un ton alert. Deschide, te rog!

1. *Toate diminețile lumii* (în fr., în orig.), titlul unui roman de Pascal Quignard, apărut în 1991.

Sar din fotoliu – mă rog, ceea ce s-ar considera o săritură la vârsta mea. Mi se înmoaie un genunchi, e cât pe ce să cad lată pe covor. Îmi regăsesc echilibrul la ușa camerei pentru citit. Îmi sprijn mâna de toc și mă pomenesc față în față cu oglinda rotundă neînramată. Îmi feresc ochii, desigur, dar hotărâsc s-o curăț până la sfârșitul zilei, măcar să o șterg de praf.

— Sigur e înăuntru, zice Marie-Thérèse. N-am auzit-o plecând în dimineața asta. Aș ști dacă a plecat.

Mă duc repede la ușă. O aud pe Fadia venind pe scări, de jos, nu de sus. Lumea e cu susul în jos astăzi, răsturnată.

— Am închis apa, zice Fadia, care vorbește cel mai tare dintre toate.

Încă n-a ajuns pe palierul meu. Aud cum se apropie rapid bocănitul saboților ei.

— Aaliya! țipă ea exact când deschid ușa.

Fața îmi întâlnește întreaga forță a glasului ei și a frigului de decembrie.

Cele trei vrăjitoare intră grămadă în vestibul, vorbesc toate în același timp, trăncăneală ascuțită ca în filmele Disney, iar eu sunt năucită, confuză. Dacă rochia Fadiiei a măturat podeaua ultima oară când a fost aici, rochia ei violet de astăzi dă cu mopul. Poalele îi sunt așa de ude, încât parcă tocmai ce-a traversat un râu. Însă aud cuvântul *inundație* și simt cum, exact deasupra rădăcinii nasului, chiar sub piele, îmi plesnește un nerv. În gât mi se pune un nod, iar o ancoră îmi trage inima în jos. Simt cum mi se astupă urechile. Nu vreau să aud.

Îmbibate cu apă cum s-a nimerit, vrăjitoarele mă împresoară, orbitează în jurul meu ca niște planete drogate cu Dexedrine și vorbesc, vorbesc, vorbesc. O țeavă de apă... baia menajerei de sus, din apartamentul Joumaniei... inundație... nu mai e nici un pericol... a fost chemat instalatorul... speră toate că n-am nimic valoros depozitat în camera menajerei.

Nimic valoros? Valoros? Lăzile mele, cutiile mele, viața mea – vrăjitoarele habar nu au despre asta.

Alerg – da, alerg – prin bucătărie până la baia menajerei. Simt mirosul de umezeală încă dinainte să deschid ușa, ca al

unui pulover de lână în ploaie, la fel ca mirosul puloverului umed al lui Nancy pus pe radiator, scoțând aburi ca un fum. Scot fum. Greața îmi lovește stomacul dinspre interior și din afară. Mânerul sferic nu se rotește complet de la prima încercare fiindcă am mâinile prea umede. Deschid ușa larg și văd dezastrul. Duhoarea mă asaltează fizic și mă dau înapoi un pas, clătînându-mă; mirosul mă lovește puternic, îmi izbește nasul, miros de acru, de aer stătut, de mama. Inima mi se comportă straniu, dorind să se împotrivească. Simt nevoia imperioasă să vomit.

*Ahoe, grozăvii, ahoe,
Lume infernală și ție, iad adânc.¹*

Vecinele mele vin lângă mine, prea aproape.

Pe jos e ceva apă, dar nu foarte multă. Cea mai mare parte a apei care a trecut prin baia menajerei și-a continuat călătoria către scurgere. Apa care a insistat să rămână, însă, a ales să se oprească între hârtiile mele. Toate cutiile sunt ude.

Nu mai e nevoie să mă panichez. S-a terminat.

*De s-ar sfârși când s-ar sfârși, mai bine-i
Cât mai grabnic să se-ntâmpie.²*

Mai mult ca sigur s-a petrecut rapid.

Cu picioare tremurânde și genunchii istoviți, mă plimb prin camera menajerei. Nu e nici o speranță. Așa întuneric cum e în cameră, nu e nevoie să văd. Mirosul stricăciunilor făcute de apă este extrem de intens. Cele șapte izvoare ale Nilului și-au revărsat urcioarele aici. Sufletul meu urlă, vocea mi-a amuțit. Acum sunt săracă.

Cine dintre îngeri m-ar auzi dac-aș striga? Stau în întuneric și în umezeala rece, în mijlocul vieții mele irosite,

1. Fragment din *Paradisul pierdut* de John Milton.

2. Fragment din tragedia *Macbeth* de William Shakespeare.

neștiind ce să fac, incapabilă să iau vreo decizie, și plâng în hohote. Speranțele mi se stinseseră cu mult timp în urmă, iar acum le urmează exemplul și orice scânteie de demnitate. Mă părăsește orice rămășiță din respectul față de mine înșami, se scurge din mine, luând-o pe urmele apei care curge în canalizare.

Totul a dispărut și m-a părăsit și nu știu ce să fac.

Am în față o bătălie care s-a terminat de multă vreme. Accept înfrângerea fără nici un steag alb pe care să-l flutur, fără puterea ca măcar să-mi scot sabia din teacă.

*În valea Morții
Cei șase sute au intrat călare.¹*

Degradarea este prietena mea apropiată. Asemenea sufletului lui Iov, sufletul meu a obosit de viață. Din nări îmi curg mucii; îi șterg și-mi șterg și lacrimile cu mâneca hainei din mohair – mâneca hainei mele jerpelitate, de nepurtat.

Nu știu cât de mult pot să vadă cele trei vrăjitoare, dar sunt înspăimântată că ele știu că plâng, ceea ce mă face să plâng și mai mult, mai tare.

Sufletul meu e jucăria sorții. Destinul mă urmărește ca un copoi versat, ca un vânător vrăjmaș, mă mușcă și nu-mi dă drumul. Ceea ce credeam că am lăsat în urmă găsesc din nou. Voi fi mereu o ratată, atunci, acum și în veci. Greșește din nou. Greșește mai rău. Sunt martora colapsului vieții mele.

Umbrește-mă cu iadul acela.²

Blestemată e lumea asta și blestemat tot ce există în lumea asta. Blestemat e veacul ăsta de nemiloasă umilire și comedie ieftină. Na-vă afurisita de epifanie.

-
1. Versuri din poemul „The Charge of the Light Brigade” („Șarja brigadei ușoare”) de Alfred Tennyson.
 2. Fragment din „Elegia XIII”, „His Parting From Her” („Despărțirea lui de ea”) de John Donne.

Femeile mă înconjoară din nou, mă conduc de mâini și de coate afară din încăpere, la lumină. Una dintre ele, probabil Marie-Thérèse, cea mai scundă, mă trage blând de braț, silindu-mă să mă aplec un pic, și îmi șterge fața cu un șervețel – un șervețel umezit cu gel dezinfectant. O fi având o sticlă din aia antibacteriană asupra ei tot timpul. Mâinile mele scapă de capul lor din strânsoarea femeilor și plonjează în buzunarele hainei. Singurul lucru din buzunare e o pereche de ochelari pentru citit, îndoită.

Ca de la sine, ochii mi se ațintesc înainte, se concentrează asupra vasului mic pe care l-am pus sub calorifer când am scos aerul din el. O picătură ruginie de apă atârână de țeava de deasupra, așteptând răbdătoare să se alătore suratelor ei care au pătat aluminiul.

Bucătăria e gălăgioasă, orașul își împinge încet înăuntru răsufările de dimineață, zgomotul claxoanelor, al traficului și ploii, iar Joumana vorbește încet, vorbește cu mine.

— Ce e în cutii?

Repetă întrebarea de câteva ori ca răspuns la tăcerea mea.

— Ar trebui să le scoatem aici, ca să vedem ce putem salva, adaugă ea.

Cum să explic vocația mea ezoterică, viața mea ascunsă?

Sorginta privată a rostului vieții mele.

— Traduceri, îi zic. Sunt traducătoare. Șovăi. Ceea ce am spus nu-mi sună adevărat în urechi. Par mincinoasă. Am fost, adaug eu. Îmi simt inima prea extenuată ca să mai bată. Am fost traducătoare, întăresc eu.

Joumana pare nedumerită, sprâncenele i se arcuiesc ca niște semne de întrebare. Ochii i se concentrează asupra jumătății de jos a feței mele, de parcă ar vrea să-mi citească de pe buze. Dacă i-aș fi zis că în cutiile din carton am pungi cu heroină, ar fi fost mai puțin șocată. E o femeie de treabă, neobișnuită să descifreze balmăjile monștrilor.

— Să ne apucăm de treabă, rostește ea pe un ton poruncitor. Să le scoatem din cutiile alea.

De cum încerc să mă mișc, mă clatin ca o girafă care s-a îndopat cu fructe fermentate. Marie-Thérèse cea cu chip blajin mă cuprinde cu brațul pe după mijloc și mă ajută să-mi țin echilibrul. Antebrațul meu se sprijină de umărul ei. Aș vrea să fug de toate astea și să mă întorc acasă, doar că acasă sunt.

— Stai jos, zice Marie-Thérèse, conducându-mă la fotoliul meu. Trage-ți răsufarea un pic. Scoatem noi cutiile afară. Ezită o clipă, de parcă ar avea de gând să pună o întrebare foarte importantă. Ai scară sau să o aduc pe a mea?

Sunt supărată pe mine însămi, nu doar pentru bălămeala în fața unor străine, ca o fetiță de grădiniță în timpul pauzei, ci pentru bălămeală pur și simplu. Încerc să mă controlez. Din fotoliul meu confortabil, le observ pe cele trei femei cum trebăluiesc de zor. Încerc să mă ridic în picioare; mușchii coapselor îmi tremură, picioarele îmi cedează și mă așez înapoi la locul meu. Doar un minut, îmi spun în sinea mea, mai puțin de atât, mă mint singură. Mă simt ca o broască râioasă alunecoasă care se înfundă în noroi, fixându-mi ochii, fără să clilesc, asupra nimicniciei mele. Spinoza n-are nimic pentru mine astăzi.

Fadia a urcat în apartamentul ei și s-a întors cu două cearșafuri mari și cel puțin opt prosoape. Acum, toate trei se plimbă de colo până colo, cărând afară cutiile ude flească, una câte una. Par sincronizate, de parcă toată viața lor au scos afară traduceri distruse de inundații, de parcă au crescut într-un sat de pe malurile Eufratului, unde genul ăsta de muncă este ceva obișnuit. Una intră în întuneric, alta iese cărând o cutie din lumea de dincolo. Bag de seamă pentru prima oară că picioarele Joumanei sunt plate ca ale unei rațe. Mirosul de putreziciune plutește prin apartament, izul de descompunere îmi impregnează casa. Tristețea și frustrarea se adună în mine. Ar trebui să mă ridic, dar nu pot, nu încă. În timp ce ele muncesc, eu nu pot face nimic în afară să bat darabana cu degetele.

Trebuie să devin mai puternică, să mă fortific. O, Flaubert, arată-mi cum să-mi ferec camera, trimite-mi zidarul tău. Teamă, durere, ferigi-vă de-acești jefuitori și prădători, de-această mânie, de-această vină, de-această deznădejde.

Simt nostalgie după inima mea cândva aridă, care știa cum să suporte o asemenea pierdere.

Non fui, fui, non sum, non curo.

În tăcere, îmi ajut vecinele să scoată cutiile din Egipt. Pot să ajung mai ușor la cele puse foarte sus. În fața mea, Fadia calcă pe mina de teren israeliană, aflată la o palmă distanță spre sud de gura de scurgere din pardoseală. Evit locul, căci încă mai cred că papucul mi-ar fi întinat dacă s-ar apropia de zona unde a fost pata. Simt în mâini cartonul umed de parcă ar fi varză fiartă. Aliniem cutiile pe covoare și cearșafuri, în bucătărie, în living, în camera pentru citit, coșciuge scumpe ale morților în război aduși înapoi acasă. Ar trebui să iau poziție de drepti și să salut – în morman sunt atât de multe imnuri naționale, atât de multe țări. Aș vrea să trag o salvă de douăzeci și una de lovituri de tun ca onor.

În cele din urmă, Joumana îngenunchează în fața unuia dintre sicrie, ca un fel de bocitoare. Când genunchiul stâng i se lasă în jos, acesta lovește versiunea în limba engleză a *Enciclopediei morților* de pe laterala cutiei (versiunea engleză în stânga/vest, cea franceză în dreapta/est); cartea cade cei câțiva centimetri până la podea cu o bufnitură surdă. Joumana șovăie, dar doar pentru o clipă. Din gât îmi iese un șuierat.

*Ce sunete ciudate
Pe buze îmi plutesc?!*

Genunchii Joumanei se sprijină pe prosop și leagănă ușor cutia. Îmi face semn cu mâna stângă, cu palma întinsă, să mă

1. Fragment din „Prometheus Unbound“ („Prometeu descătușat“) de Percy B. Shelley.

liniștesc. În mâna dreaptă ține cuțitul meu de bucătărie. Taie banda adezivă în patru locuri.

Manuscrisul e ud, desigur. Prima pagină e lizibilă, căci nu conține decât titlul, numele lui Danilo Kiš și al meu. Joumana ridică pagina de titlu și oftează. Dedesubt, paginile sunt deteriorate. În mijlocul fiecăreia pare să fie o porțiune uscată, de mărimea mâinii înmănușate a unei copile. Însă restul paginii, restul... petele, decolorarea, mirosul... moartea se furișează spre inimă, așa cum face mereu. A mea cu siguranță face asta.

Nu mă pot abține. Încep să plâng iar, însă în tăcere, mai puțin jenant. Joseph Roth își încheie *Zbor fără sfârșit* cu fraza: „Nimeni pe lumea asta n-a fost la fel de inutil ca el.“ Dacă nu vă e cu supărare, eu sunt de altă părere. Nimeni pe lumea asta nu e la fel de inutil ca mine. Nu Franz Tunda, protagonistul lui Roth, nu, ci eu sunt cea care nu are nici o ocupație, nici o dorință, nici o speranță, nici o ambiție, nici măcar un pic de iubire de sine.

Din senin, parcă, mâinile Fadiei se întind din spatele meu și îmi masează ușor umerii. Rezist impulsului de a face ca Merkel cu Bush. Îi las mâinile să mă atingă.

Nu mă pot abține. Mintea mă duce cu gândul la moartea ținută în frâu.

Arbus¹ și-a tăiat venele, la fel și Rothko². Woolf a intrat în râu să se înece. Hemingway s-a împușcat în cap, desigur. Plath, Hedāyat și Borowski și-au băgat capul în cuptor și au dat drumul la gaze. Améry³ a înghițit o supradoză de

-
1. Diane Arbus, născută Nemerov (1923-1971), scriitoare și fotografă americană, celebră pentru fotografiile ei alb-negru înfățișând pitici, giganți, transsexuali, nudiști, artiști de circ; suferea de frecvente crize de depresie și s-a sinucis tăindu-și venele cu o lamă, după ce a înghițit barbiturice.
 2. Mark Rothko (1903-1970), pictor expresionist abstract american de origine rusă; s-a sinucis tăindu-și venele după ce a luat o supradoză de antidepresive.
 3. Jean Améry (născut Hanns Chaim Mayer, 1912-1978), eseist austriac a cărui operă a fost adesea influențată de experiența personală din

somnifere în 1978 și nu s-a mai trezit odihnit a doua zi. Nici Pavese, în 1950. Gorky – Arshile¹, nu Maksim – s-a spânzurat. Levi pare-se că și-a găsit moartea sărind în gol.

Apoi, există povestea straniei sinucideri a lui Potocki², care s-a împușcat în cap cu un glonț de argint. Timp de câteva luni, în fiecare dimineață a muncit la desprinderea cu o pilă a mânerului sferic, în formă de căpșună, de la o zaharniță pe care i-o dăruise mama lui, până când a reușit să-l scoată și apoi l-a folosit ca glonț. Chemați pe dr. Freud.

Nici un compozitor de seamă, sau cel puțin nici unul de care să știu eu, nu s-a sinucis. Ai crede că, dacă e să se fi sinucis vreunul, acela ar fi fost Schnittke, dar nu a făcut-o. Schumann s-a aruncat în gol, dar el avea tulburare bipolară și, de parcă asta nu era de ajuns, în creierul lui se veseleau spirocheții de sifilis. În orice caz, nu a murit din cauza acestei tentative. Ceaikovski e posibil sau nu să fi băut intenționat apa cea rea. Nu i-aș pune la socoteală pe aceștia doi. Muzica pare să fie cea mai sănătoasă dintre toate artele nebunești. Ar trebui să subliniez însă că, în timp ce compozitorii au înclinația de a muri mai tineri decât oamenii obișnuiți, dirijorii mor mai bătrâni. Nu știu de ce se întâmplă așa, dar e ceva ce mă intrigă.

Spirocheții de sifilis i-au răpus pe ambii Schu, atât pe -mann, cât și pe -bert.

Fadia observă că devin mai liniștită și mai stăpână pe mine. Își lasă mâinile pe lângă corp.

timpul celui de-al Doilea Război Mondial, când a fost reținut și torturat de Gestapo și încarcerat mai mulți ani în lagărele naziste de la Auschwitz, Buchenwald și Bergen-Belsen, eliberat din acesta din urmă în 1945.

1. Arshile Gorky (născut Vosdanig Manoug Adoian, 1904-1948), pictor american de origine armeană care a influențat expresionismul abstract și a cărui operă a fost marcată de experiențele personale din timpul genocidului armenilor.
2. Jan Potocki (1761-1815), nobil polonez, figură legendară în țara sa, cu preocupări diverse: etnolog, lingvist, egiptolog, geograf, om politic, faimos pentru romanul său *Manuscrisul găsit la Saragosa*.

— Pot să citesc cea mai mare parte din ce e aici, zice Joumana, răsfoind paginile colaborării mele cu Danilo Kiš.

— Nu face asta, te rog, îi spun.

— Vreau să spun că e lizibilă, zice ea, un pic amuzată. Adică sunt în stare să citesc, nu că am de gând să citesc.

Țuguindu-și buzele, suflă pe pagina pe care o are în mână. O flutură încoace și încolo, încercând să elimine umezeala, dar se oprește, probabil îngrijorată că pagina se va dezintegra.

— Trebuie să separăm toate paginile și să le uscăm, zice Marie-Thérèse. Doar așa le putem salva.

Ocupă podeaua din mijlocul camerei și se uită întruna spre mine, să vadă cum mă simt, prefăcându-se însă că nu face asta. Astăzi nu seamănă cu Ophelia, iubita imaginară lui Pessoa, ci mai mult cu o Eudora Welty mai în vârstă, dar cu părul vopsit negru.

— O să dureze mult, mult prea mult, le spun eu.

— Avem timp, zice Marie-Thérèse. Îngenunchind, își tamponază mâinile ude de prosopul de pe jos, din fața ei. La urma urmei, e sărbătoare, continuă ea. Nu am nimic mai bun de făcut.

— Dacă nu uscăm paginile, o să crească ciuperci peste tot, intervine Fadia. Și ciupercile se răspândesc ca ciupercile. Peste tot, în toată clădirea. Nu pot să permit una ca asta. Dacă intră sub unghii? E foarte contagios. Cine știe ce s-ar întâmpla cu unghiile mele? Uite, uite, spune Fadia cu glas ridicat, ca un țipăt de bufniță, în timp ce își arată unghiile. Nu pot să risc stricăciuni structurale la astea. Avem nevoie de o intervenție urgentă.

Își repetă glumele neamuzante care, dintr-un motiv straniu, mi se par tot mai amuzante cu cât le aud mai mult.

Plouă, plouă. Sufletul îmi este jilav de la cât am auzit ploaia. Burnițează, apoi toarnă cu găleata, iar burnițează, pe urmă iarăși toarnă cu găleata. Tristețea zilei se revarsă, dând pe

dinafară. Fereastra geme sub răpăielile ploii. Dincolo de ea, cerul pare înghețat.

— Nu sunt sigură că merită salvate, spun eu, întorcându-mă în fotoliu.

Statul în picioare mă epuizează.

— Aiurea, cum să spui asta? clatină Fadia din cap, cu falsă neîncredere. Sunt multe hârtii, nu se poate să fie toate lipsite de importanță.

Se așază lângă Joumana și-i ia cuțitul din mână. Ea e cea care face vivisecția, taie prin Javier Marías, îl deschide ca să-i examineze măruntaiele. Felul în care folosește cuțitul e foarte îndemnatic, desigur: Fadia este deopotrivă o bucătăreasă mai bună decât Joumana și mai puțin sensibilă, mai puțin meticuloasă.

Marie-Thérèse începe să înșire ațe pentru uscat rufe. Răposatul ei soț, care era foarte pasionat de vânătoare, pescuit cu undița și pescuit cu plasa, a lăsat în urmă o barcă plină de mosoare cu ață pescărească. Îmi înșiră prin tot apartamentul, în zigzag, astfel de sârme pentru uscat, prinzându-le de perete cu piuneze. Când sugerez că e posibil să nu țină, îmi aduce aminte că atârnăm doar niște coli de hârtie. Încă dinainte să termine, știu că nu vor fi suficiente ațe pentru paginile mele.

Fadia și Joumana încep să agațe, foaie cu foaie, într-o ordine meticuloasă, în timp ce Marie-Thérèse termină de întins sârmele. Ca să prindă foile, femeile folosesc clești de rufe din plastic, ba chiar agrafe de birou. Camera mea pentru citit începe să se umple până la refuz cu fantomatice steaguri pentru rugăciune tibetane.

Vreau să le ajut. Mă ridic din nou în picioare, mă duc iar lângă ele. Iau o pagină ca să o agăț. Fadia și Joumana îmi lasă spațiu pe sfoară, dar până termin eu, ele sunt cu șase-șapte pagini înaintea mea. Mintea mi se împotmolește în mlaștini tulburi. Le văd pe cele trei vrăjitoare din cameră, interacționez cu ele, dar e ca și cum între noi ar exista o peliculă subțire de Saran Wrap¹ – rar trece vreo moleculă prin ea.

1. Denumire comercială pentru folia alimentară.

— Asta n-o să fie de ajuns, constată Joumana, încă atâr-nând la uscat manuscrisul traducerii din Danilo Kiš.

— Mda, aprobă Fadia.

— Mai avem nevoie de ceva.

Plouă tare, plouă mai tare, plouă încă și mai tare, picăturile sunt ca niște bocitoare care se îmboldesc una pe alta într-o lamentare de o frenezie crescândă. Plouă de parcă lumea întreagă e pe cale să înceteze să existe, de parcă o să cadă cerul – răzbu-narea lui Noe împotriva neamului meu. A reușit, în sfârșit, să pătrundă în casa mea.

— Unde ai uscătorul de păr?

Fadia stă în fața mea, o sârmă de coli între noi, chipurile noastre între pagini.

— Uscătorul de păr? repet eu.

De ce vrea, dintr-odată, să-și usuce părul? Îi explic că nu am așa ceva, că întotdeauna mi-am uscat părul cu prosopul, că n-am mai avut unul de când m-a părăsit soțul meu, luând cu sine föhnul, care era unul dintre lucrurile lui de preț, ceea ce n-avea nici un sens, fiindcă părul lui coafat era mereu acoperit de șapca de puștan.

Am devenit brusc vorbăreață.

Toate trei se opresc din ceea ce fac. Dac-aș fi spus că în fiecare dimineață după micul dejun călăresc cu valkiriile, că am născut un milion de djinni pe malurile Mării Roșii în duminica de 22 iunie¹, că amantul meu secret este Zeus sub forma unei ploii de aur – orice, în afară de faptul că n-am avut niciodată uscător de păr –, ar fi fost mai puțin mirate.

— Părul dumitale era frumos, zice Fadia. Avea foarte mult potențial, dar nu ți-l vopseai niciodată, iar când l-ai vopsit, l-ai făcut albastru. Nu te înțeleg.

Stă mult prea aproape de mine. Toate stau mult prea aproape de mine. Le simt mirosul, fiecare e dată cu alt parfum; în plus, Fadia duhnește și a țigări franțuzești.

1. Referire la *șavuot* sau „sărbătoarea săptămânilor“, numită și Festivalul secerișului sau Ziua primelor roade, importantă sărbătoare la evrei, care celebrează dăruirea *Torei* pe Muntele Sinai.

— Fadia! țipă în același timp tovarășele ei.

— O, mai tăceți, le zice ea, după care mi se adresează mie: Care-a fost treaba cu părul albastru? De ce-ai făcut asta?

— A fost o eroare de judecată, îi răspund.

— Cu siguranță a fost. Fadia flutură din mână, făcându-le semn co-vrăjitoarelor să n-o întrerupă. Știe când celelalte sunt pe cale să se amestece în amestecul ei. Și, în numele a tot ce e sfânt, de ce ți-ai tăiat părul? Nu puteai să mergi la un salon să ți-l aranjezi? Un pic de vopsire și de periere, și te-ai fi simțit altă femeie. Arăți ca o călugăriță fără rasă, și nu ca una drăguță, nu semeni cu Audrey Hepburn, mai mult cu Shirley MacLaine¹.

— Fadia! strigă tovarășele ei.

— Cum poți să spui așa ceva? o repede Marie-Thérèse.

Încearcă s-o tragă pe Fadia de-acolo, dar aceasta se desco-
torește de ea ridicând din umeri, așa cum ar alunga cineva
o muscă enervantă.

— Nu ea e Shirley MacLaine, zice Joumana. Tu ești. La fel
de zgomotoasă și de lipsită de tact ca ea. Ce s-a întâmplat cu
manierele tale?

— Au îmbătrânit, zice Fadia. Au îmbătrânit ca să mă men-
țină pe mine tânără.

— Nu arăți ca Shirley MacLaine, îmi spune Marie-Thérèse.

Își întinde mâna dreaptă spre mine și îmi cuprinde cotul
stâng.

— Păi nu arată nici ca aia, zi să-i zic, din *Copilul lui
Rosemary*, spune Fadia. Filmul ăla mi-a dat fiori. E destul să
mă gândesc la el și am nevoie de scutece pentru adulți. Hai să
nu ne gândim la el. Stați, stați! Țineți minte filmul ăla franțu-
zesc cu un actor american mustăcios, care seamănă cu o stafidă
lăsată prea mult la soare? Actrița avea părul scurt. Nu Annie
Girardot, alta.

1. Aluzie la filmele *The Nun's Story* (*Povestea călugăriței*, 1959) cu Audrey
Hepburn, respectiv *Two Mules for Sister Sara* (*Doi catări pentru măicuța
Sara*, 1970) cu Shirley MacLaine.

— Ignor-o, îmi spune Joumana. Noi întotdeauna așa facem. N-a mai zis nimic cu cap din 1998. Ăla a fost ultimul ei an bun.

— Mă duc să-mi aduc uscătorul de păr, zice Marie-Thérèse. Poate că toate ar trebui să ni le aducem. Putem să uscăm foile mai repede.

— Ceva cu ploaie, zice Fadia. Filmul avea un titlu interesant, dar nu reușesc să mi-l amintesc. E din anii '60. Nu arăți ca ea, de fapt, dar actrița franceză avea părul foarte scurt.

— Adu-ți uscătorul de păr, zice Joumana în timp ce o trage de-acolo pe Fadia, apucând-o de mână.

Vreau să încui ușa și să le țin pe toate afară, pe ele, lumea întreagă, însă mirosul jilav aproape că mă sufocă. O umiditate imperioasă plutește densă în apartamentul meu, tiran asupritor. Las deschisă ușa de la camera mea. Las să intre aerul, care o clipă circulă repede prin apartament, dar dispare curând, devenind greu și stătut.

Caut *Anna Karenina*. Unde e? Ea e tot ce am nevoie. Trec de la un sicriu la altul, dar nu o zăresc printre cele din camera pentru citit. Mai trec o dată pe la toate cutiile, poate, totuși. Mă duc în bucătărie. Pe un cearșaf cu dungii albastre ud care acoperă pardoseala, cutia Annei seamănă cu un o mică locuință avariata, gata să facă implozie, sau cu niște gunoi abandonat pe trotuar. Ea e tot ce am nevoie. Trebuie să o inspectez.

A fost una dintre primele mele traduceri, probabil a treia sau a patra. O iubesc pe Anna, dar nu doar din acest motiv e importantă. *Karenina* a fost primul proiect la care am început să simt că știu ce fac. N-ar trebui să spun asta. O să zic că a fost prima traducere unde nu m-am mai simțit la fel de neprițită, unde lupta nu a mai fost la fel de înflăcărată sau titanică, unde actul de a traduce a devenit plăcut în sine – la fel de plăcut, dacă nu chiar mai mult, ca anticiparea terminării proiectului. *Anna Karenina* a fost prima dată când am lăsat o carte și lumea acesteia în casa mea.

Umiditatea a vălurit prima pagină și pe toate cele de dedesubt, le-a înmuiat și le-a subțiat. Dacă nu sunt atentă, s-ar putea să le rup cu ușurință în două când le voi ridica de jos. Când paginile se vor usca, vor deveni sfărâncioase și șifonate. Cerneala era mai puțin permanentă când am tradus eu aceste pagini. Cuvintele arabe înoată pe coli, unele se îneacă, altele plutesc. Unele pagini seamănă cu niște Rorschach, cu desene Rorschach de un albastru-șters. Văd un dragon mare care mănâncă un porc. O văd pe mama mâncând un porc. Văd un fluture strivit. Îmi văd viața dând ocol canalului de scurgere. Peste tot văd stricăciuni produse de apă. Văd cuvinte, nu toate fără legătură între ele. Pot să rescriu paginile astea cu un efort egal cu cel depus pentru construirea unei piramide egiptene. Va trebui să fiu chinuitor de conștiincioasă și de atentă, dar se poate face. Probabil că voi muri înainte de a termina transcrierea. Traducerile mai noi sunt probabil mai puțin deteriorate decât *Anna*, cerneala fiind mai puțin fugară. Pot, de asemenea, să arunc tot maldărul într-unul din tomberoanele de gunoi ale istoriei. De ce aș vrea să resuscitez acest cadavru care putrezește? E total inutil, e doar hârtie.

Eu sunt nimic.

Întotdeauna voi fi nimic.

Nici măcar nu pot dori să fiu ceva.

În afară de asta, înăuntrul meu am toate visurile lumii.¹

Álvaro de Campos, poetul-dandy bisexual al lui Pessoa, a scris asta. El e oricând binevenit în casa mea.

Eu sunt nimic. Ar trebui să aspir să devin un fir de praf. Dau importanță literaturii și poeziei, poleiesc arta cu aur de o strălucire orbitoare ca să îmi uluiesc vederea, ca să nu văd ce e limpede pentru toată omenirea: eu sunt nimic, întotdeauna voi fi nimic.

1. Versuri din poemul „Tabacaria“ („Tutungeria“) de Fernando Pessoa sub pseudonimul Álvaro de Campos.

Pentru a trăi, trebuie să mă orbesc pe mine însămi în fața dimensiunilor mele infinitezimale în acest univers infinit.

Îngenunchind pe vechea lenjerie de pat a Fadiiei de pe pardoseala bucătăriei mele, o separ pe *Anna* pagină cu pagină, punându-le pe fiecare în ordine în jurul meu. În timp ce îmi întind brațele, îmi dau seama că îmi îndoi genunchii, de parcă m-aș ruga. Asta e religia mea.

Scrisul de mână nu mi s-a schimbat prea mult în toți acești ani, dar daunele provocate de apă fac ca paginile să pară așternute de o mână străină. Totul e scris într-o limbă străină pe care trebuie să o traduc – s-o retraduc. Literele s-au subțiat la întâmplare, unele terminații de cuvinte s-au lățit. În câteva cazuri, vârful literei arabe *r* curge ca un afluent de râu până când fie seacă, fie se varsă în lacul literei care urmează.

Din gât îmi scapă un mic țipăt când văd niște picioare încălțate în papuci aproape atingând cea mai îndepărtată coală de hârtie a *Annei*. Marie-Thérèse a intrat fără să bag de seamă. Își cere scuze că m-a speriat, deși nu e nevoie să o facă, de vreme ce este vina mea. Mă informează că au sosit instalatorii. Vor sparge peretele din baia menajerei de la etajul de deasupra mea. Se va face zgomot, dar n-ar trebui să dureze prea mult.

— O să avem apă din nou peste vreo oră, zice ea. Din papucii ei cu toc jos se ițesc smocuri colorate de lână de oaie. Marie-Thérèse continuă: Joumana face cafea cât se ceartă Fadia cu instalatorii. O să coboare și ele imediat cu uscătoarele de păr. Își întinde brațul, iar cordonul electric al föhnului ei se leagănă ca un pendul beat. Eu pot să încep cât le așteptăm, propune ea.

Deodată, tavanul și pereții bucătăriei din spatele meu încep să se zguduie. Instalatorii probabil au scăpat pe jos ceva greu. Mă simt de parcă îmi fărâmă creierul ceva, dar nu dau atenție faptului.

Observ, nu pentru prima oară, că Marie-Thérèse are o înfățișare alarmant de fragilă, mai substanțială decât a mamei, dar, de asemenea, mai fărâmicioasă, de parcă n-ar putea

supraviețui unei căzături minore fără să se aleagă cu o fractură majoră. Cămașa de noapte bleu îi atrage atenția de sub gulerul capotului ei de casă.

— N-a fost o dimineață obișnuită, zice ea. N-am avut timp să mă fac prezentabilă.

Își atinge părul, care îi iese în toate părțile din agrafe. Ceea ce era o coafură cu un păr tapat meticolos după vizita la salon este acum ceva masiv și neîngrijit.

Ar trebui să spun ceva. Mai mult ca sigur mă holbez.

— Eu sunt și mai puțin prezentabilă, îi zic. Fac un semn spre haina mea din mohair și adaug: Cât de neatrăgătoare e asta? E respingătoare. Tristețea pare să-mi învăluie din nou lumea. Continui: Cine mai poartă așa ceva? Cine?

— Eu aș purta, zice ea.

— E urâtă.

— Pare călduroasă.

Marie-Thérèse adună primele pagini din *Anna Karenina* și se așază la masa pentru micul dejun. Bagă în priză uscătorul de păr, dar înainte de a-l porni își aranjează ochelarii și se uită la titlu. Brusc, chipul ei prinde viață.

— Slavă Domnului! exclamă ea. Pe asta am citit-o. Eram îngrijorată, fiindcă eu nici măcar n-am auzit de ceilalți. M-am simțit așa de mică. În toate celelalte teancuri, n-am recunoscut nici măcar un nume. M-am simțit nepotrivită.

— Să nu te simți, îi zic. Eu ar trebui să mă simt așa.

— Dar *Anna Karenina* am citit. I-am citit pe Tolstoi și pe Dostoievski când eram foarte tânără. A trecut mult timp de atunci, dar i-am citit.

— Și în cazul meu a trecut mult timp de atunci.

Cărțile acelea m-au condus pe acest drum, cărțile răspunzătoare atât pentru culmi, cât și pentru abis.

— Îmi amintesc destul de mult din roman, zice ea. Mi-a plăcut la nebunie. La fel și tuturor prietenelor mele. Era ceea ce musai trebuia să citim toate. Pe atunci erau alte vremuri, atât de diferite. Mă întreb ce-or fi citind azi fetele. Eu l-am adorat pe contele Vronski.

Zâmbește ca pentru sine. Îmi pot închipui amintirile ei despre roman sau, mai degrabă, cine era ea și cum s-a simțit când l-a citit. Roșește.

— M-am îndrăgostit de un personaj dintr-o carte, continuă Marie-Thérèse. Când m-am măritat, la început nu puteam să înțeleg de ce bietul meu soț nu se comporta precum contele. Știu că e o nerozie. Soțul meu m-a iubit, a ținut la mine, a avut grijă să am de toate, dar eu tot îmi doream frivolitățile pe care le oferea Vronski. Îmi doream ca soțul meu să fie la fel de chipeș cum mi-l imaginasem pe conte.

— Înțeleg, îi spun.

Și chiar înțeleg. Mai înțeleg, de asemenea, că trebuie să te minți singură ca să supraviețuiești unei căsnicii proaste, că trebuie să te amăgești dacă vrei să mergi mai departe în viața asta.

— Vai de mine, zice ea dintr-odată. Îmi pare rău. N-ar trebui să vorbesc despre soți romantici.

— E în regulă. Soții înseamnă foarte puțin pentru mine. Râde.

— Și dumneata te-ai îndrăgostit de Vronski? mă întreabă ea.

— Nu. Mie mi-a plăcut Anna.

Auzindu-le pe Joumana și pe Fadia intrând în hol, Marie-Thérèse le anunță:

— Vorbim despre Anna Karenina și soți!

Femeile întâmpină declarația ca și cum ar auzi că unul dintre copiii lor se căsătorește. Expresia de pe chipul Joumanei e cea a unei femei gata să țipe de bucurie. Fadia ține în brațe trei uscătoare de păr, unul dintre ele de mărimea unui tun, iar Joumana, o tavă pe care se află cafetiera ei sacră și patru cești. Sunt mișcată de grija lor prevenitoare. Eu am doar două cești în apartament.

*

* * *

Trebuie să bem o primă ceașcă de cafea înainte să pornim uscătoarele de păr; Fadia vrea o cafea în tihnă, fără zgomot. Din cauza agitației, și-au ratat ritualul în dimineața asta. Însă

Fadiei nu i se vede împlinită dorința, căci de cum ia o gură de cafea, instalatorii încep sus cu bocănitul. În camera pentru citit, pereții plini de cărți se cutremură, anunțând ceva. Uscătorul de păr pe care-l am în poală stă cuibărit ca o pasăre din preistorie, cu ciocul înfometat deschis, așteptând.

Ceașca de cafea e ca un degetar în mâinile mele, îmi face degetele să pară gigantice. Mi-o duc la buze și iau o înghițitură. Cafeaua e ambrozie, o mireasmă din ceruri. Sunt uluită. N-am mai gustat niciodată ceva asemănător. De-aș fi știut că gustul cafelei poate fi atât de bun, m-aș fi îmbătat zilnic cu ea. Îmi vine să le întreb dacă are gustul ăsta tot timpul sau dacă asta e unică. Folosesc un ingredient special, un vârf de sare, poate, sau ochi de gușter? Mă întreb de unde își cumpără boabele. Nu știu cum să întreb. Iau în calcul posibilitatea să mi se pară atât de delicioasă din cauza stării în care sunt.

Marie-Thérèse se alătură zgomotului produs de instalatori, îndreptându-și uscătorul de păr spre prima pagină din *Anna Karenina*. Joumana începe cu *Foamea* lui Hamsun. Fețele lor devin severe de la concentrare. Joumana își sugă buzele până când gura îi seamănă cu o linie solitară trasată de Klee ori de Matisse, care nu voia nimic mai mult decât să fie ca toată lumea. Nu întreb: O să uscăm așa fiecare pagină din cele treizeci și șapte de manuscrise ale mele? Nu cred că vreuna dintre noi mai este îndeajuns de tânără ca să-și încheie misiunea. Nu apucăm să aflăm. Fadia dă drumul la uscător și cade curentul.

Toate patru ne uităm una la alta. Fadia se ridică în picioare pufnind, de parcă faptul că a sărit siguranța e un afront personal, de parcă metehnele și ciudățeniile Beirutului există doar ca s-o enerveze pe ea.

— Mă duc eu să pornesc curentul, îi zic, trăgându-mă în față în fotoliu ca să mă ridic.

— Nu-ți face griji, știu unde e caseta cu siguranțele.

Siguranța generală de la tabloul electric al apartamentului suportă doar două föhnuri. Ori de câte ori Fadia încearcă să-l pornească și pe al ei, sare siguranța.

Joumana sugerează că una dintre noi poate să usuce paginile cu fierul de călcat sau, mai exact, să treacă fierul de călcat fierbinte peste un prosop care acoperă coala de hârtie udă. Fier de călcat am, și am și masă de călcat.

— Eu nu calc, anunță Fadia. Să usuc cu föhnul, da; să calc, nu.

Marie-Thérèse se așază pe sofaua îndrăgostiților, în aceeași poziție și în același loc unde obișnuia să stea Hannah în urmă cu foarte mulți ani. Acolo se așeza. Acolo a tricotat un fular roșu cu roz pentru nepotul ei, un fular pe care ea nu l-a văzut niciodată purtându-l, ceea ce a supărat-o rău. Acolo m-a ascultat citind Simone de Beauvoir cu voce tare. Din locul acela îmi împărtășea poveștile ei. Întotdeauna foarte îngrijită, întotdeauna foarte atentă, însă rochiile nu îi veneau niciodată perfect, iar jerssele pe care le îndrăgea rareori se asortau cu ele. Acolo scria în jurnalul ei. Câți ani a stat acolo? Ar trebui să fiu în stare să socotesc anii. Câte seri? Tot ce mai am acum este ceea ce a scris ea și propria-mi memorie. Cine va păstra jurnalul ei când voi muri?

— Îmi place, scrii bine, zice Marie-Thérèse, ținând o pagină în fața ochelarilor.

— Nu eu am scris, e o traducere.

— Scrisul dumitale e mic, nu pot să citesc nimic, spune Fadia.

— Ochelari, îi dă replica Marie-Thérèse.

Fadia este singura dintre noi care nu poartă ochelari. Nu țin minte să fi purtat vreodată.

— A citit cineva traducerile astea? întrebă Joumana.

Nu știu ce să-i spun. Nu le-a citit nimeni, desigur. O văd că ezită; oricât de diplomată încearcă să pară, curiozitatea ei nu este ușor de mascat. Fadia e agitată ca un cal cu câteva secunde înainte de începerea cursei.

— Te-ai gândit să publici toate astea? încearcă Joumana o altă abordare.

— Nu, îi răspund.

Expresia de pe fața ei mă nedumerește. Aștept să spună ceva sau să pună o altă întrebare, dar tace. Se tot uită la mine,

ceea ce mă stânjenește. Apoi dă ușor din cap, o mică zvâcnire în jos și înainte, și înțeleg. Vrea să continui.

— Nu sunt atât de bună și nu sunt sigură că ar fi cineva interesat să-mi citească traducerile.

— Nu ești sigură că ar fi cineva interesat să citească *Anna Karenina*? întrebă Joumana.

Expresia asta o pot descifra. Neîncredere.

— *Anna* e dintre primele mele traduceri. A apărut deja în arabă. Nu sunt sigură că traducerea mea ar adăuga ceva, nu sunt sigură dacă are vreo importanță, cât de mică. Am creat un sistem ca să-mi ocup timpul. Toată povestea asta e o toană de-a mea.

— O toană?

Joumana scutură din cap.

— O toană? întrebă Marie-Thérèse.

— O toană.

Fadia zâmbeste.

— O toană, insist eu.

Joumana se uită la fiecare cutie de pe jos; ochii i se opresc asupra uneia o clipă sau două, după care trec la următoarea.

— Nu vrei ca lumea să citească ce-ai scris?

— Ce-am scris?

Trebuie să spun că nu m-am gândit niciodată la proiectele mele ca fiind scris.

— Eu traduc. Scriitorul este Tolstoi. E Sebald, nu eu.

— Munca ta, atunci? Nu vrei ca munca ta să fie citită?

Joumana îmi vorbește așa cum îmi închipui că le vorbește studenților ei, răbdător și profesoral.

— Nu știu, îi zic, ceea ce este cel mai onest răspuns pe care-l pot da.

Vreau să înțeleagă, vreau să înțeleg.

— Nu vrei să rămână tot ce ai tradus? întrebă Joumana, arătând spre toate cutiile. Scriitorii aceștia..., n-am auzit niciodată de ei. Pessoa? Hamsun? Cortázar? Hedāyat? Karasu? Nooteboom? Kertész?

— Minunați scriitori, câțiva chiar câștigători de Nobel, spun eu.

— Mai la obiect, mie mi-ar plăcea să-i citesc, zice ea. Și altora le-ar plăcea.

— Poți citi traducerile în engleză. N-ar fi mai bine așa? Traducerea după original poate să redea, uneori, subtilitățile limbii scriitorului, dicția, ritmul și rima. Versiunea mea e traducerea unei traduceri. Totul se pierde de două ori. Versiunea mea nu e nimic.

— Le pot cere câtorva studenți de la cursurile postuniversitare să transcrie toate astea.

— De ce ar face-o?

Nimeni nu mai muncește. Femeile cu uscătoarele de păr rămân tăcute, vrând, poate, să tragă cu urechea la conversație.

— Fiindcă sclavii fac ce le spun eu să facă, zice Joumana. Glumesc, adaugă ea, când observă că nu mă prind de glumă. Vor face asta fiindcă e muncă de cercetare. Studenți de la biblioteconomie, ori poate de la secția de arabă. Nu contează. O să gălesc.

— Nu sunt sigură că sunt pregătită.

— De cât timp faci asta? întrebă Fadia.

— De cincizeci de ani.

— Și în cincizeci de ani nu te-ai gândit să-ți schimbi sistemul?

Nu sunt sigură că pricep și îi spun asta.

— De cincizeci de ani faci același lucru, exact același lucru. Nu te-ai gândit nici măcar o dată să ajustezi ceva?

— N-am făcut același lucru. În fiecare an traduc o altă carte, scriitori diferiți, din diferite părți ale lumii ăsteia a noastre. Intenționat mă apuc de genuri diferite de romane. Îmi plac romanele neobișnuite, cu o voce atipică. Fiecare proiect a fost unic. Cred că...

— Dar nu te-ai gândit să încerci o metodologie nouă? insistă ea. Să schimbi tactica?

— Păi asta explica, îi spune Marie-Thérèse Fadiiei. Fiecare proiect e diferit. Las-o să vorbească fără s-o întrerupi.

— Mie mi se pare același lucru, zice Fadia.

— Dă-mi voie să-ți traduc ce-a spus, îi răspunde Marie-Thérèse. Tu îți schimbi culoarea de pe unghii regulat, dar nu schimbi modul în care o aplici. Ai un sistem, dar nu folosești aceeași culoare.

— N-am un sistem, am manichiuristă, vine replica Fădiei.

— Nu te prefacă că nu știi despre ce vorbesc, i-o taie Marie-Thérèse.

— Uite ce e, nu-mi fac aceeași manichiură de fiecare dată, zice Fadia. Nu schimb doar culoarea. Schimb marca, schimb tipul de oală. Uneori îmi fac o manichiură de zi, alteori îmi fac una de seară. Uneori vine manichiurista la mine acasă, alteori merg eu la ea. Și, când și când, schimb până și manichiurista.

— Ar trebui să-mi fac o manichiură, corect? zic eu.

— O, Doamne, da, aprobă Fadia. Voi încerca să fiu blândă. Da, ai nevoie de o manichiură. Nu-mi vine în minte nimeni altcineva care să aibă mai multă nevoie de una, poate doar luptătoarele ruse sau înotătoarele est-germane. Acum, te rog să nu-mi spui că nu-ți pasă de cum arăți sau că însemni mai mult decât înfățișarea dumitale. Pe lumea asta există două feluri de oameni: oameni care vor să fie doriți și oameni care vor atât de mult să fie doriți, încât se prefacă că nu vor asta.

— Nu sunt sigură că o manichiură o să mă facă să fiu dorită.

Muncim toată dimineața. Eu calc pagini în colțul camerei pentru citit. Fadia și Marie-Thérèse usucă foile cu föhnul. Toate trei formăm un triunghi – sau trei puncte într-un cerc – în interiorul căruia se mișcă Joumana. Ea se ocupă de triere: organizează teancurile, decide ce anume are nevoie de resuscitare mai întâi, care pagină merge la călcat și care la aer fierbinte.

Îmi creez un sistem: trec cu fierul de călcat înainte și înapoi de două ori, apoi ridic prosopul albastru ca să verific dacă pagina e uscată. De cele mai multe ori, trebuie să o mai calc o dată. Firește, nu e nevoie să folosesc funcțiile cu aburi ale fierului de călcat.

Ne formăm o rutină tăcută. Fadia vorbește singură, dar nu o poate auzi nimeni de vuietul uscătoarelor de păr. Marie-Thérèse se concentrează asupra muncii, dar Fadia ia lucrurile în joacă. Joumana îi cere să acorde fiecărei pagini mai multă atenție, iar ea respectă asta timp de vreun minut-două. Totuși, ciudatele surate se coordonează. Da, de parcă ar fi resuscitat manuscrise toată viața lor. Fără să-mi dau seama, încep să mă sincronizez cu ritmul lor. Ridic privirea după terminarea fiecărei pagini, asigurându-mă că pot să trec la următoarea.

Mă gândesc să le rog să ne oprim, să renunțăm, dar nu pot. Mă simt vinovată că ele muncesc atât de mult în folosul meu; le deranjez. Mă simt atât de incomod în prezența lor; ele mă deranjează. Situația asta pur și simplu nu e în regulă.

Trebuie să le rog să se oprească. Mă doare spatele; cel puțin două noduri îmi zvâcnesc lângă omoplatul stâng. Masa de călcat nu este suficient de înaltă, desigur, silindu-mă să mă cocârjez un pic, și n-am stat niciodată atât de mult aplecată deasupra ei. Deschid gura să vorbesc, dar Fadia mi-o ia înainte. Și ea, și Marie-Thérèse au oprit föhnurile în același timp.

— Trebuie să ne gândim la masa de prânz, zice ea. S-o pregătesc eu? întrebă Fadia.

Tonul ei implică deopotrivă o alegere cu infinite posibilități și pe nimeni altcineva. Se ridică și se întinde.

Încetez mișcarea de du-te-vino a fierului de călcat, îl las deoparte, ridicat. Sunt extenuată și secătuită.

— Dă-mi voie să verific ce ai prin bucătărie, să văd ce ai, zice Fadia.

Panica așternută pe fața mea probabil e nemăsurată, căci toate cele trei femei încep să râdă.

— Te necăjește, draga mea, zice Marie-Thérèse.

— Fadia nu poate găti decât în bucătăria ei, nicăieri altunde, adaugă Joumana.

— În mod clar, nu în bucătăria dumitale, zice Fadia. În cincizeci de ani de când locuiești aici, niciodată n-am simțit vreun miros ademenitor ieșind de aici. Nici măcar de la un

singur lucru. De bună seamă, un fel de record. Mi-am închipuit că mănânci numai orez fiert. Sau că poate ai învățat să gătești de la o englezoaică ori ceva de genul ăsta.

— Îmi pare rău, intervine Marie-Thérèse. Probabil n-ar trebui să facem glume într-un astfel de moment.

— Ce fel de moment? întrebă Fadia. Ce s-a întâmplat?

— Zâmbești? mă întrebă Joumana. Ce te amuză?

— Nimic deosebit, răspund. Vorbele Fadiiei mi-au adus aminte de fostul meu soț, care a murit. Când se întorcea acasă, obișnuia să mă critice că miroseam a ceapă. Aproape în fiecare seară, ceapă, ceapă și iar ceapă. Pe asta dădea vina că nu putea să stea în preajma mea.

— Nu găteai cu ceapă, nu-i așa? zice Fadia.

— N-am tocat o ceapă în viața mea.

Sunt din nou singură. Casa e tăcută, așa cum îmi place mie. Vecinele au plecat, au luat o pauză de prânz. Ne vom întoarce toate, a insistat Joumana. După prânz, s-a gândit Marie-Thérèse. Probabil după o siestă, a adăugat Fadia. Am încercat să mă scuz și să nu particip la masa de prânz, dar nici n-au vrut să audă. Marie-Thérèse o să se asigure că o voi însoți până sus la Fadia când va fi gata mâncarea.

N-am avansat prea mult în munca noastră de uscare. În trei ore și jumătate, abia am terminat două manuscrise, *Anna Karenina* și *Apocalipsa memoriilor*¹ – două manuscrise destul de lungi, e adevărat. Doar unele pagini sunt lizibile în întregime. Când vom reîncepe, o să facem *Cartea neliniștirii*. Ea e următoarea pe care trebuie să o salvez, dacă mai poate fi salvată. O să dureze o veșnicie. Poate c-ar trebui să accept oferta Joumanei, să punem un grup de studenți să aerisească paginile, să creăm o linie de asamblare din sclavi, să se desfășoare munca mai repede. Tolstoi s-ar supăra pe mine pentru folosirea

1. Roman al scriitorului maghiar Péter Nádas.

termenului *sclav*. Sau aş putea, pur şi simplu, să arunc tot, să lepăd povara anilor, să scap de albatros¹. Alegeri.

Apartamentul meu e într-o dezordine cumplită, cutii umede şi coli de hârtie disparate în bucătărie, în living, în camera pentru citit. Acum, doar Joumana ştie unde se află totul. Acesta este sistemul ei. Cum o să fac curăţenie în casă după ce terminăm? Cum o să pot să curăţ dezastrul ud care e în camera şi-n baia menajerei? O să am nevoie de cineva care să-mi schimbe becul. Un sclav?

Îmi pierd bunele maniere. Trebuie să o întreb pe Joumana dacă mai are veşti de la fiica ei. Joumana a fost amabilă, la fel şi Marie-Thérèse; până şi Fadia, nebuna de Fadia.

Vrăjitoarea cea nebună are dreptate într-un fel. Distrugerea asta e o ocazie să mă rup de regulile pe care mi le-am fixat pentru traducere, sau măcar de unele dintre ele. Ca o adolescentă, şi eu pot fi rebelă. Aş putea să traduc o carte scrisă în limba engleză, pentru variaţie. Domnişoara Spark – o să traduc *Domnişoara Brodie în floarea vârstei* de Muriel Spark sau, şi mai bine, pe cea mai bună dintre scriitorii de proză scurtă, Alice Munro. Pot să trăiesc în pielea lui Alice o vreme.

Dă-le încolo de ţări industrializate; pot să lucrez cu scriitori din lumea a treia, din Irlanda! din Edna O'Brien, Colm Tóibín sau Anne Enright.

Subcontinentul şi diasporele sale: *O casă pentru domnul Biswas*² sau *Copiii din miez de noapte*.

O amestecătură de posibilităţi.

Coetzee! Mi-ar plăcea foarte mult să traduc ceva de Coetzee; da, mi-ar plăcea.

-
1. Aluzie la o expresie din limba engleză având la bază poemul „Balada bătrânului marinar“ de Coleridge; un om de pe un vas ucide un albatros, care îi este apoi agăţat la gât, semn că fapta sa a atras ghinionul asupra tuturor.
 2. Titlul original *A House for Mr. Biswas*, primul roman (1961) devenit celebru în plan internaţional al lui V.S. Naipaul (n. 1932), scriitor britanic născut în Trinidad-Tobago, laureat al Premiului Nobel în 2001.

Pot să traduc *Doamna Dalloway*. Pot dacă vreau. O să petrec ziua aceea faimoasă în capul Clarisei în timp ce se pregătește să găzduiască petrecerea. Sau o să lucrez la *O cameră separată*¹ în propriul meu apartament umed. Poate c-ar trebui să traduc *Pentru cine bat clopotele* de Hemingway. Durerea s-ar putea să inducă un extaz religios.

Ba nu, pot să traduc o carte franțuzească. Pot să petrec un an cu scumpa mea Emma Bovary.

Dacă engleza și franceza sunt limitele limbajului meu, limitele lumii mele, atunci lumea mea este, totuși, infinită. Nu mai e nevoie să traduc o traducere. Nu totul trebuie să se piardă de două ori. Am tot studiat apa stând cuibărită comod în siguranța bărcii, dar acum o să înot în apele tulburi ale francezei lui Flaubert. Nu trebuie să lucrez dintr-o limbă care a fost înlăturată o dată; nu trebuie să traduc de la distanță. Aaliya, cea superioară, cea detașată, poate să calce în noroi.

Trăiesc o epifanie?

Las-o pe Emma. O voi traduce pe Marguerite a mea. *Memoariile lui Hadrian*, romanul meu preferat. Poate că l-o fi vrut Marie-Thérèse pe Vronski de soț, dar eu îl voiam pe Hadrian. Voiam pe cineva care să ridice monumente în memoria mea, care să făurească statui. Voiam pe cineva care să ridice orașe în numele meu.

Unde este Aaliyopolisul meu?

Hadrian sau Emma, Emma sau Hadrian, o casnică franțuzoaică sau un împărat roman? Alegeri, alegeri nelimitate – ei bine, aproape nelimitate.

Dacă o voi traduce pe Yourcenar, pot să fiu propriul meu Hadrian. Îmi pot clădi propriul oraș. Pot să fiu împărat pentru un an, conducătorul universului, arbitrul vieții și morții. Numiți-mă Împăratul-Fir-de-Praf.

Dar mi-ar plăcea foarte mult să-l traduc și pe Coetzee, cu proza lui impecabilă, scuturată de toate excesele. O să fac *Așteptându-i pe barbari*. La urma urmei, nu mai sunt o virgină

1. Titlul original *A Room of One's Own*, roman de Virginia Woolf.

care-i spală pe alții pe picioare. Cartea e magnifică, un giuvar perfect.

Pot să încerc să surprind în arabă engleza lui lapidară. Sunt în stare să descopăr cum să-i redau precizia și incisivitatea? Sau franceza lui Yourcenar, pe care ea a îmblânzit-o, făcând-o să sune mai latinește, de parcă mâna bătrână și tremurătoare a lui Hadrian a așternut-o cu o pană? Nu știu dacă pot să redau pedanteria expansivă a limbajului ei sau subtilitățile înșelătoare ale lui Coetzee, deși acum sunt o traducătoare mai bună decât în urmă cu cincizeci de ani, când am început. Pot să încerc.

Să fiu Hadrian sau Magistratul?

O să folosesc cerneală rezistentă la apă – cerneală permanentă, nepieritoare.

În neagră cerneală iubirea mea va dăinui, cu fală.¹

O aud pe Marie-Thérèse venind în sus pe scări, e vremea pentru prânzul cu vrăjitoarele. A promis că se va opri la ușa mea.

Să traduc Yourcenar sau Coetzee?

Marie-Thérèse ajunge pe palierul meu. Dacă va suna la sonerie, următorul meu proiect va fi *Hadrian*, dacă va ciocăni în ușă, atunci va fi *Barbarii*.

Trag aer adânc în piept, aerul a ce va fi să fie.

1. Fragment din „Sonetul LXV“ de William Shakespeare.

În seria ACTUAL

au apărut:

- Julie Otsuka – *Buddha din podul casei*
Margaret Mazzantini – *Nimeni nu se salvează singur*
Aglaja Veteranyi – *De ce fierbe copilul în mămăligă*
Jens Christian Grøndahl – *Piazza Bucarest*
Parinoush Saniee – *Tatăl celui lalt copil*
M.L. Stedman – *Lumina dintre oceane*
Yasmina Reza – *Fericiți cei fericiți*
Goce Smilevski – *Sora lui Freud*
Carlos Ruiz Zafón – *Prizonierul cerului*
Natsuo Kirino – *Cronica zeiței*
Andreï Makine – *O femeie iubită*
Chuck Palahniuk – *Apocalipsa*
Adam Johnson – *Povestea lui Jun Do*
Tan Twan Eng – *Grădina cețurilor din amurg*
Eowin Ivey – *Copila de zăpadă*
Kathleen Grissom – *Bucătăria sclavilor*
Cormac McCarthy – *Orașele din câmpie*
Arturo Pérez-Reverte – *Tangoul Vechii Gârzi*
Margaret Mazzantini – *Marea, dimineața*
Ngũgĩ wa Thiong'o – *Râul care ne desparte*
Jonathan Coe – *Expo '58*
Philippa Gregory – *Regina albă*
Philippa Gregory – *Regina roșie*
Hwang Sok-yong – *Prințesa Bari*
Colm Tóibín – *Testamentul Mariei*
Kamila Shamsie – *Kartografie*
Zadie Smith – *Dinți albi*
Patti Smith – *Pe când eram doar niște puști*
Ian McEwan – *Operațiunea Sweet Tooth*
Shani Boianjiu – *Oamenii eternității nu se tem niciodată*

Porochista Khakpour – *Ultima iluzie*
Alai – *Cântul regelui Gesar al Tibetului*
Elif Shafak – *Palatul Puricilor*
Paul Bailey – *Băiatul prințului*
Sjón – *Vulpea albastră*
Jón Kalman Stefánsson – *Între cer și pământ*
Baha Tahir – *Oaza de la asfințit*
Michael Cunningham – *Crăiasa Zăpezii*
Marius Daniel Popescu – *Culorile rândunicii*
Shahrnush Parsipur – *Femei fără bărbați*
Immanuel Mifsud – *În numele Tatălui (și al Fiului)*
Jess Walter – *Frumoasele ruine*
Joydeep Roy-Bhattacharya – *De veghe*
Hélène Grimaud – *Întoarcere la Salem*
Don DeLillo – *Omul căzător*
Rabih Alameddine – *Femeia de hârtie*

în pregătire:

Anna Gavalda – *Billie*

www.polirom.ro

Redactor: Mădălina Vătcu

Coperta: Carmen Parii

Tehnoredactor: Gabriela Ghețău

Bun de tipar: ianuarie 2015. Apărut: 2015

Editura Polirom, B-dul Carol I nr. 4 • P.O. BOX 266
700506, Iași, Tel. & Fax: (0232) 21.41.00; (0232) 21.41.11;

(0232) 21.74.40 (difuzare); E-mail: office@polirom.ro

București, Splaiul Unirii nr. 6, bl. B3A,

sc. 1, et. 1, sector 4, 040031, O.P. 53

Tel.: (021) 313.89.78; E-mail: office.bucuresti@polirom.ro

Tiparul executat la GANESHA PUBLISHING HOUSE – București

tel.: 021 423.20.58, tel./fax: 021 424.98.13,

e-mail: contact@ganesa.ro, web: ganesa.ro

Contravaloarea timbrului literar se depune în contul

Uniunii Scriitorilor din România

Nr. RO44RNCB5101000001710001 BCR UNIREA